

ივანე ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

კულტურის მეცნიერებათა ინსტიტუტი
ინტერკულტურული დიალოგის იუნესკოს კათედრა
Institute of Cultural Studies
UNESCO Chair in Intercultural Dialogue

United Nations Educational, Scientific and Cultural
Organization

UNITWIN/UNESCO Chairs - Twinning networks and
university networks

ცივილიზაციური კვებანო CIVILIZATION RESEARCHES

№ 7

თბილისის
უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

„ცივილიზაციური ძიებანი“ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გამოდის 2003 წლიდან. 2007 წლის ივნისში იუნესკოს ეგიდით ჩატარებული საერთაშორისო მრგვალი მაგიდის – „კავკასია: ინტერკულტურული დიალოგის პერსპექტივა“ – გადაწყვეტილებით, ის არსებობას განაგრძობს როგორც საერთაშორისო გამოცემა. კრებული ინტერდისციპლინურია, მოიცავს კროსკულტურული კომუნიკაციისა და ინტერკულტურული დიალოგის, შედარებით რეგიონული კვლევების (ისტორიული და ტიპოლოგიური საკითხები), კულტურის კვლევების და სხვა საკითხებს.

კრებული თანამშრომლობს აზერბაიჯანის, სომხეთის, მოლდოვას, რუსეთის ფედერაციის, ცენტრალური აზიის იუნესკოს კათედრებთან, სხვა ქართველ და უცხოელ კოლეგებთან, რომლებიც წარმოდგენილი არიან როგორც სარედაქციო საბჭოში, ასევე ავტორების სახით.

სარედაქციო ჯგუფი მზადაა თანამშრომლობისათვის დაინტერესებულ პირებთან და სტრუქტურებთან.

“**Civilization Researches**” is an annual edition of the UNESCO Chair in Intercultural Dialogue, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

The articles cover spheres including, but not restricted to:

- Cross-cultural communication and intercultural dialogue
- Comparative regional studies (including historical and typological perspectives)
- Cultural studies.

Traditional and non-traditional paradigms of study are equally welcome.

The journal cooperates with the UNESCO Chairs in Armenia, Azerbaijan, Moldova, Central Asia, Russian Federation and is open for collaboration with the interested individuals and structures.

მოთხოვნები ავტორებისადმი

მასალები წარმოდგენილ უნდა იქნეს ქართულად, ინგლისურად, რუსულად ან ფრანგულად (მაქსიმუმ 4.000 სიტყვა. Times New Roman 12, 1,5, ან 2.500 სიტყვა; AcadNusx 12, 1,5 (ქართული ტექსტები). ყველა სტატიას (გარდა ინგლისურ ენაზე წარმოდგენილისა) უნდა ახლდეს ინგლისური რეზიუმე 800-1000 სიტყვის მოცულობით. ციტირება – MLA სტილი.

შერჩევის პირველი ეტაპი – სარედაქციო საბჭოს წევრთა მიერ შერჩეული სტატიები იგზავნება თბილისში, რედაქციაში, ელექტრონული ფოსტით.

მეორე ეტაპი – სტატიები ეგზავნება სარედაქციო საბჭოს წევრებს (სპეციალობათა მიხედვით) საბოლოო შერჩევისათვის.

წარმოდგენის ვადები:

1 ოქტომბერი – წარმოდგენა სარედაქციო საბჭოში

1 ნოემბერი – სარედაქციო საბჭოს წევრთა საბოლოო გადაწყვეტილება

Submission

The articles should be submitted in Georgian, English, Russian or French (max. 4000 words, Times New Roman 12, 1,5, or 2500 words, AcadNusx 12, 1,5 space (Georgian texts). All articles (except those in English) must be presented together with the summary in English, 800-1000 words. Citation – MLA style.

First stage of selection – papers recommended by the members of the Editorial Board should be delivered to Tbilisi by e-mail.

Second stage – the papers should be distributed among the members of the Editorial Board for the final selection.

Deadline for delivering articles to Tbilisi:

October (with the recommendation of a member of the Review Group)

November (decision of the member of the Review Group to whom the article was delivered).

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2009

Tbilisi University Press, 2009

ISBN 978-9941-13-187-5

© ინტერკულტურული დიალოგის იუნესკოს კათედრა, 2009

UNESCO Chair in Intercultural Dialogue, 2009

ISSN 1512-1941

სარედაქციო საბჭო

ნინო ჩიქოვანი, პროფესორი (სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე)	კულტურის კვლევები, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
მინეილ ბორგოლტე, პროფესორი	შუა საუკუნეების ევროპის შედარებითი ისტორია, ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტი, გერმანია
ემილ დრაგნევი, პროფესორი	სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის კვლევები, მოლდოვას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მოლდოვა
მაგჯუდა იულდაშევა, პროფესორი	ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიური და კულტურის კვლევები, რუსულ-ტაჯიკური სლავური უნივერსიტეტი, დუშანბე, ტაჯიკეთი
მალხაზ მაცაბერიძე, პროფესორი	პოლიტიკის მეცნიერებები, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
დმიტრი სპივაკი, პროფესორი	სულიერი ტრადიციების, სპეციფიკური კულტურებისა და ინტერელიგიური დიალოგის შედარებითი კვლევა, კულტურის კვლევათა რუსეთის ინსტიტუტი, სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთის ფედერაცია
ნინო ფირცხალავა, პროფესორი	შედარებითი ლიტერატურული კვლევები, ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
თინათინ ღუდუშაური, ასოც. პროფესორი	კულტურის ანთროპოლოგია, ჰუმანიტარული სკოლა, საქართველოს უნივერსიტეტი, საქართველო
ბერნდ შპილნერი, პროფესორი	ენათმეცნიერება, დუისბურგ-ესენის უნივერსიტეტი, გერმანია
ბეჟან ჯავახია, პროფესორი	შუა საუკუნეების ისტორია, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
ზარუი ჰაკობიანი, ასისტ. პროფესორი	სომხური ხელოვნების ისტორია და თეორია, ერევნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სომხეთი
რაუფ ჰუსეინოვი, პროფესორი	ისტორია, აზერბაიჯანის მეცნიერებათა აკადემიის არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი, აზერბაიჯანი
სარედაქციო ჯგუფი:	მალხაზ თორია ქეთევან კაკიტელაშვილი მაია ქერივიშვილი ირაკლი ჩხაიძე ივანე წერეთელი შოთა ხინჩაგაშვილი

რედაქციის მისამართი

საქართველო, 0128, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზ., №3
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
II კორპუსი, ოთახი 132
ტელ.: (995 32) 29 08 44
ელ. ფოსტა: tsuculturologia@yahoo.com, icstbilisi@gmail.com

ჟურნალის ინტერნეტვერსია და სხვა ინფორმაცია ინტერკულტურული დიალოგის იუნესკოს კათედრის შესახებ იხ. ვებგვერდზე: www.culturedialogue.com

EDITORIAL BOARD

Nino Chikovani , Professor (<i>Head of the Editorial Board</i>)	Cultural Studies, <i>Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia</i>
Michael Borgolte , Professor	Comparative History of Medieval Europe, <i>Humboldt University, Berlin, Germany</i>
Emil Dragnev , Professor	South East European Studies, <i>Moldova State University, Moldova</i>
Tinatin Ghudushauri , Professor	Cultural Anthropology, <i>School of Humanities, University of Georgia</i>
Zaruhi Hakobyan , Assistant Professor	History and Theory of Armenian Art, <i>Yerevan State University, Armenia</i>
Rauf Huseynov , Professor	History, <i>Institute of Archaeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of Azerbaijan</i>
Bejan Javakhia , Professor	Medieval Studies, <i>Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia</i>
Malkhaz Matsaberidze , Professor	Political Sciences, <i>Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia</i>
Nino Pirtskhalava , Professor	Comparative Literary Studies, <i>Ilia Chavchavadze State University, Tbilisi, Georgia</i>
Dimitri Spivak , Professor	Comparative Studies of Spiritual Traditions, their Specific Cultures and Interreligious Dialogue, <i>Russian Institute for Cultural Studies, St. Petersburg, Russian Federation</i>
Bernd Spillner	Linguistics, <i>Duisburg-Essen University Germany</i>
Mavzhuda Yuldasheva , Professor	Psychology-pedagogical Disciplines and Cultural Studies, <i>Russian-Tajik Slavonic University, Dushanbe, Tajikistan</i>

EDITORIAL GROUP:

Irakli Chkhaidze
Ketevan Kakitelashvili
Shota Khinchagashvili
Maia Kvrivishvili
Malkhaz Toria
Ivane Tsereteli

ADDRESS OF EDITORIAL OFFICE

UNESCO Chair in Intercultural Dialogue, Tbilisi State University
3, Ilia Chavchavadze Ave. 0128, Tbilisi, Georgia.
E-mail address: tsuculturologia@yahoo.com, icstbilisi@gmail.com

The electronic version of the journal and the information about the UNESCO Chair in Intercultural Dialogue is available at: www.culturedialogue.com

შინაარსი
CONTENTS

მაღსაზ მაცაბერიძე	
საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის შემუშავება და ეროვნულ უმცირესობათა კონსტიტუციური უფლებები	7
Malkhaz Matsaberidze	
Elaboration of the 1921 Constitution of Georgia and Constitutional Rights of the National Minorities	22
Ketevan Kakitelashvili	
Instrumentalization of History and History Teaching in Post-Soviet Georgia	24
Hripsime Ramazyan, Sona Avetisyan	
The Globalizing World: A Diagram of New Identities	29
Заур Гасымов	
Польский прометеизм как предмет исследования. Историографические заметки.....	34
მაია კვრივიშვილი	
იდენტიფიკაციის პროცესები და მარკერები ერი-სახელმწიფოების ჩამოყალიბების ხანაში (საქართველო და რუმინეთი: შედარებითი ანალიზის ცდა)	38
Maia Kvrivishvili	
Processes and Markers of Identification in the Era of Formation of Nation-States: A Comparative Analysis of Georgia and Romania	43
David Matsaberidze	
The Soviet Identity – Transnationalism and Ethnic Nationalisms in the Soviet Union	44
Сергей Румянцев	
Диаспора, как политический проект:Практики и цели конструирования этно-национального сообщества	53
Sergei Romyantsev	
Diaspora as a political project: Practices and purposes of construction of ethno-national community	60
Irakli Chkhaidze	
Georgian National Project in the Context of Ethnic and Civic Nationalisms (THE Beginning of the Post-Soviet Period)	62
Hripsime Ramazyan	
Tradition Dismantling: A post-totalitarian society in the shadows of westernization	65
მარინა ანდრაზაშვილი	
სპეციფიკური სირთულეები გერმანულენოვან გეოგრაფიულ სახელთა გადმოტანისას ქართულად და არსებული უზუსტობანი	71
Marina Andrazashvili	
Specific Difficulties at the Time of Transposition of German Geographical Names into Georgian and THE Existing Inaccuracies	84
ნინო დარასელია	
დ. უზნაძის განწყობის თეორია კოგნიტოლოგიის ჭრილში	85
Nino Daraselia	
Dimitri Uznadze’s Psychological Theory of Set from the Standpoint of Cognitive Science	89

ნინო კიმერიძე	
ტექსტის სახეობა – კულტურით განპირობებული ენობრივი წარმონაქმნი (გერმანული და ქართული ტექსტის სახეობათა ანალიზის საფუძველზე)	91
Nino Kimeridze	
Text Types – Culture-Specific Linguistic Phenomenon(based on the analysis of German and Georgian text types)	101
თარგმანები	
დაღუპული გემის მეზღვაურის მოთხრობის ინტერპრეტაცია ჯონ ბენისის მიერ	102
აპტორები	121
AUTHORS	122

მალხაზ მაცაბერიძე

**საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის შემუშავება და
ეროვნულ უმცირესობათა კონსტიტუციური უფლებები**

1918 წლის 26 მაისს საქართველომ გააკეთა ისტორიული არჩევანი – აქმენებინა დამოუკიდებელი და დემოკრატიული სახელმწიფო. მიუხედავად დამოუკიდებლობის ხანმოკლე პერიოდისა, ქართველმა ხალხმა შეძლო გამოეველინა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის უდიდესი ენერგია. 1921 წლის კონსტიტუცია დამოუკიდებელი საქართველოს დემოკრატიული სახელმწიფოებრივი წყობილების შექმნის უნიკალურ გამოცდილებას წარმოადგენს. მასში აისახა იმდროინდელი სახელმწიფოებრივი ცხოვრების პრაქტიკა, აგრეთვე ეპოქის მისწრაფებები და შეხედულებები. ორი უმთავრესი პრინციპი – ერისა და პიროვნების თავისუფლება საფუძვლად დაედო საქართველოს პირველ კონსტიტუციას. ეს დოკუმენტი პირველი მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდის „კონსტიტუციურ ტალღაში“ შედის (გერმანია 1919, ავსტრია 1920, ფინეთი 1921 და ა.შ.) და თავისი ინდივიდუალურობით, ისევე როგორც თანმიმდევრული დემოკრატიზმით, საპატიო ადგილი უკავია მსოფლიო კონსტიტუციონალიზმის ისტორიაში.

საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის შემუშავების დროს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანად მიჩნეულ იქნა ეროვნულ უმცირესობათა კონსტიტუციური უფლებებისა და გარანტიების ჩამოყალიბება. საქართველოს დამფუძნებელი კრების საკონსტიტუციო კომისიის მასალები თვალსაჩინოდ გვიჩვენებენ, თუ რა დიდი ყურადღება დაეთმო კონსტიტუციის შემუშავებისას „რესპუბლიკის მცირე ერების უფლებათა“ განსაზღვრას.

1. სხვებისთვის სანიმუშოდ

საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის ფუძემდებლები მიისწრაფოდნენ შეექმნათ უაღრესად დემოკრატიული კონსტიტუცია, რომელიც სხვა ქვეყნებისათვის სანიმუშო და მისაბადი იქნებოდა. ასეთი სულისკვეთებით წყვეტდნენ ეროვნულ საკითხსაც. ასე მაგალითად, საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 26 თებერვლის სხდომაზე ა. ჩხენკელი აღნიშნავდა: „ჩვენი ვერავის მივბაძავთ, ვერსაიდან გადმოვიღებთ რასმე, რადგან არ არის ისტორიაში სათანადო, ჩვენი დამაკმაყოფილებელი მაგალითები; ეს კითხვა უნდა გადავჭრათ ჩვენი გონებით იმდენად საფუძვლიანად, რომ სხვისთვის გახდეს სამაგალითოდ“ (სცსსა¹, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 126).

ასეთი განწყობა კარგად აიტაცეს ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებმაც. თავისთავად იგულისხმებოდა, რომ ჩამოყალიბების ეტაპზე მყოფ საქართველოს სახელმწიფოში ეროვნულ უმცირესობებს უნდა მიეღოთ ისეთი უფლებები და კონსტიტუციური გარანტიები, რაც არ იყო განხორციელებული დასავლეთის ყველაზე დემოკრატიულ სახელმწიფოებშიც კი. მაგალითად, საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 10 მარტის სხდომაზე, როდესაც კომისიის თავმჯდომარემ, პ. საყვარელიძემ რუსების ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელს მიუთითა, რომ მათ მიერ წამოყენებული ე.წ. „ენათა თანასწორუფლებიანობის“ მოთხოვნა არსებითად უარყოფდა სახელმწიფო ენის ცნებას, ან ასეთად აქცევდა 15-16 ენას, მსგავსი რამ კი არც ერთ ქვეყანაში არ არსებობდა, პასუხად მიიღო შემდეგი: „ქვეყანაზედ არსად

¹ საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი.

არის სოციალისტური მთავრობა, ეს არის საქართველოში და ეს გარემოება ავალებს მთავრობას ზოგ რამეს, რაც სხვა სახელმწიფოსათვის უჩვეულოა და შეუძლებელი“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 203).

საკონსტიტუციო კომისია ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანად მტკიცე ეროვნული სახელმწიფოს შექმნას მიიჩნევდა: „დღეს ჩვენი მოვალეობა არის – შევქმნათ მთლიანი, მტკიცე ეროვნული ორგანიზმი და ავიცდინოთ ის მიზეზები, რომლის გამო სუსტდება და ირღვევა იგი“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 177), – აღნიშნავდა პ. საყვარელიძე. ცხადი იყო, რომ სწორედ ეროვნული სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე უნდა ყოფილიყო განხილული და გადაწყვეტილი ეროვნულ უმცირესობათა საკითხიც. ამიტომ შეუძლებლად იქნა მიჩნეული „სახელმწიფოში ახალი სახელმწიფოს, ან რაიმე საჯარო უფლებრივ ორგანიზაციის შექმნა“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 178).

ერთ-ერთი ამოსავალი პრინციპი იყო აგრეთვე სახელმწიფოსა და ეროვნულ უმცირესობათა ინტერესების მჭიდრო კავშირის აღიარება და მათი ჰარმონიული შეხამების ცდა. ამ გარემოებას უსვამდა ხაზს საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 26 თებერვლის სხდომაზე ა. ჩხენკელი: „მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან ინტერესები მთელის – სახელმწიფოსი და ნაწილის – ეროვნული უმცირესობისა: ერთის ბედნიერება მეორის ბედნიერებაა და ერთის უბედურება – უბედურებაა მეორისათვის; აყვავება სახელმწიფოსი არის აყვავება და გამდიდრება უმცირესობისა. ეს უნდა ჰქონდეს შეგნებული ყოველ უმცირესობას, რომ ადგილი არ ექნეს რაიმე გაუგებრობასა და უნდობლობას; უმცირესობის აყვავება ჩვენი ინტერესიც არის და სწორედ საკითხის ასეთი გაშუქებიდან გამომდინარე ჩვენ მაქსიმუმში იმ უფლებათა, რომელთაც სახელმწიფო აძლევს უმცირესობას“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 127). ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების შესაძლებლობის ფარგლებში უზრუნველყოფა უდიდეს სახელმწიფოებრივ ინტერესად იყო მიჩნეული, მაგრამ, ამავე დროს, „უმცირესობამ უნდა შეითვისოს ის აზრი, რომ ჩვენი რესპუბლიკა მათი რესპუბლიკაა და რაც ავნებს სახელმწიფოს, ავნებს მათაც“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 180).

საკონსტიტუციო კომისიის წევრთა ნაწილის აზრით, ეროვნულ უმცირესობებს უადრესად ფართო უფლებები უნდა მისცემოდათ, გარდა საჯარო-უფლებრივი ორგანიზაციების შექმნისა. ამასთან დაკავშირებით პ. საყვარელიძე განმარტავდა: „ყველას მოეხსენება რას ნიშნავს ასეთი ორგანიზაცია; მის განკარგულებაში გახლავთ სკოლისა და გადასახადების საკითხი; იგი იძულებით კრეფს გადასახადს, ამ შემთხვევაში მას ფიზიკური ძალის შექმნის უფლება სურს მოიპოვოს; იგი სრული კანონმდებელია – ერთი სიტყვით, სახელმწიფოებრივი ფუნქციების მატარებელია. მაშინ ჩვენ რესპუბლიკაშიც იქნება 15 საჯარო უფლებით შემოსილი ეროვნული საბჭო; გვექნება ცენტრალი სახელმწიფო და კიდევ 8, 9 სახელმწიფო ჩვენ გვერდით და წარმოიდგინეთ ის კინკლაობა, ჩხუბი, წიწქა-გლეჯა, რომელიც აუცილებელი შედეგი იქნება ასეთი მდგომარეობისა. ამიტომ ჩვენ მეტად ფრთხილად უნდა მოვეპყრათ ამ საკითხს“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 177).

პ. საყვარელიძე მიუთითებდა, რომ საქართველოს სახელმწიფო უადრესად დემოკრატიული იყო და არსებული კანონმდებლობით უზრუნველყოფდა ეროვნულ უმცირესობათა მნიშვნელოვან უფლებებსა და გარანტიებს. კერძოდ: 1. აღიარებული და უზრუნველყოფილი იყო ყველა მოქალაქის, განურჩევლად ეროვნებისა, თავისუფალი არსებობა და განვითარება როგორც სარწმუნოების საკითხში, ისე პოლიტიკური და მოქალაქეობრივი უფლებების სფეროში; 2. არსებობდა პროპორციული საარჩევნო სისტემა, რომელიც ხელს უწყობს ყოველნაირ უმცირესობას თავისი უფლებების დაცვის საქმეში; 3. ეროვნულ უმცირესობათა ენების უფლებები სავსებით დაცული იყო ადგილობრივ თვითმმართველობებსა და სასამართლოში; უცხო ენა გამოიყენებოდა ეროვნულ საბჭოში და პარლამენტშიც. მიუხედავად ამისა, საკონსტიტუციო კომისიამ საჭიროდ მიიჩნია ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების ცალკე თავად შეტანა კონსტიტუციაში.

2. ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების თავდაპირველი მონახაზი

საკონსტიტუციო კომისიის 1919 წლის 29 ოქტომბრის სხდომაზე ეროვნულ უმცირესობათა საკითხის დამუშავება მიენდო ს. დადიანს (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 42). 10 დეკემბრის სხდომაზე კი აირჩიეს კომისია სამი კაცის შემადგენლობით – მ. ხოჭოლავა, ი. გობეჩია და ი. ბარათაშვილი. კომისიას დაევალა „შემიუშაოს და წარმოუდგინოს მახლობელ სხდომას პროექტი ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების შესახებ“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 54). ამ ჯგუფიდან, არსებითად, იმუშავა ი. ბარათაშვილმა, რომელმაც კომისიას შემდგომ თავისი პროექტი წარუდგინა.

კომისიამ გადაწყვიტა თავის სხდომაზე მოეწვია ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლები და მოესმინა მათი აზრი. ამასთან დაკავშირებით საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 24 იანვრის სხდომაზე დაისვა ასეთი საკითხი – საჭირო იყო თუ არა მოცემულ თემაზე წინასწარ ემსჯელა კომისიას? გამოიკვეთა სამი თვალსაზრისი: 1) საკითხი განეხილათ მხოლოდ ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებთან შეხვედრისა და მათი აზრის მოსმენის შემდეგ (გ. გვაზავა); 2) ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებთან შეხვედრამდე კომისიას განეხილა საკითხი და შემუშავებინა საკუთარი პოზიცია (კ. ჯაფარიძე); 3) საკითხი შეხვედრამდე განეხილათ, ოღონდ რაიმე „წინასწარი აზრის“ გამოტანის გარეშე (ი. ბარათაშვილი).

საბოლოო ჯამში კომისიამ მხარი დაუჭირა ი. ბარათაშვილის პოზიციას და დაადგინა „წინასწარი მსჯელობა მცირე ერების უფლებების შესახებ იქონიოს, ხოლო არავითარი წინასწარი აზრი გამოტანილი არ იქნეს“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 64-65). 1920 წლის 14 თებერვლის სხდომაზე პ. საყვარელიძემ კომისიას გააცნო უკვე საბოლოოდ დადგენილი სამუშაო გეგმა. „კითხვას ჯერ განიხილავს კომისია, შემდეგ მოხდება კომისიისა და ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების შეერთებული სხდომა, ხოლო დასასრულ კომისია მიიღებს საბოლოო კანონის პროექტს“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 114).

პ. საყვარელიძე აღნიშნავდა, რომ საქართველოში უკვე ბევრი რამ პრაქტიკულად იყო გაკეთებული ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების დასაცავად და, ამდენად, საკონსტიტუციო კომისიას მოუწევდა რიგ შემთხვევებში მხოლოდ დაეფიქსირებინა უკვე არსებული მდგომარეობა. მაგალითად, იმ ადმინისტრაციული ერთეულების სასამართლოებში, სადაც ეროვნული უმცირესობა 20%-ს შეადგენდა, გამოიყენებოდა შესაბამისი ეროვნული უმცირესობის ენა, თვითმმართველობის ორგანოებშიც გადაწყვეტილი იყო ენის საკითხი, პარლამენტშიც იყო პრეცედენტი იმისა, რომ ორატორს მშობლიურ ენაზე მისცეს ლაპარაკის უფლება და ა.შ.

გარკვეულ პრობლემებთან იყო დაკავშირებული ისიც, თუ ვინ უნდა მოეწვიათ ეროვნულ უმცირესობათა სახელით. სწორედ ეს საკითხი დააყენა 14 თებერვლის სხდომაზე მ. რუსიამ. მაგალითად, იგი კატეგორიული წინააღმდეგი იყო „ამიერკავკასიის რუსთა ეროვნული საბჭოს“ მოწვევისა. ჯერ ერთი, საბჭო არ ცნობდა საქართველოს და, საერთოდ, ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობას, მას რუსეთის ნაწილად განიხილავდა; მეორეც, ლაპარაკობდა არა საქართველოს, არამედ მთელი ამიერკავკასიის რუსული მოსახლეობის სახელით (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 180-181). მას დაეთანხმა ა. ჩხენკელიც, რომელმაც აღნიშნა, რომ მხოლოდ საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრებთა „იურიდიული არსებობის უფლების“ შესახებ შეიძლებოდა ლაპარაკი. თუმცა, შემდგომ, საკონსტიტუციო კომისიასთან შეხვედრაზე დაუშვეს ყველა საბჭო, ვინც კი ამის სურვილი გამოთქვა.

ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებთან შეხვედრამდე საკონსტიტუციო კომისიამ, მიღებული გადაწყვეტილების შესაბამისად, მოისმინა კომისიის წევრთა მოხსენებანი. კერძოდ, 1920 წლის 20 თებერვლის სხდომაზე ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების შესახებ მოხსენებებით გამოვიდნენ პ. საყვარელიძე და ი. ბარათაშვილი, ხოლო 26 თებერვალს – გ. გვაზავა.

პ. საყვარელიძის კონცეფციასთან ახლოს იდგა გ. გვაზავას პოზიცია, რომელიც ასევე მოითხოვდა ეროვნული სახელმწიფოს განმტკიცებას და აღნიშნავდა: „ჩვენ წინააღმდეგი ვართ ეროვნულ უმცირესობის ყოველნაირ შევიწროებისა და, თავის მხრივ, ეროვნულ უმცი-

რესობას ნება არა აქვს შეავიწროვოს სახელმწიფო“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 125). პ. საყვარელიძემ აღნიშნა კიდევ, რომ მისსა და გ. გვაზავას პროექტებს შორის უმნიშვნელო განსხვავებაა და ადვილად შეიძლება მათი შეჯერება (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 126).

ი. ბარათაშვილის პროექტიც ეროვნული სახელმწიფოს იდეას ეყრდნობოდა. „ეროვნული სახელმწიფოების შექმნა ხდება იმანენტური ძალით და როდესაც ვქმნით ასეთ სახელმწიფოს, არ უნდა შეიქმნას მისი მოწინააღმდეგე ძალა“, ეროვნულ უმცირესობებს უნდა მიეცეთ „ფართო უფლებები თავისუფალი განვითარებისათვის. რასაკვირველია იმ ფარგლებში, სადაც არ ილახება ეროვნული სახელმწიფოს ინტერესები“, – აღნიშნავდა იგი (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 178). მაგრამ პ. საყვარელიძისა და გ. გვაზავასგან განსხვავებით, შესაძლებლად მიიჩნევდა ეროვნული უმცირესობებისათვის ცალმხრივი საჯარო უფლებების მინიჭებას. ეროვნულ საბჭოებს ექნებოდათ გადასახადების დაწესების უფლება, ხოლო მისი აკრეფა მოხდებოდა სახელმწიფო აპარატის მეშვეობით. სახელმწიფოსვე ექნებოდა კონტროლის, „ვეტოს“ უფლება. ამდენად, ეს იყო მხოლოდ „ნახევრად საჯარო უფლება“, რაც, მისი აზრით, საშიში არ იქნებოდა სახელმწიფოს მთლიანობისათვის.

მოხსენებათა განხილვის დროს ი. ბარათაშვილის თვალსაზრისი საჯარო უფლებების მინიჭების შესახებ გაიზიარეს ს. დადიანმა და ა. ჩხენკელმა, ხოლო მის წინააღმდეგ გადაჭრით გაილაშქრეს მ. რუსიამ და ლ. ნათაძემ. ი. ბარათაშვილისა და მის მომხრეთა პოზიცია ამ საკითხში სასტიკად გააკრიტიკა პ. საყვარელიძემ: „ჩვენ დაგაარსეთ ნაციონალური სახელმწიფო და თავგამოდებით ვიცავთ მას; ამავე დროს კი თქვენ გინდათ შექმნათ საჯარო უფლებრივი ორგანიზაციები, რომელიც ეჭვს გარეშეა, არღვევს და ძირს უთხრის ამ სახელმწიფოს; თქვენ გინდათ სახელმწიფოები შექმნათ სახელმწიფოში და ამით განა თქვენნივე ხელით არ სპობთ იმას, რის გაკეთება და აშენება თითქოს მიზნად დაისახეთ...“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 128).

3. საკონსტიტუციო კომისიის სხდომები ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების მონაწილეობით

საკონსტიტუციო კომისიამ, მისი წევრების მიერ მომზადებული მოხსენებებისა და პროექტების მოსმენისა და განხილვის შემდეგ, 26 თებერვალს დაადგინა, რომ კომისიის 3 მარტის სხდომაზე მოეწვია ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლები, რომელთაც კომისიისათვის უნდა გაეცნოთ თავიანთი პროექტები. არავითარ კამათს წარმომადგენლებთან ადგილი არ უნდა ჰქონოდა. შეიძლებოდა მხოლოდ შეკითხვების მიცემა; წარმოდგენილი პროექტები კომისიას უნდა გამოეყენებინა როგორც მასალა (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 125). განცხადება ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების სხდომაზე მოწვევის შესახებ გამოქვეყნდა პრესაში.

1920 წლის 3 მარტის სხდომაზე, რომელსაც ესწრებოდნენ კომისიის წევრები ა. ჩხენკელი, ი. ბარათაშვილი, მ. რუსია, ლ. ნათაძე, კ. ჯაფარიძე, გ. გვაზავა, პ. გელეიშვილი, ტ. ავეტისიანი, გამოცხადდნენ სომხების, თათრების (აზერბაიჯანელების), რუსების, გერმანელების, ბერძნების, თბილისის ებრაელთა ეროვნული საბჭოების და ებრაელთა სოციალ-დემოკრატიული პარტია „ბუნდის“ წარმომადგენლები.

სხდომის თავმჯდომარემ, ი. ბარათაშვილმა დამსწრეთ შეახსენა მათი მოწვევის მიზეზი და სთხოვა წარმოედგინათ თავიანთი პროექტები ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების შესახებ. გამოირკვა, რომ ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლები ამისათვის მზად არ იყვნენ.

რუსების ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელმა განაცხადა, რომ მას შეუძლია მხოლოდ თავისი პირადი აზრის გამოთქმა და რაიმე ოფიციალური პროექტი არ გააჩნდა. სომხების ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელმაც განაცხადა, რომ მათ ჯერ საბოლოოდ არ ჰქონდათ შემუშავებული თავიანთი პროექტი.

მხოლოდ ელინთა საბჭოს წარმომადგენელმა განაცხადა, რომ მას თან ჰქონდა პროექტი და შესაძლებლად მიიჩნია: „ვინაიდან ყოველი ეროვნების წარმომადგენელს უსათუოდ აქვს

გარკვეული აზრი საკითხის შესახებ, დღესვე იქნას მოსმენილი პროექტები, მიუხედავად იმისა, წერილობით იქნება იგი წარმოდგენილი თუ არა“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 209). პასუხად ი. ბარათაშვილმა აღნიშნა, რომ კომისიისათვის ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა აქვს არა კერძო პირთა აზრებს, არამედ „წარმომადგენლების, როგორც ასეთების, ოფიციალურ აზრსა და შეხედულებას“.

სომეხთა ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელმა კომისიას მოსთხოვა, რომ ეროვნული საბჭოებისათვის გადაეცათ პროექტი, რომელიც, მისი აზრით, უკვე მომზადებული ჰქონდა კომისიას, შემდეგ კი დაუმატა, რომ ეროვნული საბჭოების წარმომადგენლები უნდა გაეცნონ „არა მარტო საკონსტიტუციო კომისიის იმ მუშაობას, რომელიც შეეხება კერძოდ ეროვნულ უმცირესობათა საკითხს, არამედ საერთოდ მთელ კონსტიტუციას“. მისი თქმით, ეს ეროვნულ საბჭოებს დაეხმარებოდა საკუთარი პროექტების შემუშავებაში; გარდა ამისა, მან სურვილი გამოთქვა, რომ კომისია ეროვნულ უმცირესობათა თვალსაზრისის მოსმენით კი არ შემოფარგლულიყო, არამედ მათ ურთიერთობას მუდმივი თანამშრომლობის სახე მიეღო.

სომეხების წარმომადგენლის თვალსაზრისი გაიზიარა რუსთა საბჭოს წარმომადგენელმაც. მან აღნიშნა, რომ „ყოველი მასალა, რომელსაც კი გადმოგვცემს საკონსტიტუციო კომისია, საგრძნობლად დააჩქარებდა ჩვენი პროექტის დამუშავებას“, ამასთან შეუძლებლად მიიჩნია, რომ თანამშრომლობა განსაზღვრულიყო მხოლოდ პროექტების წარდგენით. მისი აზრით, ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების მონაწილეობა უნდა გაფართოებულიყო და მათ გარეშე არ გადაწყვეტილიყო ეს დიდმნიშვნელოვანი საკითხი.

სომეხებისა და რუსების წარმომადგენელთა ასეთი განცხადებების გამო მ. რუსიამ აღნიშნა, რომ კომისიას არ მიუღია რაიმე პროექტი, „წინააღმდეგ შემთხვევაში კომისიისათვის აზრი არ ექნებოდა ეროვნებათა წარმომადგენლების მოწვევას“. მათ მიერ წამოყენებული მოთხოვნები კი არსებითად როლების შეცვლას იწვევდა: „წარმომადგენლებს ჩვენ ვთხოვდით მასალებს, ესეა კი ისინი გვთხოვენ; მასალები კი ჩვენ გვინდა, ჩვენ ვართ საკონსტიტუციო კომისია და არა თქვენ; კომისია ვერ გადმოგცემთ მასალებს, რომელიც მას არა აქვს“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 212).

ა. ჩხენკელმა აღნიშნა, რომ, თუკი კომისია საჭიროდ ჩათვლიდა, კიდევ მოიწვევდნენ ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებს. თავიდან კი უმჯობესი იყო მიეღოთ საკონსტიტუციო კომისიის მიერ შემოთავაზებული გეგმა. მისი წინადადებით სხდომა გადაიდო. დაადგინეს, რომ შემდეგი შეერთებული სხდომა შედგებოდა 10 მარტს, ხოლო საკონსტიტუციო კომისიისათვის პროექტები უნდა წარედგინათ არა უგვიანეს 8 მარტისა.

1920 წლის 10 მარტის სხდომაზე მისულ ეროვნულ უმცირესობათა დელეგატებს შეემატათ ოსების წარმომადგენელიც. აგრეთვე ქართველ ებრაელთა სახელით სხდომას დაესწრო ი. ხახანაშვილი. მიუხედავად დადგენილი ვადისა, პროექტი ყველა ეროვნულ უმცირესობას არ ჰქონდა წარმოდგენილი. პირველად მოისმინეს გერმანელთა საბჭოს პროექტი. შემდეგ გამოვიდა ელინთა წარმომადგენელი, რომელმაც აღნიშნა, რომ ბერძნული უმცირესობა განსაკუთრებულ მდგომარეობაშია. მცირე აზიიდან გადმოხვეწილებს თითქმის მთლიანად დაკარგული ჰქონდათ მშობლიური კულტურა და ამიტომ დიდი მუშაობა დასჭირდებოდათ ეროვნული თვითმყოფადობის შესანარჩუნებლად. ელინთა საბჭოს პოზიცია უადრესად კონსტრუქციული იყო. მათი წარმომადგენელი ნ. პოლიტოვი აღნიშნავდა: „ყველაფერი, რაც ჩვენ პროექტში არის, ნაკარნახევია ცხოვრებით და მისი დათმობა ჩვენთვის ძნელია, მაგრამ მზად ვართ უკან წავიღოთ მთელი პროექტი, თუ იგი ეწინააღმდეგება ზოგადსახელმწიფოებრივ კონსტიტუციას და რესპუბლიკის ინტერესებს“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 203).

რუსების ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელმა განაცხადა, რომ მტკიცე და დემოკრატიული სახელმწიფოს შექმნა შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როცა „თითოეულ ეროვნულ უმცირესობას საშუალება აქვს თავისუფლად განვითარდეს და არ გრძნობდეს არათუ რაიმე ძალდატანებას, არამედ მცირე გავლენასაც კი“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 203). ამისათვის, მისი აზრით, უნდა განხორციელებულიყო ნაციონალურ-კულტურული ავტონომია და ეროვნულ ცენტრებს მისცემოდათ „საჯარო-უფლებრივი ხასიათი“. შემდეგ თავიანთი

პროექტები წარადგინეს მუსლიმებმა (ე.ი. აზერბაიჯანელებმა), თბილისის ებრაელებმა, „ბუნდმა“. ქართველ ებრაელთა სახელით განცხადება გააკეთა ი. ხახანაშვილმა.

სომეხთა ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელმა განაცხადა, რომ მათ ჯერ კიდევ ვერ დაამთავრეს პროექტის შემუშავება და შემდეგი სხდომისათვის შეძლებდნენ მის წარმოდგენას. ოსების დელეგატმა კი აღნიშნა, რომ მათ პროექტი თავის დროზე ჩააბარეს დამფუძნებელი კრების თვითმმართველობის კომისიას და საჭირო იყო მისი მოძიება.

ამიტომ 13 მარტისთვის დაინიშნა კიდევ ერთი სხდომა ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლების მონაწილეობით, თუმცა მისი ჩატარება მხოლოდ 17 მარტს მოხერხდა. მას დაესწრნენ სომეხების, რუსების, ოსების, ებრაელების, თათრების (აზერბაიჯანელების) და გერმანელების ეროვნული საბჭოების წარმომადგენლები. გაეცნენ დარჩენილ ორ პროექტს. სომეხებისა და ოსების ეროვნული საბჭოების პროექტების მოსმენით საკონსტიტუციო კომისიამ დაამთავრა ეროვნულ უმცირესობათა მოსაზრებების გაცნობა.

პ. საყვარელიძემ მადლობა გადაუხადა ეროვნული საბჭოების წარმომადგენლებს და ხაზი გაუსვა, რომ კომისია იხელმძღვანელებდა წარმოდგენილი პროექტებით და საჭიროების შემთხვევაში კიდევ მოიწვევდა მათ. გარდა ამისა, ეროვნულ უმცირესობებს თავიანთი წარმომადგენლები ჰყავდათ დამფუძნებელ კრებაში, რომელთაც უფლება ჰქონდათ ყოველთვის დასწრებოდნენ საკონსტიტუციო კომისიის სხდომებს (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 194). ეს იყო პასუხი სომეხთა და რუსთა ეროვნული საბჭოების წარმომადგენელთა დაჟინებულ მოთხოვნაზე, სისტემატიური მონაწილეობა მიეღოთ საკონსტიტუციო კომისიის მუშაობაში.

სხდომის დამთავრების შემდეგ პ. საყვარელიძეს თხოვნით მიმართა სომეხთა ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელმა და ცალკე შეხვედრა ითხოვა, რადგანაც, მისი თქმით, არ შეეძლოთ „ყველაფრის თქმა ამდენ ეროვნებათა წარმომადგენლებთან მრავალრიცხოვან კრებაზე“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 195). ამ თხოვნამ აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია. პ. საყვარელიძესა და კ. ჯაფარიძეს შესაძლებლად მიაჩნდათ მისი დაკმაყოფილება და საერთო სხდომის შემდეგ სომეხთა წარმომადგენლის ცალკე მოსმენა, მაგრამ პ. გელეიშვილმა და ი. ბარათაშვილმა ასეთი რამ დაუშვებლად ჩათვალეს. პ. გელეიშვილის სიტყვებით: „აქ კეთდება ისტორიული საქმე, ყველაფერი დაწერილი, აშკარა და დაუმაღავი უნდა იყოს ყველასაგან. მიუღებელი მდგომარეობაა ის, რომ თქვენ ყველას გამოემშვიდობეთ, მადლობა უთხარით და ეხლა ერთს ცალკე იწვევთ, – გამოდის, რომ ჩვენთვის თითქმის ერთი მეზობელი უფრო კარგი და ძვირფასია მეორეზე“. იგივე აღნიშნა ი. ბარათაშვილმაც: „გაუგებარი ეს ამბავი არ დარჩება და მეტად ცუდ შთაბეჭდილებას მოახდენს“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 195).

კომისიამ მხარი დაუჭირა ი. ბარათაშვილის წინადადებას. სომეხთა ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელს უარი ეთქვა საერთო სხდომის შემდეგ ცალკე მიღებაზე. მას შესთავაზეს, რომ მისულიყო კომისიის ერთ-ერთ მომდევნო სხდომაზე და იქ ჩამოეყალიბებინა ის „მოსაზრებანი უმცირესობის უფლებათა შესახებ, რომელთა განცხადება საზოგადო სხდომაზე, მათივე სიტყვით, უხერხულად მიაჩნდათ“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 195).

კომისიამ გადაწყვიტა, რომ მისი ყველა წევრი საფუძვლიანად გასცნობოდა წარმოდგენილ პროექტებს და მომდევნო სხდომა მიეძღვნათ მათი განხილვისათვის. აღნიშნული სხდომა 1920 წლის 20 მარტს გაიმართა. სანამ მის შესახებ რაიმეს ვიტყვოდეთ, ჯერ მოკლედ დაგახსიათოთ ეროვნულ უმცირესობათა სახელით წარდგენილი პროექტები.

4. ეროვნული საბჭოების მიერ საკონსტიტუციო კომისიაში წარდგენილი პროექტები

საკონსტიტუციო კომისიის მასალებში დაცულია 7 პროექტი: 1) რუსთა ეროვნული საბჭოს მიერ წარდგენილი პროექტი ეროვნული უმცირესობების უფლებების შესახებ; 2) სომეხთა ეროვნული საბჭოს მიერ შემუშავებული, საქართველოში სომეხთა ეროვნული თვითმმართველობის კონსტიტუციის თეზისები; 3) საქართველოს ბერძენი (ელინი) მოქალაქეების მე-2 ყრილობის მიერ მიღებული საქართველოს ელინთა თვითმმართველობის სტატუტის პროექტი; 4) აღმოსავლეთ საქართველოს მაჰმადიანთა უფლებების პროექტი; 5) სამხრეთ ოსეთის

ეროვნული საბჭოს მიერ წარმოდგენილი სამხრეთ ოსეთის კანტონის კონსტიტუციის პროექტი; 6) ამიერკავკასიის გერმანელთა კავშირის ცენტრალური საბჭოს მიერ წარმოდგენილი პროექტი საქართველოში გერმანელთა კულტურული ავტონომიის შესახებ; 7) საქართველოს რესპუბლიკის ებრაელთა ეროვნული უმცირესობის უფლებათა პროექტი.

ამ პროექტების შესწავლა მრავალმხრივია საინტერესო. პირველ რიგში უნდა ითქვას, რომ მხოლოდ რუსთა ეროვნული საბჭოს მიერ წამოყენებული პროექტი ცდილობდა გამოსულიყო ზოგადკონსტიტუციური პრინციპებიდან და ჩამოეყალიბებინა ეროვნულ უმცირესობათა კონსტიტუციური უფლებები და გარანტიები. დანარჩენ პროექტებში კი ჩამოყალიბებული იყო მხოლოდ შესაბამისი ეროვნული უმცირესობის მოთხოვნები. ბუნებრივია, ასეთი რამის დაფიქსირება კონსტიტუციაში შეუძლებელი იყო. ამასთან დაკავშირებით საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 10 მარტის სხდომაზე დამფუძნებელი კრების წევრი ბერნშტეინი აღნიშნავდა: „რომ მოგვთხოვონ გერმანელებისათვის რაიმე ცალკე გარანტია შევიტანოთ კონსტიტუციაში, ეს შეუძლებელია; ვერავის მივცემთ რაიმე განსაკუთრებულ უფლებებს, ყველა უნდა დაემორჩილოს იმ ძირითად კანონებს, რომელზედაც დაფუძნებული იქნება საერთოდ მთელი რესპუბლიკა და კერძოდ მისი ნაწილი – ეროვნული უმცირესობა“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 203).

შეინიშნებოდა საკუთარი ეროვნული უმცირესობის სხვებთან შედარებით მაღლა დაყენების სურვილიც. მაგალითად, საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 26 თებერვლის სხდომაზე საკონსტიტუციო კომისიის წევრმა ავეტისიანი აღნიშნა, რომ საქართველომ „მთავარი ყურადღება უნდა მიაქციოს იმ უმცირესობას, რომელნიც მუდმივად ცხოვრობენ რესპუბლიკის ტერიტორიაზე; რუსები, გერმანელები, ბერძნები წავლენ და ჩვენ უნდა ვეცადოთ იმ უმცირესობათა ცხოვრება მოვაწესრიგოთ, რომელნიც აქ რჩებიან“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 207). გასაგებია, რომ ტ. ავეტისიანი პირველ რიგში სომხებს გულისხმობდა.

ამა თუ იმ ეროვნული უმცირესობის სახელით წარმოდგენილი პროექტი შედგენილი იყო გარკვეული პოლიტიკური ჯგუფების მიერ, რაც ზოგჯერ თვითონ იმ ეროვნული უმცირესობის შიგნით იწვევდა უკმაყოფილებას. მაგალითად, იმავე ბერნშტეინმა, კომისიის სხდომაზე, გერმანელთა პროექტის მოსმენის შემდეგ, განაცხადა: „პროექტი, რომელიც წარმოდგენილია ამიერკავკასიის გერმანელთა კავშირის ცენტრ. საბჭოსაგან, შედგენილია ადგილობრივი გერმანელების ზოგიერთი ჯგუფების გავლენით, რაც მტკიცდება იმით, რომ პროექტი ითხოვს მიწით სარგებლობას გერმანელებისათვის შერჩევით მთამომავლობითი ხასიათით“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 203). ასევე, ებრაელთა ეროვნული უმცირესობის სახელით შეტანილმა პროექტმა ქართველ ებრაელთა აღფრთოება და პროტესტი გამოიწვია.

რუსთა ეროვნული საბჭოს მიერ წარმოდგენილი პროექტი არსებითად მოითხოვდა იმას, რასაც პ. საყვარელიძე „სახელმწიფოში სახელმწიფოს მშენებლობას“ უწოდებდა. პროექტის მიხედვით, საქართველოს მოქალაქეები მკაცრად უნდა გამიჯნოდნენ ერთმანეთს ეროვნული ნიშნის მიხედვით; საქართველოს მოქალაქეები ე.წ. „ნაციონალურ კადასტრებში“ უნდა განაწილებულიყვნენ. ყოველი ეროვნული უმცირესობა საყოველთაო არჩევნების გზით ქმნიდა კავშირს ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოებით. კავშირი იქნებოდა ეროვნული თვითმმართველობის ორგანო. საქართველოს მთავრობასთან თითოეულ ეროვნულ უმცირესობას ეყოლებოდა თავისი წარმომადგენელი. სოციალური და კულტურულ-საგანმანათლებლო საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად გამოყოფილი სახსრები სახელმწიფო და ადგილობრივ თვითმმართველობის ბიუჯეტიდან პროპორციულად უნდა განაწილებულიყო საქართველოს მოსახლეობაში ეროვნული უმცირესობის ხვედრითი წილის მიხედვით. გარდა ამისა, საბჭოს უნდა ჰქონოდა გადასახადის დაწესების უფლება თავისი ეროვნების მოქალაქეებისათვის ეროვნული თვითმმართველობის საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად. რუსების საბჭო აგრეთვე მოითხოვდა ყველა ენის აბსოლუტურ თანასწორობას ყველა სფეროში და ამით უარყოფდა სახელმწიფო ენის საჭიროებას.

სომეხთა ეროვნული საბჭოს პროექტის მიხედვითაც საქართველოს ფარგლებში იქმნებოდა სომხური ეროვნული თვითმმართველობა, რომელსაც განახორციელებდა სომეხი ეროვნე-

ბის მოქალაქეთა მიერ არჩეული ეროვნული კრება და მისი აღმასრულებელი ორგანო – ეროვნული საბჭო. ორივე მიჩნეული იყო საჯარო-სამართლებრივ ორგანოდ უძრავი და მოძრავი ქონების შექმნა-გასხვისების უფლებით. რაიონებში, სადაც სომხური მოსახლეობის ხვედრითი წილი 15%-ს მაინც აღწევდა (მაზრაში, ქალაქში, თემში, სოფელში), სომხური ენა სახელმწიფო ენის თანაბრად უნდა გამოეყენებინათ. ცენტრალური ხელისუფლების ყველა კანონი და დადგენილება სომხურადაც უნდა გამოქვეყნებულიყო, ისევე როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებისა, სადაც სომხური მოსახლეობა ზემოაღნიშნულ მაჩვენებელს აღწევდა.

ეროვნულ საბჭოს ევალეზობდა სომეხი პირებისა და სომხური დაწესებულებების ინტერესების დაცვა, სახალხო განათლებისა და კულტურის საქმეთა გამგებლობა, ჯანმრთელობის დაცვის, სოფლის მეურნეობისა და სოციალური უზრუნველყოფის საკითხებზე ზრუნვა. სომეხთა ეროვნული საბჭოც მოითხოვდა ბიუჯეტის პროპორციულ განაწილებას და გადასახადების დაწესების უფლებას სომხურ მოსახლეობაზე, მის კომპეტენციაში არსებულ საქმეთა საჭიროებისათვის. მინისტრთა საბჭოს სხდომაში მინისტრთა უფლებით მონაწილეობა უნდა მიეღო სომეხთა ეროვნული საბჭოს წარმომადგენელს.

ბერძენთა სახელით წარდგენილი „საქართველოს ელინთა თვითმმართველობის სტატუტი“ ითვალისწინებდა ეროვნული თვითმმართველობის უფლებას სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურის საკითხებში. ეროვნული თვითმმართველობის ორგანოდ ცხადდებოდა ბერძნული მოსახლეობის მიერ არჩეული საქართველოს ელინთა უმაღლესი საბჭო. მის კომპეტენციაში უნდა შესულიყო ბერძნული მოსახლეობის კულტურულ-საგანმანათლებლო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, სოციალურ-ეკონომიკური დახმარების ორგანიზება, ქველმოქმედება, ზრუნვა ჯანმრთელობის დაცვაზე და სხვა. მასვე ეკისრებოდა წარმომადგენლობა სახელმწიფოს ცენტრალურ და ადგილობრივ ორგანოებში, საქალაქო და საერო თვითმმართველობებში ყველა იმ საკითხზე, რაც ბერძნულ მოსახლეობას შეეხებოდა. ელინთა პროექტი მხარს უჭერდა აგრეთვე სამხედრო ვალდებულების ტერიტორიული პრინციპის მიხედვით მოხდას; სურდა, რომ სასამართლო-ადმინისტრაციული დაყოფა ბერძენთა ბუნებრივი განსახლების შესაბამისი ყოფილიყო (ეროვნული თემების „გამოჭრა“). საბჭო ასევე მოითხოვდა ბიუჯეტის პროპორციულ გაყოფას და ბერძნული მოსახლეობის პროგრესულ-საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრის უფლებას. ეროვნული საბჭოსა და ბერძენთა ყველა ორგანიზაციის სამუშაო ენად ბერძნული ცხადდებოდა, ოღონდ დროებით გამოეყენებულ იქნებოდა რუსული, როგორც ყველასათვის გასაგები ენა.

აღმოსავლეთ საქართველოს მაჰმადიანთა სახელით წარმოდგენილი პროექტი მოითხოვდა მუსლიმთა მიერ ერთი მინისტრისა და ორი მინისტრის ამხანაგის (მოადგილის) არჩევის უფლებას. მოსამართლეებად, გამომძიებლებად და ადმინისტრაციულ თანამდებობებზე არჩევა და დანიშვნა მაჰმადიანური მოსახლეობის ადგილებში მაჰმადიანებისაგან უნდა მომხდარიყო, ხოლო შერეული მოსახლეობის რაიონებში – იქ მცხოვრებ მაჰმადიანთა პროპორციულად. მოითხოვდნენ რესპუბლიკის ყველა დაწესებულებაში განცხადების მიღებისა და მიმოწერის უფლებას თავიანთ ენაზე, რისთვისაც უნდა შემოღებულიყო საგანგებოდ განსწავლულ თარჯიმანთა შტატი.

მაჰმადიანური და არამაჰმადიანური მოსახლეობის პროპორციის შესაბამისად მაჰმადიანებს უნდა მისცემოდათ ადგილები დამფუძნებელ კრებასა და პარლამენტში, ამ ადგილებზე კანდიდატთა არჩევა მაჰმადიანთა მიერ უნდა მომხდარიყო საქართველოში არსებული პარტიების მონაწილეობის გარეშე.

მოითხოვდნენ მაჰმადიანებისათვის საკმაო რაოდენობით გახსნილიყო ყველა სახის სასწავლებელი და გიმნაზია. იქ სწავლება ხაზინის ხარჯზე და შარიათის საფუძველზე უნდა ყოფილიყო. საშუალო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ სასწავლებლად საზღვარგარეთაც უნდა გაეგზავნათ.

მოითხოვდნენ ასევე რელიგიური ავტონომიის განხორციელებას. განსაკუთრებულ მაჰმადიანურ მეჯლისს უნდა განეხილა სასულიერო საკითხები, განქორწინებისა და მემკვიდრეო-

ბის საქმეები. მაზრებში გათვალისწინებული იყო სპეციალური შტატები აღნიშნული საქმეებისათვის. ეს ყოველივე უნდა მომხდარიყო ხაზინის ხარჯზე. მაჰმადიანებს მთელ რესპუბლიკაში უფლება უნდა მისცემოდათ დაეცვათ თავიანთი დღესასწაული – პარასკევი და სხვა; ამასთან, არავის უნდა აეძულებინა ისინი, ქრისტიანულ დღესასწაულებზე დაეკეტათ მაღაზიები, შეეწყვიტათ ვაჭრობა და ა.შ.

სამხრეთ ოსეთის ეროვნული საბჭოს პროექტი რაჭის, შორაპნის, გორისა და დუშეთის მაზრებში კომპაქტურად განსახლებული ოსების ტერიტორიას მიიჩნევდა „პირველ ოსეთად“ და მისთვის ტერიტორიულ-ეროვნულ ავტონომიას მოითხოვდა, რის საფუძველდაც მიაჩნდა „სამხრეთ ოსეთის კანტონის კონსტიტუციის პროექტი“, მიღებული სამხრეთ ოსეთის ეროვნული საბჭოს მიერ 1919 წლის 19 ივნისის სხდომაზე. საქართველოს რესპუბლიკის დანარჩენ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ოსებს კი მხარს უჭერდა რუსთა ეროვნული საბჭოს მიერ წამოყენებული კულტურულ-ნაციონალური ავტონომიის პროექტი.

კონსტიტუციის პროექტის მიხედვით, სამხრეთ ოსეთის კანტონი ცხადდებოდა საქართველოს რესპუბლიკის ავტონომიურ ნაწილად; კანტონის ფარგლებს გარეთ მცხოვრები ოსები კანტონის გამგებლობის ქვეშ უნდა ყოფილიყვნენ კულტურული ავტონომიის ფარგლებში. კანტონს უფლება უნდა ჰქონოდა სხვა სახელმწიფოსთან დაედო ხელშეკრულებები ეკონომიკურ, სამეზობლო და საპოლიციო ურთიერთობებთან დაკავშირებით, ოღონდ მათში არ უნდა ყოფილიყო რაიმე საწინააღმდეგო რესპუბლიკის ინტერესებისა. კანტონის ხელში უნდა ყოფილიყო მის ტერიტორიაზე არსებული ბუნებრივი სიმდიდრეები. სამხედრო ვალდებულება ჯარში გაწვეულთ კანტონის ტერიტორიაზე უნდა მოეხდინათ. ისინი ცალკე სამხედრო შენაერთს შეადგენდნენ, რომლის სარდალსაც მშვიდობიან დროს კანტონის ხელისუფლება დაინიშნავდა.

კანტონის დაწესებულებებში საქმის წარმოება და რესპუბლიკის ორგანოებთან ურთიერთობა ოსურ ენაზე უნდა განხორციელებულიყო. კანტონში ხელისუფლების ორგანოებად სახალხო საბჭო და სახალხო კომისარიატი ცხადდებოდა.

ამიერკავკასიის გერმანელთა კავშირის ცენტრალურმა საბჭომ მოითხოვა გერმანელთა კულტურული ავტონომიის განხორციელება, რაც, მათი აზრით, ითვალისწინებდა მშობლიური ენის შეუზღუდავ გამოყენებას შინ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში – თვითმმართველობის ორგანოებსა და სოფლის სასამართლო დაწესებულებებში; გერმანულ კულტურასთან, მეცნიერებასთან კავშირის შენარჩუნებას და მის თავისუფალ გავრცელებას სასწავლო-საგანმანათლებლო დაწესებულებების მეშვეობით; საკუთარი რელიგიის და, პირველ რიგში, ევანგელისტურ-ლუთერანული რელიგიის თავისუფალ აღმსარებლობას ეკლესიაში, სკოლასა და სახლში, გერმანული ენის გამოყენებით; გერმანული ზნეობრივი ცნობიერების, ტრადიციებისა და თვითმყოფადობის შენარჩუნების უფლებას, გერმანული კულტურის პროპაგანდის უფლებას, საკუთარი სამეურნეო მეთოდებისა და წესების გამოყენებას. მოითხოვდნენ ასევე კულტურის საჭიროებისათვის თვითდაბეგვრის უფლებას; თვითმმართველობის უფლებას როგორც ქალაქად, ისე სოფლად, რამდენადაც ის არ ეწინააღმდეგება სახელმწიფოს ინტერესებს. სურდათ კოლონიების მთლიანობის შენარჩუნება ისევე, როგორც ამიერკავკასიის გერმანელთა კავშირისა და მისი აღმასრულებელი ორგანოს ფუნქციონირების გაგრძელება.

ებრაელთა სახელით შეტანილი პროექტის მიხედვით, ებრაელთა ეროვნული უმცირესობა (რომელიც შემდგომ უნდა აღრიცხულიყო ნაციონალურ კადასტრში) ქმნიდა კავშირს, ირჩევდა ცენტრალურ და ადგილობრივ ეროვნულ საბჭოებს და ანხორციელებდა ეროვნულ თვითმმართველობას. მის განკარგულებაში გადადიოდა კულტურულ-საგანმანათლებლო, სოციალურ-ეკონომიკურ და ჯანმრთელობის დაცვის საკითხებზე ზრუნვა; ევალდებოდა ებრაელი მოსახლეობის ინტერესების წარდგენა და დაცვა. პროექტი მხარს უჭერდა სახელმწიფო და თვითმმართველობის ბიუჯეტებში აღნიშნული სფეროებისათვის გამოყოფილი სახსრების პროპორციულ განაწილებას ეროვნულ უმცირესობათა ხვედრითი წილის მიხედვით, აგრეთვე თვითდაბეგვრის უფლებას პროგრესულ-საშემოსავლო პრინციპით.

5. ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების განსაზღვრა

საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 20 მარტის სხდომა მთლიანად მიეძღვნა ეროვნულ უმცირესობათა მიერ წარდგენილი პროექტების განხილვას. შემაჯამებელი სახით, ამ საკითხს კვლავ დაუბრუნდნენ 5 მაისის სხდომაზე, როდესაც პ. საყვარელიძემ გამოყო ეროვნულ უმცირესობათა სახელით წარდგენილი მოთხოვნების ხუთი ძირითადი ტიპი:

1. ეროვნული უმცირესობა არ ითხოვდა არავითარ განსაკუთრებულ უფლებებს (ქართველი ებრაელები);
2. უმნიშვნელო ხასიათის კონკრეტული მოთხოვნები;
3. კულტურულ-სარწმუნოებრივი ავტონომია (აღმოსავლეთ საქართველოს მაჰმადიანები);
4. კულტურული ავტონომია (რუსები, სომხები, ბერძნები, არაქართველი ებრაელები);
5. კულტურული და ტერიტორიული ავტონომია.

როგორი იყო საკონსტიტუციო კომისიის დამოკიდებულება ამ მოთხოვნებისადმი? პირველ რიგში ანგარიშგასაწვეად და დასაძლევად მიაჩნდათ ის უნდობლობა, რასაც ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლები ავლენდნენ საქართველოს სახელმწიფოსადმი. სწორედ ამაზე მიუთითებდა ა. ჩხენკელი 20 მარტის სხდომაზე: „უმცირესობათა წარმომადგენლების მოხსენებებმა ჩემზე ცუდი შთაბეჭდილება მოახდინა. მე დავინახე მათი სრული უნდობლობა ჩვენადმი; ეს მეტად დამაფიქრებელი და საშიში გარემოებაა. ჩვენ უნდა შევეცადოთ იმ უნდობლობის გაქარწყლებას და შევქმნათ ერთად მშვიდობიანი ცხოვრების პირობები“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 180).

ეროვნული საბჭოების მიერ წამოყენებულმა ზოგიერთმა მოთხოვნამ კამათი გამოიწვია. გამოიკვეთა სამი პოზიცია:

- მთლიანად დაეკმაყოფილებინათ ეს მოთხოვნები;
- მიეცათ თვითდაბეგვრისა და კულტურული უფლებები;
- საჯარო უფლებების მინიჭების გარეშე ეროვნულ უმცირესობებისათვის მიეცათ „დიდი გარანტიები, ისეთი გარანტიები, რომლის მაგვარი არც ერთ კონსტიტუციაში არ მოიპოვება“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 218).

მთავარი საკითხი, რომელმაც აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია, იყო ეროვნულ უმცირესობათა ორგანიზაციებისათვის საჯარო უფლებების მინიჭების შესაძლებლობა, ანუ მისცემოდათ თუ არა შესაბამისი ეროვნული უმცირესობისათვის სავალდებულო გადასახადის დაწესებისა და იძულებითი აკრეფის უფლება.

ი. ბარათაშვილი მხარს უჭერდა ასეთი უფლების მინიჭებას, რადგანაც, მისი აზრით, ეს აუცილებელი იყო ეროვნულ უმცირესობათა კულტურული განვითარებისათვის: „ჩვენ ტერიტორიაზე ბინადრობს უკულტურო უმცირესობანი და მათში კულტურის შესატანად საჭიროა დააწესოს გადასახადი სამართლიანი და კანონიერი“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 179).

ეროვნული საბჭოების მიერ სავალდებულო გადასახადების დაწესების უფლება, რაც ამავე დროს გულისხმობდა ეროვნულ კავშირებში მოქალაქეთა იძულებით გაერთიანებას, კომისიამ მიუღებლად მიიჩნია. გ. გვაზავამ და პ. საყვარელიძემ ხაზი გაუსვეს, რომ, ჯერ ერთი, სავალდებულო გადასახადის დაწესება ე.წ. საჯარო უფლებას წარმოადგენს და სახელმწიფოს ფუნქციაა. არც ერთ სახელმწიფოში ეროვნულ უმცირესობას ასეთი უფლება არა აქვს მინიჭებული; გარდა ამისა, მსგავსი მოთხოვნები არადემოკრატიული იყო და ზღუდავდა მოქალაქის თავისუფლებას. გ. გვაზავას შენიშვნით, „შეუძლებელია კონსტიტუციაში შევიდეს კანონი, რომელიც ამა თუ იმ ორგანიზაციას უფლებას მისცემს სრულიად შებოჭოს მოქალაქის თავისუფლება და გადაყლაპოს იგი“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 179).

საკონსტიტუციო კომისიის აზრით, ეროვნულ კავშირებში მოქალაქეთა გაერთიანება, ისევე როგორც იქიდან გამოსვლა, მხოლოდ ნებაყოფლობითი შეიძლება ყოფილიყო; როგორც ა. ჩხენკელი მიუთითებდა, კავშირის დაარსება უფლება იყო და არა მოვალეობა.

ამავე დროს, კ. ჯაფარიძემ და ა. ჩხენკელმა, რომლებიც წინააღმდეგნი იყვნენ ეროვნულ უმცირესობათა ორგანიზაციებისათვის გადასახადების დაწესების უფლების მიცემისა, შე-

საძლებლად მიიჩნიეს მათთვის სხვადასხვა სახის საჯარო უფლების მიცემა, კერძოდ, მხარი დაუჭირეს კულტურის საკითხებზე გათვალისწინებული სახელმწიფო ბიუჯეტის პროპორციულ განაწილებას. „ბიუჯეტიდან ნაწილის გამოყოფა და მისი კავშირის განკარგულებისათვის გადაცემა, ეს არის ერთადერთი საჯარო უფლება, რომელიც, ჩვენი აზრით, უნდა მიეცეს უმცირესობას“, – აღნიშნავდა კ. ჯაფარიძე. მისი აზრით, ეს უნდა მომხდარიყო კავშირის წევრთა რაოდენობის მიხედვით. აქედან გამომდინარე, პერიოდულად მოხდებოდა შესაბამისი წილის გადაანგარიშება კავშირის წევრთა რაოდენობის შემცირების თუ ზრდის მიხედვით.

პ. საყვარელიძემ, რომელსაც გ. გვაზავა დაეთანხმა, გადაჭრით გაილაშქრა ასეთი გეგმის წინააღმდეგაც, რადგან, მისი აზრით, ეს მხოლოდ არეგ-დარეგასა და ქაოსს გამოიწვევდა: „წარმოდგენელია ის სირთულე და არეგ-დარეგა, რომელსაც გამოიწვევს ბიუჯეტის დანაწილება და კავშირებიდან გამოსული წევრების მიხედვით წარმოებული ანგარიშები; 8 თუ 10 საჯარო-უფლებრივი ორგანიზაცია, 8 თუ 10 ნაწილად დაყოფა ბიუჯეტისა და ანგარიშები, განა წარმოსადგენია ასეთი მდგომარეობის დაშვება იქ, სადაც ეროვნული სახელმწიფო შენდება? ეს შეუძლებელია, ჩვენ ვერ გავანაწილებთ ბიუჯეტს და საერთოდ უარი უნდა ვთქვათ საჯარო უფლებებზე, თუ გვსურს ეროვნული სახელმწიფო დავამყაროთ მკვიდრ ნიადაგზე“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 180).

პ. საყვარელიძის აზრით, საჯარო უფლებების გადაცემა ეროვნული კავშირებისათვის ნიშნავს სახელმწიფოს შიგნით ახალი სახელმწიფოების შექმნას და, მაშასადამე, არყვეს საქართველოში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის საქმეს, რისთვისაც, ფაქტობრივად, იწერება თვით კონსტიტუცია. „ჩვენ ვწერთ კონსტიტუციას უნიტარული სახელმწიფოსათვის. ოსებს კი მაგ., სურთ დაგვაწერინონ კონფედერაციული ან ფედერაციული სახელმწიფოსათვის; ჩემთვის ეს სრულიად მიუღებელი გარემოებაა“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 178).

გ. გვაზავა მიუთითებდა, რომ თვითონ ჩვენი სახელმწიფოს დემოკრატიული მმართველობა იქნებოდა გარანტია „უმცირესობის თავისუფალი არსებობისა“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 180). პ. საყვარელიძეს ეროვნული უმცირესობებისათვის კონსტიტუციური უფლებებისა და გარანტიების მინიჭების საქმეში დასაშვებად მიაჩნდა მისვლა „ზედ საჯარო უფლების საზღვარზე“. მისი აზრით, ამ ფარგლებში ძალზე ფართო უფლებები ექცეოდა, „რომელიც საგვებით უზრუნველყოფს უმცირესობის თავისუფალ არსებობას და განვითარებას“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 178).

1920 წლის 5 მაისის სხდომაზე საკონსტიტუციო კომისიამ კენჭისყრით განსაზღვრა, რომ კონსტიტუციის პროექტის თავს ეროვნული უმცირესობების უფლებების შესახებ საფუძვლად დასდებოდა პ. საყვარელიძის პროექტი. მისი არსი კარგადაა გამოხატული ძირითად დებულებებში, რომლებიც თვითონ პ. საყვარელიძემ ჩამოაყალიბა საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 20 მარტის სხდომაზე:

– არ შეიძლება შეიზღუდოს საქართველოს რესპუბლიკის რომელიმე ეროვნული უმცირესობის თავისუფალი პოლიტიკური, სოციალ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარება, განსაკუთრებით მისი დედაენაზე სწავლა, აღზრდა და ნაციონალურ-კულტურულ საქმეთა შინაური მართვა-გამგეობა; პ. საყვარელიძის აზრით, ეს მუხლი დეკლარაციული ხასიათის იყო, მაგრამ მას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა;

– ამა თუ იმ ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილება უნდა ძალდაუტანებლად განისაზღვროს, მოქალაქეთა სურვილისა და ნებაყოფლობითი განცხადების თანახმად;

– ყოველ უმცირესობას უნდა ჰქონდეს უფლება, შეადგინოს ეროვნული კავშირი რესპუბლიკის მთელ ტერიტორიაზე, რომელიც კანონის ფარგლებში გაუძღვება კულტურის საქმეებს; ასეთი ცენტრის შექმნა, პ. საყვარელიძის აზრით, აუცილებელი იყო;

– მოქალაქე გარანტირებული უნდა იყოს, რომ მის პოლიტიკურ და მოქალაქეობრივ უფლებას არავითარი საფრთხე არ მოეღის ამა თუ იმ კავშირში მონაწილეობისათვის;

– ეროვნულ კავშირს უნდა შეეძლოს სასამართლოს წინაშე აღძრას და დაიცვას საქმე, თუკი ირღვევა კონსტიტუციით ან კანონით აღიარებული ეროვნულ უმცირესობათა უფლება-

ნი. პ. საყვარელიძის სიტყვებით: „ეს არ შეიცავს საჯარო უფლებას და ამავე დროს უმცირესობისათვის დიდი გარანტია“;

- ყოველ მოქალაქეს, მიუხედავად ეროვნული კუთვნილებისა, თანასწორი უფლება აქვს მიიღოს ყოველგვარი თანამდებობა ყოველგვარ სამსახურში;
- ეროვნულად შერეული თვითმმართველობა ვალდებულია სწავლა-განათლებისათვის მიღებული თანხით დააარსოს საკმაო რიცხვი სკოლებისა და კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა მცხოვრებთა ეროვნული შემადგენლობის პროპორციის მიხედვით;
- ეროვნულ უმცირესობათა მიერ დაარსებული სკოლები უნდა იყოს სახელმწიფოს კონტროლის ქვეშ. მიუღებელია ისინი სცილდებოდნენ ზოგადი სასწავლო პროგრამის ფარგლებს, ამავე დროს, ასეთ სკოლებში სავალდებულო უნდა ყოფილიყო სახელმწიფო ენის სწავლება;
- თუ რომელიმე ადგილობრივი თვითმმართველობის ფარგლებში მცხოვრებთა უმრავლესობა (50%-ზე მეტი) არაქართველი ეროვნებისაა, საქმის წარმოება სხვადასხვა დაწესებულებაში სახელმწიფო ენასთან ერთად უნდა წარმოებდეს იმ უმცირესობის ენაზე, ხოლო უმცირესობის ენის გამოყენება იმ მმართველობებში, სადაც ეროვნული უმცირესობა შეადგენს არანაკლებ 20%-ს, უნდა განსაზღვრულიყო კანონით;
- შერეული მოსახლეობის რაიონებში ადგილობრივმა მმართველმა და მოსამართლემ, სახელმწიფო ენის ცოდნასთან ერთად, უნდა იცოდეს ეროვნული უმცირესობის ენა;
- კანონი უნდა ითარგმნებოდეს ეროვნული უმცირესობების ენებზეც, რათა უზრუნველყოფილი იყოს მისი სწორი გაგება და შესრულება;
- პარლამენტის წევრს, რომელმაც ქართული არ იცის, უფლება უნდა ჰქონოდა სიტყვა მშობლიურ ენაზე წარმოეთქვა.

პ. საყვარელიძის აზრით, უკანასკნელი ორი მუხლი დროებითი იყო და უნდა გაუქმებულიყო „ამ კონსტიტუციის ძალით მოწვეულ პირველი პარლამენტის ვადის გასვლისას“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 128).

საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 5 მაისის სხდომაზე შეუდგნენ პ.საყვარელიძის მიერ შემუშავებული პროექტის მუხლობრივ განხილვას და მიღებას. პროექტის განხილვა გარკვეულად საკონსტიტუციო კომისიის 8 და 10 მაისის სხდომებზე. გარკვეული სარედაქციო ცვლილებებით და ზოგიერთი მუხლის გადამუშავებით პროექტი მიღებულ იქნა.

1920 წლის 8 მაისის სხდომაზე დიდი კამათი გამოიწვია პ. საყვარელიძის პროექტის მე-8 მუხლმა: „ყველა უმცირესობის ეროვნულ სკოლებში, სადაც სწავლება ბავშვთა დედაენაზე იწარმოებს საზოგადო სამოსწავლო პროგრამის ფარგლებში, სახელმწიფო ენის სწავლება სავალდებულოა“.

ასეთი ფორმულირების წინააღმდეგ გამოვიდა ლ. ნათაძე. მისი აზრით: ა) ამ მუხლში უნდა ყოფილიყო მხოლოდ უფლება და არა ვალდებულება ან იძულება – „კონსტიტუციაში... მხოლოდ უფლება უნდა იყოს“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 137); ბ) დაწყებით სასწავლებლებში სწავლება უსათუოდ დედაენაზე უნდა ყოფილიყო. ესაა პედაგოგიკის ელემენტარული მოთხოვნა: „ძველი რეჟიმის პოლიტიკა ამ უდიდეს პრინციპს ებრძოდა და ჩვენ კი ამ პოლიტიკას ვებრძოდით“; გ) კერძო სასწავლებლებში არ შეიძლება სავალდებულოდ გახდეს სახელმწიფო ენის სწავლება, რადგანაც ამ სასწავლებლებზე არ იხარჯება სახელმწიფო ფული. ლ. ნათაძის სიტყვით, სახელმწიფო ენის სწავლება უნდა დაწყებულიყო დაწყებითი სკოლის მომდევნო საფეხურზე (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 137).

კ. ჯაფარიძე დაეთანხმა ნათაძეს, ოღონდ აღნიშნა, რომ სახელმწიფო ენა კერძო სასწავლებლებშიც უნდა ისწავლებოდეს და ამით „არა მარტო ჩვენ ინტერესებს, არამედ მოსწავლეთა ინტერესებსაც ვიცავთ“. გ. გვაზავამ პირიქით, დაიცვა პროექტის რედაქცია. მისი თქმით, მუხლში გარკვევით იყო აღნიშნული ის, რომ სწავლება დედაენაზე სწარმოებს და ისიც, რომ სახელმწიფო ენის სწავლება სავალდებულო უნდა იყოს (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 137).

თავის ფორმულირებას იცავდა პ. საყვარელიძეც, რომელმაც აღნიშნა, რომ „კონსტიტუცია მოვალეობაც არის და უფლებაც; სახელმწიფო ენისათვის კონსტიტუციაში უსათუოდ უნდა იყოს ერთგვარი კალაპოტი, უამისოდ მას არავინ არ შეისწავლის“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 180, ფურც. 138).

საბოლოოდ, კენჭისყრის შედეგად გაიმარჯვა ჩხენკელის წინადადებამ, რომელმაც განაცხადა, რომ „მართალია კონსტიტუცია ვალდებულებაცაა, მაგრამ ამ მუხლში მარტო უფლებებზე შეიძლება ლაპარაკი“. ამიტომ სახელმწიფო ენის მოხსენიება აქ, მისი აზრით, მიზანშეწონილი არ იქნებოდა. ა. ჩხენკელის ფორმულირების მიხედვით მუხლი შემდგენიარად ჩამოყალიბდა: „ეროვნული უმცირესობის სკოლებში სწავლება წარმოებს ბავშვთა დედაენაზე“.

მე-9 მუხლთან დაკავშირებით კომისიამ ერთხმად გამოთქვა აზრი, რომ იგი გადამუშავებას საჭიროებდა. 10 მაისის სხდომაზე პ. საყვარელიძემ წარმოადგინა ერთ მუხლად გაერთიანებული მე-9 და მე-10 მუხლები: „ადგილობრივი თვითმმართველობის ფარგლებში, სადაც ერთი რომელიმე ეროვნული უმცირესობა აღემატება ყველა მოქალაქეთა 20%-ს, ამ ეროვნული უმცირესობის მოთხოვნით მსჯელობა და საქმის წარმოება სახელმწიფო და საზოგადოებრივ დაწესებულებებში შემოღებულ უნდა იქნეს სახელმწიფო ენასთან ერთად მის დედაენაზეც“.

მ. რუსიამ მოითხოვა ეს მუხლები კვლავ ცალ-ცალკე შეეტანათ კონსტიტუციაში, რადგან მე-9 მუხლი გულისხმობდა ისეთ ადგილებს, სადაც უმრავლესობას შეადგენდა ეროვნული უმცირესობა, ხოლო მე-10 ისეთ ადგილებს, სადაც ის უმცირესობაში იყო (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 229).

ს. ჯაფარიძე ეთანხმებოდა მუხლის ძირითად დებულებას, რომ დემოკრატიულ სახელმწიფოში, თუ უმცირესობა 20%-ს შეადგენს რომელიმე ტერიტორიულ ერთეულში, მას „ნება უნდა ჰქონდეს მისთვის გასაგებ ენაზე ხდებოდეს საქმის წარმოება“. მაგრამ, ს. ჯაფარიძის აზრით, ეს უნდა დაფიქსირებულიყო როგორც უფლება მოქალაქეთა მიერ თავიანთი კერძო საქმეების მშობლიურ ენაზე წარმოებისა, დაწესებულებათა „ბუღალტერია“ კი სახელმწიფო ენაზე უნდა მუშაობდეს. მან წარმოადგინა აღნიშნული მუხლის შესაბამისი რედაქცია: „იმ ადგილებში, სადაც ერთი რომელიმე უმცირესობა აღემატება ყველა მცხოვრებთა 20%-ს და რომლის მშობლიური ენა არის არაქართული ენა, ასეთი უმცირესობის წევრის საქმე, თუ ის ისურვებს, წარმოებს სახელმწიფო და საზოგადოებრივ დაწესებულებებში მის ენაზე. ამავე წესით ხდება მსჯელობა სასამართლოსა, ერობისა, თემის სხდომებზე“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 229).

კენჭისყრით მიიღეს პ. საყვარელიძის რედაქცია.

პროექტის მე-11 მუხლი: „გარდა სახელმწიფო ენისა, ეროვნული უმცირესობის ენის ცოდნა სავალდებულოა ადგილობრივი მმართველისა და მოსამართლისათვის“ კომისიამ მთლიანად ამოშალა. გამოითქვა მოსაზრება, რომ „პრაქტიკა გამოიხატავს გზას თავისთავად“ და „მექანიკურად განხორციელებს ამ მუხლით ნაგულისხმევი გარანტია“. ამდენად, მისი შეტანა კონსტიტუციაში საჭიროდ არ მიიჩნეეს.

დიდი კამათი გამოიწვია პ. საყვარელიძის პროექტის მე-12 მუხლმა: „ეროვნულ უმცირესობისათვის კანონები უნდა ითარგმნებოდეს სენატთან დაარსებულ საგანგებო კომისიის მიერ და უნდა ეგზავნებოდეს თვითმმართველობებს ადგილობრივ გამოსაქვეყნებლად“. პ. გელეიშვილის განცხადებით, ამ მუხლის ძალით კანონი 16 ენაზე გახდებოდა სათარგმნი, რაც, მისი აზრით, სრულიად განუხორციელებელი იყო.

ლ. ნათაძემ აღნიშნა, რომ ყველა ენაზე თარგმნა შეუძლებელია, მაგრამ უმცირესობის რაოდენობის მიხედვით კანონი „ორ-სამ ენაზე უნდა გადაითარგმნოს“. ს. ჯაფარიძემაც მიუთითა, რომ: „თუ გვინდა ხალხმა სისწორით გაიგოს და იცოდეს კანონი, იგი უნდა ითარგმნებოდეს ზოგიერთ ენაზე მაინც“. მისი აზრით, ეს უნდა ყოფილიყო სომხური, თათრული და რუსული ენები.

აღნიშნული მუხლის ამოშლა მოითხოვა ს. კედიამ: „ხალხისთვის კანონი ყოველთვის გაუგებარი რჩება; ეს მცირე წრის საკუთრებაა, ამიტომ მუხლი ამოშალოს“. განხილვის შედეგად

გად პ. გელეიშვილმა აზრი შეიცვალა და განაცხადა, რომ: „ზოგიერთ ენაზე მართლა უნდა ითარგმნებოდეს კანონი“, მაგრამ ეს უნდა მომხდარიყო, მისი თქმით, უმცირესობის პროცენტის მიხედვით. პ. საყვარელიძემაც დაიცვა მე-12 მუხლი და ხაზი გაუსვა მის პოლიტიკურ მნიშვნელობას: „ეს მუხლი დიდ შთაბეჭდილებას მოახდენს და საშიში არაფერია; უნდა იყოს, რასაკვირველია, უწყვეტი პროცენტი“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 230).

კენჭისყრის შედეგად გადაწყდა, რომ კანონი უნდა ითარგმნებოდეს. ამის შემდეგ დაისვა საკითხი, თუ რის მიხედვით უნდა მომხდარიყო ეს – ეროვნული უმცირესობის პროცენტული რაოდენობის მიხედვით, თუ ეროვნებათა დასახელების გზით. ლ. ნათაძემ აღნიშნა, რომ პროცენტის დაწესების შემთხვევაში „კანონი ითარგმნება ისეთ ენაზე, რომელზეც თარგმანი საჭირო არ არის. მაგ., ბერძნულზე, ოსურზე და სხვ. (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 230). ამიტომ, მისი აზრით, პირდაპირ უნდა დაესახელებინათ სამი ეროვნება – სომხები, თათრები (აზერბაიჯანელები) და რუსები.

ამის წინააღმდეგ გამოვიდა მ. რუსია და მიუთითა, რომ: „ზოგიერთ ეროვნებათა დასახელება სრულიად უხერხული იქნება“ და ეს უკმაყოფილებას გამოიწვევდა. საბოლოოდ, გადაწყვიტეს, რომ კონსტიტუციაში ამ საკითხის გარკვევისათვის თავი აერიდებინათ და მე-12 მუხლი მიიღეს შემდეგი რედაქციით: „კანონის გამოქვეყნების წესი ეროვნულ უმცირესობათათვის განისაზღვროს ცალკე კანონით“.

საკამათო გახდა პ. საყვარელიძის პროექტის უკანასკნელი, მე-13 მუხლიც: „არაქართველ დეპუტატს, რომელმაც სახელმწიფო ენა არ იცის, შეუძლია პარლამენტში სიტყვა წარმოთქვას დედაენით“. ს. კედიამ მოითხოვა ამ მუხლის ამოშლა, რადგანაც „დეპუტატმა სახელმწიფო ენა უნდა იცოდეს“. ლ. ნათაძემ, პირიქით, მოითხოვა მუხლის დატოვება, რადგან ეს „უმცირესობის გარანტიაა და არა პიროვნებისა“; ს. ჯაფარიძემაც აღნიშნა ამ მუხლის „მეტად დიდი მნიშვნელობა“, ამავე დროს კი, მისი აზრით, პრაქტიკულად „არავითარი უხერხულობა“ არ შეიქმნებოდა, რადგანაც „არც ერთი დეპუტატი არაქართულად არ ილაპარაკებს“.

პ. საყვარელიძემ მოითხოვა მუხლის დატოვება. შეიძლება იგი მართლაც „მკვდარი მუხლი“ აღმოჩენილიყო, მაგრამ, მისი განცხადებით, „შიგ აღიარებულ უფლებას დიდი მნიშვნელობა აქვს“. კომისიამ აღნიშნული მუხლი უცვლელად დატოვა. ამავე დროს უარყო მე-12 და მე-13 მუხლებისათვის პ. საყვარელიძის მიერ გათვალისწინებული შენიშვნა, რომ ეს ორი მუხლი თავისთავად უნდა გაუქმებულიყო „ამ კონსტიტუციის ძალით მოწვეულ პირველი პარლამენტის ვადის გასვლისას“.

ლ. ნათაძემ მოითხოვა ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების პროექტს დამატებოდა მის მიერ შემუშავებული ორი მუხლი: 1. „თვითმმართველობის ერთეულების განსაზღვრა უნდა ისე ხდებოდეს, რომ თითოეული მათგანის მოსახლეობა შეძლებისამებრ ერთი ეროვნებისა იყოს“ და 2. „ეროვნულ უმცირესობათა ორგანოებს უნდა უფლება მიენიჭოთ, შუამდგომლობა აღძრან სათანადო დაწესებულებათა წინაშე თვითმმართველობის ერთეულების საზღვრების შეცვლის შესახებ, ეროვნულ უმცირესობათა საჭიროების მიხედვით“. კომისიამ, აზრთა გაცვლა-გამოცვლის შედეგად, უარყო ლ. ნათაძის დამატებითი მუხლები.

1920 წლის მაისში, როდესაც საკონსტიტუციო კომისია ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების შესახებ კონსტიტუციის თავის შემუშავებას ამთავრებდა, კონსტიტუციის შემუშავების მდგომარეობის შესახებ იმსჯელეს საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში, სადაც მოხსენებებით გამოვიდნენ საკონსტიტუციო კომისიის წევრები სოციალ-დემოკრატიული პარტიიდან.

ცკ-ის 21 მაისის სხდომაზე განიხილეს ეროვნულ უმცირესობათა უფლებები. მომხსენებელმა ლ. ნათაძემ აღნიშნა, რომ საქართველოში 15 ეროვნული საბჭო მოქმედებდა, რომელთაგან ბევრი საჯარო უფლებებს მოითხოვდა. გაერთიანების უფლებას რელიგიის მიხედვითაც მოითხოვდნენ. ლ. ნათაძის დასკვნით: „ასეთი კავშირის მხარის დაჭერა, რასაკვირველია, რეაქციული იქნებოდა“ და მიუთითებდა, რომ ეროვნული უმცირესობანი ენის მხრივ უნდა შეერთდნენ. ამ თვალსაზრისით, მხოლოდ რუსები იყვნენ „გარკვეულნი“. რაც შეეხება ქართველ ებრაელებს, მათ „როგორც ერთ ჩვენთანებს, ქართველებთან უნდათ ყოფნა“. საბო-

ლოდ ლ. ნათაძემ დაასკვნა: „ეროვნული საბჭოები უნდა იყოს უბრალო კავშირები. სახელმწიფომ ისეთ კავშირებს უნდა დაუჭიროს მხარი, რომლებიც გამოადგებათ კულტურის განსავითარებლად და არა რეაქციონურ კავშირებს“ (სცსსა, ფ. 1825, აღწ. 1, საქ. 129, ფურც. 36).

ამ საკითხზე მეორე მომხსენებლის, ა. ჩხენკელის გამოსვლა და კამათი მეორე დღისათვის გადაიტანეს. გარდა ამისა, ნოე ჟორდანიამ წინადადება წამოაყენა მთლიანობაში გაცნობოდნენ პროექტს და ემსჯელათ მის ზოგად პრინციპებზე: „რა შინაარსისაა საერთო პრინციპი, რაზედაც დამყარებულია კონსტიტუცია. ეს არის საინტერესო, კონსტიტუციის კანონპროექტი მგონი დასრულებული უნდა იყოს და საჭიროა გავეცნოთ“. ცკ დაეთანხმა ამ წინადადებას და დაადგინა: „კომისიამ კონსტიტუცია შავად შედგენილად ჩათვალოს. დააბეჭდონ საწერ მანქანაზე და ეცნობოს ცენტრალური კომიტეტის პრეზიდიუმს, რომ განხილვის დღე დანიშნონ“ (სცსსა, ფ. 1825, აღწ. 1, საქ. 129, ფურც. 36).

ცენტრალური კომიტეტის 22 მაისის სხდომაზე ა. ჩხენკელმა აღნიშნა, რომ „ეროვნულ უმცირესობათა პროექტები უნდობლობას შეიცავს ჩვენი რესპუბლიკისადმი“ და ამიტომ „მათ პროექტებს არ უნდა დავემყაროთ“. მომხსენებელმა ხაზი გაუსვა, რომ საკითხის გადაწყვეტის დროს ამოსავალი უნდა იყოს სახელმწიფოს ინტერესები – „ყველაფერი უნდა მიეცეთ, რაც შესაძლებელი იქნება და სახელმწიფოს არ ავნებს“ (სცსსა, ფ. 1825, აღწ. 1, საქ. 129, ფურც. 39). ა. ჩხენკელის აზრით, როგორც კავშირებს „მათ თავისთავად საჯარო უფლებები ექნებათ“, მაგრამ მიუღებლად მიიჩნდათ „გადასახადების იძულებით გაწერისა და სხვა ასეთი უფლების მიცემა“.

ბ. ჟორდანიამ არ გაიზიარა ა. ჩხენკელის დებულება, რომ: „ერი უფლების სუბიექტია და ასეთი უფლების გამომხატველი ორგანო მიეცეთო“. მან აღნიშნა, რომ ადრე თვითონ იყო ამის მომხრე და ეს რუსეთისა და ავსტრო-უნგრეთის კონკრეტულ პირობებში სწორი და საჭირო იყო, რადგანაც ერები „ჩატყდილი იყვნენ“ ამ ქვეყნებში და „გასაქანი არ ჰქონდათ“. ბ. ჟორდანიამ ხაზი გაუსვა, რომ საქართველოში სრულიად განსხვავებული პირობები იყო. „ეხლა აქ ეროვნული უმცირესობები ნაწილი და მცირენი არიან, მთელი კი – სხვაგან, რესპუბლიკის გარეშე. ამ პატარა ერების ნატურებს სხვაგან აქვთ პოლიტიკური და კულტურული ცენტრი“ (სცსსა, ფ. 1825, აღწ. 1, საქ. 129, ფურც. 39).

ბ. ჟორდანიასათვის ამოსავალი უკვე საქართველოს სახელმწიფოებრივი ინტერესებია. მან აღნიშნა, რომ რუსეთის იმპერიაში მარქსისტები როცა მოითხოვდნენ პატარა ერებისათვის დიდ უფლებებს, კიდევაც რომ მიეცათ, პატარა ერები „მინც ვერაფერს დააკლებდნენ რუსეთს, როგორც დიდ სახელმწიფოს“. საქართველოსთვის კი ასეთი რამ დამღუპველი იქნებოდა: „ჩვენ პატარა სახელმწიფო ვართ, აქ კი 16-მდე ნატეხი ერებია. ამდენი ხალხი რომ საჯარო უფლებებით აღჭურვოთ, ისინი უფრო დიდი ცენტრი შეიქმნებიან ჩვენს რესპუბლიკაში“ (სცსსა, ფ. 1825, აღწ. 1, საქ. 129, ფურც. 37). ბ. ჟორდანია მიუთითებდა, რომ „ეროვნული უმცირესობა დემოკრატიულ ქვეყანაში“, როგორც საქართველოა, სადაც „მით უმეტეს სოციალისტები არიან მართვა-გამგეობაში“, მინც არ იქნებოდა დაჩაგრული.

ბ. ჟორდანიამ მოითხოვა ეროვნულ უმცირესობათა განსახლების რაიონებში ნაციონალური თემების შექმნა, რაც არსებითად ნაციონალურ-ტერიტორიული კავშირი იქნებოდა და მათ კულტურულ განვითარებასაც შეუწყობდა ხელს. „წინეთ კანტონალურ სისტემას ვამბობდით, ეხლა კი თემური სისტემა აჯობებს მათთვისაც და სახელმწიფოს ინტერესებიც დაცული იქნება. ასეთ გაპნეულ ერს, რომელსაც თემები არა აქვს, მას ექნება ეროვნული კავშირი“ (სცსსა, ფ. 1825, აღწ. 1, საქ. 129, ფურც. 37).

პ. საყვარელიძემ აღნიშნა, რომ საკონსტიტუციო კომისიაშიც დიდი დავა იყო იმის შესახებ „მიეცათ თუ არა“ ეროვნულ კავშირთათვის საჯარო უფლებები და „კომისიამ ეს კითხვა დიდხანს ვერ გადაწყვიტა“. საყვარელიძემ ანტიდემოკრატიულად მიიჩნია ზოგიერთის მოთხოვნა – „ჩვენში აქ ყველა ერებს ყველაფერის თავისუფლება უნდა მიეცეთო“. ეროვნული კავშირებისათვის საჯარო უფლებების მინიჭების წინააღმდეგ გამოვიდა ლ. ნათაძეც და მხარი დაუჭირა „ეროვნული თემების გამოჭრას“. საბოლოოდ, მიიღეს შემდეგი დადგენილება: „1. ნაციონალურ-ტერიტორიულ თემებს მიეცეთ უფლება, შეკავშირდნენ სწავლა-განათლების

და, საერთოდ, კულტურულ საქმეებისათვის. სახელმწიფო მათ დაეხმარება. 2. მათი ეროვნულ-კულტურული მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად სახელმწიფო იღებს თანხას არანაკლებ როგორც ეროვნულ უმცირესობისათვის. წესი თანხის მიღებისა ისაზღვრებოდეს კანონით. 3. იმ კავშირებს, რომელთაც არ შეუძლიათ თემებში მოხვდნენ, ექნებათ ცალკე კავშირი“ (სცსსა, ფ. 1825, აღწ. 1, საქ. 29, ფურც. 38).

საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წლის 22 მაისის სხდომაზე პ. საყვარელიძემ მოითხოვა, რომ კონსტიტუციის პროექტში შეეტანათ დამატება, რომლის მიხედვითაც ეროვნულ კავშირებს უფლება ეძლეოდათ იურიდიულ პირად გამხდარიყვნენ. მას მხარი დაუჭირა ა. ჩხენკელმა, რომლის აზრითაც ეს დამატება შემდეგი რედაქციით უნდა ჩამოყალიბებულიყო: „ნაციონალური კავშირი სარგებლობს იურიდიული პირის პიროვნების უფლებას“. მას არ დაეთანხმა გ. გვაზავა, რომელმაც აღნიშნა, რომ საზოგადოდ კავშირის წესდებები მთავრობას უნდა წარუდგინონ დასამტკიცებლად და „მთავრობას აქ უნდა ჰქონდეს სრული თავისუფლება საკითხის გადაჭრისათვის“. კ. ჯაფარიძის აზრითაც, კულტურის საქმეებში ასეთი უფლება დასაშვები იქნებოდა, მაგრამ „კანდიდატმა ან ეროვნულმა კავშირმა მთელი ქალაქი შეისყიდოს – ეს მიუღებელი მდგომარეობაა“. საბოლოოდ, საკონსტიტუციო კომისიამ მხარი დაუჭირა ს. ჯაფარიძის ფორმულას: „ეროვნულ კავშირს შეუძლია გახდეს იურიდიულ პირად, თანახმად საერთო წესებისა“ (სცსსა, ფ. 1833, აღწ. 1, საქ. 181, ფურც. 248).

ამით დაასრულა საკონსტიტუციო კომისიამ კონსტიტუციის პროექტის მე-17 თავის „ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების“ შემუშავება. დამფუძნებელმა კრებამ მხოლოდ უმნიშვნელო ცვლილებები შეიტანა მასში. როდესაც 1921 წლის თებერვალ-მარტის ომი დაიწყო, საქართველოს დამფუძნებელი კრება კონსტიტუციის განხილვით იყო დაკავებული, მის მიღებას გაზაფხულისთვის აპირებდნენ, შემოდგომაზე კი, სავარაუდოდ, ახალი კონსტიტუციის საფუძველზე საპარლამენტო არჩევნები ჩატარდებოდა. მაგრამ საქართველოს აღარ დასცალდა დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი არსებობა. ქვეყანა დიდი ხნით მოექცა ბოლშევიკური რეჟიმის მმართველობის ქვეშ, რომლის „ეროვნული პოლიტიკაც“ საბჭოთა სახელმწიფოს ინტერესებს ემსახურებოდა და რომლის შედეგებსაც საქართველო პოსტსაბჭოთა პერიოდშიც იმკის.

MALKHAZ MATSABERIDZE

**ELABORATION OF THE 1921 CONSTITUTION OF GEORGIA AND
CONSTITUTIONAL RIGHTS OF THE NATIONAL MINORITIES**

Summary

The founding fathers of the 1921 Constitution of Georgia acknowledged the existence of close ties between the interests of the state and national minorities and tried to harmonize them. They sought for the formation of a democratic decision of the national issue through the Constitution.

The determination of rights of the national minorities was considered within the framework of the concept of nation-state and through the priorities of its interests. The national minorities were ascribed some broader rights for the free development, under conditions of “non-violation of the interests of the nation-state”.

The five main types differentiated among the projects offered by the representatives of the national minorities to the Constitutional Commission were: 1. A national minority did not look for any peculiar rights (Georgian Jews); 2. Concrete demands of insignificant nature; 3. Cultural-confessional autonomy (Muslims of Eastern Georgia); 4. Cultural autonomy (Russians, Armenians, Greeks, non-Georgian Jews); 5. Cultural and territorial autonomy (Ossetians).

The following aspects could be grasped among the demands of the representatives of the national minorities: 1. To set priority on their own ethnic group as compared to others; 2. Contradictions between different political forces of various ethnic groups; 3. In some cases – mistrust towards the newly-born Georgian state.

While determining the constitutional rights of the national minorities, the Constitutional Commission considered the following claims as unacceptable: 1. Ascription of some peculiar rights to any national minority; 2. Differentiation of the citizens of Georgia on the basis of their nationalities (this was demanded by some representatives of the National Council); 3. Forcible inclusion of citizens in national unions, as it was considered undemocratic; 4. Ascription of the so-called public rights to National Unions (for example, the setting of mandatory taxes and their collection), being the function of the state.

The disputes and discussions over the possibility of ascribing public rights to national unions, which took place during the elaboration of the Constitution, are represented in the paper as well. It was considered to be a threat for the unity of the state.

The founders of the 1921 Constitution considered the rights ascribed to national minorities by the constitution to be “unprecedented and unique for any constitution”. At the same time, they totally neglected the formulations conducive to “building a state within a state”.

Ketevan Kakitashvili

INSTRUMENTALIZATION OF HISTORY AND HISTORY TEACHING IN POST-SOVIET GEORGIA

The paper aims to analyze history teaching conceptions and national history textbooks in post-Soviet Georgia. In accordance with different challenges Georgian society has been facing during this period, they represent different visions of strategies, objects and aims of history teaching. Some important aspects, such as national idea, ethnic minorities, post-Soviet conflicts and other issues, are reflected in different ways as well.

During the last several decades, *history* lost its reputation as a holder of “truth” about the past. It is increasingly viewed as an *interpretation* which is changing according to the political circumstances and ideologies. Different versions of the same historical periods and events existing not only in diverse societies but also within the same society have become one of the main concerns of studies. The issue of interrelation between these versions and political and ideological conditions is stressed. Thus, the problem of instrumentalization of history is brought into the foreground.

Since history is considered as a subject of manipulation, its important role in the formation of collective consciousness is pointed out permanently. History is an essential part of people’s everyday life and, at the same time, it represents a powerful instrument of legitimation in the hands of political leaders.

Conceptions of history teaching and textbooks created on their basis represent one of the most important tools for shaping collective historical consciousness. In social sciences and humanities textbooks are no longer considered as a mere collection of objective knowledge. According to Hanna Schissler, there is an inevitable political dimension to what knowledge is being imparted in school books. What a society believes should be handed on to the young as part of their historical consciousness can be extracted from textbooks (Schissler 1987: 26). As Howard Mehlinger states, none of the socialization instruments can be compared to textbooks “in their capacity to convey a uniform, approved, even official version of what youth should believe” (Mehlinger 1985: 287). The information presented in the textbooks is often used as an ideological instrument for the legitimization of existing political and social order. It is also noted that “History textbooks communicate a contemporary past, one which matches the prevailing social and political needs.” “Textbooks manifest the mass historical transmission of a historical knowledge from one generation to another. ... They represent a point of social negotiation between different groups whose prime concern is passing down to students a common past for a mutual future” (Porat 2001: 49, 51). At the same time, it should be taken into consideration that conception of history as a narration of the past as well as of history as a science and school subject is created within the wide context of cultural values. For that reason, Jane J. White states that we should be careful not to adopt ... the notion that purely objective forms of knowledge can be constructed in textbooks, that is not constrained by time or place nor by values or beliefs of the culture within which it is written. Textbooks are not neutral pipelines across the ages that link present-day students with events as they ‘really’ happened (White 1988). “The idea of historical education being essentially one of “cultural transmission” remained very strong in the eyes of many politicians and policymakers.” (Haydn 2004: 89)

In the last quarter of the twentieth century the different rationale for school history emerged, “which reflected a change of thinking about what qualities “good citizens” need to have and the ways in which history might contribute to these. There was a move toward taking into account the needs of pupils, their interests and their disposition towards learning. The transmission of a comprehensive historical “canon” was seen as less important than the ability to learn new skills and understandings in the context of the perceived need for flexible, adaptable learners living in a modern information society. There was a move away from history teaching for the transmission of values and toward education for intellectual autonomy. ... Thus, there was a move towards a more critical and detached approach to the national past, which put more emphasis on history as a form of knowledge, with its own particular disciplinary procedures and methods” (Haydn 2004: 89-90).

In this regard, the interrelation between collective memory and history is a subject of great importance. It is noted that “one goal (of history) is the perpetuation of an understanding of the past that will enforce the na-

tional memory. French sociologist Maurice Halbwachs used the term “collective memory” to refer to a reconstruction of the past that provides the group with a self portrait that unfolds through time. Through education, Social interaction, media and other forms of communication, the past is constructed and reconstructed to pass on a commonly meaningful past to the citizenry. The memory as a story about the past helps the group understand its present situation and endure over time as a cohesive and united group (Halbwachs 1992).

Historians have a different approach to the past; they centre their efforts on history aims at a better understanding of the past through analysis and interpretation of sources and social circumstances.

As Dan Porat puts it, while memory sees events from a single vantage point, history exposes multiple perspectives. History emphasizes with protagonist’s dilemmas while memory centers on results. History contextualizes while memory disregards context. While history embraces complexity and ambiguity, memory stands for simplicity and straightforwardness. For history past is distinct from present; while for memory the only significance of the past is in the present. It may seem that history and memory stand opposite ... but they overlap in some ways. David Lowenthal states that “memory” includes second-hand accounts of the past – that is history; “history” relies on eyewitnesses and other recollections – that is, memory... history and memory are distinguishable less as types of knowledge than in attitudes toward that knowledge... just like memory, history is affected by changing conceptions of the present. Any distinction between the two constructs is therefore blurry” (Porat 2001: 37-38).

Now, let’s pass on Georgia’s case. In the 1990s, after the breakup of the Soviet Union, among the main problems of the Republic of Georgia were: building an independent state, setting new orientations and (re)constructing national identity. In this regard, all answers to all questions are thought to be found in history. In the Soviet times, until the period of *Perestroika*, the main place in history school curriculum was devoted to the history of the Soviet Union, while scopes of national histories were reduced to a minimum. In post-Soviet Georgia, as opposed to the Soviet times, national history became the central concern. As it characterizes hard periods of transition, uniqueness of the national culture and history became a very sensitive issue. As Oliver Reisner puts it, “Even if culturally a nation indeed existed, this simply does not suffice to establish a basic political consensus for the society as a whole.” In such circumstances historical and cultural arguments were used as a means of conducting political controversy (Reisner 1998: 415). The ethnic conception of history created in the 19th century re-emerged. In such kind of representation of history no place was left for ethnic minorities, which resulted in their marginalization.

In this period, it became necessary to elaborate a new history curriculum for secondary schools, which would correspond to the interests and needs of the society in the phase of (re)formation of the new state and nation.

After gaining independence, the educational reform in Georgia was implemented in two stages. At the first stage, in 1997 a new curriculum for the school subject “History of Georgia” was adopted. In accordance with the law on Education, the National Educational Standard in the History of Georgia establishes the main principles of history teaching and defines the minimal knowledge of the subject. The Standard and textbooks written on its bases represent the documents which allow us to identify what kind of history was offered to pupils, was it a *form of knowledge, with its own particular disciplinary procedures and methods* or a story about the past, as a memory which *provides the group with a self portrait that unfolds through time* and reinforces collective identity.

In the Standard itself, in its introduction, the authors pointed out the influence that state ideologies have on the history teaching conceptions. In this case, the example of the Soviet period was brought, when history teaching was used as a tool for the justification of the Soviet regime. The new educational Standard, as opposed to the Soviet one, tried to elaborate such a conception of history teaching which would correspond to the political orientation of the post-Soviet Georgia. According to the Standard, “For present-day Georgia only such model of historical education is relevant which corresponds to the perspectives of complete democratization of the country and contributes to the rise of ... political, cultural, religious ... tolerance in pupils” (Standard 1997: 5) One of the main aims of the Standard was to create a history teaching conception which would meet international, namely Western standards. Consequently, the emphasis was made on “pluralistic-alternative teaching of history”, which was rejected in the ideologized Soviet programs for the school subject history. In line with these efforts, the emphasis is not only placed on gaining historical knowledge, equally as important is learning to think and to raise the skills and capacities of school pupils to the level more comparable to international standards.

However, the content of the Standard did not correspond to its declared values and principles. Enormous factual material given in a positivist tradition does not contribute to the development of critical and independent thinking. Moreover, according to the Standard, the only aim of presentation of alternative perspectives is to achieve *historical truth*. As it is noted, “there might be different perspectives on the same historical fact but only one of them is true” (Standard 1997: 31).

Textbooks were based on the single narrative as well. The presented information does not provoke pupils to think independently, to analyze and interpret. The emphasis was made on the learning as many facts, events, dates and names as possible. No alternative vision and possibility of different interpretations was given. Besides, the context in which national history is presented was narrowed almost to the national borders, which imposes the idea of uniqueness of the Georgian nation, its heroic past and its everlasting struggle for freedom and independence. The way historical events and facts are presented do not allow pupils to keep a distance with them and raise a question of responsibility of the Georgian nation in the process of making their own history. This fact helps to create an impression that history is like destiny which lies beyond control. However, it would be more precise to say that, in some cases, glorious times of the Georgian history are presented as a reasonable consequence of the efforts of the Georgian nation and prominent figures, while hard periods are shown as a result of unfair destiny “for which individuals hold no responsibility” (Stojanovic 2001: 28-29). In the Standard we can find such an expression as “destiny of Georgian people” (Standard 1997: 38). It creates an image of history as something transcendental, and thus eliminates any possibility of critical thinking and analysis. The Standard, as well as textbooks, put emphasis on the issues which, in fact, are essential for the (re)construction of national identity and important for meeting actual political interests. For example, the question of “autochthony origins of the Georgian people” and the Georgian statehood (Standard 1997: 16). As Oliver Reisner puts it “Georgia’s statehood” is viewed as a supra-temporal, ahistorical phenomenon, because today autochthony is used as the primary legitimization for territorial claims to rule” (Reisner 1998: 416). The ancient origins of the Georgian nation, its centuries-old history and its contribution to world civilization are emphasized. The term “Georgian civilization” is introduced, which is an obvious attempt to stress the significance of Georgian culture. The tone of narration is pathetic and emotional. The politics of rivals towards Georgian people is described as “hypocritical” and “insidious” opposed by the “heroic struggle” of the Georgian people (Standard 1997: 28, 38).

To sum up, in the 1990s national history textbooks represented history rather as a collective memory aiming at strengthening of national, or more exactly, ethnic identity than history as a science. In this regard, it is extremely interesting to make comparison with the experience of Israeli textbooks, the authors of which “avoided students’ analysis of historical sources, or their narration of the events. These textbooks communicated the past in a conclusive manner. Contrary to the goals of the curriculum, the authors didn’t allow students to participate in the process of reconstructing a historical event, in developing a historical hypothesis or in analyzing sources. In the textbooks, the historical material appeared as part of the narrative, as a testimony. The sources validated the authors ‘true’ account of the past. ... The authors frame the historical event from one vantage point, the one that, because of its monolithic nature, could help create a shared memory in students’ mind” (Porat 2001: 45).

After the “Rose Revolution” fostering civil integration and building civic society have become the declared challenges for Georgia. Focus has been shifted from ethnic to civil identity. The notion of the ‘multiethnic Georgian nation’ has been introduced. Accordingly, the conception of history teaching has been changed. Legitimization of the multiethnic but integrated Georgian state and strengthening civil consciousness have become the main concerns of history teaching. Exclusive version of history was replaced by inclusive one – the ethnic minorities appeared in textbooks in order to show their participation in the Georgian history and their role in the building of Georgian state.

In April 2005, Georgia adopted a new law on Education. Among other objectives it envisages the unification of teaching history and geography of Georgia, as well as other social sciences throughout the country. This has led to working out new programs and creating new textbooks covering the above subjects.

The reform of history teaching involves the following goals: establishing a multi-perspective approach; presenting history as an interpretation; overcoming traditional national discourse; shaping civic consciousness (inclusion of ethnic minorities in the history of Georgia).

According to the National curriculum for the schools of general education, pupils should get information on political, social, cultural, religious, and ethnic diversity both in Georgia and worldwide. On the basis of that information, they should be able to analyze the most important historical and geographical phenomena pertaining both to the past and present, as well as determine the common and the distinctive in the course of different epochs and societies. Pupils should acquire skills and aptitudes of thinking in terms of history: expose the reasons of a historical event independently and analyze its consequences; view historical processes from different standpoints; explain what brings about the existence of different interpretations of a historical event or personality; correlate and estimate different interpretations; look through historical sources and assess them critically; compare and analyze historical material (written historical sources, archaeological or ethnographical material, fiction on history, photography, etc.) (National Curriculum 2008-2009: 60-61). Strengthening of the civil identity has become the central aim of history teaching. The new conception of history instruction came closer to the standard according to which “the goals of history teaching should be focused primarily on the development of critical thinking, of comprehensive understanding of the past and of tolerance to the others” (Kolouri 2001: 22-23).

Despite the large factual material that still remains in the textbook of the “History of Georgia” for the 9th grade, the content and style of narration have changed remarkably. The tone became more neutral, Georgian people “lost” their “uniqueness”, heroic pathos almost disappeared, international context was notably widened. In this regard, the integration of Georgian and World History in some grades played an important role. What is more important, the attempts made for representing ethnic minorities living in Georgia were insufficient, though visible. It was done to make it evident that the History of Georgia should not be implied as the history of exclusively Georgian people.

Another important innovation is that there are some attempts of keeping distance with the historical events, including those of the 1990s. Georgian people are no more represented as an eternally righteous towards others and as a victim of external forces. The responsibility of the Georgian side is raised even concerning a sensitive and painful issue such as Abkhazian conflict.

Certainly, post-reform textbooks do not represent fully the principles declared in the National Curriculum. But the main problem is that the achievements of the textbooks are not put into practice either. There are many reasons for that. One of the most important problems is that of teachers who are mediums between the curriculum and the textbooks, on the one hand, and class, on the other. Until now, not enough efforts have been made for training teachers according to the new teaching strategies and methods, it makes many difficulties for both teachers and pupils.

In the Georgian society the reforms implemented in history teaching arose contradictory reaction. The feedback of the major part of the society, including professional historians, was quite negative. One of the main arguments of anti-reformists was that the new curriculum and textbooks could neither develop a sense of patriotism nor strengthen national identity in pupils. Paradoxically, the worry about losing national history was expressed when several textbooks of the “History of Georgia” containing huge information and sources were published in 2008. Thus, the main reason for the protest was not the reduction of the historical scopes but the style of narration and the principle of its teaching.

Major part of the Georgian society is used to the idea that there might be the only true version of history; the distinction between history and memory is blurry. History is experienced as one’s own affair which matters here and today. Consequently, history lacks distance and self-reflection.

In fact, in the 1990s, Georgian national history textbooks were designed as instruments for the formation of the new Georgian nation. The emphasis of the national curriculum and textbooks was on creating a national collective memory, not on developing critical capabilities.

Definitely, the change of the usual models of thinking is not a smooth process in any society, especially if it is dictated from above. While many problems of the 1990s remained unsolved (territorial integrity, external threat, unaccomplished process of the state building, etc.) and Georgia needs to prove its rights, history still matters as one of the main instrument of legitimization. Consequently, de-politization of the narrative is perceived as an alarming threat to national identity.

Bibliography

- Porat, Dan. "A Contemporary Past: History Textbooks as Sites of National Memory". *International Review of History Teaching*. Vol. 3. *Raising Standards in History Education*. A. Dickinson, Peter Gordon, Peter Lee (Eds.). Woburn Press, 2001
- Reisner, Oliver. "What can and should we learn from Georgian History? Observations of someone who was trained in the Western tradition of science". *Internationale Schulbuchforschung* 20 (1998)
- Reisner, Oliver. "Interpreting the Past – From Political Manipulation to Critical Analysis?". *Caucasus Analytical Digest*. No. 8 *Writing National Histories: Coming to Terms with the Past*. 17 July 2009
- Haydn, Terry. *History. Rethinking the School Curriculum. Values, Aims and Purposes*. John White (Ed.) RoutledgeFalmer, 2004.
- Podeh, Elie. *The Arab-Israeli Conflict in Israeli History Textbooks, 1948-2000*, Bergin and Garvey. 2002
- Berghahn, Volker R. Hanna Schissler. "Introduction. History Textbooks and Perception of the Past". *Perceptions of History. International Textbook Research on Britain, Germany and the United States*. V.R. Berghahn, H. schlissler (eds.) Berg, 1987
- Schissler, Hanna. "Perceptions of the Other and Discovery of the Self. What Pupils are Supposed to Learn about Each Other's Past". *Perceptions of History. International Textbook Research on Britain, Germany and the United States*. V.R. Berghahn, H. schlissler (eds.) Berg, 1987
- Koulouri, Christina. "Introduction. The Tyranny of History". *Teaching the History of Southeastern Europe*. C. Koulouri (ed.). Petros Th. Ballidis & Co. Thessaloniki, 2001
- Stojanovic, Dubravka. "History textbooks and Creation of National Identity". *Teaching the History of Southeastern Europe*. C. Koulouri (ed.). Petros Th. Ballidis & Co. Thessaloniki, 2001
- Halbwachs, Maurice. *On Collective Memory*. Chicago Press. 1992
- Mehlinger, Howard D. "International Textbook Revision: Examples from the United States". *Internationale Schulbuchforschung*, 7 1985.
- White, Jane. "Searching for Substantial Knowledge in Social Studies Texts". *Theory and Research in Social Education*, 16, 2. 1988
- National Curriculum for the Schools of General Education, 2009-2010
- National Educational Standard in the History of Georgia. P. Lomashvili, S. Vardosanidze, 1997

Hripsime Ramazyan, Sona Avetisyan

THE GLOBALIZING WORLD: A DIAGRAM OF NEW IDENTITIES

Introduction

The world has become extremely small, it seems to have become unified/indivisible, common/. For the first time humanity has been united, consolidated by common image of reality. Such a great number of people have never before known so much about the rest of the world. Millions of people find themselves thrown “from their rural life to the planetary dimension”, thanks to satellite television and sun batteries. The whole world flies at velocity of sound to an uneasy new world” (Martin, Shuman 2001: 33).

However, despite Marshall Makluan’s predictions, the world in no way has become a “global village”, where real exchange and real understanding would prevail among people. Actually, it becomes obvious how little in reality the world grows closer within itself in working out universal codes of understanding and solidarity, let alone the economic equality. Today, on the contrary, the world is more disunited and, as a result, separatism and religious fanaticism become hallmarks of time growing more and more popular. The contemporary society is more represented as a society of global risks – the planet population increase, coming nearer to 8 billion, problems of ecology and global warming, and first and foremost hunger and economic poverty of the third world countries – the planet has become trapped between two powerful contradicting forces: globalization and disintegration.

Globalization: the main conceptual approaches

The majority of researchers accept that globalization has become a social reality – quite problematic and changing the picture of the world significantly. The notion of globalization differs in polysemy, thus making it one of the most disputable issues not only in the theory of international relations but also in all social sciences.

A fundamentally new level of development of information technologies brought to a bigger penetrability of interstate borders in the contemporary world, thus serving as an argument to many researchers to define globalization as a process of increasing levels of trans-boundary movements or growing transparency of borders. The result of this is the growing interdependency of the world, which, as R.Robertson notes, brings to “the compression of the world and intensification of world consciousness as a whole one: to the concrete global interdependence and cognition of the global whole in the XX century” (Pefepative Collection 2002: 58).

Making distinctions among the notions of “globalization”, “globalizm” and “universalizm”, J.Rosenau thinks that any totality of interactions, which has a potential of unrestricted spreading and overcoming the national borders able to touch any social community in any part of the world, must be considered a process of globalization. It is a world of a transnational sub-policy, coexisting with the community of states, a world, in which the political agenda is determined by transnational problems and events, but the priority goes to the technological measurement of globalization – information and communication technologies. However, as U. Beck fairly notices further, globalization in this context represents an expansion of transnational spaces and organizations, and it “depends on the nation-state authority, and the precondition for globalization is, so to say, the silent permission on the part of the nation-state power.” Differentiating among the terms “globality”, “global society”, “globalization” and “globalizm”, U. Beck points out that the first one means that whatever takes place on our planet from now on is not a locally limited event, but is global by its influence on the world wholly and by its consequences. A “global community” is a community that appears in the fight with global dangers, one that realizes the commonness of destiny. As to the “globalization”, it is a “dialectic process, which creates transnational social links and spaces, depreciates local cultures, and promotes the appearance of the third cultures. In addition, the world community is not a mega-national association absorbing all the na-

tional communities, but it is marked with diversity and reluctance towards integration, with a world horizon, which opens when it is created and is preserved when communicating and acting (Beck 2001: 28-29).

In Francophone literature the equivalent notion for “globalization” is “mondialization”. Some authors use them as equivalent referring to globalization as to an Anglo-Saxon version of mondialization. Others assume that the term “globalization” reflects, first of all, the economic dominant of the presently observed changes in the world development, and it expresses their essence in a more complete and adequate way. As to “mondialization”, it applies more to spreading uniformity in the sphere of consumption, leisure, culture, social life of people. Such a great attention to globalization is, first of all, connected with the complication of the world, emergence of new threats and risks, discrepancy of the very process of globalization. However, most researchers of globalization agree that behind the new term there are the far known processes of increase in interdependency and formation of common world space, which undergo today just quantitative changes and gain different shapes. And the supporters of this approach appeal to the processes that took place in the world history and serve as a proving illustration of their position, e.g. the expansion of The Roman Empire, colonial conquests which became a consequence of great geographical discoveries, scientific and technological revolutions, etc.

Moreover, there is not so much economic convergence taking place on our planet, as there is the unification of certain rules of game, provision of transparency of the economic space, establishment of the worldwide financial, communication and information net, as well as debugging an effective system of global control over the world profit structure and distribution observed nowadays all around the world. Simultaneously goes the process of forming macro-regional “large spaces” against the background of geo-economic exfoliation of the world, increase of social-economic coalitions and unions – in other words – a new regionalism is taking shape (Neclessa 2002: 10).

It is difficult not to agree with John Cavanaugh’s position from Washington Institute of political researches who states that “Globalization gave more opportunities to the richest people to make money faster; in fact globalization is a paradox: giving an immense profit to the miserable minority it leaves two-thirds of the population of the planet beyond the frames or makes them marginals” (Bauman 2004: 41).

Globalization: risks and contradictions

The main essence of different and ambiguous approaches to globalization comes forth, as some analysts suppose, when global market and liberal-democratic culture create a beneficial social basis for achieving harmonic world order. According to them, liberalism provides the establishment of equality and greater social justice, whereas globalization is the only way to achieve social and political progress. On the contrary, the opponents of this neo-liberal conception think that in the conditions of globalization national governments stop being centers of decision-making, everything obeys the spontaneous and unpredictable “all-world” market. Universal economic, political and socio-cultural laws in the contemporary world become more significant than national ones. In its turn, it brings both to social disharmony and civil opposition. Thus, Pascal Lami, member of European Committee, supposes that globalization is a modern, boundlessly developing form of capitalistic accumulation and interconnection of people on a world scale.

The existing world order of market supremacy, the state role weakening and the ineffectiveness of international cooperation do not create the necessary conditions and do not give globalization an opportunity to rule, that is why it becomes a weal just for “minority“. A supporter of this process regulation by means of active influence of EU institutes, he suggests building democracy not only in the frames of states, but also in the “new democratic organization” beyond them. It may be supposed that leveling the role of nation-states and institutes of the EU in the process of globalization will likely compel the EU leaders to work out their own conceptions and strategies to impact globalization challenges.

In the postindustrial society globalization is an objective and irreversible process of transference through the borders not only for production factors – capital, labor force, service – but also for people as carriers of ideas, traditions, cultural-historical and religious values with the established mindset, disposition and with vested peculiarities of routine. They are complicated social psychological features of person, which in the process of integration to a new cultural environment are able to undergo just an insignificant modification, making the integration process hard and painful.

Taking its course irregularly in time and space, the process of globalization opens unprecedented opportunities first of all for global financial elite, which becomes more and more self-sufficient and independent. Through financial flows, modern technologies and international trade it is able to influence upon national governments. Transnational financial capital is subordinated neither to the space limitations, nor to the principles of ethics. As a consequence, the political and economic strategy of states and regional organizations does not have enough alternative means for its control (Bauman 2002: 105-106).

At the same time, globalization differentiates the society within itself, deepening its civil and social stratification. Transnational capital impacts destructively small-scale and middle production in the city and in the village, shakes local traditions and ways of life, creating this way social and psychological tenseness and instability. A certain number of specialists and intellectuals in the city and in the village appear alienated from the scientific-technological progress, which paves the way for the civil stratification of the society. As a rule, this unsettled part of intellectuals fills up the social basis of the radical parties. On the European scale this new social layer pours into the movement of anti-globalists, which is especially popular in such countries as Austria, France, Italy, Holland, Portugal, Norway, Denmark. It is not excluded that in the nearest future it may become actual in the countries of Eastern Europe as well.

A nutrient medium for anti-globalists are the processes which take place in European countries and reflect the fragmentation of the community on the national, ethnic and confessional basis. The existing situation is caused by the intensive migration flows from East to West, from South to North. Europe turned out to face a complicated problem of integration of migrants, who do not assimilate, and, as a rule, they create their closed enclaves, corporations, ethnic and religious communities. Many a time it has been proved by events and incidents, like the ones in Denmark, the Netherlands or on the outskirts of Paris, that it is extremely complicated to carry a dialogue between the local population of European countries and migrant communities /quite heterogeneous by structure/. The intensive migration flows, gaining a new scope on account of globalization, have brought to the dissociation of the communities of European countries on the cultural, religious and national basis, and to the growth of xenophobia and nationalism.

The intensive migration flows from the countries of the “world periphery” practically turn into unseen in history “scale non-violent influence” on the socio-cultural communities formed in the West. Thus, globalization does not at all cause the formation of a really united world. On the contrary, the described processes bring to the situation when the problem of identity becomes one of the main social problems of the XXI century.

The transformation of identity in the changing world

Up to the middle of the XX century the category of identity was mainly used in the frames of philosophical discourse. Only in the recent decades it turned out to be in the center of scientific discussions, being treated in a very general form as a phenomenon of interrelations and “interference” of an individual and a society. As K. Woodward, an English political scientist notes, “We live in a world, whose basic essence is numerous forms of identities. They come out both as conceptual, theoretical basis of cognition, and as disputable, controversial circumstances of the present-day political life”(Gilroy 2002: 301). Such is the contemporary statement of the position of ideological innovations, in general, and the universalism of identity problems, in particular.

In the contemporary world spreading of information gets a global character; the state borders stop influencing on the movement of information flows. The fast moving trans-border information links are less and less subjected to and controlled by states. The Internet becomes a main channel of spreading. The consciousness of people drops out of the influence of the national, political and state institutions. The attempts of restrictions in information movement and spreading result in substantial technological lag in those countries which implement the restrictions. The Internet becomes an agent of social changes. The processes of globalization reflect here in spreading cultural models, value orientations and preferences, symbols and sign systems, which are represented as generally significant in the frames of common information-communicative field.

At the same time, the global processes are conceived only in confrontation with the local ones, since there are simply no global consumers, they are only local ones. Moreover, one of the paradoxes of globalization is also the fact that the local peculiarities are emphasized today more than ever. The “open society” models are

opposed to cultural localism varying greatly in its form. The reverse side of the appearance of the “networked” world turns out to be the social anomy and marginalization both inside developed countries and on the level of world order, formation of the stable periphery of informative society. Identity finds itself in the centre of rapidly changing and modernizing socio-cultural reality. In the new social reality the problem of identity, as Z. Bauman notes, is a “problem of choice and ability to make a different choice in time”, if the previous identity lost its value or got deprived of its “tempting traits” (Bauman 2002: 176-192). Under the influence of necessities of informative society the transforming society finds itself in a process of seeking a stable socio-cultural identity. A process of revision and re-estimation of value preferences takes place, as well as mastering of standards and life styles “universal” for the western civilization consumers.

As a result, under the influence of global processes the transforming socium turns out to be splintered on the common character of different degree of integration into a global word order. It is, first of all, “the elite group of “the included” /mainly representatives of leading businesses/ that have wide access to information and intellectual resources. Then follow the active consumers of “net world” channels, who with their help increase the professionalism, welfare and status positions. These groups have substantial innovative potential, but they are not numerous and, as a rule, they represent big cities and work in projects side by side with foreign partners. The third, most numerous group is formed by passive consumers of global information field. And, finally, on the side of the road of modernizing processes is a layer of social marginal, estranged even from primitive models of global consumption (Semenenko 2003: 16).

Thus, in transforming societies takes place the deepening of social and cultural fragmentation, and consequently, spreading of alternative lifestyles and culture models, fixing social alienation at different degrees. The sphere of influence of traditional means and forms of cultural communication has grown significantly narrow in the modernizing society, and is still growing.

Ideological reforms, transformations of national and ethno-cultural identity under the conditions of globalization and the forming common information space touched most countries of the contemporary world, sometimes regardless of their level of development, national and common to civilizational culture. Today it can be claimed that profound ideological changes and transformations, cardinal identification shifts and changes in the value systems are noticeably observed in the majority of developed western countries, first of all in European countries. However, although these changes are united with common evolution dynamics, their quality and aims, according to analytics, can be diametrically opposite: from drawing nearer cultures and ethnoses to an explosion of national-religious intolerance and artificially created cultural reservations.

A special concern is aroused by the revival of the segregated communities in the USA and their emergence in Europe. Thus, the “average statistical” white citizen lives today in a region or a settlement where more than 80% of the population are white, and the “middle-statistic” Afro-American lives in a region where more than 75% are national minorities. In Europe, the new flows of migrants are directed to those regions, where the influence of their countrymen is on the highest possible level (in Germany live 80% of all the Turks settled in Europe, in France – 86 % Tunisians, 61% Moroccans and the same quantity of Algerians).

Thus, the complexity of these processes goes beyond the research of just the problem of identity alone. As V. Inozemtsev notes, the actuality of these problems is conditioned not only and not mainly by the growth of ethnic, national and religious pluralism within the western communities, but, first of all, by the fact that this pluralism gains an aggressive character. It is expressed in the aspiration of “ethno-pluralism” for consolidating its hold on the principle of social organization, which is distinctly seen in the theory and practice of multiculturalism. Moreover, the democratic tools, peculiar to the western society, as the researcher thinks, are unable to function effectively in segmented society, which consists of different groups and associations that advocate their ambitions to it. The logics of development compels to observe modern social processes as conditioned not so much by interaction of separate nation states as by factors and tendencies, fully or partly dropping out of the sphere of their control. The reverse side of economic globalization in the contemporary age as U. Beck, one of the most learned researchers of globalization, supposes is cosmopolitization as a social process, i.e. as a “non-linear dialectic process, in which the common and particular, similar and different, global and local must be interpreted not as cultural antipodes, but as inseparably linked with each other, complementary and interpenetrative principles” (Beck 2006: 72-73).

Previously considered irremovable, frontiers and precisely defined identities, as U. Beck supposes, are really historical exceptions, for in “the all-world society of risk, where national problems can no longer be solved on merely national basis, what was seen before in indissoluble unity – politics and nation, politics and state, is divided and transformed today” (Beck 2006: 37-99).

The appearance of new universalism is inevitably accompanied by strengthening of group identities and growth of influence of the national, ethnical and local factors influencing the society and the politics. On the other hand, under the conditions of increasing mobility of people, development of communications, intensifying migration, the tendency of wash-out of national identities and the establishment of plurality of identities takes place at a stable pace. The contemporary world diagram has no analogy in any previous system either by its scale or by its dynamics. The shape and variety of the development of the global processes become more and more ambivalent, making the research of globalization and fragmentation processes extremely difficult.

It is commonly thought that only the interdisciplinary method and complete study of the phenomenon of globalization can objectively assess and answer the challenges of the 21st century, map out possible and desirable variants to solve current global problems, keep from unconsidered and unreasonable actions, which may have irreversible consequences for the humanity. Both the theoretical analysis and the empirical material bring us to the following conclusion: a new international consensus based on the interests of international community is needed.

Under the conditions of increasing interdependence in the world a normal strong international order can and must be based on the principles of solidarity and constructive interaction for all the members of international community. The Humanity faces a serious challenge. And it requires assessing the situation from the point of view of new thinking, constructing new priorities, new principles of relations between states, individuals and society, the man and nature, emphasizing the existence of mutual enrichment of various cultures and religions of the world.

Bibliography

- Bauman, Z. *Globalization. Consequences for the People and Society*. Moscow, 2004
Beck, Ulrich. *The Cosmopolitan Vision*. Polity Press, Cambridge, 2006
Beck, Ulrich. *What is Globalization?* Moscow, 2001
Bauman, Z. *Individualised Society*. Moscow, 2002
Gilroy, P. *Diaspora and the Detours of Identity / Identity and Difference*. L. 1997
Martin, G. P. Shuman, K. H. *The Globalization Trap*. Moscow, 2001
Neclessa, A. I. *Global Association: Cartography of Postmodern World*. Moscow, 2002
Abstract Collection. Part 1. *Globalization: Outlines of XXI Century*. Moscow, 2002
Semenenko. I. S. *Globalization and Socio-Cultural Dynamics: Pesonality, Society, Culture*. Polis, 2003

Заур Гасымов

ПОЛЬСКИЙ ПРОМЕТЕИЗМ КАК ПРЕДМЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ. ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

Прометеизм (prometeizm) является одной из важнейших идейных концепций, возникших в Польше в периоде между первой и второй мировыми войнами. Воссоздав в 1918 году утерянную в конце XVIII-го века независимость Польша стремилась сохранить и усилить собственный суверенитет, главную угрозу которому польские интеллектуалы видели в соседних державах. Разделенные на два лагеря – национал-демократы вокруг Романа Дмовского и социалисты-сподвижники Юзефа Пилсудского – польские элиты опасались в основном Германии и большевистской России. Так называемые эндеки (группа Дмовского) делали акцент на "немецкую угрозу" и предлагали сотрудничать с Москвой против Берлина. Лагерь Пилсудского, проведенного несколько лет в сибирской ссылке, видел основную опасность для польской независимости в Советской России. Пилсудскому и его команде удалось придти к власти в 1918 г. и потом утвердиться в Варшаве в мае 1926 г. Пилсудский – сторонник восточноевропейского федерализма, идеи Ягеллонской Польши как толерантного государства поляков, литовцев, украинцев, белорусов и других народов – выдвинул идею прометеизма, которая изначально была связана с идеей польского поэта и мистика Адама Мицкевича. Польша виделась как "Христос народов", распятый неверными в XVIII-м веке. Согласно прометеизму лозунг Тадеуша Костюшки "За вашу и нашу свободу" стал вновь актуальным. Польша воспринимала себя как адвокат "прометейских народов", т.е. нерусских народов бывшей царской империи и СССР. Цель и задачи польского прометеизма были сформулированы Пилсудским и его советниками из военных министерств, дипломатической (Р. Кнолл, Т. Холувко) и специальной службы (Т. Шецл, Е. Харашкевич) и заключались в расчленении России по национальному признаку. Это должно было привести к существенному ослаблению восточного соседа. Польской генштаб спонсировал издание эмигрантской литературы и периодики в Варшаве (журнал "Всхуд") и Париже (журналы "Ле Промете", "Ревю де Промете"), имел тесные контакты с украинской и кавказской эмиграцией как в Европе, так и в Турции и даже в Китае.

До 1989 темой прометеизма занималась в основном польская эмиграция в Лондоне, Нью-Йорке и Париже. Институт имени Юзефа Пилсудского, возглавлявшийся историком, одним из идеологом прометеизма Бачковским, а также публицисты журнала "Культура", издававшегося Ежи Гедройчем во Франции публиковали отдельные статьи о польском прометеизме, воспоминания его активистов, украинских, татарских и прочих эмигрантов, сотрудничавших с прометейскими группами в 1920-30ые годы. Американско-польский историк Мариан Камил Джевановский опубликовал в 1979 г. книгу о федералистических концепциях Юзефа Пилсудского, в которой он описывал не только проект "Междуморье" (Интермаррум), но и прометейские планы маршала (Dziewanowski 1979). Несколько лет позже другой американско-польский историк Рихард Войтак написал обобщающую статью о польском прометеизме, которая была опубликована в East European Quaterly (Woytak 1984).

В коммунистической Польше была опубликована лишь одна обширная монография Сергиуша Микулича "Прометеизм в политике Второй Речипосполитей" в 1971 г (Mikulicz 1976). Микулич разместил в своей книге огромное количество фактов о работе польских служб с украинской, азербайджанской, грузинской, крымско-татарской и туркестанской политэмиграцией, хотя ввиду объективных причин работа не отображала адекватно эволюцию польского прометеизма как концепции идеи. Позиция Микулича не отличалась от основного подхода польской историографии времен коммунизма: Пилсудский и весь период с 1918-го по 1939-ый год изображался исключительно в негативных тонах. До работы Микулича еще в начале 1960-ых гг. была издана также объемная публикация историка Левандовского (Lewandowski 1962). Частично касался темы прометеизма Анджей Гарлицкий в своей работе о политической биографии Юзефа Пилсудского, вышедшей в конце 1980-ых годов на польском, и в начале 1990-х гг. на английском языке (Garlicki 1995).

После падения коммунизма в Восточной Европе в Польше, а также в России и в бывших республиках СССР стали появляться публикации на тему межвоенного периода, а также идеологий того времени в целом и прометеизма в частности. Конечно же, историки Польши проявляют традиционно наибольший интерес к теме прометейского течения. В этом контексте следует в первую очередь упомянуть краковских историков Анджея Новака (Nowak 1995) и Марека Корната (Kornat 2003) – оба специалисты по истории идей, а также по современной истории Восточной Европы и относятся к новому поколению польских историков. М. Корнат, защитившийся по внешней политике Второй Речисполитой и политической фигуре министра иностранных дел Юзефа Бека (Kornat 2007), посвятил прометеизму ряд публикаций (Kornat, www.new.org.pl) Особо следует отметить его статьи и интервью в недавно образованном вроцлавском журнале "Нова Европа Вschodnia" (Nowa Europa Wschodnia) (www.new.org.pl). Новак и в еще более интенсивно Корнат занимались прометеизмом как внешнеполитической идеей польской элиты в 1920-30ые годы. В свою очередь польские кавказоведы Войчех Матерски (Materski 1995), Войчех Гурецкий, Мачей Фалковский (Falkowski, <http://www.kaukaz.net>), американско-польский историк Тадеуш Швентоховский (Swietochowski 2006) и другие освещали прометеизм в рамках польско-кавказского политического и культурного сотрудничества, которое возникло задолго до 1918 г. Многие из этих авторов печатались в основанном в 1991 г. изначально в г. Лодзь польско-грузинском журнале "Про Георгия" (Pro Georgia¹), который переиздал большое количество документов, источников и мемуаров как представителей кавказской эмиграции, активно участвовавшей в эволюции польского прометеизма, но также и дал возможность публиковать свои исследования польским историкам, специализирующимся на прометеизме. Огромный интерес в контексте представляют публикации и деятельность грузинско-польского историка-византиста Давида Колбая, преподавателя кавказской истории в варшавском университете. Совместно с историком Яном Малицким, руководящим кафедрой исследований Восточной Европы (Program Studiów Wschodnich/Studium Europy Wschodniej UW), Колбая организует ежегодные конференции имени Святого Перадзе², которые представляют собой важный форум для исследователей прометеизма.

Касательно источниковедения по прометеизму важно отметить переиздание важнейших публикаций идеологов прометейского движения в Польше в последнее время. Так краковский "Центр политической мысли" переиздал в 2000 г. наиболее известные статьи историка-советолога Владимира Бачковского под общим названием "О восточных проблемах Польши". Издание подготовили молодые историки Яцек Ключковский и Павел Ковал (Baczowski 2000). В том же году была издана обширная публикация об Эдварде Харашкевиче (1895-1975), бывшем сотруднике польской спецслужбы, т. н. Второго Отдела Генштаба (Oddział II Sztabu Generalnego), специализировавшемся на создании и поддержке контактов с эмигрантскими группами украинцев и кавказцев в Европе. Издание было обработано историками Анджеем Гжывачем, Марчином Квеченем и Гжегожем Мазуром и содержит оригинальные тексты отчетов Харашкевича о деятельности прометейских групп (Zbiór dokumentów ppłk 2000).

В России исследованием проблемы прометеизма занимались историки Татьяна М. Симонова (Симонова 2002: 47-63) и Лев Соцков (Соцков 2003). Симонова исследовала прометеизм в период с 1919 по 1924 год, т. е. в решающие для Польши годы на базе архивных исследований в Москве. Соцков фокусировал внимание на освещении сотрудничества представителей народов отдельных республик СССР с немецкой и польской спецслужбами.

В англо-американских научных кругах исследования прометеизма однозначно связаны с именем американского историка Тимоти Снайдера, издавшего биографию польского прометеиста, государственного деятеля и сподвижника Пилсудского, Хенрыка Юзефского в 2005 г. под названием "Штрихи из

¹ Полное название журнала Pro Georgia : prace i materiały do dziejów stosunków gruzińsko-polskich.

² Гиоргий Перадзе (Гжегож Перадзе в польской версии) родился в 1899 г. в Кахетии, покинул Грузию после советизации в 1921 г. Изучал богословие в Германии, в начале 1930-ых гг. возглавлял грузинский приход в Париже. В 1934 г. был возведен в ранг архимандрита в Лондоне. В последующие годы участвовал в научных экспедициях в Болгарии, Греции и Румынии. С 1933 г. Перадзе был профессором патологии варшавского университета. В мае 1942 был арестован гестапо и депортирован в концлагерь Аушвиц, где и был убит. В 1995 г. Перадзе был канонизирован как святой мученик на соборе Грузинской Православной Церкви.

секретной войны: Миссия польского художника освободить советскую Украину" (Snyder 2005). В 2008 г. монография была переведена на польский язык и издана в Кракове (Snyder 2008).

Исследованием протемеизма занимаются также французско-грузинский историк Гиоргий Мамулия (Париж) и польская историк-этнолог Светлана Червонная (Торунь) (Czerwonnaja 2003: 109-145). В ряде статей Мамулия (Mamoulia 2007: 45-85) исследовал тему сотрудничества грузинских и кавказских эмигрантов с Польшей, Германией, а также ОУН в 1930-40-ые годы. Червонная занимается исследованием участия крымских и казанских татар в польском протемеизме.

Интенсивно освещают протемеизм в Азербайджане. Азербайджанский историк Насиман Ягублу при финансовой поддержке польского посольства в Баку изучал в Варшаве архивные документы о деятельности азербайджанской политэмиграции в Польше. Результатом этих исследований стала монография о политической и публицистической деятельности основателя Азербайджанской Демократической Республики, Мамедамина Расулзаде (1884-1955) в Польше, которая была издана в Баку в 2007 г (Yaqublu 2007). В сотрудничестве с молодым историком Шахлоу Казымовой Ягублу удалось перевести часть польскоязычных статей Расулзаде, опубликованных в вышеупомянутых журналах "Всхуд", а также "Рочник татарский", которые были представлены вниманию широких читательских масс на страницах бакинской периодики (Расулзаде, <http://www.zerkalo.az>). Темой протемеизма отчасти занимаются военный историк Шамистан Назирли и литературовед Вилаят Гулиев.

В последнее время изучением протемеизма занимаются и в республиках Средней Азии. Так, казахский филолог Бахыт Садыкова опубликовала в 2009 г. в Алматы монографию о деятельности активиста туркестанского национального движения Мустафы Чокая в странах Европы (Садыкова 2009).

Итак, как мы видим, тема протемеизма пережила особенно в 1990ые годы период бума "переизданий" и тенденция роста публикаций все еще сохраняется. Постепенно историки, работающие над этой темой в разных странах, получили возможность обмениваться мнениями. Местом проведения основных конференций по этой тематике остается Польша. Важным фактом является также и то, что основная часть историков, проявляющих интерес к протемеизму – это относительно молодое поколение специалистов. Таким образом, историография протемеизма "дополнила" общеевропейский дискурс еще одним идейным движением. Обойти протемеизм стороной, занимаясь анализом польской внешней политики во время Второй Республики, практически невозможно. Наряду с коммунизмом, социализмом, евразийством, панславизмом, пантуранизмом и т.д. протемеизм являет собою европейскую концепцию идеи, которая изучается вот уже полвека как на Западе, так и на Востоке.

Bibliography

- Baczkowski, Wł. O wschodnich problemach Polski. Wybor pism, Krakow 2000
- Czerwonnaja, Sw. Liga Prometejska Karty Atlantyckiej (z archiwum Dzafera Sejdamera) // Wrocławskie Studia Wschodnie, 2003, Nr. 7. С. 109-145. (Wydanie 2004 r.)
- Dziewanowski, Marian K. *Joseph Pilsudski: a European Federalist, 1918-1922*. Stanford, 1979
- Falkowski, M. Azerbejdżański alfabet czyli notatki z podróży do Azerbejdżanu w lipcu 2002 r., in: http://www.kaukaz.net/cgi-bin/bloxom.cgi/polish/azerbejdzan/azerbejdzan_alfabet (29.01.2009)
- Garlicki, A. *Józef Piłsudski, 1967-1935*, Aldershot/Hants 1995
- Kornat, M. Bolszewizm, totalitaryzm, rewolucja, Rosja. Początki sowietologii i studiów nad systemami totalitarnymi w Polsce (1918-1939), Krakow 2003; Kornat, Marcin: Polska szkoła sowietologiczna. 1930-1939, Krakau 2003
- Kornat, M. *Polityka równowagi (1934-1939)*. Polska między Wschodem a Zachodem. Kraków. 2007
- Kornat, M. Swianiewicz, Lenin i totalitaryzm, czyli o użyteczności historii idei w poszukiwaniu zrozumienia Rosji, Nowa Europa Wschodnia, <http://www.new.org.pl/?module=newspaperarticles&id=12> (05.02.2009); KORNAT M. Ruch prometejski – ważne doświadczenie polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej, с. 76-86, Nowa Europa Wschodnia 2/08.
- Lewandowski, J. *Federalizm, Litwa i Białoruś w polityce obozu belwederskiego*. Warszawa. 1962

- Mamoulia, G. L'histoire du groupe Caucase (1934-1939), Cahiers du monde russe 48-2007/1
- Materski, W. Gruzja, Warszawa. 2000
- Materski, W. Polska akcja wojskowa w Gruzji i na Zakaukaziu (1917-1920), in: Instytut Historii PAN (Hg.): Międzymorze. Polska i kraje Europy środkowo-wschodniej XIX-XX wiek. Warszawa. 1995
- Mikulicz, S. Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej, Warszawa 1971. Позже Микулич издал книгу о роли и месте города Клайпеды в европейской политике между мировыми войнами.
- Mikulicz, S. Kłajpeda w polityce europejskiej 1918-1939. Warszawa. 1976
- Nowak, A. Polska i trzy Rosje. Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 roku), Krakow 2001. Nowak, Andrzej: Jak rozbić rosyjskie imperium? Idee polskiej polityki wschodniej 1733-1921, Warszawa 1995
- Snyder, T. Sketches from a Secret War: A Polish Artist's Mission to Liberate Soviet Ukraine. Yale University Press. 2005
- Snyder, T. Tajna wojna. Henryk Józewski i polsko-sowiecka rozgrywka o Ukrainę. Kraków. 2008
- Świętochowski, T./ COLLINS C. B. Historical Dictionary of Azerbaijan. Lanham. 1999.
- Świętochowski, T. Azerbejdżan. Warszawa. 2006
- Woytak, Richard. *The Promethean Movement in Interwar Poland*, in: *East European Quarterly*. Vol. XVIII, no. 3, 1984
- Yaqublü, N. Azerbaycan-Polsa elaqelerinde M. E. Resulzadenin rolu, Baku 2007.
- Zbiór dokumentów ppłk. Edmunda Charaszkiewicza (opracowanie, wstęp i przypisy Andrzej Grzywacz, Marcin Kwiecień, Grzegorz Mazur), Kraków 2000
- Расулзаде М. Э. основатель Азербайджанской Демократической Республики, <http://www.zerkalo.az/rubric.php?rid=39&dd=14&mo=2&yr=2009> (07.06.2009)
- Садыкова, Бахыт. Мустафа Чокай в эмиграции, Алматы 2009
- Симонова, Т.М. Прометеизм во внешней политике Польши.1919-1924 гг. / Новая и новейшая история . №4, 2002
- Соцков, Л. Ф. Неизвестный сепаратизм. На службе Абвера: из секретных досье разведки. М. 2003 www.new.org.pl

მაია ქვრივიშვილი

იდენტიფიკაციის პროცესები და მარკერები ერი-სახელმწიფოების ჩამოყალიბების ხანაში (საქართველო და რუმინეთი: შუაჩრებიანი ანალიზის ცდა)

იდენტობის პრობლემა თანამედროვეობის საინტერესო და აქტუალურ საკითხთა რიცხვს მიეკუთვნება. ცივი ომის შემდგომ, ერთი მხრივ, ახალი პოლიტიკური ერთეულების წარმოშობისა და, მეორე მხრივ, გლობალიზაციის პირობებში მან განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა.

სტატიის მიზანია საქართველოსა და რუმინეთში იდენტობისა და იდენტიფიკაციის პროცესების შედარებითი კვლევის შესაძლებლობის განსაზღვრა XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე.

როგორც ცნობილია, კომპარატივისტული კვლევა მოითხოვს შედარების რელევანტური ობიექტების არსებობას. ვფიქრობთ, საქართველო და რუმინეთი სწორედ ასეთი ობიექტებია რამდენიმე მიზეზის გამო: მათ შორის აღსანიშნავია ხმელთაშუაზღვისპირული კულტურული ტიპისადმი კუთვნილება, მულტიეთნიკურობა და პოლიკონფესიურობა მსგავს იმპერიულ სტრუქტურებში (რომაული, ბიზანტიური, ოსმალური, რუსული) და, ბოლოს, ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში ცხოვრების გამოცდილება. ორივე შემთხვევაში, საუკუნეების განმავლობაში, პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში ძირითადი და წარმმართველი ფაქტორი მართლმადიდებლური ქრისტიანობა იყო. გარდა ამისა, საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ ხსენებულ პერიოდში რუმინეთსა (ბრძოლა ოტომანთა იმპერიის და ტოტალიტარული სოციალისტური რეჟიმის წინააღმდეგ) და საქართველოში (ბრძოლა რუსეთის და, შემდეგ, საბჭოთა იმპერიის წინააღმდეგ) მსგავსი პროცესები მიმდინარეობდა – ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის, ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებისა და ცივილიზებულ სამყაროში ადგილის დამკვიდრებისათვის. საქართველო, ისევე როგორც რუმინეთი, მრავალეროვანი და მრავალკულტურული ქვეყანაა. საინტერესოა, რა პროცესები მიმდინარეობს ასეთ საზოგადოებებში, როდესაც მთლიანად იცვლება სოციალურ-პოლიტიკური რეალობა, ხდება ახალი იდეოლოგიის დამკვიდრება, ღირებულებათა გადაფასება, ახალი კულტურული მარკერების ჩამოყალიბება, მიმდინარეობს იდენტობის ძიების რთული პროცესი.

იდენტობა იქმნება და ტრანსფორმირდება ისტორიის განმავლობაში, იგი ისტორიული და სოციალური ცხოვრების პროდუქტია. იდენტობა პროცესებისა და სტრუქტურების დინამიკური სისტემაა, რომელიც ერთდროულად პერმანენტული კონსტრუქციაცაა და ასევე შეუძლია სტაბილურ ორგანიზაციად ჩამოყალიბება კონკრეტულ დროსა და სივრცეში. თითოეული საზოგადოება, თითოეული ჯგუფი, თითოეული ინდივიდი ფლობს იდენტობის საკუთარ რეპერტუარს, რომელიც სხვების შეცნობის საშუალებას იძლევა. შეიძლება მოხდეს იდენტობის რეპერტუარის შეცვლა რომელიმე ისტორიულ ეპოქაში, რაც განპირობებულია არსებული რეალობით, პოლიტიკური, სოციალური თუ კულტურული ფაქტორებით (Schippers).

იდენტობაში ასევე მოიაზრება ადამიანისა და საზოგადოების ინტეგრირებულობა, მათი შესაძლებლობა თვითგანსაზღვრისა და პასუხი კითხვაზე: ვინ ვარ მე? ვინ ვართ ჩვენ? იდენტობის პოლიტიკა წარმოადგენს პასუხს სპეციფიკურ გამოწვევაზე. ეთნიკური და კულტურული იდენტობის შინაარსს შეადგენს სხვადასხვა სახის ეთნოსოციალური წარმოდგენები, რომლებიც, ამა თუ იმ ხარისხით, გაზიარებულია მოცემული ეთნიკური ჯგუფის წევრების მიერ. ეს წარმოდგენები ყალიბდება შიდაკულტურული სოციალიზაციის და სხვადასხვა გარე ფაქტორის ზეგავლენით. კონკრეტულ შემთხვევაში, ამ შეხედულებების მნიშვნელოვანი ნაწილი წარმოადგენს საერთო ისტორიის, კულტურის, ტრადიციის, წარმოშობისა და სახელმწიფოებრიობის გაცნობიერების შედეგს.

იდეოლოგია შეიძლება იყოს რეალური ან წარმოსახვითი, კონკრეტული თუ აბსტრაქტული, ინდივიდუალური თუ კოლექტიური. მას სამი მთავარი ფუნქცია აქვს: კონსტრუქციული, დაცვითი და ადაპტაციური. კონკრეტული კულტურა საკუთარი თავის შეგრძნებისა და შეცნობისათვის (შესაბამისად, სხვასთან მიმართებაში) ობიექტური ისტორიული რეალობის გათვალისწინებით არკვევს და იყენებს იდეოლოგიის რომელიმე (ენა, ტერიტორია, რელიგია, ზნე-ჩვეულებები, ეროვნული ხასიათი, კულტურა და ა.შ.) კრიტერიუმს, ან ყველას ერთად.

თვითიდეოლოგიის პროცესში ეთნოსის წარმომადგენლებში ყალიბდება შეთანხმებული აზრი იმაზე, თუ რომელი ნიშნებია ეთნოდიფერენცირებადი, რითაც ერთი ეთნოსი განსხვავდება მეორისაგან. ასეთად შეიძლება მივიჩნიოთ სხვადასხვა მახასიათებელი: ენა, ღირებულებები და ნორმები, ისტორიული მემკვიდრეობა, რელიგია, მშობლიური მიწისადმი დამოკიდებულება, მითები საერთო წინაპრების შესახებ, ეროვნული ხასიათი, ხალხური და პროფესიონალური ხელოვნება (Степаненко 2004: 30).

ჩვენთვის საინტერესოა იდეოლოგიის პროცესების დინამიკა და სტრუქტურების ჩამოყალიბება საქართველოსა და რუმინეთში XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე მიმდინარე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისა და სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებების ფონზე. იდეოლოგიის საკითხი განსაკუთრებით აქტუალური ხდება გარდამავალ ეპოქებში. XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან ევროპაში ნაციონალიზმის ეპოქა დადგა. ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ ჯაჭვური რეაქცია გამოიწვია და მთელს ევროპას (და არა მხოლოდ) ტალღისავით გადაუარა. მან თავისი როლი ითამაშა მთელი რიგი სახელმწიფოების შექმნასა და ანტიკოლონიური მოძრაობების გამოღვივებაში (Chabot 1997: 35-36).

XIX-XX საუკუნეები არასტაბილური, გარდაქმნებისა და ცვლილებების ხანაა. ნაციონალიზმის აღმავლობა და გააქტიურება საფრანგეთის რევოლუციის შემდეგ იწყება (Chabot 1997: 11-20). ჩნდება ერი, როგორც ახალი ცნება სუვერენიტეტისათვის, და იგი ხდება უმაღლესი პრინციპი. ბევრმა ერმა XIX საუკუნეში მოახერხა სახელმწიფოებრიობის აღდგენა, ზოგამაც ეს XX საუკუნის დასაწყისში შეძლო (საქართველო), გაჩნდა ახალი სახელმწიფოებიც. ბევრმა მათგანმა დამოუკიდებლობა მალევე დაკარგა, მათ შორის საქართველოც.

საქართველო

XIX საუკუნის დასაწყისიდან, კერძოდ, 1801 წლიდან ერთმანეთის მიყოლებით გაუქმდა ქართული პოლიტიკური ერთეულები, რომლებიც ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დაშლის (1476) შედეგად გვიან შუა საუკუნეებში ჩამოყალიბდა (ქართლ-კახეთის, იმერეთის სამეფოები; გურიის, სვანეთის და აფხაზეთის სამთავროები). ისინი უშუალოდ რუსული მმართველობის დაქვემდებარებაში გადავიდნენ და მთლიანად რუსული პოლიტიკური სისტემის ნაწილი გახდნენ. გაუქმდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია და იგი უშუალოდ რუსეთის ეკლესიის სინოდს დაექვემდებარა; ოფიციალური დაწესებულებებიდან იდეებოდა ქართული ენა, სწავლა-განათლება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა, ქვეყანა რუსულ ყაიდაზე ეწყობოდა. მსოფლიო პოლიტიკური რუკიდან გაქრა საქართველო და მის მაგივრად გაჩნდა ტფილისის და ქუთაისის გუბერნიები (ეს საქართველოს ცნების მემკვიდრეებიდან აღმოფხვრის მცდელობა იყო). რუსეთმა თავდაპირველად ქვეყნის პოლიტიკური კოლონიზაცია მოახდინა, მოგვიანებით კი ეკონომიკური და კულტურული, რაც ბოლო დრომდე, საბჭოთა კავშირის დაშლამდე გაგრძელდა. ამით განხორციელდა ქართული სივრცის (რომელიც საუკუნეების განმავლობაში ჩამოყალიბებული იდეა-სიმბოლოებით იყო საკრალიზებული) დესაკრალიზაცია და მისი ხელახალი საკრალიზაცია. რუსეთმა დაარღვია მისი პოლიტიკური, სოციალური, რელიგიური და კულტურული იდეოლოგია. მთელი XIX საუკუნე მიმდინარეობდა ქართველი ერის ბრძოლა დამოუკიდებლობის აღსადგენად (1802, 1804-06, 1811, 1812, 1819 წლების აჯანყებები და 1832 წლის შეთქმულება), ხოლო XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან ბრძოლამ სხვა სიბრტყეში გადაინაცვლა. განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ქართველების და საქართველოს

ადგილისა და როლის ძიების საკითხი. საზოგადოებრივ ასპარეზზე გამოვიდნენ არისტოკრატის წრიდან გამოსული, ევროპულ განათლებამიღებული ქართველი ახალგაზრდები, რომლებიც ახალი ღირებულებების დამკვიდრებას და ტრადიციების შენახვა-აღორძინებას სთავაზობდნენ ქვეყანას. ისინი სათავეში ჩაუდგნენ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას. მათ კარგად ესმოდათ შექმნილი ვითარება. საჭირო იყო ქვეყნის, საზოგადოების მომზადება და ახალი გამოწვევებისათვის შესაბამისი პასუხის გაცემა, იდენტიფიცირების იმ სტრუქტურების შექმნა, ან ძველის გააქტიურება, რომელიც ერს საკუთარი თავის შეცნობის და ახალ მსოფლიო წესრიგში თავის დამკვიდრების საშუალებას მისცემდა. ქართველმა მოღვაწეებმა კარგად აუღეს ალღო შექმნილ სიტუაციას და სწორად განსაზღვრეს ქვეყნის წინაშე მდგარი პრობლემები და სირთულეები.

შემდგომ ცნობილი მოაზროვნე და საზოგადო მოღვაწე, მაშინ სრულიად ახალგაზრდა ნიკო ნიკოლაძე წერდა, რომ ყველა დროს, ყველა თაობას თავისი პრობლემები და საკეთუბელი საქმე აქვს; ახალი დრო, რომელიც მოდის თავის სირთულეებითა და სიახლეებით, ბევრ სიკეთეს და ბოროტებას გვთავაზობს, მთავარია, როგორი მომზადებულები დავხვდებით მას. ამ დახვედრაზე დამოკიდებული საქართველოს მომავალი ადგილი ცივილიზებულ სამყაროში. ადეკვატური პასუხით, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში უკვე მრავალჯერ იქნა გაცემული და ისეთივე ტრადიციულია, როგორც ენა, ეროვნება და სარწმუნოება (ნიკოლაძე 1997: 48, 184, 286), მან ზუსტად დაინახა საზოგადოების წინაშე მდგარი გამოწვევები, კერძოდ, რომ მომავალი განვითარებისათვის საჭიროა არა მხოლოდ ტერიტორიული მთლიანობისა და მშობლიური ენის დაცვა, დამოუკიდებლობა, არამედ ადეკვატური ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა, რაც გარანტი იქნება ქვეყნის ცივილიზებულ სამყაროსთან ერთად განვითარებისა.

იაკობ გოგებაშვილის – იმავე პერიოდის ასევე ცნობილი ქართველი მოღვაწის აზრით, ნაციონალური ერთობისათვის საჭიროა: საერთო წარმომავლობა, საერთო ენა, საერთო კულტურა, საერთო სარწმუნოება, საერთო ეროვნული გმირები და ეროვნული იდეალები. „ქართველებში ვხედავთ თუ არა ასეთსავე ერთიანობასა? ოღონდაც. ჰყავთ ყველა ქართველებს, იმერებს და ამერებს, ერთი მამამთავარი ქართლოსი, ერთის ტომისანი არიან, ერთს ენაზე უბნობენ, ერთი ლიტერატურა დაჰბადეს, ყველას ეროვნულ გენიოსებად და ტალანტებად მიაჩნით: რუსთაველი, დავით გურამიშვილი, გრ. ორბელიანი, ნ. ბარათაშვილი, ა.წერეთელი, ი.ჭავჭავაძე, ვაჟა-ფშაველა, რაფაელ ერისთავი და სხვანი, ერთის სარწმუნოების მიმდევრები არიან“ (გოგებაშვილი 1997: 455).

განსაკუთრებული ზრუნვის საგანი იყო მშობლიური ენის დაცვა, მის საფუძველზე განათლება და კულტურული აღორძინება. „დედა-ენა არის ძვირფასი საუნჯე საღარო, რვეული, რომელშიც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრისა, ნაგრძნობისა და ნამოქმედარისა და რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს მთელის ერის სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივ ისტორიულს ცხოვრებასთან, ავსებს მას სულიერის დონით და მხნეობით“ (გოგებაშვილი 1997: 396-414.).

ღიმიტრი ყიფიანი საუბრობდა ქართველთა მოდგმასა და საქართველოს ტერიტორიაზე: „...ყველა ისინი (იგულისხმება ქართველური ტომები), – ფარნავაზამდელი დროიდან მიკიდებული, – ლაპარაკობენ ერთსა და იმავე ენაზე, აღიარებენ მართლმადიდებლობას, კმისდევნენ ერთსა და იმავე საწყისებზე აღმოცენებულ წესს სამოქალაქო ყოფა-ცხოვრებისას“ (ყიფიანი 2002: 7). „ქართული მიწა ქართველი ხალხისათვის მხოლოდ ნივთიერი ღირებულება არ იყო, იგი მთელი წარსულის სიმბოლოს და მომავლის საყრდენს წარმოადგენდა. ეს მიწა იყო ქართველი ხალხის ყველა იმედისა და ყველა სასოების საყრდენი ეროვნული სახის შესანარჩუნებლად“, აღნიშნავდა ალექსანდრე სუმბათაშვილი-იუჟინი (სუმბათაშვილი-იუჟინი 2005: 453).

ამრიგად, ქართველი ინტელიგენციისათვის ეროვნული ცნობიერებისა და ეროვნული იდენტობის განმსაზღვრელია: ტერიტორია, ენა, საერთო ისტორია, ტრადიციები, კულტურა, საერთო ეთნიკური წარმომავლობა – საერთო წინაპარი.

რუმინეთი

შეიძლება ითქვას, რომ მსგავსი პროცესები მიმდინარეობდა რუმინელი ხალხის დამოუკიდებლობისა და სამი რუმინული პრინციპატის – ვლახეთის, მოლდოვას და ტრანსილვანიის გაერთიანებისათვის ბრძოლაში. ისინი სამ იმპერიას – ოტომანებს, ჰაბსბურგებს და ცარისტულ რუსეთს უპირისპირდებოდნენ (Boia 2003). 1821 წლიდან, როდესაც ქვეყანამ შეძლო ფანარიოტების საბოლოოდ განდევნა (Bulei 2005: 71), იწყება აქტიური ბრძოლა სამი რუმინული სამთავროს – პრინციპატის ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანებისათვის. პოლიტიკურ ბრძოლასთან ერთად, დაიწყო იდეოლოგიური ბრძოლა იმის დასასაბუთებლად, რომ სამივე ერთეული წარმოადგენს ერთი ხალხის – რუმინელების სახელმწიფოს და რომ საჭიროა გაბნეული მიწების და ერის შეკავშირება. ინტელიგენცია (რომელიც, როგორც საქართველოში, ევროპული განათლების იყო), რომელიც ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლას ედგა სათავეში, იწყებს რუმინელის და რუმინეთის ისტორიული ძირების კვლევას მომავალი არსებობის დასამტკიცებლად. იწყება თვითიდენტიფიკაციის საინტერესო და რთული პროცესი, რომელიც პოლიტიკურად ხანგრძლივი გამოდგა (Castellan 1984: 27; Bodea 1968: 853). ნიკოლა იორგას თქმით, რუმინელთა გაერთიანება 1859 წლამდე არ მოხდა, ამ წელს გაერთიანდა ვლახეთი და მოლდოვა, რამაც ნაციონალური ცივილიზაციის ზრდა უფრო რეალური გახადა (Iorga 1924: 203). რუმინეთის გაერთიანება საბოლოოდ დასრულდა 1918 წელს ტრანსილვანიის შემოერთებით.

საინტერესოა, იდენტობის რომელ მარკერებზე აკეთებდნენ აქცენტს რუმინელი მოაზროვნეები და რა იყო მათთვის რუმინელობის ამოსავალი წერტილი.

ა. როსეტიმ ერის გაგება და ფუნქცია შემდგენიარად ჩამოაყალიბა: როდესაც ხალხი არ წარმოადგენს ერთ ერს; როდესაც იგი არ ფლობს საკუთარ მორალურ ერთიანობას და საერთო წარსულის განცდას; როდესაც ყველა მცხოვრები არ არის გაერთიანებული, საკუთარი ბუნებრივი მოთხოვნების შესაბამისად განვითარდეს და არ არის სოციალური თანასწორობა, მაშინ ეს ერი კი არა, საშიში დროებითი გაერთიანებაა (Iorga 1924: 203).

ჯორჯ ლახერისათვის რუმინელი ერის განსასაზღვრად მთავარია ირენდეტიზმი და დაკო-რომანიზმი (Netea 1965: 552), ხოლო რუმინული კულტურის ერთიანობის ლიგის მანიფესტში, რომელიც ტრანსილვანიის საკითხს შეეხებოდა, სწერია, რომ ყველა, განურჩევლად სოციალური სტატუსისა, უნდა იცავდეს ნაციონალობას, ენის თავისუფლებას, სწავლას და კულტურას ჩვენი ძმებისას (იგულისხმება რუმინელები – მ.ქ.) (Netea 1965: 554). რუმინული სულის ერთიანობაზე საუბრისას ალექსანდრუ ქსენოპოლი ენას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა და აღნიშნავდა, რომ ენა ყველას გონების, სულის კოლექტიური შემოქმედების ნაყოფია, რომელიც ინახავს და, ამავდროულად, გადასცემს ტრადიციებს, ადათებს თქმულებების და სახალხო პოეზიის საშუალებით. იგი აგრეთვე აღნიშნავდა, რომ რუმინელობის მთავარი განმსაზღვრელი ტერიტორია, ენა და დაკო-რომანულობის იდეა (Xenopol 1995: 25-26-27).

ერთი ერი მეორესთან მიმართებაში განსაზღვრავს საკუთარ თავს. საინტერესოა, ვისთან მიმართებაში განსაზღვრავდნენ საკუთარ თავს რუმინელები. სამივე რუმინული სამთავროს შემთხვევაში გამოწვევა სხვადასხვაგვარი იყო: ტრანსილვანია ჰაბსბურგების, უნგრელებისა და გერმანელების, ხოლო ვლახეთი ოტომანთა და ცარისტული რუსეთის გავლენას განიცდიდა (Maciu 1969: 132). ტრანსილვანიაში ძლიერი იყო კათოლიციზმის და პროტესტანტიზმის გავლენა, ხდებოდა რუმინული ენის და კულტურის შევიწროება, არსებობდა ტრანსილვანიის რუმინული წარსულის დაკარგვის რეალური საშიშროება, ხოლო ვლახეთსა და მოლდოვაში დიდი იყო თურქული და მართლმადიდებლური რუსული კულტურის გავლენა.

საინტერესოა, რომ რუმინელთა ბრძოლის მთავარი ლოზუნგი „ენა, ტერიტორია და პატრიოტიზმი“ გახლდათ (Cornelia 1968: 867). შეიძლება ითქვას, რომ რუმინული ენის დაცვა, ტერიტორიების გაერთიანება და პატრიოტიზმი, რომელიც საერთო წარსულის გააზრებით და ისტორიული შემეცნებით იყო გაჯერებული, გახდა მთავარი განმათავისუფლებელ ბრძოლაში.

ამრიგად, იდენტობის ძირითადი მარკერები, რომელთა ირგვლივაც გაერთიანება მოხდა, იყო: რუმინელებით დასახლებული ტერიტორია, რომელიც სამ პრინციპატს მოიცავდა, სოციალური თანასწორობა და პროგრესი, ეროვნული კულტურა, დაკო-რომანული წარმომავლობა და საერთო ენა (Ardeleanu 1984: 288; Maciu 1969: 132). XVIII საუკუნის მიწურულს დიმიტრი კანტემირის მიერ შექმნილი დაკო-რომანიზმი გახდა პოლიტიკური დოქტრინა და მთავარი იდეოლოგია რუმინელი ხალხის ბრძოლაში (Maciu 1974: 87).

1848 წელს რუმინელი ხალხის წინაშე მდგარი გამოწვევები ნიკოლაი ბელჩესკუმ ასე შეაფასა: „თუ ჩვენ გვინდა ვიყოთ ერთიანი, თავისუფალი და ძლევამოსილი ნაცია, ჩვენი ღირსებით და სამართლით, კაცობრიობის წინაშე ვაღმოსხვიოთ და საკუთარი ღირსებით, მაშინ უნდა გავერთიანდეთ ყველა რუმინელი ერთ ერად, ერთიან ეროვნებად, ერთიანი ენით, რელიგიით, ტრადიციებით, გრძნობებით, ერთიან გეოგრაფიულ მთლიანობად, ერთიანი წარსულის გრძნობით და გაგებით“ (Ardeleanu 1984: 83-289).

ამრიგად, XIX-XX საუკუნეებში საქართველოსა და რუმინეთში მიმდინარე იდენტიფიცირების რთულ პროცესში გამოიკვეთა ორი ეთნოსის მიერ მიღებული და გაზიარებული მარკერები მათი ეროვნული სახის გამოსაკვეთად, რომელთა საშუალებითაც მათ მოახდინეს საკუთარი განსხვავებულობისა და თავისებურების დაფიქსირება კონკრეტულ ისტორიულ სიტუაციაში. ხსენებულ პერიოდში, რუმინეთისა და საქართველოსათვის ეროვნული იდენტიფიცირების ერთ-ერთი მთავარი მარკერი ხდება ენა და მასთან ერთად საერთო ისტორიული წარსული.

ქართველთა და რუმინელთა იდენტობა და იდენტიფიცირების პროცესები უშუალოდ უკავშირდება ამ ორი ერის, როგორც ერი-სახელმწიფოს, ჩამოყალიბების პროცესს, რომლის დროსაც გამოიკვეთა იდენტობის საკუთარი რეპერტუარი, რომელმაც მათ სხვების შეცნობის და საკუთარი თავის დამკვიდრების საშუალება მისცა – საკუთარი ტერიტორიის, ენის, ეთნიკური ერთობის, კულტურის, ისტორიის და მომავლის გააზრების, შეცნობისა და დაცვის ხარჯზე.

ლიტერატურა

- Ardeleanu, Ion. *L'importance historique de l'édification de l'Etat national unitaire Roumain*, revue Roumaine d'histoire, tome XXII, octobre-décembre, 1983, &4.
- Bodea, Cornelia. *L'idée d'unité et de continuité dans la conscience du peuple Roumain*, Revue Roumaine d'histoire, T., VII, 1968, & 6, Bucarest.
- Boia, Lucian. *la Roumanie, Pays à la frontière de l'Europe*, Paris, Les belles lettres, 2003.
- Bulei, Ion. *Brève Histoire de la Roumanie*, Edition MERONIA, Bucarest, 2005.
- Castellan, Georges. *Histoire de la Roumanie (que sais-je ?)*, Presse Universitaire de France, Paris, 1984.
- Chabot, Jean – Luc. *Le nationalisme*, Presses Universités de France, Paris, 1997.
- Iorga, Nicolae. *Les origines et l'Etat actuel des nationalités dans la Grande Roumanie*, Bucarest, 1924.
- Maciu, Vasile. *Le mouvement social et nationam roumain aux XIX-XX siècles*, Mouvements sociaux et nationaux dans les pays du Sud-Est Européen, Bucarest, 1974.
- Maciu, Vasile. *Comment la Roumanie a conquis son indépendance*, Revue Roumaine d'histoire, T., IV, 1965, & 3, Bucarest.
- Maciu, Vasile. *Le peuple Roumain à l'époque moderne et contemporaine*, Assosiation Internationale d'Etudes du Sud-Este Européen, v. III, Sofia, 1969.
- Netea, Vasile. *Les antécédents et la future de la «lieue culturelle» pour l'unité nationale*, Revue Roumaine d'histoire, T., IV, 1965, & 3, Bucarest.
- Schippers, Thomas K. *“L'identité culturelle: Recherche d'une définition*, <http://www.tamilnation.orgselfdetermination/nation>. Immigration et identité (En France et en Allemagne) Sur la direction de Patrik Hunourt.

Xenopol, A. *L'unité de l'ame Roumaine*, Les Roumains Psychologie, identité, spirituelle, destin. Anthologie d'après une idée d'Anhela Botez, choix de textes, préface et notes par Vicor Botez, Valentin F ; Mihaiescu, Nicolae Sarambei, Bucarest, 1995.

Степаненко, Т.Г. *Этнопсихология*, Москва, 2004 .

გოგებაშვილი ი. *ნაციონალური ერთიანობა ქართველებისა*, ქართული მწერლობა, ტ. 15, თბილისი, 1997.

გოგებაშვილი ი. *გაზეთი პროგრესი*, ქართული მწერლობა, ტ. 15, თბილისი, 1997.

ნიკოლაძე ნ. *ახალი ახალგაზრდობა, მამულის სიყვარული და მსახურება*. ქართული მწერლობა, ტ. 14, თბილისი, 1997.

სუმბათაშვილი-იუქინი ა. *მკლავრის მარწუხებში*, ქართული მწერლობა, ტ. 22, თბილისი, 2004.

ყიფიანი დ. *ამ მთისა, იმ მთისა და სხვათა შორის წოდებრიობისათვის ამიერკავკასიაში*, ქართული მწერლობა, ტ. 20, თბილისი, 2002.

MAIA KVRIVISHVILI

PROCESSES AND MARKERS OF IDENTIFICATION IN THE ERA OF FORMATION OF NATION-STATES: A COMPARATIVE ANALYSIS OF GEORGIA AND ROMANIA

Summary

The problem of identity is among the most interesting and actual topics of the contemporary world. It has gained particular attention and centrality after the Cold War, with the emergence of the new political entities, on the one hand, and under conditions of globalization, on the other. The paper deals with the processes of identity and identification in Georgia and Romania at the turn of the 20th century.

Georgia and Romania are interesting subjects for comparative analysis. Belonging to the Mediterranean type of culture, multiethnic and multiconfessional character, as well as their existence within imperial structures (Roman, Byzantine, Ottoman, Russian) and under totalitarian regimes, should be mentioned in this respect.

In the process of identification the common ground is formed among the representatives of ethnic groups regarding the ethnic characteristics, differentiating ethnic groups from each other. The following aspects should be considered in this respect: language, values and norms, historical memory, religion, attitude towards the motherland, myths on the common ancestors, national mood, folk and professional art.

Since the 60s of the 19th century the national-liberation struggle was transferred into a new dimension. The problem of search for a new place of Georgia and Georgians in the wider world intensified. The leadership in the national-liberation movement was assumed by the new generation of the Georgian youth, with aristocratic origins and European education. The following aspects were the determinants of the national consciousness and national identity of the Georgian intelligentsia: territory, language, common history, traditions, culture, common ethnic origins – common ancestors.

“Language, territory and patriotism” was the main slogan of the Romanian national movement. The defence of the Romanian language, unification of territories and patriotism, shrewd by the perception of the common past and historical consciousness, assumed the leading role in the struggle for liberation.

The following markers of identity emerged as the core aspects in the formation of the new reality: territory settled by Romanians, social equality and progress, national culture, Daco-Romanian origins and common language.

The shared markers of the two ethnic groups, shaping their national character and determining their difference and peculiarity under the particular historical situation, were staged through the processes of identification taking place in Georgia and Romania in the 19th and 20th centuries. In the above-mentioned period, the language and the common historical past became one of the crucial markers of national identification for Romania and Georgia.

The Georgian and Romanian identities and identification processes are directly related with the formation of these two nations as nation-states. These processes enabled them to perceive others and establish themselves on the basis of the common territory, language, culture, history and the future.

David Matsaberidze

THE SOVIET IDENTITY – TRANSNATIONALISM AND ETHNIC NATIONALISMS IN THE SOVIET UNION

Introduction: Research Problem/Hypotheses

The paper argues that the creation of the common *soviet identity* could be seen as the attempt to build a supreme identity of all ethnic groups living in the Soviet Union, gradually abandoning and forgetting their own identities. Thus, the *soviet identity* should come as a transnational identity for the Soviet people and the Soviet Empire. The ethnic policy of the Soviet Union, exercised in its different forms all along the existence of the Union, was aimed at achieving and fulfilling this goal. Meanwhile, the soviet ethnic policy was promoting and strengthening the local identities through playing with different ethnic groups, quite often bringing them in conflict; besides, it [soviet ethnic policy] also grounded the local elites, playing along with the policy of the center.

The presented research aims to reflect on the contradictory processes of the building and crafting the soviet identity as a transnational identity of the Soviet Union. On the other hand, the paper points to the mutual influence and interconnection of *trans-national* and *national* (local ethnic) identities in the ethnic policy of the Soviet Union. On the example of the *soviet identity* the paper will demonstrate that the *local identities* are persistent across time, whereas *transnational identities* mostly appear to be the political projects and they could not be seen as an alternative of the local ones. Moreover, the process of building of the transnational soviet identity took extremely brutal forms in many parts of the Soviet Union (mass deportations, exiles, etc.) and it was severely opposed by the local identities; mainly due to the fact that one of the main markers of local identity – language – was targeted. Its worth to mention that the majority-minority nationalisms emerged as a result of contention over the language issues during the last days of the Soviet Union.

Summarizing, the paper aims to look at the contradictions between the soviet identity and the local/ethnic identities of the peoples residing on the territory of the Union. The current paper would argue that although the *soviet identity* should come as a transnational identity of the soviet union, its creation was totally impossible as the process of construction of transnational *soviet identity* was accompanied and confronted with the local identities, empowered through ethnicity in the Soviet Union.

As for the time frame of the paper, the analyses starts from the 20s of the 20th century, the time of birth of the Soviet ethnic policy, and mostly passes through the range of periods up to the post-soviet era, as long as the chosen ways of the post-soviet developments, and the ethnic conflicts in particular, were made possible due to the repercussions of the soviet ethnic engineering. The process of building of the soviet identity started in the early 20s of the 20th century, and later on was followed by forcible migrations and deportations of the 30s and 50s. Meantime, we should have in mind, that the Soviet ethnic policy was exercised constantly during the existence of the Soviet Union. The same is much true with respect to the creation of the common soviet identity, although the different measures (reforms, policies) taken in this direction did not result into its final aim – creation of the Soviet men.

Theoretical Framework: Elite Manipulation

The *soviet identity*, seen as a collective identity, inclusive of all peoples of the Soviet Union, in practice, as an idea, included a number of collective identities in itself, either being confronted with each-other originally, or the process of building of the *soviet identity* made them so. Hence, there could not be found any reliable basis for the propagated idea of brotherhood and unity, as its *agency* was not based on a particular *ethnicity*. Quite the contrary, its *agency* was a mixture of different, quite often confronted *agencies/ethnicities*, all with their own particular projects of identities.

In his book, *Ethnicity without Groups*, Rogers Brubaker suggests, “to grasp how categories are proposed, propagated, imposed, institutionalized, discursively articulated, organizationally entrenched and generally embedded in multifarious forms of governmentality” (Brubaker 2004). In line with his theory, Brubaker offers to look at agencies – various kinds of organizations and their empowered and authorized incumbents (ministerial offices, law enforcement agencies, armed forces units; terrorist groups, paramilitary organizations, armed bands, loosely structured gangs, political parties, ethnic associations, social movement organizations) being organizations and agencies *of* and *for* particular ethnic groups – more closely, which, according to his opinion, are major protagonists of ethnic conflicts inspiring most ethnic violence, i.e. he offers to differentiate between the interests of ethnic groups and their representing organizations.

The roles of organizations and individuals in propagating and flaming ethnic conflicts should be clearly differentiated, as conflict can be labeled as ethnic through actions of perpetrators, victims, politicians, officials, journalists, scientists, researchers, etc; as they not only interpret the violence, but constitute it as ethnic (Brubaker 2004). In this line, Ronald Grigor Suny notes, “The actions and understandings of ethnic masses have been equated or confused with the activities of their leaders, the writings of their intellectuals, or votes of bodies that claim to represent them” (Suny 1993: 11). This was the main problem during the post-Soviet period, bringing the *ethnic* label for the emerged conflicts.

The multiethnic nature of the Soviet Union, where each ethnic group, supported with territorial autonomy and expressed through respective ethnic agencies, was stressing its assertiveness through language, self-government and other markers of ethnic identity, excluded the possibility of creation of the transnational political project. The center, Moscow, officially interested in the creation of all unifying identity, in reality was playing along with the lines of the local [ethnic] identities, hence the *soviet identity* – transnational identity – as a political project, was doomed for failure.

Soviet Identity: Idea and Practice

In respect with the origins of the notion of the *soviet identity*, it is generally accepted that the new term, the “*soviet nation*” (*Советский народ*), first appeared in the official statements at the 24th Party Congress in 1971, and was later incorporated into the Soviet Constitution of 1977. However, as reported, First Party Secretary Nikita Khrushchev had used the term in his speech at the 22nd Communist Party Congress in 1961, when he declared that there had formed a new historical community of people of diverse nationalities in the Soviet Union, with common characteristics, termed as the *Soviet People*. However, the concept of “*Soviet Nation*” did not use the term that had heretofore been used for a “nation”: *natsiya* (нация). Instead it used the word for a “people” – *narod* (народ). Thus, it may be more appropriate to understand the new concept as “*Soviet People*” rather than as “*Soviet Nation*.” This single all-soviet entity – the *Soviet People*, *Sovietskiy Narod* – was attributed many of the characteristics that the official doctrine had formerly ascribed to *nations* (*natsii* – нации) and *nationalities* (*natsionalnosti* – национальностям) composing the multi-national Soviet state. The “*Soviet People*” was said to be a “new historical, social, and international community of people having a common territory, economy, and socialist content; a culture that reflected the particularities of multiple nationalities; a federal state; and a common ultimate goal: the construction of communism” (Shtromas 1978: 269).

The preamble of the Soviet Constitution of 1977, created under the name of the *Soviet People*, mentioned that the Soviet Union came to the stage of the *developed socialism* and the formation of the *Soviet People* – a new historical entity – was about to materialize (Constitution of USSR 1977: 4). Meanwhile, the Constitution of the Georgian Soviet Socialist Republic was in effect under the mandate of the peoples of the Soviet Socialist Republic of Georgia (Constitution of Georgian SSR 1982: 3). After the victory of socialism and flourishing and re-approachment (*sblizenie*) of the socialist nations, a wider community than the nation would be formed, which would lead to a new type of relations between peoples. “The *Soviet People* is the example of such unity, comprised of those human beings that are united with the common mother-land and common territory; they are provided with a unified economy based on social ownership and are endowed with culture, being socialist in content and diversified with national peculiarities”; with national languages and the language of inter-ethnic communication the *Soviet People* was aimed at building *communism* (The Scientific Communism 1980: 422-423), the communist doctrine said.

The problem of identity and identity building had a top significance, although being extremely complicated in the framework of the Soviet Union: The local peculiarities of various regions, embedded in their history, and the policy of the central government, promoting and purposefully shaping or suppressing local identities of various minority ethnic groups at different times, gave the process of identity building and identity maintenance extremely complex nature. As it was mentioned above, the policies aimed at creation and promotion of the local ethnic identities were launched in the early 1920s. It should be stressed that all these policies were aimed at building loyalties, both – on the peripheries of the empire, or in its core – among cross border nationals or ethnic diasporas, so as to ensure the stability of the empire. On the other hand, they were exercised in practice through close relations with the policies of migrations and deportations. At the same time, as accompanied with the strong principle of demarcating ethnic border marks, they [soviet ethnic policies] were contributing to the creation of the ethnically mixed settlements.

The policy of *korenizatsia* (territorializing ethnicity and promotion of the local cadres) and *nativizatsia* (started with promoting creation of local scripts, and continued with the formation of ethnic film studios, theaters, newspapers, publishing houses, unions of writers, composers, film-makers, etc.) were at the core of nation building and identity construction of various ethnic groups. The above-mentioned associations were serving as the local branches of the central headquarters, contributing to the formation of local ethno-political and intellectual elites, strengthening with time in spite of periodic severe repressions. Empowerment of the local elites, both intellectual and political, gradually created a fertile ground for bringing various ethnic groups in conflict with the dissolution of the Soviet Union.

To sum up, the transnational soviet identity was confronted with the local identities, hence its creation was totally impossible considering the force of ethnicity and the role ascribed to it during the existence of the Soviet Union. The process could be portrayed as an interaction of local and central elites, and their political projects of nation building and nation maintenance, in particular.

A Project of Transnationalism in the Soviet Union – a Political Project Doomed for Failure?

Generally, identities are neither static nor primordial. They are tightly connected with the ongoing social and political processes and are mobilized and formed by the impact of the latter (Cornell 1997). The transnational project of the Soviet Union, embedded in the Soviet Identity, seen as a supreme identity of all ethnic groups living in the Soviet Union, was the idea of particular elite units in the governmental structure of the USSR.

Although the aim of creation of the Soviet Identity could be formulated and regarded as a transnational political project of the Soviet Union, nevertheless one could claim that the project was doomed for failure from its very beginning as it lacked the solid elite united around the common cause. The Soviet elite was the sum of local ethnic elites (with a great share of ethnically Russian elite) building the project [Soviet Identity] in different areas of the Soviet Union, interplaying with local identities. They were endowed with the possibility of building the Soviet Identity alongside with their own identities, thus the former was not excluding the latter. Hence, at a glance, local identities disappeared from the stage, being masked with an official rhetoric of brotherhood, unity and solidarity of all people of the Soviet Union, later uncovered with the force of ethnicity by the time of dissolution of the Soviet Empire.

Building Common Soviet Identity

The researcher of the Soviet Union in transition, Stephen Jones, admits that the organizing myth of the Soviet Union was a voluntary and lawful union based on interethnic cooperation, Soviet patriotism and a synthetic “Soviet” culture (Jones 1994: 149). Although the “myth” had practical consequences, as long as the Soviet Identity weakened and mitigated conflicts among the people of the Soviet Union. It seems, the official rhetoric of brotherhood and unity had a real impact on the *Soviet* citizens of the Union. Although, in reality, different ethnic groups were prone to conflicting behavior, but it was blurred and weakened due to the sense of belonging to the shared Soviet Identity.

The Russian language was striving against “national cultures” (regional languages). Nations should have abolished and disappeared from the scene and people would have started to live peacefully and harmoniously,

without nationalism. The new conditions would have been achieved all across the Soviet Union, with the help of the Russian language. Thus, to some extent, Russian was considered to be neutral in its essence, therefore not being the ethnic language (Rupesinghe, Tishkov 1996). The Russian language was exceptional in the linguistic hierarchy of the Union, as long as a person speaking the Russian language, would be guaranteed with all linguistic rights all over the Soviet Union (Schiffman 2001). As Jones mentions, an evocative transcript emerged inside the official ideological framework – a coded public discourse with a message that was perfectly understood by the vast majority of native officials, who could do little about it (Jones 1994: 153). It should be mentioned that the Russification policy of the Soviet Union was not limited to the prevalence of the Russian language over the local languages. It was a multifaceted policy, with dozens of side affects and processes, leading to the creation of the Soviet Men.

The Soviet Identity, the rules and methods of its creation, was instrumental in easing conflicts and tensions between various groups of the empire, in which the official rhetoric of brotherhood and unity did not have the last role. Obviously, there were some kind of tensions, but the grievances were weakened with the feeling of the common Soviet identity (Cornell 1997). Overcoming traditional identities is a long-lasting and forceful process. Meanwhile, the Soviet class identity did not meet the “needs” and “reality” of all the peoples of the Union (for example Caucasian peoples, as some of them had the pre-feudal social structure without any signs of capitalist rule of manufacturing). That is why the Soviet ideology and identity were a bit vague and more unacceptable for the North Caucasian Peoples, than for the European citizens of the Soviet Union. Nevertheless, the problem did not have any top significance at any time, as long as the local national and ethnic identities were not banned, from time to time even supported, alongside with the Soviet Identity, by the central government of the Union.

Promoting Local Ethnic Identities

National history and identity among non-Russians was strengthened within the Soviet system, which used its monopoly of information to promote internationalism. Soviet policies led to a vast array of state-subsidized structures. As Stephen Jones mentions, native intelligentsias used them to project what Caroline Humphery calls their “evocative transcripts” of national continuity and continuing struggle against domination (Jones 1994: 157).

Starting from the 1920s, and during the entire period of existence of the Soviet Union, Moscow was aimed at not only the creation of the all-unifying Soviet Identity, but was also supporting the formation of national identities during the first years of *nativizatsia*, when scripts were created for illiterate people and their usage was particularly promoted (Jones 1994: 159). Policies of mass education and the creation of republican state structures with their symbols – emblems, hymns, anthems, constitutions, etc. – promoted a strong sense of separateness of different ethnic groups. In this respect, the policies of ethnic assimilation and separation, as well as linguistic, religious and demographic policies, played no last role in the whole picture.

Although the Russian language was promoted as a *lingua franca* all over the Soviet Union, the secondary education during the first four years was provided on titular languages of national minorities (Matveeva 2002). Through the linguistic policy, a local language was promoted as a language of secondary education, mass communication, everyday administration and interaction, aimed at mass *Sovietization*. The Soviet linguistic and ethnic policy was aimed at exclusion of inter-ethnic grievances and tensions, although in reality ethnic conflicts were strengthened, being “covered” under the surface (Schiffman 2001).

In order to grasp the real meaning of the Soviet ethnic politics, to think about its peculiarities and to comprehend the differences with other empires, we should rather closely look and analyze the process of *Russification* of the RSFSR, the essence of the *Piedmont Principle* and politics of the *Soviet Ethnic Cleansing*, all of them, although at different times, being contextualized in various ways in various parts of the Soviet Empire via politics of *korenizatsia* and *territorialization of ethnicity*.

It should be stressed that all these policies were aimed at building loyalties, both – on the peripheries of the empire, or in the core – among cross border nationals or ethnic diasporas, so as to ensure the stability of the empire. On the other hand, they were exercised in practice through close relations with the policies of migrations and deportations, at the same time accompanied with the strong principle of demarcating ethnic border

marks, contributing to the creation of the ethnically mixed settlements. These three axes were united through similar policy aims: strengthening the core and continuously building loyalties towards the core, at the same time preparing the ground for the expansion of influence of the center.

The first axes of ethnic engineering – the politics of *Russification* of the RSFSR was directed towards the creation of the homeland of Russian people, started on December 14, 1932, pointing to the great turn in ethnic politics – from the politics of *ethnic glorification* to the politics of *ethnic consolidation*, that is the shift from a moderate policy of national concessions in the 1920s to a repressive policy featuring ethnic deportations, national terror and Russification (Martin 1998: 102). Russification of the RSFSR, first and foremost administrative Russification, thus delimitation of the single political entity, was aimed at elimination of small territorial units. As a result of the exercised Russification policy in practice, the RSFSR was divided into the central Russian space, where national minorities would not be granted a distinct status, and a non-Russian space: the RSFSR's autonomous republics and *oblasts*, areas of concentration of national institutions. The policy of Russification was undertaken in line with Tadziew's concept – "*Right of Assimilation*" – the idea rejecting *ethnic proliferation* in favor of *national consolidation*.

Thus, Russification annulled the exclusion of Russians from the power structure as the separate ethnic group – as long as they were denied their own republic, exactly what was at stake either for Lenin or Stalin – the status of Russians in the RSFSR. In its broader sense, the policy of Russification ensured the creation of a homeland for Russian people. As a result of the above-mentioned processes, national minorities in the Russian regions of the RSFSR adopted the hegemonic Russian environment accompanied with the practice of abolition of non-Russian national institutions within the Russian regions of the RSFSR. As it was mentioned, this was the politics of administrative Russification. In parallel with this, the same line of Russification policy was exercised in the educational system and in the sphere of linguistics. In total, these policies were aimed at positive re-evaluation of the role of Russian. The need for the better knowledge of Russian was asserted and the value of minority language schooling was questioned. Thus, the politics of ethnic glorification was replaced by ethnic consolidation.

However, as the ethnic engineers were not only concerned with the problem of creation of the stable core, but with the ensuring stability at various peripheries as well, on both sides of the border, the importance of the *Piedmont Principle* emerges, as another aspect of the Soviet ethnic engineering. The Piedmont Principle was the expression of the Soviet policy of ethnic borderlands – aimed at looking at border regions as areas according to which neighboring nations judged over the Soviet Empire. The Piedmont Principle was an attempt to make the Soviet Empire more attractive for neighbors. In order to transplant the idea in reality, the Soviet government was continuously promoting the national rights of the ethnic groups residing on borderlands, as it in itself was in the service of promotion of Soviet foreign policy goals towards the Western neighbors. Thus, to say briefly, the Piedmont Principle could be defined as an attempt to exploit cross-border ethnic ties for projecting the Soviet influence abroad.

Terry Martin defines Piedmont Principle as leading to the formation of the novel Soviet type administrative territory – border regions, both in ideological, as well as administrative terms, projecting Soviet influence outward, along the Soviet Union's western borders in particular, through giving certain priorities to these regions: higher salaries, more economic investment, better supply of goods, permission to run the budget deficit and more cultural investment. Martin summarized the essence of the Piedmont Principle as follows, "*Our border regions are that part of our territory by which the workers of neighboring nations concretely judge the Soviet Union*" (Martin 1998b).

From the mid 1920s and the beginning of the 1930s, the effectiveness of the Piedmont Principle was put under question, as the period faced with emigration movements among the small national minorities inhabiting the western borderlands. The new feeling was particularly strengthened as a result of the Ukrainian Crisis, pushing the Soviet authorities to think about the future viability of the Piedmont Principle and after the rise of Fascism and authoritarian rule throughout the whole East-Central Europe, official Soviet propaganda started to turn Ukraine into a "fortress" against all foreign influence. As a result, the policy of the Piedmont Principle was totally abandoned. Nevertheless, it could be considered more reasonable to use the term *Soviet Isolationism* for designating the policy initiated after the abandonment of the Piedmont Principle, as it describes in its best the new approach of the Soviet leadership towards the borderlands.

Ethnic cleansing served to be the third aspect of the Soviet ethnic politics triad. Ethnic cleansing within the empire could be defined as a forcible removal of an ethnically defined population from a given territory. It was the policy, pursued much longer than the above-mentioned two and featuring some signs, exclusively characteristic for the Soviet space and politics: the degree of its professionalization, the extent of its commitment to a local ethnic removal, and especially its practice in conditions of peace. To say briefly, ethnic cleansing in the Soviet Union was accompanied by the principle of resettling population along ethnic lines. Ethnic cleansing resulted in: *ethnic dilution* i.e. resettlement of members of trusted ethnic groups into regions dominated by stigmatized ethnic groups; *ethnic consolidation* – territorially concentrating dispersed ethnic groups and *forced assimilation*. In the broader prism, the Soviet ethnic cleansing had two dimensions: outward and inward – directed either towards concentrated ethnic groups in various parts of the Empire, or in case of the inward one – directed against Diaspora nationalities – justified as a campaign for the destruction of espionage and sabotage contingents. To sum up, the politics of ethnic cleansing was aimed at making the settlements more “stable” for the center or to create the regions, populated by a loyal population. At the same time, ethnic cleansing and national operations were accompanied by decrees abolishing all national soviets and national schools of the stigmatized nationalities. These institutions were declared as artificially created.

The ethnic cleansing started in 1937 and continued, with more or less intensity, till the death of Stalin in 1953. At times, it took more repressive and strict forms, in all cases aimed at building and ensuring loyalties. On the western peripheries of the empire the politics of ethnic cleansing was justified as a campaign for the destruction of espionage and sabotage contingents directed against Poles, Germans, Latvians, Estonians, Finns, etc (Martin 1998b). The list and time span of deportations looks as follows: in February 1937 – Turko-Tartar peasants were deported to Central Asia. In September 1937 – took place the deportation of 200.000 South Koreans to Central Asia. From 1935 till 1938 the following ethnic groups were subjugated to deportations due to different reasons and aims: Poles, Germans, Finns, Estonians, Latvians, Koreans, Chinese, Kurds, Iranians. These were the major ethnic groups subjugated to deportations prior to World War II. It began in the mid-1930s with the partial removal of stigmatized ethnic groups from the western border regions. By August 1937, it escalated into a total removal, being the typical pattern till Stalin’s death in 1953 (Martin 1998b).

Dealing with the above-mentioned two aspects of the Soviet ethnic engineering, the policies of Russification and ethnic cleansing should be looked through the prism of the Soviet Xenophobia and Piedmont Principle. The Piedmont Principle was already discussed above, while under the Soviet Xenophobia is meant the exaggerated Soviet fear of foreign influence, which was more ideological, rather than ethnic. The Soviet Xenophobia was even more institutionally embodied through the creation of various border regions, implying the Soviet style administrative and ideological definition of distinct border zones.

The above-mentioned principles comprised the essence and drove the Soviet ethnic politics, all of them being closely connected with the personalities of the two Soviet ethnic engineers: Lenin and Stalin. These two persons had one and the same approach and positions, from 1913 to mid 1922, expressed through systematic promotion of the national forms of non-Russian nationhood – with state language, territories, and ruling elites, i.e. politics of *korenizatsia* which we have mentioned above. Although later, in relation with the creation of the union, their positions collided and they offered drastically different projects: according to Stalin, independent republics would enter the RSFSR as Autonomous Republics, while Lenin offered a new floor of union above the RSFSR – “Union of Soviet Republics of Europe and Asia”, being structured as a federation of independent republics of equal members. The future of the Union was handed over to the specially created commission, headed by Kalinin, entitled as *The Construction of RSFSR, national republics, and oblasts organs within the RSFSR*, although it should be stressed that none of its recommendations were approved.

Some traits of the tension between the two crucial axes of the Soviet ethnic policy – Soviet xenophobia and the piedmont principle – could be found easily. The Soviet xenophobia encouraged ethnic suspicions and imposed restrictions on the national self-expression, while the Piedmont Principle dictated the promotion of national institutions. It is this opposition between the Piedmont Principle and Soviet Xenophobia that T.Martin shows to be the root of the entire Soviet policy in the sphere of ethnic cleansing and deportation policy, in particular (Polian 2004: 63).

Summing up, promotion of national minorities and their rights was supported with the creation of the constitutional and political privileges to the titular groups and identified the republics as a group's historic homeland. As a result, titular groups were rapidly constructing their histories. They were also provided with territorial autonomies and the local governing structures, grounding the local elites to pursue their power politics. All these factors, strengthened and institutionalized through the Constitution and tightly linked with *territoriality*, served as a successful basis for the contradiction of different ethnic groups rather bringing them close to each other; hence, instead of preparing ground for the common Soviet Identity, the undertaken policy contributed to the alienation and hostility of various ethnic groups, making the idea of the shared identity of all people of the Soviet Union – Soviet Identity – nongroundable.

After the Soviet Union

After the dissolution of the Soviet Union, the all-unifying Soviet identity disappeared, both practically (the union cracked into its constituent republics) and theoretically (the sole ideology – Communism, was discredited). As a result, on an individual level, consciously and unconsciously, the search for the new identity was launched. Individuals were facing two choices in this respect – adopting the local identity of the republic of residence or separating on fundamental level via adopting the ethnic or tribal identity of one's own. And the last option – referring to the supraethnic identity, like Islam for the Muslim population.

Most of the population strongly denied the adoption of the national identity of the republic of their residence. In some cases the process took the sharpest forms. After the dissolution of the Soviet Union, as the Russian language was prevailing all over the empire, the local national movements were initially crystallized around the linguistic demands. This brought the ethnic groups in conflict as long as the linguistic demands of ethnic groups were often counter-opposing each other; most claims were aimed at the declaration of their titular languages as the sole official language of the newly gained republic, whereas minorities were looking for “closed” territories, supporting linguistic concentration (Rupesinghe, Tishkov 1996). Different aspirations often brought the central power and the peripheral territorially concentrated ethnic groups in conflict (cases of Chechens, Ingushs, Georgians vs. South Ossetians and Abkhazians). As Anna Matveeva mentions, titular groups created the new political organizations and ideologies, for voicing their demands and pretences, further pushing the process of alienation of ethnic minorities from ethnic majorities (Matveeva 2002).

The prevailed assumption by the time of the dissolution of the Soviet Union, considering ancient national confrontations to be “frozen,” “forgotten” and “abandoned” by the Communist System, turned out to be an illusion, meeting the renewal and revitalization of national dissatisfactions. In reality, the Communist regime was covering and including these sorts of confrontations and contradictions, through creating official histories and counter-histories, various kinds of separate and independent institutions, resorting conflicting, often hostile, collective memories (Potel 2002: 75).

The constant creation of majority-minority histories and counter-histories during the Soviet times provided a sound basis for the identity building and identity maintenance during the existence of the Soviet Union. With the dissolution of the Soviet Union, the already existing mutually exclusive historical narratives created a fertile ground for the minority-majority confrontations; these narratives, and the majority-minority ethnic images portrayed by them, served as a successful tool for instrumentalization and manipulation of ethnicity and creation of the situation which is termed by Brubaker as *ethnicity without groups*, and by Cornell as *mirroring nationalisms*. This is what was called as *War of Historians* as well, although the armed clashes were not too far from it.

Considering the above-mentioned analysis, it should be stressed that the official histories and counter-histories, as well as different political and cultural institutions granted to the national ethnic groups through the soviet ethnic policy, served as a successful tool in the hands of national minorities after the dissolution of the Soviet Union to seek for the manipulation and instrumentalization of ethnicity and building of their particular ethno-nationalist projects. As it was mentioned above, the process led to the *mirroring nationalism* of the different ethnic groups as suggested by Svante E. Cornell. As Cornell mentions, in most cases ethnic sentiments

and nationalist movements were made possible and could have existed only in case of presence of *the other* nationalism, both of them being exclusive for each-other (Cornell 2001), created by ethnic leaders and entrepreneurs at some point, and later contributed to the maintenance of inter-ethnic confrontations, both on an active or passive stage.

Conclusion

Although the *Soviet Identity* should come as a transnational identity of the Soviet Union, as the process of construction of transnational *Soviet Identity* was accompanied, and at the same time confronted with the local identities, its creation was totally impossible considering the force of ethnicity.

The local elite units, what Brubaker calls *organizations*, emerged as a counterweight force of the upcoming shared Soviet Identity. The latter, if it ever existed in reality, and its “architects”, in particular, were over-ridden with the peculiar interests of the local ones, thus making the latter unable and incapable of making up and exercising its own political project – Soviet Identity – in practice.

Concluding, it should be stressed that instead of disarming national Soviets, the Soviet ethnic engineering strengthened it and instead of ensuring loyalty from Diaspora nationalities – undermined it. On the other hand, it is obvious, and supported with evidence, that it was the Soviet, not Russian, xenophobia that drove the practice of the Soviet ethnic cleansing. At the same time, the growing fear of non-Russian nationalism and disloyalty, due to the greater resistance to collectivization and ethnicization, the Soviet xenophobia through the reversal of the Piedmont Principle led the Soviet government to identify the state, to a greater extent, with its Russian core.

The politics of Russification served best the aim of eroding the possibilities of the appearance of the local nationalisms of various ethnic groups. At the same time, through the principles of *korenizatsia* and *territorialization of ethnicity* accompanied with the unique type of the Soviet ethnic cleansing, the loyalties were ensured at both places – at the peripheries of the empire, as well as in its core. Thus, on the basis of our initial hypotheses it could be claimed that transnational Soviet identity was confronted with the local identities, hence its creation was totally impossible considering the force of ethnicity and the role ascribed to it in the Soviet Union.

Bibliography

- Brubaker, R. *Ethnicity without Groups*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press, 2004
- Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics (Basic Law)*, Publishing House “Sabchota Sakhartvelo”, Tbilisi, 1977
- Constitution of the Georgian Soviet Socialist Republic (Basic Law)*, Publishing House “Sabchota Sakhartvelo”, Tbilisi, 1982
- Cornell, S.E. *Conflicting Identities and Conflicts in the Caucasus*, in Peace Review – A Transnational Quarterly, vol. 9, no. 4, December, 1997
- Cornell, S.E. *Small Nations and Great Powers – A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Curzon, 2001.
- Jones, S.F. *Old Ghosts and New Chains – Ethnicity and Memory in Georgian Republic*, in R.S. Watson. (ed). Memory, history and opposition under State socialism. Sante Fe, N.M.: University of Washington Press, 1994
- Martin, T. *Russification of the RSFSR*, in Cahiers du Monde Russe, 39 (1-2), Janvier-Juin, 1998
- Martin, T. *Origins of the Soviet Ethnic Cleansing*, in the Journal of Modern History, Volume 70, # 4, December, 1998 (b)
- Matveeva, A. *South Caucasus: Nationalism, Conflict and Minorities*. Minority Rights Group, 2002

- Polian, P. *Against their Will: The History and Geography of Forced Migrations in the USSR*. CEU Press, 2004
- Potel, J.Y. *The Political Use of Memory and the Historians' Responsibilities*. "Learning and Teaching about the History of Europe in the 20th century". Bonn (Germany). 22-24 March 2001. Final Conference. Council of Europe Publishing. 2002
- Rupesinghe, K. Tishkov V. *Ethnicity and Power in the Contemporary World*, The United Nations University, 1996
- Schiffman, H. *Language Policy in the Former Soviet Union*, Handout for LING 540, *Language Policy*. <http://ccat.sas.upenn.edu/~haroldfs/540/oldscheds/2001sked.html>
- Shtromas, A. *The Legal Position of Soviet Nationalities and their Territorial Units According to the 1977 Constitution of the USSR*, in *The Russian Review*, # 37, 1978, 265-272
- Suny, R.G. *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution and the Collapse of the Soviet Union*. Stanford, Calif: Stanford University Press, 1993
- The Scientific Communism*, edited by L.Gorgiladze and M.Gaprindashvili, Publishing House "Ganatleba", Tbilisi, 1980

Сергей Румянцев

ДИАСПОРА, КАК ПОЛИТИЧЕСКИЙ ПРОЕКТ: ПРАКТИКИ И ЦЕЛИ КОНСТРУИРОВАНИЯ ЭТНО-НАЦИОНАЛЬНОГО СООБЩЕСТВА

2008 год стал годом Азербайджана в Германии и с этим событием, как этническими активистами, представляющими азербайджанскую диаспору в Германии, так и властями Азербайджанской республики связывались большие надежды. Хотя декларативно это событие носило в основном характер культурного обмена, однако, по сути, представляло собой очередной этап в реализации политического проекта конструирования азербайджанской этно-национальной диаспоры в ФРГ. Это событие стало очередным в череде многих других, подразумевавших те же цели. Так, незадолго до проведения года Азербайджана в Германии, подобного рода культурно-политическое событие произошло и в России. И в этом случае церемония открытия носила гораздо более помпезный и официальный характер. Достаточно упомянуть, что год Азербайджана в России торжественно открывали 16 февраля 2005 года в Кремлевском Дворце Съездов.

Все эти события были одними из наиболее громких в череде различного рода мероприятий, направленных на реализацию проекта конструирования азербайджанской этно-национальной диаспоры. Этот проект стал реализовываться, фактически с момента распада СССР и возникновения Азербайджанской республики (АР) как независимого национального государства. Республика приобрела независимость в ситуации армяно-азербайджанского Карабахского конфликта (1988-1994). Конфликт, как это нередко происходит, стал причиной мобилизации этнических азербайджанцев, проживавших в тот момент в Германии и стремившихся оказать поддержку политической родине (Demmers, 2005, р. 11-12). В то же время, власти политической родины также прикладывали определенные усилия с целью мобилизации этнических азербайджанцев по всему миру, тем самым подтверждая тезис о том, что «Формирование диаспоры является результатом социальной мобилизации» (Sökefeld 2006: 268).

Вдохновителем этой политики стал бывший президент Азербайджана Гейдар Алиев, который уже в 1991 году (указ от 16-го декабря) учредил, в качестве календарного праздника «День Солидарности азербайджанцев мира» (отмечается 31-го декабря). С этого момента социальные сети азербайджанцев в Германии или России, как и в любой другой стране мира, описываются в категориях диаспорального дискурса. Последним по времени знаковым событием стало переименование в октябре 2008 года Комитета по работе с азербайджанцами проживающими за рубежом (учрежден указом от 5-го июля 2002 года) в Государственный комитет по работе с азербайджанской диаспорой.

Особое внимание власти Азербайджана уделяют процессам конструирования диаспор в тех странах, которые, по мнению руководства страны, играют ведущую роль на мировой политической арене. В СНГ это Российская Федерация, где проживает наиболее значительное количество азербайджанцев по разным причинам оказавшихся за пределами «исторической родины». Среди стран ЕС особое значение отводится Германии, где также ныне проживет наибольшее число азербайджанцев эмигрировавших в Европу. Кроме того, в случае с Германией, особые надежды связаны и с установлением тесных контактов с турецкой диаспорой. Автор статьи проводил исследование в этих двух странах при поддержке различных фондов. В то же время политика азербайджанского политического режима в отношении конструирования этно-национальной азербайджанской диаспоры исследовалась в 2008-2009 годах при поддержке Caucasus Resource Research Center (CRRC).

Методология исследования включала проведение серии биографических и проблемно-ориентированных интервью с этническими азербайджанцами на протяжении ряда лет (3-5 и более) проживающими в России (Санкт-Петербург) и Германии (Берлин, Потсдам, Кельн), а также участвующее наблюдение (мероприятия организуемые этническими общинами, национально-культурными автономиями и пр.).

Имидж «Диаспоры»

Под «диаспорой» этнические активисты в эмиграции, также как и власти Азербайджана, подразумевают сообщества произошедшие «в результате катастрофы и вынужденного исхода» (Cohen 1996: 515). Главным критерием становится специфика отношения властей политической родины к этническим азербайджанцам как к «соотечественникам», т. е. как к членам единой и солидарной этнонации оказавшимся, по очень разным причинам, за пределами официальной родины (Brubaker 1996: 66-67).

Конечно, применение термина «диаспора» в случае с социальными сетями, в которых участвуют азербайджанцы в Германии или России, представляется проблемным (Clifford 1994; Baumann 2000; Brubaker 2005). Поэтому следует подчеркнуть, что использование в данной статье термина «диаспора» отражает установку официального диаспорального дискурса принятого властями Азербайджана и разделяемого этническими активистами в эмиграции. С одной стороны, «через дискурсивную практику происходит своего рода конструирование диаспоры как группы» (Тишков 2003: 180). С другой стороны, происходит быстрая бюрократизация социальных сетей азербайджанцев в Германии, в результате которой конструируется организационная структура диаспоры.

Здесь я имею в виду процесс, когда, в контексте актуализации контактов с политической родиной, производятся все новые и во все больших количествах диаспорские организационные структуры «включая транснациональные и городские ассоциации» (Henry 2004: 841). С постоянно возрастающей интенсивностью, практически все постсоветские годы этнические активисты предпринимают попытки, по выражению Бенедикта Андерсона, при поддержке государственной машины страны исхода сконструировать этно-национальную азербайджанскую диаспору ФРГ, как «коллективную субъективность» (Anderson 1998: 44-45). В результате все чаще этнические азербайджанцы, временно или постоянно проживающие в России или Германии, описываются как солидарная гомогенная группа (Brubaker 2002: 163-167) – «Азербайджанская Диаспора» России или Германии.

Мне же представляется более убедительным предлагаемый Роджерсом Брубейкером подход к исследованию данного феномена, когда вместо того, чтобы говорить о той или иной «диаспоре», как о «сущностной, ограниченной группе, как об этно-демографическом или этно-культурном факте, может быть более продуктивным, и конечно более точным, говорить о диаспорских установках, проектах, притязаниях, стилях, практиках (diasporic stances, projects, claims, idioms, practices) и тому подобном» (Brubaker 2005: 13).

Азербайджанцы в Германии и России: Бюрократизация социальных сетей

В числе все увеличивающегося количества организаций азербайджанцев в Германии, можно назвать: общество «Майнц – Азербайджан» (председатель Б. Кемюр), «Азербайджанский Дом» (Берлин, председатель Т. Караев); Институт имени Низами Гянджеви (Берлин, директор Н. Атеши), «Друзья Германно-Азербайджанской культуры» (Берлин, руководитель И. Ибрагим), общество культуры и образования «Одлар Юрду» (Берлин, председатель Дж. Джафарзаде) и др. Одной из созданных за последнее время организаций стал учрежденный в январе 2009 года «Союз азербайджанских студентов и научных работников ФРГ» (председатель С. Аббасов).

В Берлине в апреле 2004 года был также учрежден Конгресс азербайджанцев Европы (КАЕ) (президент Н. Агамиров). Это организационная структура, которая нацелена на объединение всех этнических азербайджанцев проживающих в странах ЕС. При КАЕ был создан Координационный центр азербайджанцев ФРГ, постоянно действующий в Кельне. Кроме того, именно Кельн стал городом, в котором проводятся ежегодные съезды Конгресса азербайджанцев мира (КАМ). Последние из них проводились в Кельне, в июле 2007 и в июне 2008 годов. Кроме того, роль координационного центра осуществляющего взаимодействие диаспорских организаций в Германии с властями политической родины выполняет все более активнее посольство Азербайджана в Германии (Берлин, посол П. Шахбазов).

По оценкам этнических активистов общая численность азербайджанцев в Германии составляет примерно 100 тыс. человек, из которых около 20 тыс. проживают в Берлине. Впрочем, точной статисти-

стики численности азербайджанцев в Германии не существует, в числе прочего, по той причине, что часть эмигрантов из Турции или Ирана являются этническими азербайджанцами, но приписываются к турецкой или иранской диаспорам.

И в этом контексте диаспоральная политика содержит в себе и определенные противоречия. С одной стороны декларируется установка на объединение с турецкой диаспорой, которая, по мнению Уильяма Сафрана, может быть, с определенной степенью близости, отнесена к идеальному типу диаспоры (Safran 1991: 91). Именно этот элемент диаспоральной политики может быть особенно актуальным для сообщества азербайджанцев в Германии. С другой стороны, конструируются границы между этническими азербайджанцами из Турции (так называемыми турецкими азербайджанцами) и собственно турками.

Вместе с тем, в значительной степени социальные сети эмигрантов производятся, видимо, вне контекста диаспоральной политики или деятельности диаспорских (этнических) организаций. И здесь все большую роль играет ислам. Видимо, и сами этнические активисты диаспоры стремятся использовать мобилизационный потенциал ислама в процессе реализации проекта «создания диаспоры» (Kastoryano 1999: 199). Однако, мусульманские организации и социальные сети эмигрантов-мусульман представляют собой вполне самостоятельный фактор.

Для актуализации контактов эмигрантов из Азербайджана с этническими турками гораздо большее значение имеет, видимо, независимая деятельность в Германии турецких исламских, чем светских этнических организаций. Мечеть, не только в качестве «центра общинной жизни мусульман», но и как «центр сообщества» (Cesari 2005: 10-17) все чаще становится тем публичным пространством, где устанавливаются контакты между эмигрантами из Азербайджана и Турции. Близость языка (турецкого и азербайджанского) и политика национализма в странах исхода в духе «Две нации – одно государство» (фраза приписываемая предыдущему президенту Азербайджана Гейдару Алиеву) приводит азербайджанцев в основном в мечети основанные эмигрантами из Турции. Тем более, что своих мечетей у азербайджанцев в Германии пока нет.

Следует заметить, что эмигранты из постсоветского Азербайджана нередко только в силу традиции приписываются к мусульманам (в основном шиитам). Очень многие исповедуют ислам только на уровне бытового восприятия его норм и ценностей. Но в Германии через контакты с активными турецкими религиозными организациями (Karakasoglu & Nonneman, 1997: 254-261) многие эмигранты приобщаются к высокому, книжному исламу суннитского толка (Gellner 1994: 28-30). Таким образом, в Германии у азербайджанцев, как и у многих других «мусульман в Европе», усиливается чувство принадлежности к мусульманской Умме» (Kucukcan 2004: 244). В этом контексте становится вероятной и актуализация границ между иранскими азербайджанцами-шиитами и эмигрантами из Азербайджанской Республики, теми которые отдали предпочтение исламу суннитского толка.

Что касается России, то по данным Всероссийской переписи населения 2002 года численность азербайджанцев граждан РФ составила 621 840 человек. При этом, по утверждению Шакира Салимова (интервью проводилось в декабре 2007 года), начальника управления по России, Украине, Беларуси, Китаю и Индии Государственного комитета по работе с азербайджанской диаспорой, в России проживает около 2-х миллионов «наших сограждан». Здесь можно привести интересный пример манипулирования статистикой. Когда, президенту Азербайджана Ильхаму Алиеву, в интервью на радио «Эхо Москвы», которое состоялось 23 декабря 2006 года, задали вопрос о численности азербайджанцев в России, он усомнился в этих цифрах: «по нашим данным, временно, как бы постоянно отсутствующих граждан трудоспособного возраста Азербайджана порядка 450 тысяч человек. <> Граждан России азербайджанцев где-то тысяч 500-600. Поэтому цифры в 2-3 миллиона знаете, это я думаю, не соответствует действительности».

Диаспоральный дискурс нацелен на максимально возможное завышение численности резидентов причисляемых к «азербайджанской диаспоре». Но вопрос, который задавался президенту подразумевал скорее неприятные ассоциации в духе того, что Азербайджан не является привлекательной страной для собственных граждан. Поэтому на фоне рассказа о впечатляющих успехах в развитии экономики, президент предпочел опровергнуть приводимые обычно цифры.

Конструирование бюрократической соподчиненной организационной структуры диаспоры в России в постсоветский период шло очень быстрыми темпами. В каждом сколь-нибудь крупном городском центре существует по крайней мере одна этническая организация азербайджанцев. Следующий уровень иерархии представляют областные организации. Наконец, на статус общероссийских претендуют «Всероссийский Азербайджанский Конгресс» (ВАК) и «Федеральная национально-культурная автономия азербайджанцев России» (ФНКА Азеррос).

ВАК наиболее активно действующая организация, в границах которой как бы объединены многие региональные организации азербайджанцев РФ от Камчатки и Приморского края до Вологодской области. Особое место этой этнической организации в проекте конструирования этно-национальной диаспоры азербайджанцев России подчеркивает тот факт, что на учредительном собрании ВАК проходившем в Москве 22 июня 2000 года выступал с речью президент Азербайджана Гейдар Алиев.

Эта организация объединяет значительное число самых крупных бизнесменов России, этнических азербайджанцев. Например, первым вице-президентом ВАК является Вагит Алекперов, президент нефтяной компании «Лукойл». Вице-президентом ВАК является и крупный бизнесмен Фархад Ахмедов, с 2007 года одновременно являющийся и сенатором от Краснодарского края (Совет Федерации РФ). Вице-президентом ВАК стал и Арас Агаларов президент компании «Крокус Интернешнл», сын которого в 2006 году стал зятем президента Азербайджана Ильхама Алиева. Все три вице-президента по одной из последних версий журнала Forbes входят в список российских миллиардеров.

Цели диаспоральной политики

Цели декларируемые активистами диаспоры активно участвующими в ее реализации могут быть, видимо, самыми разными. Это, например, активизация участия представителей диаспоры в максимально широкой пропаганде официальной азербайджанской позиции в Карабахском конфликте. И в этом контексте «диаспоральная политика является, возможно, больше результатом конфликта, чем его причиной» (King & Melvin 1999-2000: 137). Эта политика включает в себя также рекламу «демократических преобразований», осуществляемых правящим в стране исхода режимом, а также практики презентации «молодого» азербайджанского сообщества за рубежом. Целью, возможно, является также и формирование транснациональных бизнес сетей и др.

Кроме того, нынешний политический режим правящий в Азербайджане стремится использовать этнические (диаспорские) организации и сети для распространения официально принятой в АР идеологии национализма – «азербайджанства» – среди эмигрантов. Здесь речь идет о постсоветской версии «этногенеза» азербайджанских тюрков, истории государственности, образов «исторических врагов», занимающих важное место в постсоветской версии истории и пр. Этнические активисты и организации, видимо, все более активно включаются в эту деятельность, предоставляя возможности для эмиссаров с политической родины проводить лекции, распространять литературу (особенное значение здесь имеют учебники истории, в том числе и разработанные для средних школ), проводить различные выставки, коллективные мероприятия и пр.

Разные азербайджанцы

Практики бюрократической и дискурсивной гомогенизации азербайджанцев в эмиграции не являются достаточными для преодоления границ между азербайджанцами выходцами из разных стран. Здесь наиболее интересен пример Германии. Через дискурсивные практики к «Азербайджанской диаспоре» в ФРГ приписываются все те, кого эмигранты этнические активисты и чиновники на политической родине идентифицируют как этнических азербайджанцев, нередко используя статистику, как привычный «институт власти» (Anderson 1998: 163). При этом степень интенсивности повседневных связей и контактов между акторами, аскриптивно причисляемыми к диаспорскому сообществу азербайджанцев, какая-либо солидарность их политических или любых других интересов не дискутируется. В контексте, по выражению Майкла Биллига, «риторических клише политического дискурса» (Billig 1995: 102) практически все азербайджанцы во всех ситуациях представляют собой гомогенное и

солидарное сообщество (этно-национальную диаспору), неизменно лояльное конструкту идеальной политической родины-нации.

Однако, по моим наблюдениям, повседневность многих статистических азербайджанцев проживающих в Германии в гораздо большей степени определяется тем, как они попали в эту страну ЕС или из какого они эмигрировали государства, а не интенсивностью контактов с другими представителями воображаемого сообщества или связями с официальной родиной и активной деятельностью в культурной и прочих сферах.

Следует говорить о значительном разнообразии (культурном, языковом, по степени религиозности, исходя из дифференциации по странам исхода и пр.) различных групп азербайджанцев в Германии. Из них посредством дискурсивных и бюрократических практик конструируется единая этно-национальная диаспора. При этом, говорить о «разных группах азербайджанцев» следует не отрицая и того факта, что все границы между социальными группами в эпоху, по выражению Зигмунта Баумана, общества растекающейся модернити (Bauman 2001: 110-112) весьма фрагментарны и условны. Фактически, «азербайджанская диаспора ФРГ» состоит из разных групп эмигрантов из советского и постсоветского Азербайджана (АР), а также этнических азербайджанцев из Ирана и Турции. Между выходцами из этих стран сохраняются весьма прочные границы. Цели, которые ставят перед собой активисты, в значительной степени определяются страной исхода. Так, иранских азербайджанцев больше интересует ситуация в Иране, а не в Азербайджане, который для многих остается, по сути, Terra Incognita. Кроме того, значительная группа мигрантов с постсоветского пространства репрезентирует себя в качестве политических беженцев и не участвует в деятельности большинства этнических организаций, которые нацелены на активное сотрудничество с властями Азербайджанской республики. При этом степень интеграции разных, условно выделенных, групп в принимающее общество также различна. Так например, по сравнению с ситуацией в России азербайджанцы в Германии практически не представлены в общественной жизни страны, в структуре государственной служб или бизнеса.

Конечно, и в России «этническая идентичность предполагает серию ограничений на типы ролей, которые может играть индивид, и партнеров, которых он может выбрать для разных типов взаимодействий» (Барт 2006: 20). Конечно, в постсоветский период значительная часть азербайджанцев, в качестве мигрантов из ближнего зарубежья играет роль мелких розничных торговцев, продавцов небольших ларьков и магазинов. Однако, «серия ограничений на типы ролей» в любом случае весьма условна для бывших советских граждан, тем более в пространстве таких мегаполисов как Москва или Санкт-Петербург. Азербайджанцы еще в советские годы, когда идея этнических общин или диаспор не была актуальной, не только занимались торговлей, но и были широко представлены в правоохранительных органах России, в сферах науки, медицины, образования, различных отраслях промышленности и культуры, служили в армейских частях. Эта ситуация сохранилась и в постсоветский период и многие мигранты новой волны не только заполнили торговые ряды на базарах, но и влились в состав работников милиции и прокуратуры, в сферу образования и культуры или в криминальные структуры. Состоялась и прослойка крупных и средних бизнесменов (см. выше), многие из которых теперь примеряют на себя и роли политических деятелей. Однако, только очень немногие из успешных мигрантов советской или постсоветской волн попробовали себя в роли этнических активистов или безраздельно приняли стандарты этнического большинства.

Результаты проекта

Итак, все более многочисленные этнические организации становятся важнейшим элементом дискурса в пространстве которого конструкты этно-национальной «диаспоры» азербайджанцев приобретают черты реально существующего солидарного сообщества. Демонстрация в СМИ процесса непрерывного производства этнических организаций почти неизменно становящихся партнерами власти, в качестве системообразующего элемента конструирования этно-национальной диаспоры, привычно присутствует в речах, заявлениях и интервью политических деятелей. В результате реализации проекта диаспоро-строительства к середине 2007 года, по словам министра диаспоры Азербайджана господина

Ибрагимова, «в большинстве стран мира функционируют более 300 азербайджанских общин, и процесс создания организаций диаспоры продолжается и сегодня». В контексте диаспорального дискурса реальность этих организаций подчеркивается через постоянное упоминание в СМИ их, как правило, символических названий (это, чаще всего, «Вятаны» («Родина»), «Одлар Юрду» («Страна Огней») и пр.), и тиражируемые образы их руководителей (фотографии, краткие биографии, все новые имена и фамилии, распространяемые СМИ), всегда готовых дать очередное интервью.

Логику умножения количества организаций, как симптом успеха диаспоро-строительства, можно понять, прежде всего, если исходить из того, что к моменту приобретения Азербайджаном независимости в 1991 году подобных структур практически не существовало. Нынешнее же все возрастающее их количество становится неким символом усиления позиций независимого Азербайджана в мире. При этом, конечно, не следует редуцировать весь процесс роста числа официально регистрируемых этнических организаций только к усилиям властей официальной родины. Распространение установки на производство подобных структур и без какой-либо целенаправленной политики власти было вызвано самим появлением независимой политической родины, а некоторое оживление их деятельности совпало с трансформацией Карабахского конфликта в полномасштабную войну между Азербайджаном и Арменией.

В ситуации Карабахского конфликта и параллельного становления независимой Азербайджанской республики, объединения и демократизации двух Германий, распада советского блока азербайджанцы в эмиграции быстро политизировались и начинали искать способы институционализации этнических сетей.

В дальнейшем, когда число эмигрантов из независимого Азербайджана все увеличивалось, а власть в стране исхода стала проявлять все растущий интерес к «соотечественникам за рубежом» (в их числе к иранским и турецким азербайджанцам), количество организаций начало увеличиваться гораздо быстрее. Быстрый рост численности этнических организаций демонстрирует специфику политики влияния на эмигрантов, со стороны властей официальной родины, цель которых реализовать проект конструирования этно-национальной «диаспоры». Бюрократическая система власти, утвердившаяся в пространстве политической родины, может строить свои отношения только с некой иерархизированной структурой, состоящей из официально зарегистрированных в той или иной стране пребывания этнических организаций. Реализация контактов, налаживание, как это декларируется, диалога и взаимодействия власти и «диаспоры» становится возможным только через отношения с официальными организациями, которые берут на себя роль презентации всех азербайджанцев за рубежом. Все чаще эти организации возникают в ответ на ожидания властей официальной родины, а этнические активисты, создающие их в принимающих странах, все чаще, стремятся к реализации через эти контакты транснациональных экономических проектов. Власть, безусловно, стремится выбирать партнеров, и через дискурсивные практики официально утверждает их статус, подтверждая их право репрезентировать всю общину в той или иной стране или части света. В целом, это встречное (от политической родины и этнических активистов в эмиграции) стремление к производству как бы строго иерархизированной организационной структуры «Диаспоры» основано на разделении в той или иной степени общих – политических, культурных и экономических интересов. Единая от низовых организаций до тех, которые представляют уже все этнические общины структура, как бы построенная по принципу государственной вертикали власти представляется простой, понятной, прозрачной и удобной для контроля. Во главе этой структуры как бы стоит «министр диаспоры», подчиненный уже, непосредственно, всеазербайджанскому президенту. Нынешний же этап реализации проекта описывается самим президентом следующим образом:

Мы уже завершили структуризацию всех диаспорских организаций азербайджанцев, проживающих за рубежом. Два раза проводили Всемирный съезд азербайджанцев. В мире проживает не менее 50-ти млн. азербайджанцев. Конечно же, сильное Азербайджанское государство должно быть опорой для всех наших соотечественников. В то же время, сильные диаспорские организации помогают отстаивать наш национальный интерес. До последнего времени, где-то 5-6 лет тому назад, эти организации практически действовали на общественных

началах. В этой связи решением нашего общенационального лидера Гейдара Алиева был создан Государственный комитет по работе с азербайджанцами, проживающими за рубежом, который занимается только проблемой диаспоры. На данный момент в каждой стране эти организации структурированы. Мы открыли за последнее время более 30-ти посольств в разных странах, а сейчас по всему миру их число стало больше 50-ти. Все посольства и диаспорские организации в тех или иных странах действуют сообща. Получается, что это улица с двухсторонним движением: мы оказываем им содействие, а они, в свою очередь, помогают своей стране.

Однако, несмотря на активные попытки азербайджанских властей актуализировать этническую идентичность эмигрантов и усилить их контакты с «официальной родиной», «Идентичность, в принципе, является текучей, подвижной субстанцией, поэтому пространство выбора для членов диаспоры тут достаточно велико» (Колсто 2001: 7). В конечном итоге вся активность сводится к деятельности ряда этнических активистов, по очень разным причинам участвующих в работе ими же созданных этнических организаций. При этом, деятельность этнических активистов и организаций чаще всего практически никак не влияет на повседневные практики приписываемого к «диаспоре», по выражению Брубейкера, «большинства, которое не разделяет диаспорских установок и не связано никакими обязательствами с диаспорским проектом» (Brubaker 2005: 13). Подчеркнем, что контакты, с этническими организациями, и, тем более, непосредственное участие в их работе, в очень разной степени актуальны, как мне представляется, только для небольшой группы акторов.

По моему мнению, только в пространстве диаспорального дискурса и связанных с ним бюрократических практик конструирования единой, иерархизированной организационной структуры, азербайджанцы в различных странах мира становятся реальной, солидарной группой – «диаспорой». Только в пространстве диаспорального дискурса объединяются и приобретают черты гомогенной солидарной группы эмигранты оказавшиеся по очень разным причинам в разных странах мира, а также азербайджанцы, граждане различных стран (России, Германии и т. д.).

Bibliography

- Anderson, B. *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World*. London: Verso. 1998
- Anderson, B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso. 1998
- Baumann, M. Diaspora: Genealogies of Semantics and Transcultural Comparison, *Numen. Religions in the Disenchanted World*, Vol. 47 (3) 2000
- Bauman, Z. *The Individualized Society*. Cambridge, UK: Polity Press. 2001
- Billig, M. *Banal Nationalism*. London: Sage. 1995
- Brubaker, R. *Nationalism reframed: nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. 1996
- Brubaker, R. Ethnicity without Groups. *Archive europeenne de sociologie*, XLIII (2), 2002
- Brubaker, R. The 'Diaspora' Diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, January, Vol. 28 (1) 2005
- Cesari, J. Mosque Conflicts in European Cities: Introduction. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, November, Vol. 31 (6), 2005
- Clifford, J. Diasporas. *Cultural Anthropology*, August, Vol. 9 (3), 1994
- Cohen, R. Diasporas and the nation-state: from victims to challengers. *International Affairs*, July, Vol. 72 (3), 1996
- Gellner, E. *Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals*. London: Hamilton. 1994
- Demmers, J. Nationalism from Without: theorizing the role of diasporas in contemporary conflict. In: T. Atabaki, S. Mehendale, ed. *Central Asia and the Caucasus: Transnationalism and Diaspora*. New-York: Routledge, 2005
- Henry, L. Mohan, G. Yanacopulos, H. Networks as Transnational Agents of Development. *Third World Quarterly*, Vol. 25 (5), 2004

- Karakasoglu, Y. Nonneman, G.. Muslims in Germany. In: G. Nonneman, T. Niblock, B. Szajkowski, ed. *Muslim Communities in the New Europe*. Ithaca: Ithaca Press, 1997
- Kastoryano, R. Muslim Diaspora(s) in Western Europe. *The South Atlantic Quarterly*, Winter/Spring, 98 (1/2), 1999
- King, C. Melvin, J. N.. Diaspora Politics: Ethnic Linkages. *Foreign Policy, and Security in Eurasia, International Security*, Winter, Vol. 24 (3), 1999-2000
- Kucukcan, T. The Making of Turkish-Muslim Diaspora in Britain: Religious Collective Identity in a Multicultural Public Sphere. *Journal of Muslim Minority Affairs*, October, Vol. 24 (2), 2004
- Safran, W. Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora*, Vol. 1 (1), 1991
- Sökefeld, M. Mobilizing in transnational space: a social movement approach to the formation of Diaspora, *Global Networks*, July, Vol. 6 (3), 2006
- Колсто, П. Укореняющиеся диаспоры: Русские в бывших советских республиках, *Диаспоры*, 1, 2001
- Барт, Ф. *Этнические группы и социальные границы. Социальная организация культурных различий*, под ред., Фредерика Барта, Москва: Новое издательство. 2006
- Тишков, В. Реквием по этносу. Исследование по социально-культурной антропологии. Москва: Наука. 2003

SERGEI RUMYANTSEV

DIASPORA AS A POLITICAL PROJECT: PRACTICES AND PURPOSES OF CONSTRUCTION OF ETHNO-NATIONAL COMMUNITY

Summary

The article dedicated to the politics of construction of Azeris' ethno-national diaspora. The implementation of this project started effectively when the Soviet Union collapsed and the Azerbaijan Republic (AR) emerged as an independent nation state. The republic gained independence in the course of the Armenian-Azerbaijani conflict over Karabakh (1988-94). As it quite often happens, the conflict caused a mobilization of ethnic Azeris who were living in Germany or Russia at the time and sought to give support to their political homeland. At the same time, the authorities in their political homeland also made efforts to mobilize ethnic Azeris around the world, confirming in this way the thesis that "the formation of diaspora is therefore an issue of social mobilization".

This policy was inspired by former Azerbaijani President Heydar Aliyev, who as early as 1991 (decree dated 16 December) founded the "Day of Solidarity of Azeris of the World" as a calendar holiday (marked on 31 December). From this moment on, social networks of Azeris in Germany, like in any other country of the world, were described using categories of diasporic discourse. The latest significant event was the renaming in October 2008 of "the Committee for Work with Azeris Living Abroad" (established by a decree dated to 5 July 2002) into the State Committee for Work with the Azeri Diaspora.

By "diaspora" both ethnic activists in emigration and the Azerbaijani authorities do not mean the characteristics of these communities, said to be their "catastrophic origin and uncomfortable outcome", which have been widely talked about lately. The main criterion is the way the authorities in the political homeland describe ethnic Azeris who have for various reasons ended up outside their official homeland. The authorities in their political homeland refer to them as "compatriots", i.e. as members of an ethno-nation.

Certainly, the usage of the term "Diaspora" in the case of social networks in which Azeris in Germany or Russia participate is a problematic one. Therefore, it should be stressed that the usage in this article of the term "Diaspora" reflects the official diasporic policy adopted by the Azerbaijani authorities and shared by ethnic activists in emigration. On the one hand, "Via the discourse practice, some kind of construction of diaspora as a group occurs." On the other hand, a rapid bureaucratization of social networks of Azeris in Russia, Germany or any other country occurs, as a result of which an organizational structure of diaspora is constructed.

Here I mean a process during which more and more new diaspora organizational structures are produced "including transnational ethnic and hometown associations" within the context of actualization of contacts with the political homeland. During almost all post-Soviet years, with an ever increasing intensiveness ethnic activists have been making attempts, as Benedict Andersen put it, with the support of the state machine of the country of origin, to

construct an ethno-national Azeri diaspora in Germany or Russia, as “collective subjectivity”. As a result, more and more often ethnic Azeris, who temporarily or constantly live in Germany, are referred to as “a homogenous group” – the “Azerbaijani Diaspora in Germany”.

Diaspora politics contains certain contradictions. On the one hand, the policy of unification with the Turkish diaspora is declared, which, in the opinion of William Safran, can, with a certain degree of proximity, be described as an ideal type of diaspora. It is this element of the diaspora politics that can be especially topical for the community of Azeris in Germany, but not in Russia. On the other hand, borders between ethnic Azeris from Turkey (so-called Turkish Azeris) and actual Turks are constructed.

At the same time, social networks of emigrants are apparently produced, to a considerable extent, outside the context of the diaspora politics or the activity of diaspora (ethnic) organizations. And here Islam plays an ever increasing role. Apparently, ethnic activists of the diasporas themselves seek to use the mobilization potential of Islam in the process of the implementation of the project of “creation of the Diaspora”. However, Muslim organizations and Muslim emigrants’ social networks are quite an independent factor too.

The goals of the diaspora politics declared by diaspora activists that actively participate in its implementation can apparently be very different. This is, for example, the intensification of participation of diaspora representatives in the promotion of official Azerbaijani position in the Karabakh conflict. And in this context “Diaspora politics may be more a result of conflict than its cause”. This policy also includes advertising the “democratic reforms” carried out by the ruling regime in the country of origin and also the practice of presentation of the “young” Azerbaijani community abroad. Forming transnational business networks etc. might also be a goal.

In addition, the current political regime seeks to use ethnic (diaspora) organizations and networks to spread the official national ideology of “Azerbaijanism”, adopted in the Republic of Azerbaijan, among emigrants. This is about the post-Soviet version of the “ethnogeny” of Azeri Turks, history of statehood, and the image of “historical enemies” that occupy an important place in the post-Soviet version of history. Ethnic activists and organizations are, apparently, more intensively joining this activity, providing opportunities for emissaries from their political homeland to deliver lectures, spread literature (of particular importance here are history textbooks, including those developed for secondary schools), hold various exhibitions, collective events and do other useful things.

Irakli Chkhaidze

GEORGIAN NATIONAL PROJECT IN THE CONTEXT OF ETHNIC AND CIVIC NATIONALISMS (THE BEGINNING OF THE POST-SOVIET PERIOD)

Nationalism Studies is the topical direction of contemporary humanities and social sciences. Correspondingly, a clear-cut understanding of its origin and development is rather essential and interesting. An interest in the problems has significantly increased lately. The opinion holding that the epoch of nationalism is gradually becoming a thing of the past and finds no place in the era of globalization has proved to be groundless. Beginning from 80s of the 20th century, nationalism has shown its real worth. Proceeding from the above, this problem should be fundamentally studied. Modern forms of nationalism precondition, to a great extent, the social and political status of the modern world. In this respect, much is to be studied and reconsidered in a different sense in Georgia.

This phenomenon has become the most prevalent form of violence in the world. It is assumed as one of the basis for severe ethnopolitical conflicts in different regions.

The case of Georgia deserves particular interests in this respect, because the problems caused by ethnic nationalism conditioned territorial disintegration of the country and ethnic cleansing. Resolution of the problems and territorial reintegration are very complicated questions facing modern Georgian state.

The paper aims to analyze the beginning of the Post-Soviet period in Georgia in the context of ethnic and civic categories of nationalism. The most popular classification (distinction between civic and ethnic forms) is taken as the theoretical framework of the research.

After the dissolution of the Soviet Union (more exactly since the time of “political transformation”) our state has faced new political, social and cultural challenges which defined the necessity of formation of a national project for Georgia as an independent country. The national project expresses a view of the society, as well as political and public leaders, on how to realize national interests and what are the main features of nationalism or nationalisms (in case of multiethnic state). An attempt for the project implementation greatly influences the state-building process. The national project contains internal as well as external directions for the future development of the state. We are focused on internal characteristics and consider them in terms of civic and ethnic traits.

From late XIX century to the present, the study of nationalism has been marked by deep ambivalence. On the one side, it has been associated with militarism, war, irrationalism, chauvinism, intolerance, homogenization, forced assimilation, xenophobia, ethnocentrism, ethnic cleansing, even genocide. On the other side, nationhood and nationalism have been linked to democracy, self-determination, political legitimacy, social integration, solidarity, dignity, identity, citizenship etc. How people have evaluated nationalism has depended on what they have understood it to be. This conceptual ambiguity has engendered innumerable attempts at classification.

Among prevalent distinctions in the scientific circles, the one with the greatest resonance today is civic and ethnic understanding of nationhood and nationalism. This has been used to suggest that there are, fundamentally, only two kinds of nationalism: civic, characterized as liberal, voluntaristic, inclusive and ethnic nationalism glossed as illiberal, particularist and exclusive. These are seen as resting on two corresponding understandings of nationalism - one based on common citizenship and the other on common ethnicity (Brubaker 2006: 133).

In scientific literature contradictions between civic and ethnic forms of nationalism are grounded on the West and East European cases. This distinction is projected in space and used to contrast the civic nationalism of Western Europe or of “the West” in general, with the ethnic nationalism of Eastern Europe or other world regions. Western forms of nationalism are based on the idea that nation is a rational association of citizens with shared territory and rules, while non-western types of it are founded on the belief of common culture and ethnic origins, treating nation as an unbreakable, unified organism, which stands beyond individuals.

The famous American researcher Rogers Brubaker does not share this reflection. He notes that such contrasts of world regions easily acquire a neo-orientalist flavor and lend themselves to the dubious series of linked oppositions between universalism and particularism, inclusion and exclusion, civility and violence, civic nationhood and ethnic nationalism. The widespread civic understanding of Western nationalism is too obviously problematic. There are some clearly exclusive and ethnic expressions of nationalism in the western space. The longstanding violent conflict in Northern Ireland and Basque country, the intensifying ethno-political conflict in Belgium, and the electoral success of xenophobic parties in many countries – all these have made it impossible to hold such an uncritical view of the essentially “civic” quality of the West European nationalism.

More common is the use of the civic-ethnic opposition to make distinctions between states – or between national movements – rather than between the whole regions (Brubaker 2006: 133-134).

Anthony Smith also speaks about conditionality of ethnic and civic divisions of nationalism. In the remarkable book “Nationalism: Theory, Ideology, History” he considers the French nationalism as a classical European case. In the author’s opinion, in France civic nationalism means a knowledge of the dominant French language by national minorities, business correspondence in French, learning the history and literature of the majority, respect towards the French traditions, recognition of French symbols and state institutions etc. Smith admits that similar policy is pursued in most liberal-democratic states of the West. Civic nationalism is far from full satisfaction of the groups of people holding different cultures. Tendencies of formation of a multicultural state are noticeable in the United States after the rejection of “melting pot” ideology in the 60s of the 20th century, but, in fact, the American society was built on the basis of protestant English ethnic background (Smith 2004: 70).

Despite sharp criticism of this distinction, it still maintains a bit of truth. In the civic conception of nationalism, individuals hold certain freedom in the selection of a desirable nation. However, in the organic (ethnic) conception of nationalism there are no possibilities for humans to have such kind of choice. They are born in the nation, they are an inseparable part of it irrespective of their living place.

In the presented paper, under the definition of civic nationalism we mean the national idea based on citizenship of a state, mainly with its west European understanding. This approach recognizes liberal individualism, minority rights and self-determination, but in the framework of conditions suggested by dominant ethnic group. Unlike the ethnic one, in this case any member of the nation might become a member of the other nation by accepting its value system.

As for ethnic nationalism, under this term we imply the nationalism of an ethnic group. In this concept nation is considered as a community founded on the people of common origins and ancestors. In accordance with this explanation, nobody could integrate in the nation or society by means of acquiring its culture and traditions if he does not belong to it ethnically. You are born as a member of a certain group of people.

Let us discuss the situation (some aspects of the process) which developed in Georgia in the research period. After the declaration regarding the reformation of political system and providing publicity and democracy in 1987 by the government of the Soviet Union, a new stage for the Georgian nationalism started. At the same time, the first illegal Georgian nationalist organizations were established in Tbilisi. For example, “Ilia Chavchavadze society”, “Rustaveli Society” and others. A significant part of the Georgian national elite incorporated in these associations. Nevertheless, this did not influence the formation of Georgian national project and social movement at the time of emancipation from the Soviet Empire. Georgian nationalism got a form of mass street demonstrations and meetings (Davitashvili 2003: 391-392).

Initially it had no radical, extreme nature and opposed to the private actions performed by the Soviet regime. Two of them are worth noting. The first one was the protest against building the trans-Caucasian railway. According to this project Tbilisi had to be connected to Vladikavkaz. In this act Georgian national leaders saw an ecological danger for the mountainous part of the country. They thought that the threat was not only ecological, but also ethnic because, in their opinion, the railway construction could cause the settlement of the Georgian mountains by foreign population and alteration of traditional ethnic situation.

The next mass protest was directed against the trainings of the Soviet army on the territory of David Gareji monastery Complex, which is one of the oldest in Georgia. This protest was mostly expressed by youth

and it was the first open resistance to the Soviet military machine. Students decidedly requested to cancel military preparation (Davitashvili 393).

In both cases the protest of Georgian nationalists reached success. On the one hand, the project was not realized and, on the other, the power and intensity of explosions were significantly reduced at the time of military trainings.

Supposedly, successful street actions deeply influenced the nature of the Georgian national project and nationalism in general in the period of destruction of the Soviet Union. Since 1988 the slogans demanding independence of Georgia were appealing during the mass protest of people in the streets. Such kind of street movements continued until the beginning of the 90s and played a key role in gaining sovereignty of the country, but later Georgia as an independent state faced new challenges.

The period between 1989 and 1991 in academic literature is mentioned as a time of dominance of radical ethnic nationalism and these processes were strictly reflected on the situation in Georgia. Georgian national project which bore an obviously exclusive character contrasted with radical ethnic movements from the side of national minorities residing on the territory of Georgia. The exclusiveness of this project supported political and territorial disintegration and military conflicts. National minorities could not see the guarantees for their safety, protection and self-determination in the framework of sovereign Georgian state. Furthermore minority nationalism in Georgia was very rationally managed by external forces.

Notwithstanding ethnicity and exclusiveness we have noted above, there were some civic elements of the Georgian nationalism as well, but as people lacked experience of how to rule the independent state, these traits were not advanced or developed enough to determine formation and realization of the national project. Gaining independence was a basic goal of the national movement which was achieved in 1991. After this event Georgian nationalism objectively transformed and obtained a more civic nature, but there are considerable problems in this direction so far.

Civic development of nationhood and nationalism for ethnically diverse Georgia was vitally important, but as a result of this analysis we can make a conclusion that the radical ethnic nationalism (not only of Georgians but also of other ethnic groups living on the territory of Georgia) played a very negative role in the formation of conflict situation between the dominant people and national minorities in the research period. This contradiction put serious obstacles on the way of state-building.

In the framework of this short article we have tried to consider and clear up the main essence of the Georgian nationalism at the time of liberation from the Soviet Union.

Comprehensive investigation of the past (particularly of the near past) in the context of nationalism studies is essential for the future development of our country. Georgia is the multiethnic state, thus national policy is in tight relations with state integrity and security.

Bibliography

- Brubaker, Rogers. *Ethnicity Without Groups*. Harvard University Press, 2006
- Coppieters, Bruno. Legvold. Robert. eds., *Statehood and Security: Georgia after the Rose Revolution*. Tbilisi 2006
- Davitashvili, Zurab. *Nationalism and Globalization*. Tbilisi 2003.
- Hechter, Michael. *Containing Nationalism*. Tbilisi 2006
- Smith, Anthony D. *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Tbilisi 2004
- Yin, Robrt K. *Case Study*. Sage Publications. Inc, 2003.

Hripsime Ramazyan

TRADITION DISMANTLING: A POST-TOTALITARIAN SOCIETY IN THE SHADOWS OF WESTERNIZATION

Introduction: Old People, New Armenia

Armenia experienced radical changes during the past decade. The break-up of the Soviet Union in the late 80s up to the early 90s and the consequent foundation of self-government in the Republic of Armenia was about to materialize the expectations of the people about the democratic growth, affluence of the country and its inclusion into global progression. Conversely, we ended up with political instability leading to economic standstill, mass unemployment, and impoverishment of the population. These noteworthy changes and developments, combined with the pressure of globalisation and modernization, had tremendous impact on the people and their lives, finding an echo in the communal and individual modification, in altering human values, social support systems and relationships, primarily within the family.

Whenever changes take place in a society and a culture on a paradigmatic level, the new hypotheses do not instantaneously replace the old ones as the overriding prototypes of thinking and behaviour. Some long-established basics are losing their power and significance, while others keep hold of their force. Such reformation is an inherent part of a more general process of social change, especially observable in a transitional setting such as in Armenia, and it firstly affects the younger layers of the society, more prone to change, – primarily family, gender and generational relations, as well as the general process of transition to adulthood in the general scaffold of the life cycle. The processes of change are not characterised by a clear-cut replacement of existing behavioural stereotype and value orientations, but they are somewhat slow and diverse.

Such convoluted changeover has been scheduled in Armenia, contributing more to its cultural diversity. Undeniably, unlike the neighbouring ethnically and culturally highly branched out countries, with the strongly differing traditions of family life, relations between generations and the gender role, Armenia stands out with its mono-ethnic structure of population. Still, there are some overall patterns and stereotypes to be observed, rooted in the dominant centuries-long tradition of Apostolic Christianity, the Mediterranean value system and the Soviet inheritance, with the budding role of Western influence. Weakness of the state, mismanagement and lack of strategic thinking resulted in demolishing of the social security system and led to mass impoverishment. Throughout these years, due to escalating income gap between the new poor (over half of the population is considered to live below the poverty line) and the thin layer of the new rich (the rich who either used accessible fiscal and social resources to accumulate capital mainly through privatisation or trade, or obtained wealth through corruption) the social stratification became more noticeable.

The independence in Armenia has proven to be rugged on many levels as a Soviet shade. The distinctiveness of Armenia and inner tensions of the country have been shaped by centuries of dominance by Persian, Russian, and Soviet forces. Therefore, Armenians attribute great significance to kinship ties with the friends and relatives being expected to share both happy events and grievances. Wedding parties or funerals serve as places of union of relatives, friends and the kin. Ignoring social duty to attend is disapproved. In the period of recession kinship system played a very important role (1991-1995) boosting the implications of economic crisis, when social wellbeing appeared to be entirely interrupted.

Responsibility towards family members and kin, as well as friends, is placed before obligations to the state and society at large. The family structure of Armenia could, and, to a considerable extent, *can* still be described as traditional. Even in rural areas families often consist of three generations, with the eldest male considered as the head of the family, who exercises superiority and absolute power. Grandparents would still live together with their married children, sharing responsibility for bringing up their grandchildren although

basic households in cities commonly consist of a nuclear family – parents and children. The focal point for any family is the children, and much concentration is put at their education and development, especially in educated layers of the society.

Families have to a considerable degree been affected by the transition to new political, economic and social systems typical to western countries. Armenians bear strong feelings of respect and defence toward women, which is an inseparable part of male-dominated Armenian national culture. Impolite or indiscreet attitude towards a woman is strongly disapproved. Simultaneously, women were obliged to focus on family related matters and were supposed to fit to their primarily inferior roles.

Challenging Male Domination

Starting from the depths of Armenian national culture and traditions, although male-dominated, there have always existed the values of deep respect to a woman, and strong disapproval of rude or indiscreet attitude towards a woman. By saying woman, Armenians first of all imagine the concept of mother. Women were supposed to concentrate on family-related duties, and most-importantly children's upbringing. Initially, their life outside the family was traditionally more restricted by social norms than those of males, and marriage was a norm as a family life. In Armenian culture the role of a woman is predetermined by the following principles:

- In a male-dominant society the woman has always had her significant role in the home-keeping and warming.
- The woman has had the right of property since the early Middle Ages.
- She has always been educated and the society has always appreciated an independent, strong and moderate woman.

Women are supposed to marry, which is considered to be a norm; however, their behaviour outside the family is traditionally more restricted by social norms than that of males. Nevertheless, after the awaited years of independence, deprived of work and their traditional role of breadwinners, men found their place and role in the society or family to be out of ordinary. They found themselves out of place and the supreme dominance was threatened to fade away. Failing to succeed in adjustment to new realities in the sphere of economy, men did not seek opportunities to open their own business or find jobs outside their professional field.

Women proved to be more elastic and resourceful when it came to finding the means for feeding the family and in many instances exceeded the standard line established not so long ago, in the years of the Soviet rule. The base of men's authority to a certain degree became eroded, and frequently even re-establishing in the subsequent period of their economic role in the family would not fully return their habitual dominance in family-related decisions. Thus, many women became open to all kinds of jobs not caring what they did, where they worked and however hard the work was. With their PhD degree many of them gladly took the jobs of housekeepers or other toil, hence proving that they could also work just like men do. Turkey and Russia became the primary destinations for many women who brought food and commodities for resale in Armenia. Females' domain also included trading in small kiosks or market places. Women are still active in rapidly developing hotel and bed-and-breakfast business. International organizations employ them considerably more than men.

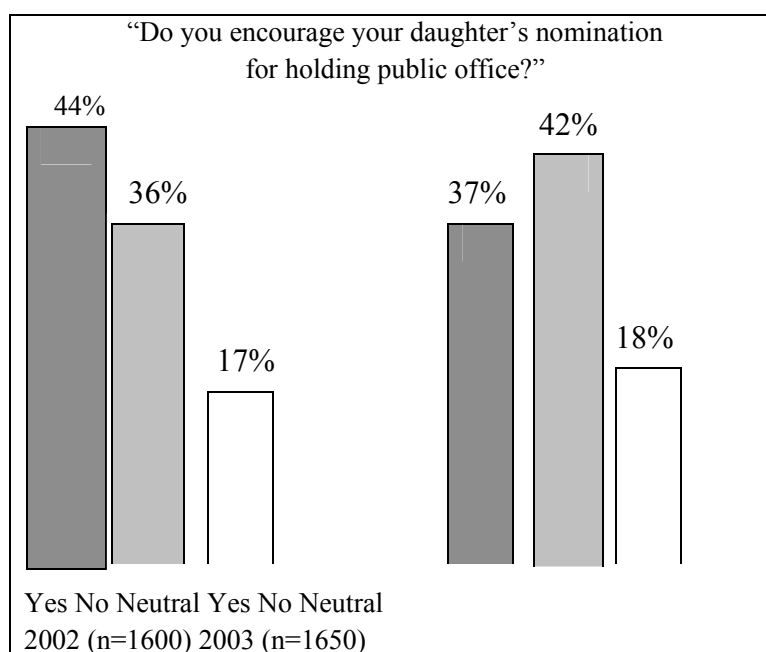
Gradually women started to stand for their sacred right to be considered on the same level as men regardless of the situation which is in reality a phenomenon that we call Westernization, when women strive to be considered equal to men no matter what the circumstances are.

During election period the number of respondents who stand for women to see them in political arena has increased drastically:

However, the perception of the female population itself is traditionally conservative. They are usually not inclined to be involved in politics.

Unlike the beginning of transition when men comprised the majority of economic migrants, now the pattern is apparently changing. Women seem to find jobs abroad easier than men.

However, if male migration target is Russia, where men are mostly occupied in construction business or trade, women more often go to Europe and US, where they work in families as housekeepers, or look after old people.

Domino Effect: Modification of Social Roles

Although the younger members remained economically dependent upon their parents until quite late in their lives the economic changes and the tendency of Westernization have first of all influenced the power

	The number of unemployed in %-s, in respect to the whole	
	Total	Women
Unemployed	100	100
Up to 18 years old	0.2	0.1
18-22	5.6	5.3

structure of the family, previously fully dominated by elder members who were also the main breadwinners.

23-30	22.4	20.0
31-50	62.5	66.3
Over 51	9.3	8.3
Educated		
Higher	13.0	12.0
Secondary Professional	25.3	23.8
Secondary in general	56.3	59.9
Incomplete secondary	5.4	4.3

Now families deploy young adults for work as part of a larger household survival strategy, or, actually young adults enter the labour market out of economic need to help reduce the vulnerability of their households as well as to pursue their own career, a fact present in the Western world for ages. This way they are nonetheless provided with opportunities to sustain their families, but also to learn, to grow as individuals, and prepare for the future career, as how and when a young person enters the labour force can set the stage for future status and work opportunities. Westernization and economic globalization is providing unprecedented opportunities

for older adolescents and young adults, especially girls, to earn incomes that can increase their social and economic standing, self-esteem, and skills.

Officially recorded number of unemployed according to sex, age and level of education

It is interesting to consider the official number of unemployed women out of the whole number. The number was recorded in 2003, which is changing gradually as a result of transformation to adulthood.

In families where women became prime breadwinners, male heads of families lost much of their power and authority. This tendency is apparent not only in urban families with high level of education, but now also in rural areas, although it should be noted that male authority is seldom challenged either by women or the young generation openly and in public.

Simultaneously, this changes their status within their families. The young, who in many cases appear to be more flexible and active in the labour market than their less dynamic parents, start to contribute more and more significantly to the family budget, which radically increases their say in family matters. At the same time, there is higher unemployment among young adults than other age groups. Youth unemployment has many implications for the labour market, for poor households, and for young adults themselves – the inability to find work exacerbates economic exclusion, poverty, and the probability of future unemployment. As working is an important means for young people to develop adult roles and responsibilities, unemployment obstructs the movement of young people from adolescence to adulthood. Both these factors create increased diversity in the power structure within a family, but in any case they lead to earlier maturing of the youth.

Summing up, it can be said that economic and social transition caused the dynamics of change in generational, gender and family patterns, gradually shifting them towards western norms and lifestyle, and respectively influencing the process of transition to adulthood, among other factors through creating an increasing cultural gap between various cohorts of the population, but also dividing the generation of young adults themselves. What is surprising, however, is not the change itself, but rather the inertia and the continuity in values (apart from such as related to sexual minorities) characterising the sample which we have studied. In general, the resistance of traditional values is still very strong among the poorer, rural and small-town communities, social institutions such as the kinship system experienced little damage continuing to play an important role in the communities. However, paradoxically, transition to adulthood in Armenia has accelerated as compared to previous circumstances. Armenian society shows trends somewhat different from those observed in the western countries. In some cases it is clear that there is certain time lag, and the forces of globalisation along with economic development will bring change in the same direction, particularly with regard to more sexual freedom among young adults and more gender equality, or achieving economic independence at younger age. Nevertheless, it seems that the Armenian society will not become fully westernised in foreseeable future, but will preserve to a significant extent its cultural identity and, like other social phenomena here, the transition to adulthood will continue to show specific, mixed characteristics of both East and West. It is clear that in the short term at least strong continuity in values will take place, and the Armenian tradition of close emotional relationships within the extended family, the importance of kinship, parent-child interdependency, and certain modesty in sexual relations will remain present. Very often, women even try to downplay their share in family income to leave space for men's pride.

Market economy also imposed hard conditions of employment. Those who have their own business or work in a private sector often work for 10 or more hours a day, 6 or even 7 days a week, have no vacations. The family usually feels happy if at least one of its members is employed. Hence other members of the families frequently take the gender-specific role of the employed. So the traditional role division between husband and wife is not kept any more. Husbands known for their authoritarianism and adherence to traditional role division now can easily be found doing all kinds of house chores and looking after the children. The possibility to generate income increased the self-esteem and independence among previously dependent women. It also contributed to the increase of responsibility and self-reliance.

Under the Soviets until 1991, young people enjoyed a hundred percent literacy rate, easy access to education, full employment, and a reliable and free medical system. Today, most of this has been lost: young people are increasingly poorly educated, and find it difficult to get work. Other dramatic changes took place in the

education system. After having gained independence in 1991, the new Armenian state immediately faced huge problems in financing the state system of universal education. This has been an enormous challenge, but the government has not addressed the main problems causing today's failure: rampant corruption, growing inequality, and the inability of the new system to offer employment prospects.

According to the results of 2001 national census in Armenia, the level of education comprises 98%. Women's specific weight among the people with higher education comprises 58%. Every other woman in Armenia has a higher education. According to the statistics, the percentage of women with higher education still exceeds the recorded number for men.

The level of education of the nation according to age and sex has the following shape

The Level of Education	15-24 age range		25-49 age range		Over 50	
	W	M	W	M	W	M
Illiterate	–	0.3	0.4	0.3	3.1	1.2
Incomplete Elementary	0.2	0.2	0.1	0.1	3.3	2.5
Elementary	1.6	3.2	0.5	0.9	10.1	9.5
Incomplete Secondary	22.2	35.9	3.6	7.1	14.8	14.2
Incomplete Common Secondary	41.5	40.3	39.4	42.9	34.4	34.4
Secondary Professional	19.4	7.8	35.0	27.2	21.5	22.4
Incomplete Higher Education	7.4	7.5	0.8	1.3	1.1	0.6
Higher Education	7.7	4.8	20.2	20.1	11.7	15.2
Total	100	100	100	100	100	100

While many analysts of the post-Soviet transition have suggested that positive changes would appear both with consolidation of the country and as more young people came through the system, the reality appeared to be quite different at least until now: instead of a new generation with new ideas coming to power, the best and the brightest are leaving for other countries, with those who are left behind are worse educated and less equipped to handle a complex world and live a decent life. As noted by some specialists, if young people are left with no alternative but unemployment and poverty, they are likely to join a rebellion as an alternative way of generating an income.

Still, the numbers of young people who actually get involved in politics, or even more so in various radical or other potentially destabilising groups is very small, while young people are absent from many areas of social and political life. But behind those who actually join up is a much larger disaffected group that sees little hope in the future, except through migration. In Georgia, the potential for radicalisation of youth is already visible, as demonstrated by recent political events after and before the parliamentary elections of November 2003. The attitudes and abilities of young people remain to be a critical political issue in Georgia.

Finally unemployment must be addressed as top priorities considering the way they are rapidly threatening youth and future generations. This is especially important in the context of growing influence of peer-groups, and the growth of numbers of impoverished youth without sustainable livelihood or family care. Peer influences and how adolescents view themselves compared with their peers overall influences young adults when forming their own values and perceptions, as they are very vulnerable to peer pressure at this age. Friendships and peer groups are very important during early adulthood – young persons rely on friends for support and advice, mutual openness and personal disclosure; groups provide for them a support base outside the family to explore and develop different identity roles.

Rapid urbanization and impoverishment, along with increased needs, result in large numbers of unskilled young people on the economic margin and only tenuously connected to their families.

In previous times, notwithstanding the relatively early physiological maturing of adolescents specific for the Caucasus, and equally early acquisition of civil rights at 18, while marriage was allowed from 16, the same age (16-18) was an average norm for graduating school, the transition to adulthood from the above-mentioned perspective was somewhat delayed if compared to western analogues, or even to the northern parts of the Soviet Union. This had partly to do with traditionally close family relations and prolonged intimacy between parents and children characteristic for the Caucasian societies, but also with economic dependencies and the way the society was organised – in the situation of restricted geographic mobility of the young in a small country with limited employment or educational opportunities, deficiency of accommodation and virtual impossibility for a young person to acquire independent housing, low salaries and restricted career opportunities for the young, – the latter as a rule even after marriage lived with their parents, relied upon their financial assistance for livelihood, and had limited voice in family matters. At the same time, career was strongly dependent on the age, and with minor exceptions the young could hardly achieve a high managerial or political position/role.

Conclusion

In the Soviet period equal gender rights were fixed by the Constitution and the inequalities occurred rather late (more characteristic to post-transition period).

Patriarchal traditions, going deep into centuries of history are now real relations observed mainly on family level: the male being the caterer and fighter, and the female – the mother and the housewife of the family. The enhancement of patriarchal tendencies concerning the fact that women are not competitive in the market of working labour which is drastically decreasing, in the sphere of corporations starts a hard struggle for higher income, banking, finances, and women surrender losing their position to men, their tough strength and manpower. However, the sliding of the country into the depths of recession, the fall of the level of life, the polarization of income, the instability of the society and the empowerment of the role of family have made women activate their efforts providing for the existence of the nation. As a result of transition period, we must outline the following alternations in social roles: the fading of traditional breadwinner role division between husband and wife, the new distribution of roles among different generations, more but still not enough opportunities for the youth (which raises the problem of migration), the separation of parents and the young and (who used to live together with parents throughout their lives, even after marriage), the earlier maturing of the youth in the country due to the acceleration of life pace and the earlier acquirement of independent social identity, the sexual liberation and the political indifference, the growing respect for authority, the bent for pragmatism and careerism. In general, secularised orientations, post-materialism, sexual permissiveness, ecologism, feminism, postmodernism, and libertarianism are more evident among highly educated young urbanites, who are exposed most intensively to new social arrangements and western ideological influences, show greater willingness to accept new ideas, and who bring these to adulthood.

However, unlike Western European societies, – left materialism, idealism, as well as political activism are of rare occurrence among every social stratum of the young adults, due to negative legacy of the past. Yet, in general, young adults are more optimistic, more self-confident, more satisfied with their life, show less interpersonal trust, and, surprisingly, in spite of evident political passiveness and mistrust for political elites, try to believe more in the effectiveness of civil participation, compared to the older generations.

Bibliography

- “Gender Situation in Armenia: Consequences of the Transformation Processes and Women’s Empowerment within the Context of the Millennium Development Goals”, Yerevan, 2005
- “Woman, Gender, Culture,” Moscow, 1999
- Gender Studies in Armenia, Special issue, Yerevan, 2003
- Демократизация армянского общества: гендерная перспектива (по результатам социологического опроса), Ереван, 2004

მარინა ანდრაზაშვილი

**საეცივიზიური სირთულეები გერმანულენოვან ბეობრაზიულ სახელთა
ბაღმოტანისას ქართულად და არსებული უზუსტობანი**

საკუთარ სახელთა ტრანსლირება-ტრანსპონირება ერთი ენიდან მეორეზე ყოველთვის სპეციფიკურ სირთულეებს უკავშირდება და გამონაკლისი ამ მხრივ არც გეოგრაფიული სახელეებია. პრობლემები/ტრანსლირების თვალსაზრისით ანგარიშგასაწვევი მომენტები ამ შემთხვევაში კიდევ უფრო მეტია, რადგან ეკვივალენტების ზუსტად დაძებნაზე – რომელთაც ეროვნული მესხიერება ხანგრძლივად ინახავს და იოლად ვერც მათი შეცვლა-გადაკეთების შემდეგ ივიწყებს – ბევრად არის დამოკიდებული შეუფერხებელი ოპერირება მეცნიერების ისეთ დარგებში, როგორცაა: გეოგრაფია, გეოლოგია, ისტორია, ტოპონომასტიკა, მეტეოროლოგია, ჰიდროგრაფია, კარტოგრაფია და ა.შ., რომ აღარაფერი ვთქვათ ამ სახელთა პირველადი, პრაქტიკული დანიშნულებით – ანუ ყოველდღიურ კომუნიკაციაში გაგებინების ფუნქციით – გამოყენების მნიშვნელობაზე.

წინამდებარე გამოკვლევის უშუალო მიზანია გერმანულ გეოგრაფიულ სახელთა ქართული ეკვივალენტების ანალიზი, რაც გულისხმობს ქართული წერილობითი წყაროების შედარების ფონზე არსებული დიფერენციალურობა-ვარიანტულობისა თუ გავრცელებული უზუსტობა-ნაკლოვანებების გამოვლენას, ისევე როგორც მათი გამომწვევი მიზეზების სავარაუდო ახსნას; ამის მისაღწევად კი იგი – როგორც აუცილებელ წინაპირობას – უპირველესად იმ ფაქტორთა წარმოჩენასა და კლასიფიკაციას ვარაუდობს, რომლებიც შეიძლება შემაფერხებლად მოქმედებდეს ტოპონიმთა ტრანსლირება-ტრანსპონირების პროცესზე. წინამდებარე გამოკვლევა მიზნად არ ისახავს სადისკუსიოდ წარმოდგენილი ყველა სემანტიკური სუბკლასის გერმანულ ტოპონიმთათვის სწორი და საბოლოო ქართული ეკვივალენტის შემოთავაზებას, რადგან ამას გეოგრაფ-კარტოგრაფთა, გერმანისტთა და ქართველოლოგთა ერთობლივი და საგანგებო განხილვის საგნად მიიჩნევენ, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში არც კონკრეტულ რეკომენდაციებს გამოორიცხავს ლინგვისტური პოზიციებიდან.

გერმანული წარმომავლობის გეოგრაფიულ სახელებზე დაკვირვებამ საშუალება მოგვცა, მათი ქართულად ტრანსლირება-ტრანსპონირებასთან დაკავშირებული სირთულეები საკუთარი გენეზისის მიხედვით ორი ჯგუფის სახით წარმოგვედგინა – ობიექტური ხასიათისა და სუბიექტური ხასიათის –, რომელთაგან თითოეული რამდენიმე ქვეჯგუფს აერთიანებს (არ გამოვრიცხავთ კლასიფიკაციის რელევანტურობას სხვა ენებთან მიმართებითაც). ზღვარი პირველ ჯგუფში შემავალ ქვეჯგუფებს შორის რამდენადმე პირობითია, რადგან მრავალი ტოპონიმის შემთხვევაში (როგორც ქვემოთაც დავრწმუნდებით) მეტწილად ერთდროულად მოქმედებს ორი ან მეტი კანონზომიერება, რის გამოც აუცილებელი ხდება პარალელურად ერთი და იმავე ტოპონიმის რამდენიმეჯერ განხილვა სხვადასხვა კუთხით. ესენია:

– **ობიექტური ხასიათის სირთულეები**, როგორცაა:

- აღსაწერი ფენომენის ჰეტეროგენულობის ფონზე მყარ ორთოგრაფიულ კრიტერიუმთა დადგენა-შემუშავებისა და მათი უნიფიცირების თითქმის შეუძლებლობა. ნათქვამი გულისხმობს ტოპონიმთა არსებობას ისეთი სემანტიკური სუბკლასების სახით, როგორცაა: კონტინენტების/ქვეყნის ნაწილებისა და ქვეყნების/სახელმწიფოების, დასახლებული პუნქტების (ქალაქების/დაბების/სოფლების...), დედამიწის ზედაპირისა და გეოგრაფიული არელების/ლანდშაფტების (მთების/მთაგრეხილების/ზეგნების/დაბლობების...), წყლების (ოკეანეების/ზღვების/ტბების/მდინარეების/სრუტეების/არხების...), ქვეყნის ადმინისტრაციული ერთეულების (მხარეების/ოლქების/რეგიონების...) და ა.შ. სახელები. ისინი მნიშვნელოვან სტრუქტურულ განსხვავებულობას ავლენენ თვით ორიგინალის ენაშიც და, ბუნებრივია, მათი ეკვივალენტები ვერც თარგმანში დაექვემდებარება ერთ სტრუქტურულ თარგზე მორგებას;

- სასაზღვრო რეგიონების ორენოვნება და ამის გამო იქ წარმოდგენილ ტოპონიმთა არსებობა – ენათა ნათესაური სიახლოვის მიხედვით – ორი ფონემური ვერსიის, ხშირად კი ასევე ორი გრაფემული ვერსიის სახით. ამ ვერსიებს შორის არსებული დაცილებულობის დიაპაზონის შესაფასებლად საკმარისია ერთმანეთს შევუდაროთ თუნდაც რამდენიმე ტოპონიმის, ერთი მხრივ, გერმანულ-ჰოლანდიური: Nimwegen || Nijmegen / Arnheim || Arnhem, გერმანულ-დანიური: Tondern || Tønder / Sonderburg || Sønderborg, გერმანულ-ფრანგული ვერსიები: Strassburg || Strasbourg / Hagenau || Haguenau...; მეორე მხრივ კი, გერმანულ-პოლონური: Stettin || Szczecin / Sommerfeld || Lubsko / Görlitz || Zgorzelec, გერმანულ-ჩეხური ვერსიები: Leutensdorf || Litvinov / Falkenau || Sokolov / Karlsbad || Karlovy Vary / Marienbad || Mariánské Lázně... ანალოგიურ შემთხვევაში, ბუნებრივია, ვდგებით გადაწყვეტილების მიღების სირთულის წინაშე, თუ რომელს მივანიჭოთ უპირატესობა წყვილებში წარმოდგენილი ვერსიებიდან ნორმის დადგენის, ლექსიკონში შეტანისა თუ რუკაზე დაფიქსირების დროს;
- ამოსავალი/გერმანული ენისა და მიზნობრივი/ქართული ენის ანბანურ/გრაფემულ სისტემათა რადიკალური განსხვავებულობა, ანუ ლათინური შრიფტიდან ქართულზე ტრანსპონირების სირთულეები, რაც გვაიძულებს ამოსავალ ტოპონიმთან ეკვივალენტის გრაფემული სურათის დაახლოების მიზნით ქართულში ვეძებოთ საგანგებო გამოსავალი (იხ. მომდევნო პუნქტი). იგივე ფაქტორი უდავოდ ნაკლებხელშემშლელია ერთი და იმავე, დაეუშვათ, ლათინური დამწერლობის მქონე ენების შემთხვევაში, როცა არ არის აუცილებელი, სახელის ორთოგრაფია მაინცდამაინც წარმოთქმის შესაბამისად ვცვალოთ. მაგალითად, ერთნაირად იწერება და წარმოითქმის ორიგინალის ენაზე და გერმანულად Cambridge ['keimbrɪdʒ] *კემბრიჯი* / Dublin ['dublɪn] *დუბლინი* / Massachusetts [mæʃə'tʃu:sets] *მასაჩუსეთი*...; მაგრამ ასევე ერთნაირად იწერება, მიუხედავად მათი განსხვავებულად წარმოთქმისა: London *ლონდონი* ['lʌndən](ინგლ.), ['lɒndən](გერმან.) / საკუთარი სახელი Shakespeare *შექსპირი* ['ʃeɪkspɪə](ინგლ.), ['ʃe:kspi:r](გერმან.)...;
- ზოგადენობრივ ლანდშაფტში არსებული ტრანსპონირების კლასიკური ტრადიციების სტაბილურობის ფონზე თანამედროვე ტენდენციებისთვის ანგარიშგაწვევის სირთულე – ანუ ორიენტაციის აღების შესაძლებლობა სახელის მხოლოდ გრაფემულ სურათზე, მხოლოდ ფონემურ სურათზე ან კომბინირებულად ორივეზე ერთად. მაგალითად: Potsdam ['pɒtsdɑm] *პოტსდამი* თუ *პოცდამი* / Lausitz ['laʊsɪts] *ლაუზიტცი* თუ *ლაუზიც-ი* / Darmstadt ['dɑrmʃtat] *დარმშტადტი* თუ *დარმშტატ-ი* და ა.შ. ანალოგიურ შემთხვევებში გადაწყვეტილების მიღებისას ანგარიშგასაწვეია მშობლიური ენის ფონოლოგიურ სისტემასთან ტოპონიმის წარმოთქმის რამდენადმე მიახლოება-მისადაგება, ხოლო როცა ეს უშუალოდ ვერ ხერხდება, მაშინ ორიენტაციის აღება მოცემული ტოპონიმის ფონემურ სურათზე რომელიმე სხვა ე.წ. შუალედურ ენაში (იხ. ქვემოთ). ამ კონტექსტში კიდევ ერთხელ უნდა მოვიხსენიოთ წინამაგალ პუნქტში განხილული Shakespeare, რომლის ქართული ვერსიაც ორიენტაციას იღებს სახელის არა გრაფემულ, არამედ ფონემურ სურათზე და უფრო უახლოვდება არა მაინცდამაინც ამოსავალ/ინგლისურ ტრანსკრიფციულ სურათს ['ʃeɪkspɪə], არამედ გერმანულს ['ʃe:kspi:r], რაც, არ გამოვრიცხავთ, სახელის მშობლიური ენის ფონოლოგიურ სისტემასთან დაახლოებისკენ ინტუიტიური სწრაფვით, ანუ ქართველის საარტიკულაციო აპარატის ანგარიშგაწვევის აუცილებლობით იყოს ნაკარნახევი;
- ზოგიერთი სემანტიკური სუბკლასის ტოპონიმთა თარგმანდობა-არათარგმანდობა ან მათი ნაწილობრივი თარგმნის შესაძლებლობა. ნათქვამი უპირველესად ეხება რამდენიმე ლექსემით წარმოდგენილ ტოპონიმებს, რომელნიც თავიანთ თავში ერთ-ერთ კომპონენტად მოიცავენ ზედსართავ სახელს, საზოგადო სახელს, ჰორიზონტის მხარეს ან სულაც სხვა საკუთარ სახელს (მეტწილად წინდებუდიანი სინტაგმის ფორმით). ასეთებია: Großer Wannsee / Kleiner Wannsee / Krumme Lanke / Weißensee / Der weiße See / Schwarzwassersee / Scharzwald..., Nordsee / Ostsee / Westfriesische Inseln / Ostfriesische Inseln / Nordfriesische Inseln...,

Müritzsee / Chiemsee / Spreewald / Fichtelberg / Mittelgebirge..., Neu-Ulm / Neuruppin / Altötting / Niedersachsen..., Bad Schandau / Burg Eltz / St. Gallen..., Neustadt an der Saale / Neuburg an der Donau / Limburg an der Lahn / Neustadt an der Weinstraße / Neustadt an der Waldnaab / Neuhaus am Rennweg / Königstein im Taunus / Neustadt bei Coburg / Neustadt am Rübenberge / Neuhausen am Rheinflall... ამ ჯგუფის სახელებთან სპეციფიკური პრობლემა ის არის, თუ მათი კომპონენტებიდან რომელი მივიჩნით თარგმნის ღირსად, რათა ეკვივალენტს უპირველესად მშობლიური ენის ფონოლოგიური სისტემისთვის მისაღები ქვეყანა და გამართული სიტყვაწარმოებითი სტრუქტურა ჰქონდეს, იმავდროულად კი რაც შეიძლება ნაკლებად ემთხვეოდეს (ბუნებრივია, ამ მოვლენას აბსოლუტურად ვერ გამოვრიცხავთ) იმავე ან სხვა ქვეყნის მსგავს ტოპონიმს; ანუ, დავუშვათ, ქვემოშემოთავაზებული ვერსიებიდან რომელზე შევჩერდეთ არჩევანი: Weißensee *ვაისენზეე* თუ *თეთრი ტბა*, მაშინ როგორი ეკვივალენტი მივუსადაგოთ Der weiße See-ს? / Altötting *ალტიოტინგი*, *ალტი-ოტინგი* თუ *ძველი იოტინგი* / Burg Eltz *ბურგ-ელცი*, *ციხესიმაგრე ელცი* თუ *ელცის ციხესიმაგრე* / Neustadt bei Coburg *ნოიშტატ-ბაი-კობურგ-ი*, *ნოიშტატი კობურგთან* თუ *ახალქალაქი კობურგთან* / Neuhausen am Rheinflall *ნოიჰაუზენ-ამ-რაინფალ*, *ნოიჰაუზენი რეინფალზე* თუ *ნოიჰაუზენი რაინის ჩანჩქერზე* და ა.შ.;

- მხარეების/რეგიონების/ფედერალური მიწების/ადმინისტრაციული ერთეულების აღმნიშვნელი სახელების გადმოქართულებისას არჩევანის გაკეთება ორი ხერხიდან ერთ-ერთის სასარგებლოდ – გადმოქართულება ანუ ძირეული ლექსემის შენარჩუნება და მასზე ქართული მაწარმოებლების (სა-ეთი / -ეთი / -ია) დართვა თუ სახელის უცვლელად გადმოტანა. ასეთებია: Bayern / Thüringen / Sachsen / Niedersachsen / Schwaben / Hessen / Pommern / Franken / Saarland..., შეწყვილებული სახელები: Mecklenburg-Vorpommern / Nordrhein-Westfalen / Schleswig-Holstein / Rheinland-Pfalz / Baden-Württemberg / Sachsen-Anhalt...; რომელ ვერსიას მივანიჭოთ უპირატესობა ქვემოშემოთავაზებულიდან, დავუშვათ: Sachsen *ზაქსენი* თუ *საქსონია* / Schwaben *შვაბენი*, *შვაბია* თუ *შვაბეთი* / Saarland *ზაარლანდი* თუ *ზაარის მხარე* (ზაარის *ფედერალური მიწა* – როგორც ადმინისტრაციული ერთეული) და ა.შ. Sachsen-ის შემთხვევაში შეიძლება მსჯელობა განვავრდოთ: თუ *საქსონიას* უფრო მისაღებ ფორმად ჩავთვლით, მაშინ რა ვუყოთ Sachsen-Anhalt-ს, გადმოვაქართულოთ როგორც *საქსონია-ანჰალტი* თუ დავტოვოთ *ზაქსენ-ანჰალტი*. ამ კონტექსტში არ შეიძლება საგანგებოდ არ შევჩერდეთ Bayern-ზე, რომლის ტრადიციულ ქართულ ეკვივალენტადაც *ბავარიის* მიჩნეული რეგიონის/ფედერალური მიწის მნიშვნელობით, თუმცა იმავე სახელწოდების ფეხბურთის გუნდი ქართულში *ბაიერნ-ის* სახელით არის შემოსული; ანალოგიური ტოპონიმები, რომელთა გადმოქართულებაც ჭირს, სხვაც ბევრია გერმანულში, რაც იმასაც არ გამოვრიცხავს, გამოსავალი (ბუნებრივია, ხელსაყრელ შემთხვევაში) აღწერილობითი/სინონიმური ფორმის შემოტანაში ან სხვა ტოპონიმის მოშველიებაში ვეძებთ, მაგალითად: Mecklenburg-Vorpommern *მეკლენბურგ-ფორპომერნი*, *მეკლენბურგი-წინაპომერანია* თუ *მეკლენბურგი-დასავლეთპომერანია*, რადგან გერმანიის ტერიტორიაზე მდებარე Vorpommern დასავლეთად ითვლება პოლონეთის ტერიტორიაზე მდებარე **Hinterpommern**-ის ანუ *უკანა-აღმოსავლეთპომერანიის* მიმართ;
- ზოგიერთ შემთხვევაში ორიგინალის ენაზე სახელის ფონემური სურათის შეუთავსებლობა თვით ამ ენის ფონოლოგიურ სისტემასთან, რაც შესაძლოა ისტორიულად, სახელის ეტიმოლოგიით იყოს შეპირობებული და ეკვივალენტის შერჩევისას ქმნიდეს საჭიროებას, ნასესხობის ენას/ამოსავალ ენას დავეყრდნობ. აღწერილი მოვლენა შედარებით ეპიზოდურია გერმანულისთვის, მაგრამ არა უცხო: Corvey ['kərvai] / Grevenbroich [gre:vn'bro:ix]...;
- ორიგინალის ენაზე სახელის გრაფემული სურათის არაიდენტურობა ფონემურთან, რაც ამჯერად უკვე არა ეპიზოდური, არამედ სისტემატური ხასიათი აქვს, ე.ი. ენის სისტემური კანონზომიერებით არის ნაკარნახევი. ამ შემთხვევაში სირთულეებს ის ქმნის, თუ როგორ გავავლოთ ზღვარი ტრანსპონირების თვალსაზრისით რელევანტურ და არა-

რელევანტურ ფონოლოგიურ მოვლენებს შორის. დავუშვათ, მივიჩნით ტრანსპონირების ღირსად: ბოლოკიდური მარცვლის რედუცირება: Alster ['alstɐ] *ალსტერ-ი* თუ *ალსტა* / Paderborn [pa:dɐ'bo:rn] *პადერბორნ-ი* თუ *პადაბორნ-ი* / Greven ['gre:vən] *გრევენ-ი* თუ *გრევენ-ი*. მკლერი თანხმოვნის გადასვლა ყრუ თანხმოვანში მარცვლის დასასრულს/ გასაყარს: Bamberg ['bambɛrk] *ბამბერგ-ი* თუ *ბამბერგ-ი* / Bitterfeld ['bitɐ'fɛlt] *ბიტერფელდ-ი* თუ *ბიტა-ფელტ-ი* / Brend ['brɛnt] *ბრენდ-ი* თუ *ბრენტ-ი*, სისინა თანხმოვნისა – შიშინაში Ems ['ɛms] *ემზ-ი* თუ *ემს-ი...* და ა.შ.; სხვაგვარად, მივაკუთვნოთ თუ არა ზემოილუსტრირებული მოვლენები იმავე რანგის ფონოლოგიურ ცვლილებებს, რომელთა რელევანტურობაც ტრანსპონირების თვალსაზრისით ეჭვს არ ბადებს, ანუ რომელთაც ქართულად არა ამოსავალი ცალკეული გრაფემების, არამედ გრაფემათნაერთის შესატყვის თანხმოვანს მივუსადაგებთ, კერძოდ როგორებიცაა: **sch** → [ʃ] / **tsch** → [tʃ] / **st** → [st] / **sp** → [sp]: Schmalkalde ['ʃmal'ka:lɔ] *შმალკალდე* / Crimmitschau ['krɪmɪtʃaʊ] *კრიმიჩაუ* / Staufēn ['ʃtaʊfən]

შტაუფენ-ი / Spree ['ʃpre:] *შპრეე...* და ა.შ.;

- ერთი და იმავე გრაფემის/გრაფემათა კომპლექსის რეალიზაციის შესაძლებლობა რამდენიმე ურთიერთგანსხვავებული ფონემური ვერსიის/კომბინატორული ვარიანტის სახით შესაბამისად გარემოცვისა, რაც თავისთავად შესაძლოა ამა თუ იმ ეტაპზე ენის ფონემური სისტემის ცვალებადობითაც იყო შეპირობებული. შევადართო, ერთი მხრივ: **c**-გრაფემის ორი **[ts]/[k]**-ფონემური ვარიანტი ტოპონიმებში: Celle ['tɛlə] *ცელე* და არა **კელე* / Calf ['kalf] *კალფი* და არა **ცალფი* / Crimmitschau ['krɪmɪtʃaʊ] *კრიმიჩაუ*, მეორე მხრივ კი **[ts]**-ფონემის რეალიზაციის შესაძლებლობა სამი **c/z/tz**-გრაფემის საშუალებით ტოპონიმებში: Celle ['tɛlə] *ცელე* / Zittau ['tʃɪtaʊ] *ციტაუ* / Zeitz ['tʃaɪts] *ცაიც-ი*; ანალოგიურად, ერთი მხრივ, **ch**-ასოთნაერთის შესატყვისად სამი **[ç]/[x]/[k]**-ფონემური ვარიანტის არსებობა ტოპონიმებში: Lichtenberg ['liçtən'berk] *ლიჰტენბერგ-ი* / Zürich ['tʃy:rɪç] *ციურიჰ-ი* / Buchholz ['bu:x'holtʃ] *ბუხჰოლც-ი* / Ansbach ['ansbax] *ანსბახ-ი* / Cham ['ka:m] *ჩამ-ი*, მეორე მხრივ კი: **[ç]**-ფონემის რეპრეზენტაცია ორი გრაფემათნაერთით **ch/ig** სახელებში: Lichtenstein ['liçtən'ʃtaɪn] *ლიჰტენშტაინ-ი* / Danzig ['dantsɪç] *დანციგ-ი* (მაგრამ ქართულად არა *დანციჰ-ი*, რადგან ბოლოკიდური დახურული მარცვლის გახსნის შემდეგ **ig** [ɪç]-ფონემათნაერთი გადადის [ɪg]-ში: Danziger Schloss ['dantsɪçɐ ...]);
- საგრძნობი ასიმეტრიულობა გერმანული და ქართული ენების ხმოვანთა სისტემებს შორის, რაც განსაკუთრებული სიმძლავრით ვლინდება გერმანულისთვის სპეციფიკური უმლაუტების, დიფთონგების, ნახევარხმოვნების, ასევე გრძელი და მოკლე ხმოვნების ქართულად გადმოტანისას. შეადარე: Münster ['mʏnstɛ] *მიუნსტერ-ი* / Köln ['kœln] *კელნ-ი* თუ *კიოლნ-ი* / Torgau ['to:rgaʊ] *ტორგაუ* / Jüterbog ['jute'bo:k] *იუტერბოგ-ი* / Sylt ['zylt] *ზულტ-ი* თუ *ზილტი* / Lahn ['la:n] *ლანი* თუ *ლაანი*, ანალოგიურად Saale ['sa:le] *ზაალესი*, რადგან ორივე შემთხვევაში განსხვავებული გრაფემული გამოხატულების **aa/ah** ერთსა და იმავე ფონემასთან, კერძოდ, გრძელ **[a:]**-სთან ასოცირდება. ვფიქრობთ, საერთოდაც საგანგებო განსჯის საგანს წარმოადგენს ხმოვანთა სიგრძე-სიმოკლე (რომლის დიფერენციაციაც ქართულში არ ხდება) გერმანული ტოპონიმებისთვის ქართული ეკვივალენტების დაძებნისას, თუნდაც იმიტომ, რომ ამ მოვლენას გერმანულში ფონემატიური დატვირთულობა აქვს. ნათქვამის საილუსტრაციოდ საკმარისია შევუდართო ქვემოთოტანილი გერმანულ ტოპონიმთა წყვილები მათ ზღვარწაშლილ ქართულ ეკვივალენტს, კერძოდ, ორი სახელი: Nidda ['nɪda] მაინის მარჯვენა შენაკადი და Nida ['ni:da] ყოფილი რომაული დასახლება დღევანდელი მაინის ფრანკფურტის ტერიტორიაზე – დავუპირისპიროთ ქართულ ეკვივალენტს *ნიდა*, რომელშიც ოპოზიცია ნეიტრალიზებულია. სხვაობა ასევე წაშლილია

დამე-ს შემთხვევაშიც, რომლის გრძელხმოვნიან ვერსიაში Dahme ['da:me] მდინარე შპრეეს მარცხენა შენაკადი იგულისხმება, მოკლესმოვნიანში Damme ['dame] – კი ქალაქი ქვემო-საქსონიაში;

- ტრანსკრიფციული ჩანაწერის არარსებობა *გერმანულ გეოგრაფიულ სახელთა ლექსიკონებში* ან მისი არსებობა მხოლოდ გამონაკლისის სახით ფრაგმენტულად/ნასესხობებთან, რაც ენის მატარებლისთვის შესაძლოა სავსებით დამაკმაყოფილებელიც იყოს, მაგრამ არა ორთოგრაფიული ლექსიკონის უცხოელი შემდგენლისთვის; აღწერილი ვითარების გამო აქტუალური ტოპონიმის ტრანსკრიფციული ჩანაწერის მოძიების აუცილებლობა *გერმანული ენის დიდ საწარმოთქმო ლექსიკონში*, რაც თავისთავად დამატებით ძალისხმევას უკავშირდება, შესაძლო უარყოფით შედეგზე (წარმოუდგენელია, ზემოხსენებულ ლექსიკონში ჩართული იყოს უკლებლივ ყველა ტოპონიმი) რომ აღარაფერი ვთქვათ;
- რუსულის, როგორც შუალედური ენის დიქტატის, მართალია, რამდენადმე შესუსტებული, მაგრამ ჯერ კიდევ შემორჩენილი უარყოფითი ზეგავლენა (იხ. ქვემოთ). საზოგადოდ, შუალედური ენის მოშველიება გეოგრაფიულ სახელთა შემთხვევაში გამართლებული მეთოდია როგორც ფონოლოგიური, ისე პრაგმატული თვალსაზრისით, რადგან იგი სახელის ჟღერადობის კორექტულობასთან ერთად მის მეტ-ნაკლებ ინტერნაციონალიზაციას, ანუ საერთაშორისო მასშტაბით გასაგებადობას, უზრუნველყოფს. ამისი დადებითი ნიმუშებია ქართულში: Österreich *ავსტრია* და არა **იოსტერრაიბი* / Roma *რომი* და არა **რომა* / Schweiz *შვეიცარია* და არა **შეაიცი* და ა.შ.; მაგრამ საგანგებო გადასინჯვის ღირსია ის შემთხვევები, როცა შუალედურ ენას გარკვეული დისონანსი შეაქვს მშობლიურ ენაში, ან სულაც ეკვივალენტის შეცდომა-უზუსტობის წყაროდ იქცევა.

– **სუბიექტური ხასიათის ფაქტორებიდან** მოხსენიების ღირსია:

- ცალკეული ინდივიდის მიერ საჭიროებისამებრ სახელის სპონტანური/საცნობარო ლიტერატურაში გადაუმოწმებელი გადატანა უცხოური ენიდან მშობლიურზე და ამ პროცესში მხოლოდ საკუთარ გემოვნებაზე, გამოცდილებაზე, ერუდიციასა თუ ენობრივ აღლოზე დაყრდნობა. აღწერილი ფენომენი შედარებით იშვიათია, დაუშვავთ, სამეცნიერო წერილობით დისკურსში, მაგრამ საკმაოდ გავრცელებულია ზეპირ მეტყველებაში (საზოგადო მოღვაწეთა/პოლიტიკოსთა/ჟურნალისტთა/მოდერატორთა/თარჯიმანთა და ა.შ. საჯარო გამოსვლებში). უარყოფითი ამ შემთხვევაში ის არის, რომ შედეგად მატულობს მსმენელთა მხრიდან არასწორი ფორმის მაშინვე ატაცებისა და შემდგომ მისი ასევე არასწორად გამოყენების ალბათობა;
- საზოგადოების მხრიდან ეროვნული მენტალობის რამდენადმე სტაბილურობა-კონსერვატულობა, სააზროვნო პროცესების ეგოცენტრიზმი, შესაბამისად კი ახალშემოთავაზებულ ვერსიის უკვე არსებულის ფილტრში გატარებისას არჩევანის გაკეთება ტრადიციულის/შეჩვეულის სასარგებლოდ. ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანი ფაქტორია ასაკობრივი ზღვარი თაობებს შორის, ისევე როგორც კულტურული ტრადიციებისა და ესთეტიკური შეხედულებების ზეგავლენა;
- ვიწრო დარგობრივი ჯგუფების მხრიდან პროფესიული მახსოვრობის სტაბილურობა-კონსერვატიულობასთან ერთად პრაქტიკულ-პროფესიული ინტერესების დაცვის ინსტინქტი, რამდენადაც მათთვის ყოველ ახალ, თუნდაც უფრო კორექტულ/პროგრესულ ფორმაზე გადასვლა უპირველესად დარგობრივ ლიტერატურაში შესაბამისი ცვლილების შეტანის აუცილებელი, მაგრამ იმავდროულად შრომატევად და ნაკლებსასიამოვნო პროცესთან ასოცირდება (საკმარისია წარმოვიდგინოთ, თუ რამდენი ძალისხმევის ფასად უჯდება კარტოგრაფს თუნდაც ერთი ორთოგრაფიაშეცვლილი სახელის გადატანა სხვადასხვა პროფილისა და დანიშნულების რუკაზე).

წინამდებარე პუბლიკაციაში ზემოხსენილულ სირთულეთა გათვალისწინებით ისე ვიკვლიეთ გერმანული ტოპონიმები (სხვა ქვეყნის ტოპონიმები ან პირთა სახელები მხოლოდ ზოგან პა-

რადიკალის გასაგებებად მოვიშველიეთ) და მათი ქართული ეკვივალენტები, რომ შევეცადეთ სინქრონულად შედარებითი ანალიზიც წარგვემართა თვით ქართულში არსებულ ვარიანტულობასთან მიმართებით სამ წერილობით წყაროზე – *საზღვარგარეთის ქვეყნების გეოგრაფიულ სახელთა ორთოგრაფიულ ლექსიკონზე*, ქართულ მსოფლიო ატლასზე და ქართულ ინტერნეტ-საიტებზე განთავსებულ გერმანიის რუკაზე (იხ. ბიბლიოგრაფია) – დაყრდნობით; იმავდროულად შეძლებისდაგვარად ვაკვირდებოდით ასევე მედიის ენასა და საურთიერთო/სალაპარაკო ქართულს.

შედგებად გამოიკვეთა სრულიად არაპროგნოზირებადი სურათი (საილუსტრაციო მასალა, სისტემურად კლასიფიცირებული, იხ. ქვემოთ), რომლის ანალიზმაც მიგვიყვანა ერთ განზოგადებულ დასკვნამდე: თანამედროვე ადამიანის, მათ შორის თუნდაც რიგითი ქართველის, ცნობიერებაში მსოფლიომ სრულიად სხვა მასშტაბები შეიძინა. სამყაროს მოწყობის ახლებურმა სურათმა, საზოგადოებრივი ყოფიერების ყველა სფეროში დამკვიდრებულმა ღიაობამ, საბაზრო ეკონომიკისა და უცხოეთთან კულტურულ-საგანმანათლებლო-სამეცნიერო თანამშრომლობის ინოვაციურმა მოდელმა, ნებისმიერი სახის ტურიზმის განვითარებამ, შერეულმა ქორწინებებმა გაზარდა ინდივიდის, განსაკუთრებით ახალგაზრდა ადამიანის, გეოგრაფიული თვალსაწიერი და მისი პრაქტიკულ-მხარეთმცოდნეობრივი გამოცდილება (საგულისხმოა, რომ საზოგადოებაში მიმდინარე ეს ცვლილებები გერმანულ ენაშიც აირეკლა ამ ბოლო დროს შექმნილი ტერმინებით: *erlebte Landeskunde / erlebte Geographie* ანუ *განცდილი მხარეთმცოდნეობა / საკუთარი თვალთ ნახი/ხილული გეოგრაფია*). აღწერილი ფენომენის დადებითი შედეგი ის გახდა, რომ სალაპარაკო, ცოცხალმა ქართულმა, ისევე როგორც თანამედროვე ქართულმა მსოფლიო ატლასმა და ინტერნეტ-გვერდებზე შემოთავაზებულმა მასალამ, რამდენიმე ნაბიჯით გაუსწრო წინ *საზღვარგარეთის ქვეყნების გეოგრაფიულ სახელთა ორთოგრაფიული ლექსიკონით* შემოთავაზებულ ერთეულებსა და დაკანონებულ ნორმებს უპირველესად რიცხობრივად, მაგრამ, რაც მთავარია, იმავდროულად თვისობრივადაც, კერძოდ კი, ამ მიმართებით მსოფლიოში ფუნქციონირებული ახალი ტენდენციის ანგარიშგაწევის – ანუ საკუთარი სახელის ტრანსლირებისას ამოსავლად მისი ფონემური და არა გრაფემული სურათის აღიარების – თვალსაზრისით. თუმცა ვერ ვიტყვით, რამდენად გაცნობიერებულად, რადგან არ მოგვეპოვება არანაირი ინფორმაცია იმის თაობაზე: იცნობდნენ თუ არა ქართული ინტერნეტ-რუკისა და ქართული მსოფლიო ატლასის შემდგენლები ერთმანეთის ნაღვაწს და ორივე ერთად მათ წინამორბედ ორთოგრაფიულ ლექსიკონს; თუ იცნობდნენ, რამდენად რაციონალურები იყვნენ მისდამი კრიტიკული მიდგომისას; გადიოდნენ კონსულტაციებს ლინგვისტებთან და წინა თაობის კარტოგრაფებთან, თუ მოქმედი ფორმების უარყოფისა და მათი ახლით ჩანაცვლებისას ეყრდნობოდნენ მხოლოდ საკუთარ ინტუიციას, ყურით დაჭერილსა და შემთხვევით ამოკითხულს; სხვაგვარად, მათი შემოთავაზებები – ბევრჯერ სრულიად მისაღებიც – იყო ლოგიკური ანალიზის ნაყოფი თუ მხოლოდ თაობათა შორის განსხვავებულობის გაუცნობიერებელი, სპონტანური გამოძახილი. საკითხავია ისიც, თუ რას მიიჩნევდნენ ისინი კრიტერიუმად გერმანულ ტოპონიმთა დოკუმენტში შეტანა-არშეტანის დასადგენად: რიცხობრივ მონაცემებს (დავუშვათ, ქალაქის სიდიდეს მოსახლეობის რაოდენობის მიხედვით), გეოგრაფიული რეალიების მნიშვნელობა-პოპულარობას, მათ აქტუალობას ქართველი საზოგადოებისთვის... თუ ტოპონიმთა ტრანსლირება-ტრანსსკონირების სიმარტივეს. საკითხის ასე დაყენების – განსაკუთრებით კი ატლასისა და ინტერნეტ-რუკის სისტემურობაში, წინასწარ შემუშავებულ ერთიან კრიტერიუმთა არსებობაში ეჭვის შეტანის – საფუძველს გვაძლევს, ერთი მხრივ, შეუთავსებლობა ამ ორ დოკუმენტს შორის; მეორე მხრივ კი, თითოეულ მათგანში ავტონომიურად არსებული განმეორებადი შეცდომები, ისევე როგორც ერთი და იმავე კანონზომიერებისთვის ერთდროულად ორი განსხვავებული გამოსავლის მონახვის ფაქტები; აღარაფერს ვამბობთ შემთხვევით/ერთეულ შეცდომებზე, რომლებიც სამივე წყაროში შეინიშნება: **დორტმუდი* (ატლასი 58–59:B 6), ნაცვლად *დორტმუნდ-ისა Dortmund / *პორცჰაიმი* (ატლასი 58–59:C 10), ნაცვლად *პფორცჰაიმი-ისა Pforzheim / ზეელე* (ატლასი 58–59:F 6), ნაცვლად *ზააღე-სი Saale... *Zugersee/*Thunersee* (ლექსიკონი), ნაცვლად *Zuger See/Thuner See*-სი და ა.შ.

სხვაგვარი შედეგი არც იყო მოსალოდნელი: მეტყველებამ/ენამ აითვისა ის პროგრესული/მოდური, რომლის გადამოწმება-კორიგირებაც ვერ მოასწრო ლექსიკონმა. თუმცა საქმისთვის აჯობებდა, პირუკუ მოვლენას ჰქონოდა ადგილი, ანუ კანონმდებელი ყოფილიყო ორთოგრაფიული ლექსიკონი, როგორც ერთგვარი ინსტიტუციური მნიშვნელობის დოკუმენტი, რომელსაც დაეყრდნობოდა როგორც ცალკეული ინდივიდი, ისე ატლასი და ინტერნეტ-რუკა. ამით ნებისმიერი მათგანი თავიდან აიცილებდა გაუცნობიერებლად დაშვებულ შეცდომებს პარალელურ/სიმეტრიულ ფორმებში მაინც.

ნათქვამთან მიმართებით ისმება კითხვა, თუ რა ვითარებაა დღევანდელი გადასახედიდან ზემოხსენებულ ძირითად დოკუმენტში – ანუ ამჟამად მოქმედ *საზღვარგარეთის ქვეყნების გეოგრაფიულ სახელთა ორთოგრაფიულ ლექსიკონში* –, რომელიც 1989 წელს ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მთავარი სამეცნიერო რედაქციის თაოსნობით შედგა, და შეიძლება თუ არა მასზე დაყრდნობა. ამ ლექსიკონმა თავის დროზე ნამდვილად დიდი საქმე გააკეთა; კერძოდ, მას უნდა ვუძაღლოდეთ, რომ ენიდან განიდევნა რუსულის ზეგავლენით შემოსული, ათწლეულების მანძილზე მოქმედი არაკორექტული ფორმები გერმანულ ტოპონიმთა აღსანიშნად: **ვეიმარი Weimar / *გეილბრონი Heilbronn / *განოვერი Hannover / *გამბურგი Hamburg...* და მათ სანაცვლოდ დამკვიდრდა: *ვაიმარი / ჰამბურგი / ჰაილბრონი / ჰანოვერი* (ანალოგიურად პირთა სახელებშიც: **სტეფან ცვეიგი Stefan Zweig / *ტომას მანი Thomas Mann / *გეტე Goethe / *გენრიხ გეინე Heinrich Heine / *გენდელი Händel...* ჩანაცვლდა კორექტული ფორმებით: *შტეფან ცვაიგი / თომას მანი / გოეთე / ჰაინრიჰ ჰაინე / ჰენდელი...*) და ა.შ.; მაგრამ, მეორე მხრივ, არც იმ შეცდომა-უზუსტობებზე შეიძლება თვალის დახევა, რომლებსაც ეს ლექსიკონი შეიცავს და რომლებიც, ჩვენი აზრით, სერიოზულ შესწავლა-კორიგირებას საჭიროებს თანამედროვეობის პოზიციებიდან, მით უმეტეს, რომ ამისი აუცილებლობა – ლექსიკონის გამოსვლიდან ოცი წლის გასვლის შემდეგ – საზოგადოებაში რეალურად მომწიფდა. ვფიქრობთ, ასევე აუცილებელია ზრუნვა მასში გერმანულ ტოპონიმთა სრულყოფილი პრეზენტაციისთვის, თუკი გავითვალისწინებთ (გარკვეულ გარემოებათა გამო) დასავლეთგერმანული (ანუ გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის) რეალების შედარებით მწირედ წარმოდგენის ფაქტს აღმოსავლეთგერმანიის (ანუ ყოფილი დემოკრატიული რესპუბლიკის) რეალებთან შედარებით.

ამ მიმართებით შევეცადეთ – სამომავლოდ სავარაუდო რეკომენდაციების ჩამოსაყალიბებლად გარკვეული საფუძვლების მომზადების მიზნით – **ლინგვისტურ პრინციპებზე დაგვეფუძნებინა გამოვლენილ შეცდომა-უზუსტობათა აღწერა და წარმოგვედგინა ისინი სისტემური წესით:**

- სამივე ზემოხსენებულ დოკუმენტში განთავსებულ ტოპონიმთა ქართული ეკვივალენტები მხოლოდ მაშინ ემთხვევა ერთმანეთს, და თავისთავად კორექტულადაც მიიჩნევა, როცა სახელის ფონემური სურათი ორიგინალის ენაზე ისედაც იდენტურია გრაფემულისა და, შესაბამისად, არც ტრანსლაცია-ტრანსპონირებისას გვიქმნის საგანგებო სირთულეებს. აღნიშნული ტიპის სახელთა გადმოქართულებისას მხოლოდ ერთი გარემოებაა გასათვალისწინებელი – ფუძის ბოლოკიდური ბგერის რაგვარობა:
 - ბოლოკიდურხმოვნანი (როგორც მონოფთონგიანი, ისე დიფთონგიანი) ტოპონიმები, წესისამებრ, უცვლელად გადმოდის ქართულად. შეადარე: *Fulda ფულდა / Hoyerswerda ჰოიერსვერდა / Bode ბოდე / Rheine რაინე / Spree შპრეე / Kleve კლევე / Heidenau ჰაიდენაუ / Ilmenau ილმენაუ / Schandau შანდაუ / Dessau დესაუ* და ა.შ.
 - ბოლოკიდურთანხმოვნანი ტოპონიმებზე კი აუცილებელია სახელობითი ბრუნვის მარკერის **-ი**-მორფემის დართვა: *Berlin ბერლინ-ი / Heidelberg ჰაიდელბერგ-ი / Hamburg ჰამბურგ-ი / Bamberg ბამბერგ-ი / Kiel კილ-ი / Bremen ბრემენ-ი / Mannheim მანჰაიმ-ი...*

წესით ეს უნივერსალური კანონზომიერება (რომელიც დამაჯერებლობას ნამდვილად არ არის მოკლებული) დაცული უნდა ყოფილიყო ყველა სხვა ტოპონიმთანაც, თუკი ნორმიდან გადასახვევად სხვა ხელმოსაკიდებელი მიზეზი არ გვექნებოდა, მაგრამ, როგორც დაკვირვებამ გვაჩვენა, აღწერილი კანონზომიერება ატლასში მაინც ირღვევა, რაც იმით გა-

მოვლინდება, რომ თანხმობაზე დაბოლოებულ ზოგიერთ სახელთან -ი-სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ჩანაცვლდება ა-თი, მაგალითად: Ems *ემზა (ატლასი: 58–59: B 4) / Konstanz *კონსტანცა (ატლასი 58–59: D 11). ლექსიკონი სწორ ფორმებს გვთავაზობს: ემს-ი / კონსტანც-ი. იგივე ითქმის ნიდერლანდების სამეფო-სარეზიდენციო ქალაქ Den Haag-ის მიმართაც, რომელიც ყველა წყაროში მოხსენიებულია როგორც *ჰააგ-ა. ვფიქრობთ, მართებული იქნებოდა ჰააგო, მით უმეტეს, რომ ლექსიკონი მისი ანალოგიური ფუძე-ლექსემის მქონე Ha Dong – ვიეტნამური ტოპონიმის ჩაწერას ზემოგანმარტებული წესის მიხედვით გვთავაზობს, ანუ: ჰადონგი და არა *ჰადონგა (ცალკე მსჯელობის საგანია, თუ რატომ უშვებს ლექსიკონი ამ ტიპის ორკომპონენტიან ტოპონიმთა ჩაწერას ორი განსხვავებული წესით: Ha Dong ჰადონგის, ისევე როგორც Des Moines (აშშ) [ˈdɪmɔɪn] დე-მოინის შემთხვევაში პირველი კომპონენტის შენარჩუნებით და Den Haag *ჰააგა-სთან Den-ის, როგორც იშვიათი მოვლენის, უგულებელყოფით. ამ დროს Den ნიდერლანდურში Haag-ის განუყოფელ შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევა და შესატყვისად უმახვილოდ, მოკლე დახურული e-თი და დახურული გადასვლით [denˈhaːx] წარმოითქმის).

ვფიქრობთ, ლექსიკონი, ისევე როგორც ატლასი, უმართებულოდ იქცევა ხმოვანზე დაბოლოებულ ზოგიერთ სახელთანაც, როცა რუსულის ზეგავლენით ბოლოკიდურ ე-ს ანაცვლებს ა-ხმოვნით, როგორც, მაგალითად, ტოპონიმებში: Rhône [ˈroːne] *რონ-ა ნაცვლად რონე-სი / Elbe *ელბა ნაცვლად ელბე-სი; თუმცა შემდეგ ის თვითონვე არღვევს საკუთარ შემოთავაზებას, როცა ანალოგიური ფონემური სტრუქტურის Elde-ს (Elbe-ს მარჯვენა შენაკადს) ქართულ ეკვივალენტად მიუსადაგებს ელდე-ს და არა *ელდა-ს. საგულისხმოა ისიც, რომ ზემოაღწერილი ცვლილების შედეგად: Elbe ელბე-ს შემთხვევაში ხდება გერმანული მდინარის სახელის დამთხვევა კუნძულ Elba ელბა-სთან იტალიაში, გერმანული ქალაქ Konstanz კონსტანცისა კი – რუმინეთის საპორტო ქალაქ Constanta კონსტანცა-სთან. ძნელი სათქმელია, რა ფუნქციურ დატვირთულობას ანიჭებენ ლექსიკონის ავტორები ამ ა-ს: მიიჩნევენ მას სავრცობ/დამხმარე ფონემად და ამდენად ფუძის შემადგენელ ნაწილად, თუ, დაუშვათ, მორფემად მსგავსად სახელობითის ი-სა. ფაქტია, რომ ნათესაობით ბრუნვაში ლექსიკონი უშვებს ა-ს კვეცას: რონ-ის არხი / ელბ-ის ქვიშიანი მთები / ჰააგ-ის ტრიბუნალი...; სავარაუდოა, ის მოქმედებდეს ა-ბოლოკიდურხმოვნიათი ტოპონიმების: აფრიკა – აფრიკის / ამერიკა – ამერიკის... ანალოგიით, მაგრამ ალბათ ამ მოვლენის ხელაღებით გადატანას ა-ზე დაბოლოებული გერმანული წარმომავლობის სახელების Gera გერა / Fulda ფულდა / Eldena ელდენა / Gotha გოთა...-ს მიმართაც გადახედვა სჭირდება. უმჯობესი ხომ არ იქნებოდა მათთვის ფუძის ბოლოკიდური ხმოვნის შენარჩუნება, ანუ: გერას მდებარეობა / ფულდას მოსახლეობა / „ელდენას ნანგრევები“ (სახელწოდება კასპარ დავიდ ფრიდრიჰის ნახატისა) / გოთას სენატი... ნაცვლად, ცოტა არ იყოს, უხერხული ფორმებისა: *გერის მდებარეობა / *ფულდის მოსახლეობა / *ელდენის ნანგრევები / *გოთის სენატი...;

- ქართულ ორთოგრაფიულ ლექსიკონში შეინიშნება სიმეტრიულობის პრინციპის დარღვევა ერთტიპური/სიმეტრიული უმლაუტების ü/ue [y:/|y] / ö/oe [ø:/|æ], ისევე როგორც ä/ae [ɛ:/|ɛ]-ს ტრანსპონირების შემთხვევაში, სახელდობრ:

- ლექსიკონი, ერთი მხრივ, სამართლიანად უშვებს ü/ue→[y:/|y]-უმლაუტის გადმოტანას იუ-ასოთნაერთით: Lübeck [ˈlyːbɛk] ლიუბეკი / Düsseldorf [ˈdʏsɛldɔrf] დიუსელდორფი / Warnemünde [ˈvarnɐˈmyndə] ვარნემიუნდე / Würzburg [ˈvʏrzbʊrk] ვიურცბურგი...; მის ამ პოზიციას იზიარებს დანარჩენი ორი წყაროც – თანამედროვე ქართული მსოფლიო ატლასი და ქართული ინტერნეტ-რუკა (რის გამოც ნიმუშებს აღარ დავიმოწმებთ);
- მეორე მხრივ კი, ლექსიკონი ö/oe→[ø:/|æ]-უმლაუტის შესატყვისად ე-გრაფემას გვთავაზობს: Köln [ˈkœln] *კელნ-ი / Döbeln [ˈdøːbɛln] *დებელნი / Schönebeck [ˈʃøːnˈbɛk] *შენბერკი-ი / Görlitz [ˈgøːrlɪts] *გერლიცი-ი / Göttingen [ˈgœtɪŋən] *გეტინგენ-ი... რასაც

აღარ იზიარებს დანარჩენი ორი წყარო და შემოთავაზებულ **ე**-ს სრულიად ცალსახად უპირისპირებს **-ი**-ასოთნაერთს: Köln *კოლნი*-ი (ინტერნეტ-რუკა) / Görlitz *გორლიცი*-ი (ატლასი 58–59:I 7) / Göttingen *გოტინგენ*-ი (ატლასი 58–59:E 6) / Altötting *ალტოტინგი*-ი (ატლასი 58–59:G 11) და ა.შ.;

- გერმანულ ტოპონიმებში ნაკლებგავრცელებული **ä**→[e:]/[ɛ]-უმლაუტის გადმოტანისას ლექსიკონი იცავს ნორმას სახელში: Vänern (შეუდ.) [ˈvɛ:nɐn] *ვენერნი*-ი, მაგრამ მსგავსი Kärnten (ავსტრია) [ˈkɛrntən] *კერენტენ*-ის ეკვივალენტად, ვფიქრობთ, რუსულის ზეგავლენით **კარინტია*-ს გვთავაზობს. ამ შემთხვევაში პარალელის გავლების შესაძლებლობას, სამწუხაროდ, მოკლებულნი ვართ, რამდენადაც ნიმუშად შემოთავაზებული ტოპონიმები დანარჩენ ორ წყაროში არ არის ასახული;
- არასწორად არის გადმოტანილი ატლასში, ისევე როგორც ინტერნეტ-რუკაზე eu/äu/au-ლიფთონგები: Allgäu [alˈgɔy] **ალგეუ* (ატლასი 58–59:E 12), ნაცვლად *ალგოი-ისა* / Plauen [ˈplɔʊən] **პლოიენი* (ატლასი 58–59:G 8), ნაცვლად *პლაუენ-ისა*, eu-ს გადმოსაცემად კი ატლასი პარალელურად ორ ასოთნაერთს გვთავაზობს – არასწორ **აუ**-ს და სწორ **ოი**-ს, როგორც, მაგალითად, ტოპონიმებში: Euskirchen [ˈɔyskɪrçən] **აუსკირხენ*-ი, ნაცვლად *ოისკირხენ-ისა* (ატლასი 58–59:B 7) და Neuß [ˈnɔys] *ნოის*-ი (ატლასი 58–59:B 7). ამ მხრივ ლექსიკონში დაცულია კორექტულობა;
- არასწორად მიგვაჩნია **ow**-ბოლოკიდური მარცვლის რედუცირების შედეგად მიღებული [o]-მონოფთონგის ჩანაცვლება **ოუ**-ასოთნაერთით: Eberswalde-Finow [...ˈfɪno] *ებერსვალდე-ფინოუ* (ატლასი 58–59:E 5), რომლის შესატყვისადაც ლექსიკონი, ვფიქრობთ, რუსულის ზეგავლენით, თუმცა უფრო მისაღებ ვერსიას – *ებერსვალდე-ფინოუ-ს* გვთავაზობს. ანალოგებია: Treptow *ტრეპტოუ*-ი [ˈtʁɛptɔ] / Pankow [ˈpanko] *პანკოუ*-ი / Güstrow [ˈgʏstro] *გიუსტროუ*-ი...; საერთოდ ცალკე განსჯის საგანია (როგორც ზემოთაც მივუთითებდით) ამ ფონოლოგიური მოვლენის – ბოლოკიდური მარცვლის რედუცირების – რელევანტურობა-არარელევანტურობა ტრანსპონირების თვალსაზრისით; მაგრამ, თუ ის ეკვივალენტებში მაინცდამაინც ორთოგრაფიულადაც უნდა აისახებოდეს, მაშინ ალბათ აჯობებს უპირატესობა **ოვ**-ს ან **ო**-ს მიეცეს **ოუ**-სთან შედარებით;
- სამივე წყარო რადიკალურად სცილდება ერთმანეთს თანხმოვანთა ბგერათკომპლექსების გადმოტანისას; იმავდროულად თითოეული მათგანი უშვებს გარკვეულ ასიმეტრიულობას თვით ერთტიპურ ტოპონიმებთანაც კი. კერძოდ: დაუსაბუთებლად არღვევს ტრანსპონირების გრაფიკული და ფონემური პრინციპის გატარების სწორხაზოვნებას, არ გამიჯნავს ერთმანეთისგან ტრანსპონირების თვალსაზრისით რელევანტურ და არარელევანტურ ფონოლოგიურ მოვლენებს (იხ. ზემოთ) და ა.შ.; სახელდობრ:
 - **-tz**-ასოთნაერთის (ფონემური რეალიზაცია [ts]) ქართულად გადმოტანისას ლექსიკონი ორიენტირად იხდის სახელის ფონემურ სურათს და მას სამართლიანად მიუსადაგებს ც-გრაფემას: Lausitz [ˈlaʊsɪts] *ლაუზიცი* / Bautzen [ˈbaʊtsən] *ბაუცენი* / Görlitz [ˈgɛrlɪts] *გორლიცი*-ი (და არა **ლაუზიტცი*-ი / **ბაუტცენი*-ი / **გერლიტცი*-ი)... ამ მოსაზრებას ქართული ატლასიც იზიარებს, ინტერნეტ-რუკაზე ეს სახელები სამწუხაროდ არ არის წარმოდგენილი;
 - **-ts**-ასოთნაერთს (ფონემური რეალიზაცია ისევე [ts]) ლექსიკონი **ტს**-ს მიუსადაგებს, რითაც არღვევს **-tz**-ს შემთხვევაში ზემოშემოთავაზებულ კანონზომიერებას, ანუ ამჯერად უსაფუძვლოდ ანაცვლებს ჩაწერის ფონემურ პრინციპს გრაფიკულით. ვფიქრობთ, ქართულში ც-გრაფემა უფრო მისადაგისი იქნებოდა: Potsdam [ˈpɒtsdɑm] **პოტსდამი*-ის ნაცვლად *პოცდამი*-ი, მით უმეტეს, რომ ქართული ატლასიც (58–59:G 5) ამ ფორმის მომხრეა. ამით, უპირველესად, ავიცილებდით ქართული ენის ფონოლოგიური სისტემისთვის უჩვეულო ბგერათმიმდევრობის თავსმოხვევას და აღარც გერმანულის ნორმას დავარდვევდით;

- **-dt-**ასოთნაერთი გერმანულში რეალიზდება [t]-ფონემის სახით და მისი დანიშნულება მხოლოდ წინამავალი ხმოვნის სიგრძის შემოკლებაა. ამდენად ის ქართულში, წესით, **-ტ-**გრაფემით უნდა გადმოდიოდეს, თუმცა მას ლექსიკონი **დტ-**ს მიუსადაგებს. ვფიქრობთ, მსგავსი ბგერათმომდევრობა, გარდა იმისა, რომ ის გერმანულ რეალობას არ ასახავს, არც ქართული ენის ფონოლოგიური სისტემისთვის უნდა იყოს მთლად მისაღები: Rheydt ['raet] *რაიდტ-ი / Darmstadt ['darmʃtat] *დარმშტადტ-ი / Hardt ['hart] *ჰარდტ-ი / Ingolstadt ['iŋəʃtat] *ინგოლშტადტ-ი...; უმჯობესი იქნებოდა: რაიტი / ჰარტი / დარმშტატი... შესაძლოა ლექსიკონი ამ შემთხვევაში სიფრთხილეს იჩენს, რომ **-stadt-**ზე დაბოლოებული ქალაქის სახელი არ დაემთხვას ადმინისტრაციულ ერთეულს **შტატი**, მაგრამ ამ ორის განმასხვავებლად ისიც კმარა, რომ ქალაქის სახელი **-stadt-**თან ერთად ერთ ლექსიკურ ერთეულს ქმნის, მაშინ, როცა **შტატს** ადმინისტრაციული ერთეულის ფუნქციით წინ საკუთარი სახელი უძღვის ნათესაობით ბრუნვაში: *პენსილვანიის შტატი / ვირჯინიის შტატი / მიხიგანის შტატი* და ა.შ. ახალი ქართული ატლასი იზიარებს ლექსიკონის ტრადიციას, ინტერნეტ-რუკა კი **-dt-**ს ქართულში ცალსახად **ტ-**გრაფემას მიუსადაგებს: *რუდოლშტატი-ი / დარმშტატი-ი / ინგოლშტატი-ი / ლენეშტატი-ი...*
- **st-**ასოთნაერთი, რომლის ფონემური შესატყვისიც არის [ʃt], ქართულში შესაბამისად **შტ-**ს სახით უნდა გადმოდიოდეს. ეს კანონზომიერება მართლაც დაცულია ლექსიკონში მრავალ სახელთან, როგორცაა: Stuttgart ['ʃtutgart] *შტუტგარტი-ი* / Sternberg ['ʃtɛrn'berk] *შტერნბერტი-ი* / Stendal ['ʃtɛndal] *შტენდალი-ი* / Staufen ['ʃtaufən] *შტაუფენ-ი...*, მაგრამ დაუსაბუთებლად ირღვევა ისეთი სახელების გადმოქართულებისას, როგორცაა: Unstrut [ʊn'ʃtrʊt] *უნსტრუტი-ი, ნაცვლად *უნშტრუტი-სა* / Neustrelitz [nɔʊ'stʀe:liʦ] *ნოისტრელიცი-ი, ნაცვლად *ნოიშტრელიცი-სა*. ატლასში, ისევე როგორც ინტერნეტ-რუკაზე, ეს კანონზომიერება დაცულია და **st-**ს გამონაკლისის გარეშე ყველგან **შტ** აქვს მისაღები;
- ფრაგმენტული/ეპიზოდური ანგარიშგაწვევა თანხმობანთა მქედრობა-სიყრუის მიმართ, კერძოდ:
 - ატლასში ზღვარია წაშლილი მქედრ **-s [z]** და ყრუ **-ss/ß [s]**-ს შორის, რაც იმით გამოვლინდება, რომ სწორად არის გადმოტანილი, მაგ.: Bassum ['basum] *ბასუმი-ი* (ატლასი 58–59:D 4) / Sassnitz ['zasniʦ] *ზასნიცი-ი* (ატლასი 58–59:H 2), მაგრამ არასწორია Husum *ჰუსუმი (ატლასი 58–59:D 2), ნაცვლად *ჰუზუმი-სა* / Saarbrücken ['zair'brykən] *ზაარბრიუკენი (ატლასი 58–59:B 10), ნაცვლად *ზაარბრიუკენ-ისა* / Sylt ['zylt] *სილტი (ატლასი 58–59:C 2), ნაცვლად *ზულტი-სა* / Neißة ['naesə] *ნაიზე (ატლასი 58–59:I 7), ნაცვლად *ნაესესი*. დანარჩენ წყაროებთან პარალელის გავლების შედეგადაც ვერ იკვეთება ზუსტი სურათი, რადგან იქაც დარღვეულია კანონზომიერება: Bassum/Husum/Sylt/Neißة/Sassnitz არ არის წარმოდგენილი ინტერნეტ-რუკაზე, *ზაარბრიუკენ-თან* დაცულია სიზუსტე. ლექსიკონში კორექტულადაა ტრანსპონირებული Sassnitz/Saarbrücken, სამაგიეროდ კანონზომიერება ირღვევა Sachsen-თან, ხოლო Bassum/Husum/Sylt/Neißة მასში საერთოდ არ არის წარმოდგენილი.
 - **k/ck/ch/q/c-**გრაფემებისადმი ყველა პოზიციაში ხელაღებით **კ-**გრაფემის მისადაგება, როგორც ამას ლექსიკონი გვთავაზობს, ვფიქრობთ, არ უნდა იყოს მართებული, მით უმეტეს, რომ მათ მიერ რეკრუზენტირებული ურთიერთგანსხვავებული ფონემების (რომელთაც მკაფიოდ გამოიხნავს ერთმანეთისგან გერმანელის მეტყველება) დიფერენციაციის საშუალებას ქართულიც იძლევა ზედმიწევნით სამი შესაბამისი გრაფემის **კ/ქ/ც-**ს მეშვეობით. ამდენად:

სავსებით ვეთანხმებით მაგარი და რბილი **k/ck-**ს ტრანსპონირებას ქართულში **კ-**გრაფემით, რომელიც სამივე წყაროში ერთნაირადაა დაცული: Rostock ['rɔstɔk] *როსტოკი* / Klingental ['kɪŋgɛl'ta:l] *კლინგელტალი-ი* / Kassel ['kasəl] *კასელი-ი* / Koblenz ['ko:blɛnts] *კობლენცი-ი...*

გვინდა სიფრთხილედ გამოვიჩინოთ თავიკიდურ პოზიციაში მოხვედრილი **ch**-ასოთნაერთის (სიტყვის შუა ან ბოლოკიდურ პოზიციაში მოხვედრისას კომბინატორული ვარიანტების შესახებ იხ. ქვემოთ) მიმართ, რადგან მისი ტრანსპონირებისას უპირველესად ანგარიშგასაწევია საკუთარი სახელის სადაურობა, კერძოდ: გერმანული წარმომავლობის სახელებთან ის ქართულად **ქ**-გრაფემით უნდა გადმოდიოდეს: Chemnitz ['kɛmɪtʃ] *ქემნიც-ი* და არა **ქემნიც-ი* (ლექსიკონი) ან **ხემნიც-ი* (ატლასი 58–59:G 8) / Chiemsee ['ki:m'zɛ:] *ქიმზე* და არა **ქიმზე* (ლექსიკონი) ან **ხიმის ტბა* (ატლასი 58–59:G 12) / Christnach (ლუქსემბურგი) ['krɪstnax] *ქრისტნახი* და არა **ქრისტნახი* ან **ხრისტნახი...*; ლათინურძირიანი ანალოგებია: Christus ['krɪstʊs] *ქრისტე* და არა **ქრისტე***ხრისტე* / Chemie ['kɛmi:] *ქიმია* და არა **ქიმია***ხიმია...*; იგივე ითქმის იტალიური წარმომავლობის სახელთა მიმართაც: Chianti ['kʲanti] *ქიანტი* / Chiavari ['kʲa:vəri] *ქიავარი* / Cherubini (კომპოზიტორი) [kɛru'biɲi] *ქერუბინი* და არა **ქიანტი***ქიავარი***ქერუბინი***ხიანტი...*; ფრანგული წარმომავლობის სახელებთან **ch**-ს წესით **შ**-გრაფემა ენაცვლება: Cherbourg [ʃɛr'bu:r] *შერბური* / Chartres [ʃartr] *შარტრი...*, ინგლისურძირიანთან – **ჩ**-გრაფემა: Chester ['tʃɛstɚ] *ჩესტერი* და ა.შ.

ც-გრაფემის ტრანსპონირების შემთხვევაშიც ასევე საჭიროა ერთდროულად ვიხელმძღვანელოთ მისი პოზიციითა და სახელის წარმომავლობით. მართებულია მისი გადმოტანა **კ**-ს სახით ტოპონიმებში: Calau ['kalaʊ] *კალაუ* / Coburg ['kɔ'bu:rk] *კობურგ-ი* / Cottbus ['kɔt'bu:s] *კოტბუს-ი* / Cuxhaven ['kʊks'ha:fən] *კუქსჰავენ-ი* / Clausthal ['klaʊs'ta:l] *კლაუსტალ-ი* და ა.შ., ანუ ა/ო/უ-ხმოვნების, ისევე როგორც თანხმოვნების წინა პოზიციაში, როგორც ამას სამივე წყაროდ მოწმობს; მაგრამ Celle ['tsɛlə] ქართულად უნდა გადმოდიოდეს როგორც *ცელე*, შედეგად შუა საუკუნეებში გერმანულში განხორციელებული ასიბილაციისა **k**→**c**[ts] (Zetazismus, ბერგერი 1999:89) – და არა *კელე*, როგორც ეს ლექსიკონსა და ატლასშია წარმოდგენილი; ნათქვამის მართებულობას ადასტურებს ანალოგიური ტოპონიმიც Cecilienhof [tʃɛ'ʦɪlɪən'ho:f] *ცეცილიენჰოფ-ი* და არა **კეცილიენჰოფ-ი*. კონტრასტისთვის შეგვიძლია იმავე **ც**-ს წარმოთქმის ილუსტრირება იტალიური წარმომავლობის სახელებში, რომლებიც ქართულში **ჩ**-გრაფემით გადმოვვაქვს: Ticino [ti'tʃino] *ტიჩინო* და არა **ტიცინო* / Cellini [tʃɛ'li:ni] *ჩელინი* და არა **ცელინი* და ა.შ.

ვფიქრობთ, უმჯობესი იქნებოდა, **qu**-სთვის ქართულადაც **ქვ**-ასოთნაერთი მიგვესადაგებინა, მით უმეტეს, რომ ეს ბგერათმომდევრობა არ ეწინააღმდეგება ქართულის ფონოლოგიურ სისტემას, ანუ: Quedlinburg ['kvedlin'bu:rk] *ქვედლინბურგ-ი*, ნაცვლად ლექსიკონსა და ატლასში შემოთავაზებული *კვედლინბურგ-ისა*. კონტრასტის ნათესაყოფად საკმარისია შევადართო მკვეთრი **კ**, რეალიზებული **c**/**k**-თი, ტოპონიმებში: Como (იტალია) *კომო* / Locarno (შვეიცარია) *ლოკარნო* / Komárno (სლოვაკეთი) *კომარნო...* და რბილი ფშვინიერი **ქ** ტოპონიმებში: Querfurt *ქვერფურტი-ი* / Quedlinburg *ქვედლინბურგ-ი* / Quakenbrück *ქვაკენბრიუკ-ი...*, რომელთაც გერმანელის მეტყველება მკაფიოდ გამიჯნავს (იხ. დუდენის ელექტრონული ვერსიის ხმოვანი გვერდები).

- სამივე წყაროში ზღვარი წაშლილია სიტყვის შუა – ან ბოლოკიდურ პოზიციაში მოხვედრილი **ch**-ასოთნაერთის ორ კომბინატორულ ვარიანტს [tʃ]-**იშ-ლაუტსა** და [x]-**ახ-ლაუტს** შორის. არ შეიძლება ერთი და იმავე გრაფემით გადმოდიოდეს ის, რასაც გერმანული საწარმოთქმო ლექსიკონი ორ სხვადასხვა ფონემას მიუსადაგებს, შეადარე, ერთი მხრივ: Aachen ['a:xən] *ახენ-ი* / Glauchau ['glɑʊxɑʊ] *გლაუხაუ* / Eisenach ['aɪzənax] *აიზენახ-ი* და, მეორე მხრივ: Zürich ['tʃy:rɪç] **ციურიხ-ი*, ნაცვლად *ციურაჰ-ისა* / Lichtenberg ['liçtən'berk] **ლიხტენბერგი*, ნაცვლად *ლიჰტენბერგი-ისა* / München ['myŋçən] **მიუნხენ-ი*,

ნაცვლად *მიუნჰენ-ისა* / Gelsenkirche ['gelzən'kirçə] **გელზენკირხე*, ნაცვლად *გელზენკირხე-სი*. საპირისპიროდ ამ სამი წერილობითი დოკუმენტისა, ქართული ბეჭდვითი მედიის ენაში, ისევე როგორც რადიოსა და ტელევიზიაში, შეინიშნება [ç]-იპ-ლაუტისა და [x]-ახ-ლაუტის აშკარა გამიჯვნის ტენდენცია.

- არასწორად აქვს მისადაგებული Leipzig ['laeptʃɪç]-ს **ლაიფციგ-ი* როგორც ორთოგრაფიულ ლექსიკონში, ისე ქართულ ატლასში (58–59:G 7). შესწორებულ ვერსიას *ლაიპციგ-ს* გვთავაზობს ინტერნეტ-რუკა, რის სასარგებლოდაც განხილული ტოპონიმის როგორც გრაფიკული, ისე ფონემური, ანუ ტრანსკრიფციული სურათიც მეტყველებს.
- ანალოგიურობის პრინციპის დარღვევა შეინიშნება სამივე დოკუმენტში ორ – ან მეტკომპონენტთან (ტბების/მთების/ტყეების/ზოგიერთი ქალაქის) სახელთა ტრანსლირება-ჩაწერის თვალსაზრისით, მიუხედავად გერმანულში მათი აღმნიშვნელი სინტაგმების ერთტიპურობისა ან, სულაც, იდენტურობისა (იხ. ზემოთ). შედეგად თვით ერთი და იგივე წყარო ერთმანეთის გვერდით გვთავაზობს ჩაწერის ორ ასიმეტრიულ ფორმას – ტრანსპონირებულსა და ტრანსლირებულს, რომ აღარაფერი ვთქვათ წყაროებს შორის არსებულ არათანხედენილობაზე. შეადარეთ:
 - ერთი მხრივ, ლექსიკონში შემოთავაზებული ვერსიები: Starnberger See *შტარნბერგერზე* / Neusiedler See *ნოიზიდლერზე*..., მეორე მხრივ კი: Zuger See *ცუგის ტბა* / Thuner See *თუნის ტბა*; ვფიქრობთ, აღარ საჭიროებს კომენტარს ატლასში დაშვებული შეცდომები: Schweriner See *შვერინერის ტბა* (ატლასი 58–59:F 3) / Plauer See *პლაუერის ტბა* (ატლასი 58–59:G 4)..., თუკი ამ ეკვივალენტებს ამოსავალ ლექსემებთან (←Schwerin / ←Plau) მიმართებაში განვიხილავთ;
 - ანალოგიურად წინა პუნქტში განხილულისა, ლექსიკონს, ერთი მხრივ, უცვლელად გადმოაქვს: Fichtelgebirge *ფიხტელგებირგე*, მეორე მხრივ კი Erzgebirge-ს ანაცვლებს ქართული თარგმანით *მადნიანი მთები*, ატლასი მის ეკვივალენტად *ერცის მთებს* (58–59:G 8) გვთავაზობს; ასევე უცვლელადაა გადმოტანილი ლექსიკონში Schwarzwald *შვარცვალდი*, ატლასში მას *შავი ტყეები* (58–59:D 11) უპირისპირდება. ატლასი ერთმანეთის პარალელურად გვთავაზობს ფორმებს: Frankenwald *ფრანკენვალდი* (58–59:F 8) და Thüringer Wald *თიურინგიის ტყეები* (58–59:E 7) / Böhmerwald *ბოჰემიის ტყეები* (58–59:G 10), თანაც, რატომღაც, *ტყეები* მრავლობითი რიცხვის ფორმით. ვფიქრობთ, ახსნა არც იმას მოეძებნება, რატომ ხმარობს ატლასი ერთსა და იმავე ძირის მქონე სახელებთან ერთ შემთხვევაში Frankenwald *ფრანკენვალდ-ს*, მეორე შემთხვევაში კი *ფრანკიშე ალბი-ს* (58–59:E 7) Fränkische Alb;
 - ლექსიკონში, ერთი მხრივ, გვხვდება ტრანსლირებული: Dortmund-Ems-Kanal *დორტმუნდ-ემსის არხი* და, მეორე მხრივ კი, ტრანსპონირებული: Göta Kanal *გეტა-კანალი*... დანარჩენ ორ წყაროში ეს ერთეულები არ არის შეტანილი;
 - ლექსიკონი, ერთი მხრივ, მომხრეა იმისა, რომ ორტოპონიმიან ქალაქის სახელში მდინარის სახელი მოიხსენიებოდეს ქალაქთან ერთად გადმოქართულებული ფორმით: Frankfurt am Main *მაინის ფრანკფურტი* / Frankfurt an der Oder *ოდერის ფრანკფურტი*, მაგრამ, მეორე მხრივ, ანალოგიურ შემთხვევაში ჩაწერის სხვა ფორმას მიმართავს, კერძოდ: Limburg an der Lahn *ლიმბურგ-ან-დერ-ლან-ი* / Eßlingen am Neckar *ესლინგენ-ამ-ნეკარ...*; ინტერნეტ-რუკა და ატლასი პირველი ორი სახელის შემთხვევაში ლექსიკონს მიჰყვება, მაგრამ სხვა ანალოგიური სტრუქტურის სახელებს სამწუხაროდ არ გვთავაზობს;
 - ვფიქრობთ, ირღვევა ლექსიკონში ისეთი ორლექსემიანი სახელის გადმოქართულების პრინციპიც, როგორიცაა: Nordrhein-Westfalen **ჩრდილოეთი რაინ-ვესტფალია* (რის გამოც იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს შეიძლება, *სამხრეთი რაინ-ვესტფალიაც* არსებობდეს). საგულისხმოა, რომ ამოსავალ ტოპონიმში ატრიბუტი *ჩრდილოეთი* ნახმარია მხოლოდ მდინარე *რაინის* მიმართ, რაზედაც თვით ფედერალური მიწის გეოგრაფიული მდებარეობაც მეტყველებს, შესაბამისად სახელის აღწერილობითი ფორმაც: *ვესტფალია, რომელიც მდებარეობს რაინის ჩრდილოეთ წელზე* = *ჩრდილორაინის ვესტფალია*.

ამრიგად, წინამდებარე გამოკვლევაში ჩატარებული ანალიზი გერმანულ გეოგრაფიულ სახელთა ქართული შესატყვისების კორექტულობის გამოსავლენად შეიძლება მეტ-ნაკლებად ამოწურულად მივიჩნიოთ ქართულენოვანი მასალის სიმწირის გამო. გამოვლენილი არათანხვდენილობა ზემოწარმოდგენილ სამ დოკუმენტს შორის, ისევე როგორც თითოეულ მათგანში არსებული შეცდომა-უზუსტობები, გვაძლევს საფუძველს რამდენიმე **პრაქტიკული დასკვნისთვის**:

- მომწიფდა ნიადაგი გერმანულ ტოპონიმთა ახალი ქართული ორთოგრაფიული ლექსიკონის შესადგენად, რომელიც გახდება ძირითადი სახელმძღვანელო დოკუმენტი ყველა სხვა ტიპის ანალოგიური საცნობარო ლიტერატურისთვის – იქნება ეს ატლასი თუ ინტერნეტ-რუკა – რადგან დაუშვებელია, ერთსა და იმავე გერმანული ტოპონიმის ეკვივალენტად ყოველი ახალი წყარო საკუთარ ვერსიას გეთავაზობდეს. ვფიქრობთ, ამ ტიპის ლექსიკონი ასევე უნდა იქცეს საყრდენად კერძო პირთა სამუშაო ლაბორატორიებისთვის, იმ იურიდიული დაწესებულებებისთვის, ნოტარიალურ-სათარჯიმნო ბიუროებისთვის და ა.შ., რომელთაც თავიანთ ყოველდღიურ პრაქტიკაში გეოგრაფიულ სახელთა გამოყენება უხდებათ იურიდიული მოწმობების გაცემისას თუ თარგმანის შესრულებისას;
- აუცილებელია, არსებული ლექსიკონი შეივსოს ახალი მასალით, რათა იგი მაქსიმალურად სრულყოფილად წარმოსახავდეს გერმანულ გეოგრაფიულ და პოლიტიკურ-ადმინისტრაციულ რეალებს. პირველწყაროს სახით გამოყენებული იყოს აქტუალური გერმანულენოვანი დოკუმენტები, რომლებშიც ასახული იქნება გერმანიის გაერთიანების შემდეგ დროინდელი ცვლილებები და დაცული იქნება გერმანულ სახელთა ჩაწერის ნორმები ორთოგრაფიული რეფორმის (2007 წლის აგვისტოს ვერსიის) შესაბამისად;
- უპირველესად კი, რაოდენ რთულიც უნდა იყოს, გეოგრაფ-კარტოგრაფთა და ლინგვისტთა ერთობლივი ძალისხმევით მომზადდეს თანამედროვეობის გადასახედიდან გეოგრაფიულ სახელთა ტრანსლირება-ტრანსპონირებისთვის ისეთი მყარი ამოსავალი კრიტერიუმები (პუბლიკაციაში განხილულ პუნქტებთან მიმართებით), რომლებიც გარკვეულწილად დაგვიცავს მოსალოდნელი უზუსტობებისგან და იმავდროულად დაგვეხმარება კიდევ პირთა სახელების ტრანსპონირებაში. ბუნებრივია, გეოგრაფიულ სახელთა ჰეტეროგენულობის ფონზე ვერ შევძლებთ უნიფიცირების პრინციპის რადიკალურ/მაქსიმალისტურ გატარებას, მაგრამ ზომიერი ლოგიკურობისა და სწორხაზოვნობის დაცვა ანალოგიურ/სიმეტრიულ ფორმათა შემთხვევაში გარკვეულწილად შეძლებს ლექსიკონის სანდოობის უზრუნველყოფას.

გვინდა იმედი ვიქონიოთ, რომ ამ მოსამზადებელ სამუშაოთა რაციონალურად წარმართვაში წინამდებარე გამოკვლევაც შეიტანს თავის წვლილს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

Brockhaus. Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG. Mannheim [CD-ROM]. 2003
Duden. Taschenbücher, Bd. 25. Geographische Namen in Deutschland. 2., überarbeitete Auflage von Dieter Berger. Mannheim: Dudenverlag. 1999
Duden – Deutsches Universalwörterbuch, 6. Aufl. Mannheim 2006 [CD-ROM].
Duden – Das Fremdwörterbuch, 9. Aufl. Mannheim 2007 [CD-ROM].
Duden – Richtiges und gutes Deutsch, 6. Aufl. Mannheim 2007 [CD-ROM].
Eisenberg, Peter. Grundriss der deutschen Grammatik. Bd. 1 Das Wort. 3., durchgesehene Aufl. Stuttgart: Metzler. 2006.
Hans-Heinrich, Wängler. Atlas deutscher Sprachlaute. Berlin: Akademie-Verlag. 1968.
Landkarte. Bundesrepublik Deutschland. Gotha: Verlag Klett-Perthes. 2008.
Wörterbuch der deutschen Aussprache Leipzig: VEB Bibliographisches Institut. 1964.
მსოფლიოს ატლასი: თბილისი: გამომცემლობა *ელფი*. 2008.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია. არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი: საზღვარგარეთის ქვეყნების გეოგრაფიული სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონი. თბილისი: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია. 1989. <http://ka.wikipedia.org/wiki/>.

MARINA ANDRAZASHVILI

SPECIFIC DIFFICULTIES AT THE TIME OF TRANSPOSITION OF GERMAN GEOGRAPHICAL NAMES INTO GEORGIAN AND THE EXISTING INACCURACIES

Summary

Due to the semantic and structural heterogeneity of geographical names, their translation from one language to another is always linked with specific difficulties. Correctly found equivalents play a crucial role in unhampered operation in such branches of science as geography, hydrography, cartography, etc., not to mention the importance of using these names with their primary, practical purpose – i.e. mutual understanding in everyday communication.

The aim of the present publication is to study Georgian equivalents of German geographical names in their interrelation, on the basis of three written sources – *Spelling Dictionary of Geographical Names of Foreign Countries*, the Georgian *World Atlas* and the Georgian *Internet-map*, and also the basis of spoken Georgian; to describe from linguistic positions the inaccuracies discovered in each of them, as well as differences and variances and to explain their genesis.

The observation of empirical material has brought to light the hindering factors being at work in the process of rendering into Georgian German place names proper: radical difference of the alphabetic systems of both languages; sharp asymmetry of the phonemic systems, especially the vowel groups; irrelevance of the vowel length-shortness in Georgian, whereas it has the phonemic character in German; frequent confusion of the graphemic and phonemic principle at the time of transposition; lack of demarcation of relevant and irrelevant phonological phenomena from the viewpoint of transposition; disregard of combinatorial variants of the consonant sounds/sound complexes in the process of matching Georgian graphemes to them; the influence of the dictates of Russian, as an intermediary language.

The classification of inaccuracies on the basis of illustrative material, offered in the present study, in my view, will facilitate to a certain extent the formation of new, logical and consecutive criteria for the purpose of perfection and correction-innovation of the existing Georgian sources.

ნინო დარასელია

დ. უზნაძის განწყობის თეორია კოგნიტოლოგიის ჰრილში

როგორც ცნობილია, კოგნიტიურმა პარადიგმამ განსაკუთრებული ადგილი დაიმკვიდრა თანამედროვე მეცნიერულ აზროვნებაში. დღესდღეობით კოგნიტოლოგია (კოგნიტიური მეცნიერება) აერთიანებს ყველა იმ ფუნდამენტურ მეცნიერებას (ენათმეცნიერება, ფილოსოფია, კოგნიტიური ფსიქოლოგია, ხელოვნური ინტელექტი, ნეირომეცნიერება, ანთროპოლოგია და სხვ.), რომელიც ადამიანის ტვინს, გონებასა და აზროვნებით და შემეცნებით პროცესებს შეისწავლის, ანუ ტერმინი *კოგნიტოლოგია* „ქოლგისებრი“ ტერმინია. კოგნიტოლოგია არის ასევე ნიშნად იმისა, რომ მეცნიერული აზროვნების თანამედროვე ეტაპზე ცალკეული მოვლენის სრულყოფილი შესწავლა მხოლოდ ინტერდისციპლინარული კვლევის მეშვეობით არის შესაძლებელი. ინტერდისციპლინარული მიდგომა განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს სწორედ ადამიანის ცოდნისა და შემეცნებითი პროცესების კვლევისას. ინფორმაციის მიღება, დამუშავება, სისტემატიზაცია, დაგროვება და შენახვა, საჭიროებისამებრ გარკვეული ტიპის ინფორმაციის გამოძახება და კომუნიკაციისას მისი გამოყენება, ცოდნის მიმართება ადამიანის ქცევასთან – ეს ის საკითხებია, რომელთა შესწავლა წარმოუდგენელია კომპლექსური მიდგომის გარეშე. კოგნიტიური მეცნიერების კონტურები გასული საუკუნის 70-იან წლებში გამოიკვეთა, მის ინტელექტუალურ საფუძვლებად კი მიჩნეულია 1950-იან წლებში შექმნილი ჯორჯ მილერის ნაშრომები კოგნიტიურ ფსიქოლოგიაში, ნოემ ჩომსკის თეორიათა წყება მენტალური გრამატიკის შესახებ და ასევე ხელოვნური ინტელექტის ფუძემდებლების (ჯ. მაკარტის, მ. მინსკის, ა. ნიუელისა და ჰ. საიმონის) მოძღვრება. თუმცა, გაცილებით დიდია იმ მეცნიერთა რიცხვი, რომლებმაც თავიანთი კვლევებით დიდი წვლილი შეიტანეს კოგნიტიური პარადიგმის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში. კოგნიტიური მეცნიერების სათავეების განხილვისას აუცილებლად მიმაჩნია დ. უზნაძის განწყობის თეორიის მოხსენიება. ადამიანის ქცევის მარეგულირებელი მენტალური პროცესების შემსწავლელი და ამხსნელი თეორია – ასე შეიძლება ზოგადად დავახასიათოთ განწყობის თეორია, რომლის პირველი მონახაზი, როგორც ცნობილია, გასული საუკუნის 20-იან – 30-იან წლებში შეიქმნა. სტატის მიზანია, დაადგინოს განწყობის თეორიის ადგილი კოგნიტიური მეცნიერების ისტორიაში.

კოგნიტოლოგიის განსაზღვრებათა შორის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს სტივენ ანდერსონის (Anderson, 1988: 808) დეფინიცია; მისი თვალსაზრისით, კოგნიტოლოგია შეისწავლის ცოდნის გარკვეული სტრუქტურებით დეტერმინირებულ ადამიანის ქცევას. როგორ ჯდება კოგნიტოლოგიის აღნიშნული განსაზღვრების სქემაში დ. უზნაძის განწყობის თეორია? განწყობის თეორიის მიზანია სწორად დაადგინოს, თუ როგორ იმართება ადამიანის ქცევა, რამდენად არის მისი მართვის მექანიზმი მოცემული ინდივიდში და რა წარმოადგენს მის ფსიქოლოგიურ განზომილებას.

წარმოადგენს რა ქცევის ზოგად თეორიას, განწყობის თეორია ეფუძნება და აერთიანებს ისეთ ბაზისურ კატეგორიებს, როგორცაა: პიროვნება, ქცევა, ცნობიერი და არაცნობიერი; აღნიშნული კატეგორიები დიალექტიკურ მთლიანს ქმნის; „არაცნობიერი შეიძლება ცნობიერში გადავიდეს ან პირიქით“ (უზნაძე, 1977: 8), შესაბამისად, ქმედებასა და ცნობიერს განსაზღვრავს მათი წინმსწრები ფსიქიკის განწყობის დონე. ეს უკანასკნელი კი არის შედეგი სიტუაციური, მოტივაციური და ოპერაციული ფაქტორების ერთობლიობისა, ანუ პირველად ფსიქიკური რეალობა ასრულებს შუამავლის როლს გარე სამყაროსა და ცნობიერს შორის. ფიზიკური და ფსიქოლოგიური პროცესების დიალექტიკური მთლიანობის ხაზგასმა განსაზღვრავდა თავის დროზე განწყობის თეორიის ნოვატორულ ხასიათს. დ. უზნაძის თვალ-

საზრისით, ჩვენს ცნობიერს განაპირობებს სოციალური და ისტორიული ფაქტორები. აქედან გამომდინარე, ადამიანის გონების ძირითადი ფუნქციაა, არა მხოლოდ ასახოს რეალობა, არამედ წარმოქმნას აღნიშნული რეალობის შესატყვისი ქცევა:

„...აზროვნებაც პირველ რიგში სოციალური კატეგორიის ფაქტად უნდა ჩავთვალოთ. უჭკველია, რომ ადამიანმა როგორც აზროვნება, ისე მეტყველებაც მაშინ დაიწყო, როცა იგი საზოგადოების წევრად იქცა, რადგან საზოგადოებაში ერთად ცხოვრება და ერთად მოქმედება აუცილებლად მოითხოვს როგორც ერთს, ისე მეორეს“ (უზნაძე, 1977: 306).

„... ადამიანის ძირითადი უნარები: ობიექტივაცია, იდენტიფიკაცია და ნომინაცია – რომელიც სოციალური ცხოვრების პირობებში აღმოცენდება, თავის მხრით, სოციალური ცხოვრების შემდგომი წინსვლის ფსიქოლოგიურ პირობად იქცევა“ (უზნაძე, 1977: 306).

„...ადამიანი, როგორც ინდივიდი, ამავე დროს ფსიქოლოგიურად საზოგადოების აქტიური მონაწილე ხდება და მისი ინდივიდუალური ფსიქიკის მექანიზმი ერთდროულად მისი სოციალურად წარმართული აქტივობის ორგანოდ იქცევა“ (უზნაძე, 1977: 307).

განწყობის თეორიის მიხედვით ფიზიკურ და ფსიქოლოგიურ პროცესებს შორის მიმართება უშუალოდ პრინციპით იმართება; ფიზიკური პროცესები წარმოადგენს ფსიქოლოგიური პროცესების უშუალო განმაპირობებელ მიზეზს. მაგალითად, განწყობა, რომელიც არის ინდივიდის სპეციფიკური მდგომარეობა, მზაობა, შეასრულოს ცალკეული ქმედება, ერთი მხრივ, წინ უსწრებს აღნიშნულ ქმედებას, ხოლო, მეორე მხრივ, როგორც აღინიშნა, არის შედეგი სიტუაციური, მოტივაციური და ოპერაციული ფაქტორების ურთიერთქმედებისა; ანუ, განწყობის ცნება გულისხმობს როგორც სუბიექტურ (ინდივიდის მოთხოვნილებას, შეასრულოს გარკვეული მოქმედება), ასევე ობიექტურ (უშუალო სიტუაციას, რომელშიც ეს მოთხოვნილება რეალიზდება) ფაქტორებს. მაშასადამე, რა არის განწყობა? არის ის ერთგვარი გეგმა, ჩვენი ქცევის განმსაზღვრელი მენტალური სქემა? აღნიშნულ კითხვაზე პასუხს თავად განწყობის თეორია იძლევა.

განწყობის ცნება მჭიდრო კავშირშია დ. უზნაძის მიერ გამოყოფილ ცნობიერის მოქმედების ორ განსხვავებულ პლანთან, იმპულსურისა და გაშუალებული ქცევის პლანთან. უზნაძის განსაზღვრებით: „იმპულსური ქცევის პლანს, ... მის ფსიქოლოგიურ სპეციფიკუმს, პირველ რიგში მისი უშუალოება შეადგენს – ის გარემოება, რომ სუბიექტი, ისევე როგორც მისი აქტებიც, მთლიანად ქცევის პროცესშია ჩართული“ (უზნაძე, 1977: 134).

„იმპულსურ ქცევაში ჩართული აქტები მთლიან ჯაჭვს ქმნიან, ისინი ქცევის მთლიან ჯაჭვში ცალკე რგოლებს წარმოადგენენ, იმ სიგანეების როლს ასრულებენ, რომლებიც ქცევის პროცესში მომდევნო ნაბიჯების სტიმულაციას ახდენენ. მათ არა აქვთ საკუთარი დამოუკიდებელი ღირებულება, ისინი არ არსებობენ ამ როლის გარეშე თავისთავად, ამ ქცევის პროცესიდან გამოყოფილად, რომელშიც მთლიანად უნაშთოდ არიან ჩართული“ (უზნაძე, 1977: 135).

იმპულსური ქცევა იგივეობისა და იდენტურობის პრინციპებს ეფუძნება:

„ჩვენ... სამყაროს ჭერებზე შეგვიძლია და ვჭვრეტთ კიდეც მას, როგორც რაღაც მოცემულს, თავის თავის იდენტურს და როგორც რაღაც ისეთს, რაც შეიძლება გამეორდეს იმდენჯერ, რამდენჯერაც გნებავთ, მოკლედ რომ ვთქვათ, იგი იგივეობის ლოგიკური პრინციპის მიხედვით განიხილება. ეს გარემოება შესაძლებელს ხდის იმას, რომ ადამიანს სამყაროსადმი სპეციფიკური დამოკიდებულება უმუშავდება – იგი მის შემეცნებას იწყებს“ (უზნაძე, 1977: 309).

შეიძლება ითქვას, რომ ტერმინით „იმპულსური ქცევა“ უზნაძე ადამიანის როგორც ვერბალური, ასევე არავერბალური ქცევის რუტინიზებულ, რიტუალიზებულ ხასიათს აღნიშნავს. შესაბამისად, განწყობა შეიძლება განვიხილოთ როგორც ადამიანის სტერეოტიპული ქცევის დამაფიქსირებელი კოგნიტიური სტრუქტურა, რაც იმას გულისხმობს, რომ აღნიშნული ტერმინი შეესაბამება კოგნიტოლოგიაში დამკვიდრებულ ისეთ ტერმინებს, როგორებიცაა: ფრეიმი (Minski 1975, Fillmore 1982, Charniak 1975, Goffman 1974, Hayes 1979), სცენარი (Sanford, Garrod 1981), სკრიპტი (Schank, Abelson 1977), სქემა (Bartlett 1932), სქემატა (van Dijk 1986, Tannen 1979).

მიუხედავად მათ შორის არსებული მეტ-ნაკლები განსხვავებისა, ჩამოთვლილი ტერმინები აფიქსირებენ ადამიანის უნარს, გამოიტანოს სტერეოტიპული დასკვნები და გამოიმუშაოს გარკვეული დამოკიდებულება, განწყობა გარე სამყაროში არსებული ჩვეული საგნებისა და მოვლენების მიმართ. ამასთან ერთად, ისევე როგორც „განწყობა“, აღნიშნული ტერმინები ინდივიდის მეხსიერებაში სამყაროს შესახებ ცოდნის ორგანიზებისა და საჭიროებისამებრ მოცემული ცოდნის აქტივაციის მექანიზმებს გულისხმობენ. ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ განწყობის ცნება ზემოქანითვლილი ტერმინებისაგან განსხვავებით გაცილებით უფრო ადრე, მე-20 საუკუნის დასაწყისში შეიქმნა.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს დ. უზნაძის მიერ გამოყოფილი ქცევის მეორე ტიპი, გაშუალებული ქცევა, ობიექტივაცია. ხშირად ობიექტივაციის პროცესი ადამიანის როგორც ვერბალური ასევე არავერბალური ქცევის სპეციფიკურ მახასიათებელს – შემოქმედებით ასპექტს გულისხმობს; ადამიანს შესწევს უნარი დაარღვიოს იმპულსური ქცევის შემადგენელ აქტთა მექანიზმული ჯაჭვი და ესა თუ ის ობიექტი, თუ მოვლენა ახალი კუთხით აღიქვას. ობიექტივაციის გამომწვევი მიზეზი შეიძლება იმპულსური ქცევის შემადგენელ აქტთა ჯაჭვის შემთხვევითი შეფერხება იყოს. მოულოდნელმა წინააღმდეგობამ შესაძლოა დაარღვიოს რიტუალიზებული ქცევის ჩვეული მსვლელობა და აქტთა ჯაჭვის ერთ-ერთი რგოლი სუბიექტს ახალი თვალთ დაანახოს. ასე მაგალითად, სამიზნე ენისა და კულტურის ვერბალური თუ არავერბალური ეტიკეტის არცოდნამ, ან მეტაფორული ხასიათის რუტინის პირდაპირი თვალსაზრისით აღქმამ და შესაბამისად არასწორი რეაქციის გამოხატვამ შესაძლოა კომუნიკანტთა შორის, სულ მცირე, გაუგებრობა გამოიწვიოს. ასე მაგალითად, ამინდზე საუბარი ინგლისური კულტურისათვის მახასიათებელი ფატიკური კომუნიკაციის ნიმუშია; როგორც ვიცით, ფატიკური კომუნიკაციის ერთ-ერთი პრინციპი კომუნიკანტის თვალსაზრისის გაზიარებაა. თვით თბილ და მზიან ამინდშიც კი, თუ ჩვენი მოსაუბრე უკმაყოფილებას გამოხატავს (“Terrible weather, isn’t it?”), ფატიკური კომუნიკაციის თამაშის წესებიდან გამომდინარე, ჩვენ მას უნდა დავეთანხმობთ (“Yeah, awful”). თუმცა, ინგლისური კულტურის არცოდნამ შესაძლოა შეცდომაში შეგვიყვანოს, მოსაუბრეს შევეკამათოთ, რაც ფატიკური კომუნიკაციის რიტუალის ჩაშლას გამოიწვევს. დაშვებული შეცდომის ანალიზი, ანუ ობიექტივაციის მიზეზის დადგენა დაგვეხმარება აღნიშნული რიტუალის გააზრებასა და გათავისებაში. ანუ, როგორც დ. უზნაძე აღნიშნავს, „ობიექტივაციის პირობებში, სუბიექტი მიმართავს თავის ერთ-ერთ სპეციფიკურ უნარს – აზროვნებას. აზროვნება, რომელსაც ხელთ აქვს ფსიქიკური აქტივობის ყველა საშუალება – ყურადღება, დაკვირვება, წარმოდგენა – აღწევს იმას, რომ მთელი რიგი ძიებების შედეგად საბოლოოდ ჩერდება სუბიექტის წინაშე არსებული ამოცანის გადაწყვეტაზე“ (უზნაძე, 1977: 316).

ობიექტივაციის პროცესის გამოწვევა, ანუ სტერეოტიპული ქცევის რღვევა, შესაძლოა კომუნიკანტის მიზანს წარმოადგენდეს; გაცრეუბული მოლოდინის განცდა გარკვეულ ესთეტიკურ ეფექტს იწვევს და, როგორც ვიცით, ფართოდ გავრცელებული ხერხია მხატვრულ ლიტერატურაში, სახვით, კინოსა თუ თეატრალურ ხელოვნებაში. ასე მაგალითად, სტერეოტიპად ქცეული ცალკეული ჟანრის მახასიათებელთა კონფიგურაციის შეცვლა, უკვე კარგად ნაცნობ, ჟანრობრივ აზროვნებას ორგინალურ მსვლელობას მისცემს და შესაძლოა ახალი ჟანრობრივი სახეობის წარმოქმნის მიზეზი გახდეს; ეს უკანასკნელი დროთა განმავლობაში სტერეოტიპად იქცევა და კვლავ ობიექტივაციის პროცესია საჭირო, რომ უკვე კარგად ნაცნობი ქცევის საფუძველზე ახალი აღმოცენდეს. შეიძლება ითქვას, რომ ქცევის იმპულსური და გაშუალებული სახეობების დიალექტიკური მთლიანობა და მათი მონაცვლეობა ინდივიდის აზროვნებითი და სოციალური ევოლუციის განმაპირობებელი პირობაა:

„ჩვენ ვხედავთ, რომ ადამიანმა, რომელიც სოციალურ არსებად იქცა, ამავე დროს თავის ინდივიდუალურ ცხოვრებაში რადიკალური გარდატეხის განხორციელების უნარი მოიპოვა, მისი იდეური შექერების, მისი ხელმეორედ განცდის უნარი. შეუჩერებელი დინების ნაცვლად მას შესაძლებლობა ეძლევა დააკვირდეს სინამდვილეს, როგორც რაღაც მოცემულსა და განმეორებადს. ამ გზით ადამიანი მიდის იქამდე, რომ იგი სამყაროს ჭერეტს, განიცდის მას

სიმშვიდისა და უძრაობის ასპექტში, როგორც რაღაც თავის თავის იდენტურს, განმეორებით აღქმისა და ზემოქმედებისათვის მისაწვდომს“ (უზნაძე, 1977: 309).

როგორც ცნობილია, ენას განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა განწყობის თეორიაში. დიმიტრი უზნაძის თვალსაზრისით, იგი ჩვენი პიროვნული განწყობის ერთადერთი შიდა ფორმაა:

„ადამიანს მეტისმეტად გაუძნელებოდა იგივეობის ცნობიერების ფაქტის გამოყენება, რომ არ ყოფილიყო სიტყვა, რომელმაც აზრის ამ გადამწვევტი მონაპოვრის ფიქსირებით ადამიანს საშუალება მისცა აღადგინოს იგი ყოველ მოცემულ მომენტში. სიტყვა ჩვენ პრაქტიკულად შესაძლებლობას გვაძლევს ვისარგებლოთ იგივეობით საჭიროებისა და სურვილის მიხედვით“ (უზნაძე, 1977: 305).

ამგვარად, „აუცილებლობა სიტყვისა, რომელიც ადამიანთან ობიექტივაციის აქტის შედეგად და შემდეგ იდენტიფიკაციის საფუძველზე აღმოცენდება, საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ როგორ უნდა გადაქცეულიყო ინდივიდუალური ადამიანის პერსონა სოციალურ ადამიანურ პიროვნებად“ (უზნაძე, 1977: 306).

ამრიგად, სიტყვა, მეტყველება გადამწვევტი მნიშვნელობისაა როგორც იმპულსური ქცევის, ასევე ობიექტივაციის პროცესის დროს. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს შემდეგი თვალსაზრისი:

„როცა ადამიანის ცნობიერებაში რომელიმე შესაძლებელი შინაარსი აღმოცენდება, იგი მასთან სიტყვის ფორმას იღებს და კავშირი სიტყვასა და მის შინაარსს შორის იმდენად მჭიდროა, რომ მათი ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად გააზრების შესაძლებლობა, შეიძლება ითქვას, სრულიად გამორიცხულია. ადამიანის ცნობიერებაში ისინი მჭიდრო განუყოფელი კავშირით არიან წარმოდგენილი“ (უზნაძე, 1977:305). აღნიშნული თვალსაზრისი გარკვეულწილად ეხმიანება კოგნიტიური ლინგვისტიკის ერთ-ერთი ფუძემდებლის – ჯ. ფილმორის შეხედულებას: „ცალკეულ სიტყვასთან მიმართებაში აუცილებელია ვიცოდეთ, თუ რომელი სცენის ან სცენათა ერთობლიობის აქტივაციას იწვევს ის“ (Fillmore, 1982: 91). რამდენადაც სიტყვასა და მის შინაარსს შორის მჭიდრო კავშირი არსებობს, სიტყვის შინაარსი კი კონტექსტუალურ მიმართებებსაც გულისხმობს, ცალკეულმა სიტყვამ შესაძლოა იმპულსური ქცევის მექანიზმის ამოქმედება გამოიწვიოს, ანუ შეასრულოს იმ პირველადი სტიმულის როლი, რომელიც ადამიანის რიტუალიზებული ქცევის შემადგენელ აქტთა ჯაჭვს მოძრაობაში მოიყვანს. მეორე მხრივ, სიტყვის და საერთოდ ენის უჩვეულო, არაორდინარული გამოყენება ობიექტივაციის პროცესს გულისხმობს. ენის გამოყენების კრეატიული ასპექტი სწორედ ობიექტივაციის პრინციპს ეფუძნება. მაგალითად, ნაწყვეტში გალაკტიონის ლექსიდან:

ქალაქში, მტვერში წაიქცა ბავშვი
ნუკრის თვალებით, თმით – მიმოზებით.

ფრაზა „თმით მიმოზებით“ შთამბეჭდავ, მოულოდნელი შეხამების შემცველ ხატს შეიცავს და მკითხველში ობიექტივაციის პროცესს იწვევს; მკითხველი ენის შემოქმედებითი გამოყენების შედეგით ტკბება და თავად არის შემოქმედებითი ძიების პროცესში ჩართული (თავის წარმოსახვაში მან ასოციაციურად უნდა დააკავშიროს თმის ფაქტურა და მიმოზის ყვავილი, რათა გალაკტიონის მიერ შემოთავაზებული ხატის ინტერპრეტაცია შეძლოს).

დაკვირვებამ ცხადყო, რომ ცნებები „ენის გამოყენების შემოქმედებითი ასპექტი“, რომელიც ნ. ჩომსკისეული ლინგვისტიკის ბაზისური ცნებაა და „გაცრელებული მოლოდინის ეფექტი“ (Tannen, 1979), რომელიც ფრეიმულ სემანტიკასთან ასოცირდება, მეტი არაფერია, თუ არა დ. უზნაძის მიერ აღწერილი ქცევის ტიპი „ობიექტივაცია“.

ამრიგად, ზემოთქმულის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ დიმიტრი უზნაძის განწყობის თეორია, რომელიც გასული საუკუნის პირველ ნახევარში შეიქმნა კოგნიტიური მეცნიერების ერთ-ერთი, ფუძემდებლური ნაშრომია; განწყობის თეორიაში წარმოდგენილი პოსტულატები: თავად განწყობის ფენომენი, იმპულსური და საშუალებული ქცევის ტიპები, ადამიანის ქცევისათვის მახასიათებელი კრეატიული ასპექტი, ენისა და აზროვნების დია-

ლექტიკა და მათი მიმართება ქცევასთან და სხვ. – ეს ის საკითხებია, რომლებიც აქტიურად განიხილება კოგნიტოლოგიაში, განსაკუთრებით კოგნიტიურ ლინგვისტიკაში (კერძოდ, ფრეიმულ სემანტიკაში). თუმცა, აღნიშნულ სფეროში მომუშავე მეცნიერები, ხშირ შემთხვევაში, ველოსიპედს ხელახლა ქმნიან, ანუ დ. უზნაძის ნაშრომის მნიშვნელობა ჯერ კიდევ სათანადოდ არ არის შეფასებული; კოგნიტიური პარადიგმის ბაზისური დებულებები, რომლებსაც განწყობის თეორია გვთავაზობს კოგნიტოლოგიის ისტორიაში, სამწუხაროდ, არ განიხილება.

გამოყენებული ლიტერატურა

- უზნაძე დ. შრომები, ტ. VI, თბილისი, „მეცნიერება“
- Anderson, St.R. Rev. on Johnson-Laird Ph.N. The Computer and the Mind. An introduction to cognitive science, Cambridge, 1988/ Language – vol.65, # 4
- Bartlett F. C. Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology, Cambridge, CUP, 1932.
- Charniak E. ‘Organization and inference in a frame-like system of common-sense knowledge’, in (eds.) R.C. Schank and B.I.Nash-Webber, 1977.
- Fillmore Ch. I. Frame Semantics//Linguistics in the Morning Calm; Selected papers from SICOL, Seoul, 1982.
- Goffman, E., Frame Analysis, New York, Harper and Row, 1974..
- Hayes, P.J., The Logic of Frames, in (ed.) D. Metz, 1979.
- Ketchuashvili, G., Dimitri Uznadze, in: Prospects, UNESCO International Bureau of Education, vol. 24, no 3/4, Paris.
- Minski, M. A Framework for Representing Knowledge, in: (ed.) Winston, P. H., Psychology of Computer Vision, New York, McGraw-Hill, 1975.
- Sanford, A. J., Garrod, S. C., Understanding Written Language, Chichester, 1981,
- Schank R.C. Abelson R.P., Scripts, plans, goals and understanding: An inquiry into human knowledge structure, Hillsdale (N.J.), 1977.
- Tannen, D., What’s in a frame? Surface evidence for underlying expectations, in (ed.) R.O. Freedle, 1979.
- Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л. Г., Краткий словарь когнитивных терминов, Москва, 1996.

NINO DARASELIA

DIMITRI UZNADZE’S PSYCHOLOGICAL THEORY OF SET FROM THE STANDPOINT OF COGNITIVE SCIENCE

Summary

The paper is an attempt to reveal the importance of Dimitri Uznadze’s (1886 – 1950) set theory (which is commonly viewed as a general theory of behavior) for the history of cognitive science.

As is known, D. Uznadze’s set theory (first developed in the 20s and 30s of the 20th c.) implies the unity of such fundamental categories as personality, behavior, consciousness and the unconscious. In his philosophical, educational and psychological works D. Uznadze stresses the dialectical unity between physical and psychological processes; he maintains that psychology can perform its explanatory mission properly only if the research is based on the idea that our consciousness is determined by social and historical factors; hence according to his definition the basic feature of mind is the reflection of reality and at the same time the capacity to produce suitable behavior on the basis of that reality. In his theory the relationship between psychological and physical processes is regulated by the principle of immediacy – physical processes being the direct cause of psychological ones; for instance, the set, (a conscious state of an individual’s readiness to perform a particular action) on the one hand, precedes an activity and, on the other, is the result of interaction of situational, motivational and operational factors. The notion of set implies both subjective (an individual’s need to perform a specific action) and objective (an actual situation in which the

need in question is realized) factors. Consequently, man's actions are rooted in his/her personality and his/her behavior is regulated by psychological processes.

The notion of set is closely tied with the two types of man's behavior singled out by D.Uznadze – impulsive and mediated or objectified.

The term impulsive behavior denotes reutilized, ritualized actions i.e. actions characteristic of stereotypical situations; impulsive behavior is a chain of interdependent acts, each signaling and stimulating the appearance of the next one, each creating in a person a state of readiness to perform a particular action. The specificity of impulsive behavior lies in its immediacy and sameness.

By contrast, the process of objectification can be associated with the creative aspect of man's behavior; this is a process during which the smoothness of impulsive behavior is interrupted by some kind of obstacle (the latter can occur accidentally or be created purposefully to achieve a certain goal, e.g.: an aesthetic effect) and an object is singled out and perceived afresh, anew.

Objectification implies the existence of impulsive behavior but not the other way round.

In his set theory D.Uznadze places special emphasis on the role of language; he considers it to be 'the only inner form of our personal disposition.' The feeling of 'identification or sameness' can hardly be achieved without words, since they imply the close link between meanings fixed in our memory and their corresponding structures; hence a word can serve as a stimulus and cause the emergence of a certain type of impulsive behavior or its creative use (i.e. objectification) can ascribe to it unusual, unexpected associations.

I argue that the above-discussed postulates of D.Uznadze's set theory have correspondences in different cognitive theories (developed in the 60s and 70s of the 20th c.) united under the general heading 'frame semantics' and this makes me conclude that the set theory developed by D.Uznadze can be regarded as the first sample of frame theory. Therefore, the theory in question should be regarded as an essential stage in the evolution of cognitive paradigm.

ნინო ქიმერიძე

**ტიქსტის სახეობა – კულტურით განპირობებული ენობრივი წარმონაქმნი
(ბერმანული და ქართული ტექსტის სახეობათა ანალიზის საფუძველზე)**

ტიქსტის ლინგვისტიკის ფარგლებში უკანასკნელ ხანებში ცალკე ქვემიმართულებად ყალიბდება ტექსტის სახეობათა ლინგვისტიკა. ტექსტის სახეობები ტექსტის ლინგვისტიკის ცენტრალური კატეგორიაა. ტექსტის სახეობათა ასეთი მნიშვნელობა და მათი მონაცემების კვლევებში აქტიურად ჩართვა გამოიწვია იმ ფაქტმა, რომ ისინი, როგორც პროტოტიპული და კულტურის სპეციფიკით განპირობებული ნიმუშები, არ გვხვდება მხოლოდ რომელიმე ერთ კონკრეტულ ენობრივ სივრცეში. ზოგადად ტექსტები ინდივიდუალური ენობრივი მოვლენებია, ერთგვარი „პაროლე სოსიურისეული გაგებით“ (ADAMZIK 2008:146), თუმცა ამ ინდივიდუალურ ენობრივ ერთეულებსაც აქვს მეტ-ნაკლებად მსგავსი და განმასხვავებელი ნიშნები, რის მიხედვითაც ხდება მათი დაჯგუფება ტექსტის სხვადასხვა სახეობაში. ტექსტის სახეობების შესწავლა ტექსტში კონკრეტული კულტურის ტიპობრივი მახასიათებლების გამოვლენის საშუალებას იძლევა. ამ თვალსაზრისით ტექსტის სახეობები ერთდროულად შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც კულტურის ერთგვარი არტეფაქტები და ინსტრუმენტები. უღა ფიქსი თვლის, რომ ტექსტის სახეობა არსებობს მხოლოდ მეტადონეზე, როცა განიხილავენ ტექსტს. მკვლევარი ასევე მიიჩნევს, რომ სინამდვილეში არსებობს მხოლოდ სპეციფიკური ერთი ან რამდენიმე კულტურის ფარგლებში შექმნილი ტექსტის სახეობები (FIX 2008:119). ამრიგად, ტექსტის სახეობა იქმნება ერთი რომელიმე კულტურის საზღვრებში, თავის მხრივ, ქმნის კულტურას და, ამავდროულად, ინარჩუნებს მას. ფლორიან კულმასი (COULMAS 1979:24) კულტურას „ცხოვრების ორგანიზების ფორმას“ უწოდებს და ერთგვარ საკომუნიკაციო კომპეტენციის მსგავს ფენომენად წარმოგიდგენს. ენობრივ-საკომუნიკაციო კომპეტენციის მქონე არასისტემატურ ელემენტებად განიხილავს კირსტენ ადამიკი ტექსტის სახეობებს (ADAMŽIK 1995: 28), რომლებშიც ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრება და რუტინა აისახება, შესაბამისად – კულტურაც. გამოძინარე იქიდან, რომ ტექსტის სახეობები ცალკეული ენის სპეციფიკას ასახავენ, სხვადასხვა ენაზე წარმოქმნილ ერთ კონკრეტულ ტექსტის სახეობაშიც კი შესაძლებელია წარმოჩნდეს სხვაობა განსხვავებული კულტურის ფონზე. თუმცა ისიც დასაშვებია, რომ შესაძლოა ტექსტის სახეობამ განიცადოს მოდიფიკაცია გარკვეული ნიშნით ან კულტურათა სხვაობამ გამოიწვიოს ტექსტის სახეობის არარსებობა ტექსტის სახეობათა რეგისტრში.

გასული საუკუნის დასასრულს არაერთი მკვლევარი მსჯელობდა ტექსტის ლინგვისტიკის, როგორც ინტერდისციპლინური სამეცნიერო დისციპლინის, შესახებ. რობერტ ალან დე ბოგრანდი მას განიხილავს როგორც მეცნიერებას ტექსტის შესახებ, რომელიც სამი განსხვავებული პერსპექტივით ვლინდება კვლევის პროცესში: ლინგვისტურით, კოგნიტურითა და სოციალურით (BEAUGRANDE 1997:9). უღა ფიქსი სოციალურ პერსპექტივაში უწინარესად ტექსტში მოქმედ კულტურალურობის კრიტერიუმს გულისხმობს (FIX 2008:103). ცალკეულ ტექსტის სახეობაში ეს ფაქტორი გარკვეულ კვალს ტოვებს და, შესაბამისად, უკანასკნელ პერიოდში ტექსტის ლინგვისტიკაში არის მსჯელობა, რომ ტექსტუალობის შვიდ კრიტერიუმს აუცილებლად უნდა დაერთოს კულტურალურობის მერვე კრიტერიუმი (იქვე, 134), რასაც კიდევ უფრო ამყარებს ჰერმანსის მიერ განმარტებული კულტურის ცნება, სადაც ცალსახად ფიგურირებს ტექსტის სახეობა, რომლის მეშვეობითაც ავტორი აყალიბებს კულტურის განმარტებას და დასძენს, რომ: „კულტურები ერთურთისაგან განსხვავდებიან როგორც მის სივრცეში არსებული ტექსტის სახეობებით, ასევე ამა თუ იმ კულტურისათვის მისაღები გამოსატვის ფორმებით“ (HERMANNNS 2003:369).

ყოველდღიურობა, სადაც ადამიანს უწევს ქმედება, არ არის დახურული, ის მუდმივად განიცდის ცვლილებას. იმისათვის, რომ ადამიანებმა მოახერხონ თანაცხოვრება, თანადგაწევა, ისინი ცდილობენ გახდნენ საზოგადოების, კულტურის ნაწილი. ამ პროცესებში ტექსტის სახეობას, რომლითაც ადამიანები ოპერირებენ, ქმედების საშუალების უმნიშვნელოვანესი სტატუსი ენიჭება. ჯერ კიდევ გასული საუკუნის ორმოცდაათიან წლებში ჰარისი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ენის მანიფესტაცია ხდება არა ცალკეულ სიტყვებსა და წინადადებებში, არამედ ბმულ ტექსტებში (HARRIS 1952). შესაბამისად, ტექსტის სახეობა არის ენობრივი ქმედების ის საშუალება, რომელიც გარკვეულ კონტექსტში ივსება კულტურით, გარდა ამისა ნიშანდებულია ამ უკანასკნელით და შემდეგ მისი მანიფესტირება ხდება გარკვეულ საკომუნიკაციო სივრცეში.

შეპირისპირებითი კვლევები ენის სხვადასხვა დონეზე ხშირია. მსგავსი ელემენტების შედარება ხდება როგორც მორფოლოგიის, ისე სინტაქსის დონეზე. არცთუ იშვიათად მიმართავენ ტექსტის დონეზე შედარებით ანალიზს. ჩვენ გვქონდა საშუალება მსგავსი სამუშაო მოგვესინჯა ლიტერატურული ტექსტის შემთხვევაში, როცა ერთმანეთს შევადარეთ ქართული და გერმანული „ანბანთქების“ ტექსტები. უნდა აღინიშნოს ულა ფიქსის მოსაზრება ლიტერატურული და არალიტერატურული ტექსტების თაობაზე, რომელიც აღნიშნავდა, რომ ამ ტექსტების განხილვა შეუძლებელია, როგორც ძირეულად განსხვავებული ერთეულებისა, ვინაიდან ისინი წარმოადგენენ ერთსა და იმავე კულტურათა არტეფაქტებს, შესაბამისად, მათ აქვთ მსგავსი სტატუსი. თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ისინი არ არიან გარკვეული სპეციფიკის მქონენი. ტექსტის სახეობები, როგორც ასეთი, გვხვდება მხოლოდ მეტადონეზე, როცა ვმსჯელობთ ტექსტებზე. სინამდვილეში, მეტყველების პროცესში მუდმივად გვხვდება მხოლოდ სპეციფიკური, ერთი ან რამდენიმე კულტურით მარკირებული ტექსტის სახეობა (FIX 2008:112).

ამჯერად, საანალიზო კორპუსი მოიცავს არა მხოლოდ ქართულ და გერმანულ არალიტერატურულ ტექსტებს, არამედ შევეცადეთ მსგავსი ანალიზი ჩავატარებინა გერმანული ენის საერთო სტანდარტის ფარგლებში. ერთი მხრივ, ანალიზის ობიექტი გახდა გერმანული ენის შიდა სტანდარტზე შექმნილი, ხოლო, მეორე მხრივ, ავსტრიულ სტანდარტებზე შესრულებული მსგავსი ტექსტის სახეობა. ფაქტობრივად, ეს ტექსტები ორივე გერმანულ ენაზეა, თუმც მათ შორის სტანდარტული განსხვავება ენობრივი იერარქიის გარკვეულ დონეებზე ცალკეულ განსხვავებებს იძლევა. საკვლევი კორპუსის ანალიზის საფუძველზე ასევე მნიშვნელოვანი იყო ტექსტის სახეობის შიგნით არსებულ სხვაობათა და მსგავსებათა დადგენა, რაც, ჩვენი აზრით, განპირობებული უნდა ყოფილიყო კულტურათა თვითმყოფადობით.

ტექსტის სახეობათა შედარებისას დგება საკვლევი მასალის კომპლექსური მულტიფუნქციონალური ანალიზის საკითხი. *Tertium comparationis*-ის თავის მხრივ გულისხმობს გარკვეული ტექსტური კატეგორიების შერჩევას და საკვლევ კორპუსზე მისადაგებას. გარკვეული მოსაზრებით შეირჩა, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, გერმანული, ავსტრიული და ქართული ისტორიული დოკუმენტები და სიგელები. კერძოდ, 1875 წლის 27 მაისს ბერლინში პრუსიის მეფე ვილჰელმის მიერ ხელმოწერილი და გრაფ გეორგ მენგდენის სახელზე გაცემული სიგელი, ამავე გვარის წარმომადგენლის, ერნსტ რაინჰოლდ ფონ მენგდენისადმი 1774 წლის 22 ივნისს ავსტრიის იმპერატორ იოზეფ II-ს სიგელი და ქართული წყალობისა (გაცემული ერეკლე მეორის მიერ) და საგვარეულო (მეფე გიორგი IX-ის მიერ 1458 წლის აგვისტოს ხელმოწერილი გამყრელიძეების საგვარეულო სიგელი) სიგელები.

სანამ უშუალოდ საკვლევი კორპუსის შედარებას შევუდგებოდეთ, მცირე განმარტება უნდა გაკეთდეს გერმანულ და ავსტრიულ ენობრივ ნაირსახეობათა (Sprachvarietäten) სტანდარტიზაციის შესახებ. საერთო ენის ფარგლებში სტანდარტიზაციის საკითხი გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებს და, კერძოდ კი, ავსტრალიელ გერმანისტ მიხეილ კლინს უკავშირდება, რომლის თეორია მოგვიანებით აგრეთვე გაზიარებულ იქნა ამ საკითხზე მომუშავე დარგის სპეციალისტთა მიერ (მათ შორისაა ულრიხ ამონი 1995, პეტერ ვიზინგერი 1988). თუმცა პირველი მცდელობა ჯერ კიდევ მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში იყო, გამოცემულიყო ავსტრიციზმების ლექსიკონი, სადაც, რაც არ უნდა პარადოქსი იყოს, ავსტრიციზმები არ იყო აქტიურად წარმოდგენილი.

ავსტრიის „ანშლუსმა“ დიდხანს შეაჩერა ავსტრიაში გერმანული ენის სტანდარტიზაციის საკითხი. ავსტრიელთა ე.წ. არასრულფასოვნების კომპლექსს საკუთარი სტანდარტული ენის მიმართ ისტორიულად გარკვეული საფუძველი ჰქონდა. 1774 წელს ავსტრიის იმპერატორი მარია ტერეზია შლეზიელ ავგუსტინელ აბატ ფელბიგერს ავალებს საყოველთაო სასკოლო რეფორმის გატარებას, რაც გულისხმობდა გერმანული ენის ინტენსიური კურსის დამკვიდრებას სკოლებში. აღნიშნული ღონისძიება მიზნად ისახავდა „ერთოგრაფიულად მართებულ წერას და, შესაბამისად, წერილობით გაფორმებას (*orthographisch richtig zu schreiben und sich angemessen schriftlich auszudrücken*)“ (WIESINGER 1988: 15). საბოლოო ჯამში ამით ავსტრიული გერმანულის დაახლოება ხდება გერმანული ენის შიდა სტანდარტთან, ანუ იწყება ავსტრიაში სახელმწიფო ენის „ავსტრიციზმებისაგან დაწმენდის პერიოდი“ და მისი დაახლოება შიდაგერმანულ სტანდარტთან. ეს ნაბიჯი ავსტრიისათვის პოლიტიკურად მომგებიანი იყო, ის ხდებოდა საერთო გერმანული სივრცის წევრი. ეს პროცესები არ იყო მხოლოდ საიმპერატორო კარის უბრალო „ახირება“. ავსტრიას ჰყავდა პოლიტიკურად საკმაოდ დაწინაურებული მეზობელი პრუსიის იმპერია, რომელთანაც ის ხშირად იძულებული იყო შესულიყო სამხედრო-პოლიტიკურ ალიანსში. ამდენად, ენობრივი პოლიტიკა საერთო სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის კურსს ემთხვევა.

თუ გადავამოწმებთ წინამდებარე ავსტრიული სიგელის თარიღს, შეუმჩნეველი არ დარჩება, რომ ტექსტი შედგენილია ე.წ. სასკოლო რეფორმამდე. შესაბამისად, მასში უნდა ფიქსირდებოდეს ენობრივ დონეზე გადახრა საერთო შიდასტანდარტული გერმანულიდან. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ, გარდა სტანდარტული განსხვავებისა, თავის მხრივ ტექსტის სახეობები, რომელთაც ქვევით განვიხილავთ, თავისთავად განეკუთვნებიან ნებისმიერ შიდასტანდარტში მოქმედ ენობრივ ვარიანტებს, კერძოდ კი, დარგობრივი ტექსტის სახეობებს, რასაც ხაზგასმით ადასტურებს ჰელმუტ ჰენეს მიერ აღწერილი ენის სტანდარტული მოდელი, რომელშიც ავტორი სტანდარტულ გერმანულ ენას, როგორც ენის მოქმედ ფორმას, არაერთი ენობრივი ვარიანტის წყაროდ მიიჩნევს. ის გერმანელი ერის კულტურის, პოლიტიკური ისტორიისა და ყოფის მატარებელია (HENNE 1986:218). იგი მკაცრად სტრუქტურირებულია და მასში აისახება ამ ენის მატარებელი საზოგადოების აღქმა და გამოცდილება, აზროვნების ყაიდა და ცოდნა, ემოციები. ისტორიულ-კულტურული თვალსაზრისით ენობრივ სტანდარტს საკმაოდ მნიშვნელოვანი ამოცანა აქვს, მიუხედავად იმისა, რომ ენის მატარებელთა აბსოლუტური უმრავლესობა არ საუბრობს სტანდარტით მიღებული ყველა ნორმის დაცვით. შესაბამისად, იქმნება სტანდარტის შიგნით მოქმედი ენის ვარიანტები. ხოლო, რაც შეეხება ერთი ენის ფარგლებში მოქმედ შიდა და გარეენობრივ სტანდარტებს, რაც გერმანული ენის შემთხვევაში უდაოდ ფიქსირდება, ისინი კიდევ უფრო აფართოებენ ვარიანტების სპექტრს. სავარაუდოა, რომ, მიუხედავად ერთი საერთო ენობრივი სტანდარტისა, დარგობრივი ტექსტის სახეობის ვარიაცია შესაძლოა შიდა და გარეენობრივი სტანდარტის ფარგლებში გარკვეული სახეცვლილებით დაფიქსირდეს, რაც მნიშვნელოვანწილად გარეენობრივი სტანდარტის ფარგლებში არსებული კულტურის განსხვავებულობით უნდა აიხსნას.

ენობრივი სტანდარტი და დარგობრივი ტექსტის სახეობა. საანალიზოდ წარმოდგენილი კორპუსი მიეკუთვნება არალიტერატურული ტექსტის სახეობებს, კერძოდ, ისინი სამართლებრივი ტექსტებია. ტექსტის ეს სახეობა დარგობრივი ტექსტების ჯგუფს მიეკუთვნება. ისინი კომპლექსური ენობრივი ერთეულებია: „ერთი მხრივ ამ შემთხვევაში წინ წამოიწევეს სოციალური, თემატური და სიტუაციური ფაქტორები, ხოლო – მეორე მხრივ, ტექსტის სტრუქტურული, სტილისტური და ფორმალური ნიშნები“ (BAUMANN 1992: 9).

სამართლებრივი დარგობრივი ტექსტები გერმანიის ტერიტორიაზე ჯერ კიდევ ადრეულ შუასაუკუნეებში გვხვდება, თუმცა პირველი სამართლებრივი დარგობრივი ტექსტების წერილობითი ენა ლათინურია. რაც შეეხება გერმანულენოვან სამართლებრივ ტექსტებს, ისინი მეცამეტე საუკუნეში ფიქსირდება. მათ შორის არის არაერთი საკანცელარიო-სამართლებრივი აქტი თუ სხვადასხვა თემატიკის მქონე სიგელი. ამ სფეროში რეფორმები კი უშუალოდ უკავშირდება 1794 წელს პრუსიაში გამოცემულ ზოგადსამართლებრივ ნორმებს (Preußisches Allgemeines Landrecht),

რამაც იმთავითვე იმ იურისტთა უკმაყოფილება გამოიწვია, რომლებიც დარგობრივი კომუნიკაციისას ტრადიციულად ლათინურს იყენებდნენ. ამრიგად, წინამდებარე საანალიზო ტექსტები გარკვეულ ინსტიტუციონალურ სივრცეში შექმნილი დარგობრივი ტექსტებია, რომელთაც ჰყავს კონკრეტული ადრესანტები – პრუსიის მეფე ვილჰელმი და ავსტრიის იმპერატორი იოზეფ მეორე. ქართულ სიგელს ხელს აწერს მეფე გიორგი მეცხრე და ერეკლე მეორე. სამივე შემთხვევაში ტექსტის ავტორი სახელმწიფოს პირველი პირია. ტექსტშივე ვხვდებით კონკრეტულ ადრესატს, ხოლო თუ საქმე ეხება სასისხლო ანუ საგვარეულო სიგელს, მაშინ ადრესატი რამდენიმე თაობას ითვლის. სახელით მოიხსენიება კონკრეტული პირი, ვიზეც უშუალოდ გაიცა სიგელი, ხოლო ზოგადად სახელდება მისი შთამომავალი. კონკრეტულად:

პრუსიული სიგელი წყალობის სიგელია და აქ მოიხსენიება მხოლოდ კონკრეტული პირი, გრაფი გეორგ მენგდენი ‘dem Kaiserlich Russischen Obersten und Flügel=Adjutanten Seiner Majestät des Kaisers, Grafen Georg Mengden’, განკარგულების ავტორია იმპერატორი ვილჰელმი ‘Wir Wilhelm, von Gottes Gnaden König von Preußen etc’; ანალოგიურ ქართულ წყალობის სიგელში წყალობის გამცემი, ამ შემთხვევაში კი მეფე მოიხსენიება თანამეცხედრესთან და ტახტის მემკვიდრებთან ერთად სახელობითად „მეფემან... მეორემან ირაკლიმ და თანამეცხედრემ ჩვენმან, ბატონის დადიანის ასულმან, დედოფალმან დარეჯანმა, პირმშომან...“; ასევე მხოლოდ წყალობის მიმღები და მოაჯე სახელდება პერსონალურად „საამის შვილს ზაალს“.

ავსტრიული ტექსტი საგვარეულო სისხლის სიგელია: ადრესანტი იმპერატორი იოზეფ მეორე – “Der Joseph der Andere von Gottes Gnaden... Bekennen für uns und Unsere Nachkommen”, ხოლო ადრესატი ‘der **Ernst Reinhold Freyherr von Mengden Landrath** [.....] daß ernannte **Ernst Reinhold Freyherr von Mengden**, dessen eheliche Leibeserben und Nachkommen absteigenden Stammes, Mann= und Frauens= Personen, für und für, Unsere und des **Heiligen Römischen Reichs Grafen und Gräfinnen, Herren und Frauen** seyn, sich also nennen und schreiben, von Uns und Unseren Nachkommen am **Heiligen Römischen Reich**’, **ქართული ტექსტის** მიხედვით ავტორი – „ჩვენ ღვთივ გვირგვინოსნისა მეფეთ-მეფე გიორგისაგან... და მოგვახსენეს ჩვენ და თანამეცხედრესა ჩვენსა პატრონსა დედუფალთ-დედუფალსა ნესტან-დარეჯანსა და ძესა ჩვენსა ალექსანდრეს“, ხოლო ობიექტი: „მოვიდეს წინაშე ჩვენსა... დიდად მომჭირნენი გამყრელიძესა შალვა და შვილი ინდუა და მამისა, გვეაჯეს...“. ორივე სასისხლო სიგელში პირები, რომლებზეც გაიცემა სიგელი, არიან უშუალო ადრესატები, თუმცა ამავე ტექსტებში ვხვდებით არაპირდაპირ ადრესატებსაც, რომელთაც ასევე მიმართავს ავტორი. ესენი არიან ინსტიტუციური მოხელეები, მათ უნდა ხელმოწერით დაადასტურონ ზემოხსენებული სამართლებრივი აქტი. ხელმოწერის შემდეგ ძალაში შედის ზემოხსენებული სიგელი. ამ პირთა შორის სახელდება როგორც ერისკაცნი, ისე სასულიერო პირები:

ავსტრიული სიგელი: “Bebieten und befehlen demnach hiemit den Erzbischöffen zu Maynz, Trier und Köln, als Unseren und des Heiligen Römischen Reichs Kurfürsten und Erzkanzlern, durch Germanien, Gallien, das Königreich Arelat und Italien, auch allen anderen Unseren Kanzlern, Kanzley Verwaltern, und Secretarien gegenwärtigen und künftigen“

ქართული სიგელი: „აფხაზეთის კათალიკოზო, ქუთაისის ქუთათელო და წინამძღვარო, მოძღვარო, ოდიშის ჭყონდიდელო, ბედიელო, მოქველო, ცაგარელო, ქართლის კათალიკოზო, სამცხის [...] თქვენც **დაუმტკიცებთ**“

თუმცა ქართულ ვერსიაში სახელდება არა ზოგადად მოხელეები, ერისკაცნი და სასულიერო თანამდებობის პირები, რაც ნაკლები სიზუსტითაა მოცემული ავსტრიულ სიგელში, არამედ ამ შემთხვევაში კონკრეტდება თითოეული საცელო და ეპარქია, სათავადო და სახელმწიფოებრივი იერარქია. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი დეტალი, – ქართულ ტექსტის მიხედვით სავაზირო უმტკიცებს სახელმწიფოს პირველ პირს წარმოდგენილ პროექტს, ანუ საბოლოო ინსტანცია სიგელმა უნდა გაიაროს სავაზიროში, რომელიც ერთგვარად თანამედროვე მინისტრთა კაბინეტის წინაპარია. ხოლო ავსტრიულ სიგელში სამართლებრივი დოკუმენტი უნდა აღიაროს საღვთო რომის

იმპერიის ყველა ქვეშევრდომმა. ხოლო პრუსიული ანალოგიური ტექსტის დასასრულს ხელმოწერით იმპერატორი ადასტურებს სამართლებრივი წყაროს ნამდვილობას და არ ითხოვს ამ დოკუმენტის არც დამტკიცებას და არც ვინმესგან აღიარებას. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ, რაც უფრო გვიანდელია ქართული სიგელები, მით უფრო ზოგადად სახელდება ირიბი ადრესატი, ისიც მხოლოდ მოხელეები. შესაბამისად, ერეკლე მეორის მიერ გაცემულ წყალობის სიგელში მოხსენიებულია „კარისა ჩვენისა ვეჟილ-ვეზირხო და მდივანო“.

წყალობის სიგელებისაგან პრინციპულად განსხვავდება სასისხლო სიგელები, სადაც ერისკაცთა გვერდით სასულიერო პირებიც მოიხსენიება. სასისხლო სიგელი ერთგვარ სამართლებრივ დოკუმენტს წარმოადგენს შუასაუკუნეებში, სადაც ინფორმაცია გვეძლევა კონკრეტული გვარის შესახებ. რაც უფრო ძველია ამ ტიპის ქართული სიგელები, მით უფრო დეტალურად და თანაუცილებელი იერარქიის დაცვით ხდება სასულიერო პირთა მოხსენიება ერისკაცთა გვერდით. გვიანდელ პერიოდში მსგავსი სამართლებრივი ძეგლები მცირდება, ვინაიდან ფეოდალური ურთიერთობები უკვე ჩამოყალიბებულია, რაც შეეხება ევროპულ სასისხლო სიგელებს, მასში ტექსტის შედგენისას პერსონიფიკაცია არ ხდება, მაგრამ ზოგადად მაინც მოიხსენიება როგორც მნიშვნელოვანი ერისკაცნი, ისე სასულიერო პირები.

ფუნქციური თვალსაზრისით, როგორც მოსალოდნელი იყო ამ ტექსტების ილოკუციური სტრუქტურა ასე გამოიყურება: ტექსტში მოქედებს რამდენიმე ფუნქცია, კერძოდ: ინფორმაციული, არგუმენტაციული, დეკლარაციული და ნაწილობრივ ექსპლიკაციური და აპელაციური. შესაბამისად, ფუნქციათა გადანაწილება ზემოხსენებულ ტექსტებში ასეთ სახეს იღებს:

წყალობის სიგელები. პრუსიული: დეკლარაციული ფუნქცია, რომელიც გამოიხატება პრედიკატი “Wir haben [...] verliehen.[...]”. თუმცა ტექსტში იმპლიციტურად ჩადებულია და ინტერპრეტაციის საფუძველზე იკითხება ასევე არგუმენტაციული ფუნქცია. ორდენის გაცემის საფუძველი გახდა გრაფ მენგდენის საზოგადოებრივი მოღვაწეობა და სამხედრო დამსახურება პრუსიის იმპერიის წინაშე, რაც ვერბალურად მხოლოდ აღნიშნული პირის ტიტულატურისა და თანამდებობების დასახელებით შემოიფარგლება, ანუ გვაქვს სახელადი ფორმები და შესაბამისი პრედიკატი მხოლოდ იგულისხმება: “dem Kaiserlich Russischen Obersten und Flügel=Adjutanten Seiner Majestät des Kaisers, Grafen Georg Mengden, Kommandeur des Husaren=Regiments „Baltijssk“ N12”.

ქართული წყალობის სიგელი: ტექსტში დომინანტურია დეკლარაციულ-არგუმენტაციული ფუნქცია, გამოხატული პრედიკატებით „შეგიწყალეთ და გიბოძეთ შენ“. არგუმენტაციული ფუნქცია გადმოიცემა სახელადი ჯგუფით, რომელიც ატარებს ემოციურ ელფერს, რაც ზოგადად ქართული სამართლებრივი ძეგლების კულტურულ-სპეციფიკური მახასიათებელია: „ჩვენს დიდად ერთგულს და წესისამებრ მრავალრიგად თავდადებით ნამსახურს ყმასა...“. პრუსიულ ტექსტში არათუ ემოციური დატვირთვით შეფერილი არგუმენტი არ არის, არამედ არგუმენტიც იმპლიციტურად იკითხება. თითქოს პრუსიის საიმპერატორო კარი არც კი თვლის სავალდებულოდ დაასახელოს მიღებული გადაწყვეტილების საფუძველი.

ტექსტში დამატებით ფუნქციად უნდა დავასახელოდ აპელაციური ფუნქცია, გადმოცემული შემდეგი პრედიკატებით: „აწე გიბრძანებთ კარისა ჩვენისა ვეჟილ-ვაზირხო და მდივანო, თქვენც ასე დაუმტკიცეთ წყალობა ესე ჩვენგან ქმნილი და ნურავინ შლად კელჰყოფ...“. მსგავსი ეპიზოდი არ არის პრუსიულ სიგელში. ქართულ ტექსტში გარკვეულ ეპიზოდში ასევე დამატებით ფუნქციად შესაძლოა დასახელდეს ინფორმაციული ფუნქცია, რითაც ობიექტის დინამიკურობა გამოიხატება: „მოგვიდევ კარსა დარბაზისა ჩვენისასა და მამის შენის საჯელოს, ყორიასაულბაშის, წყალობას დაგვეაჯე“.

სასისხლო სიგელები. სასისხლო სიგელები იმთავითვე თემატურად განსხვავდება წყალობის სიგელებისაგან. მაგრამ ფუნქციური თვალსაზრისით ძირითადი ფუნქციები ამ ტექსტის სახეობებში მსგავსია.

ავსტრიული სიგელი: ავსტრიულ ტექსტში წამყვანი ფუნქციაა დეკლარაციული ფუნქცია, გადმოცემული შემდეგი პრედიკატებით: “Bekennen für uns und Unsere Nachkommen/verliehen werden“, რომელსაც დამატებით ტექსტის ბოლოს დაერთვის შემავსებელი ფუნქციების სახით აპე-

ლაციური – “Bebiethen und befehlen.../erkennen, sie also dafür achten, würdigen, ehren, nennen”, აგრეთვე არგუმენტაციული, ექსპლიკაციური და, გარკვეულ ეპიზოდებში, ექსპრესიული ფუნქციაც კი, ისევე როგორც ქართულ ტექსტში. საკმაოდ ვრცლად არის წარმოდგენილი ტექსტის არგუმენტაციული ნაწილი, სადაც, განსხვავებით ქართული ტექსტისა, გვარის დაწინაურებას საფუძვლად უდევს 4 თაობის დამსახურება ქვეყნის წინაშე. დიდი ადგილი ეთმობა ექსპლიკაციურ ფუნქციას ტექსტის იმ მონაკვეთში, სადაც დეტალურადაა აღწერილი სიგელზე თანდართული საგრაფო გერბის ცალკეული ელემენტი. რაც შეეხება ექსპრესიულ ფუნქციას, მისი გამოხატვა ხერხდება ცალკეული ლექსიკური ერთეულების მეშვეობით “*vortrefliche Thaten und Geschichtlichkeit, (III) edles Gemüth, vorzügliche Eigenschaften, wie auch getreue*”, როდესაც ტექსტში გადმოცემულია კეთილშობილი და ქვეყნისთვის დედაწლმოსილი გვარის დამსახურება.

ქართულ სიგელში მკაცრად გამოკვეთილი დეკლარაციული ფუნქციაა, არგუმენტაციულის პარალელურად. დამატებით ფუნქციებში ასევე ფიქსირდება აპელაციური ფუნქცია და ნაკლებად გამოხატული ექსპლიკაციური და ექსპრესიული ფუნქციები. მეთხუთმეტე საუკუნის ქართულ სასისხლო სიგელში მეფე ისევე მოითხოვს სავაზიროსგან თავისი ბრძანების დამტკიცებას, როგორც მოგვიანებით ერეკლე მეორის მიერ ხელმოწერილ წყალობის სიგელში, თუმცა სასულიერო პირები ამ სასისხლო სიგელში იერარქიის მიხედვით თითქმის სრულად არიან წარმოდგენილი, რაც ჯერ კიდევ ადასტურებს სახელმწიფოსა და ეკლესიის ერთობას.

ტექსტის კომპოზიცია. გლობალური მაკროსტრუქტურა ტექსტში ყალიბდება ერთი მხრივ ფორმალურად – ენობრივ და სემიოტიკურ ნიშანთა კოჰეზიისა და ფუნქციონალურად – კოჰერენტულობის მიღწევით. ეს ზოგადი დებულება ვრცელდება დარგობრივ ტექსტებზე. თუმცა მაკროსტრუქტურის ჩამოყალიბების სრულიად ერთიანი პრინციპი არ დაფიქსირდა ჩვენი საკვლევი ტექსტების ანალიზის შედეგების მიხედვით.

პრუსიული სიგელი შედგება შემდეგი სტრუქტურული ელემენტებისაგან:

- ადრესანტი/ავტორი
- ადრესატი
- ცენტრალური ტექსტი
- თარიღი
- ხელმოწერა

ქართული წყალობის სიგელი კიდევ უფრო ინფორმატულია, რაც სტრუქტურული ელემენტების სიმრავლეშიც აისახა:

- მოხსენიებულია ქრისტე
- ადრესანტი და გვირგვინოსანის სახელი
- ადრესატი
- ცენტრალური ტექსტი
 - გადაწყვეტილება
 - არგუმენტაცია
 - კომუნიკანტთა შემდგომი ურთიერთობების პირობები
- მიმართვა საეზიროსადმი
- მდივანმწიგნობრის დასტური ხელმოწერით
- თარიღი

სასისხლო სიგელები მაკროსტრუქტურული ფორმატით განსხვავდება წყალობის სიგელების შესაბამისი მონაცემებისაგან. ქართულ და ავსტრიულ სიგელთა მაკროსტრუქტურებს შორის მკვეთრი განსხვავება არ დადასტურდა:

ავსტრიული სიგელი:

- ადრესანტი და გვირგვინოსნის სახელი
- ადრესატი

- ცენტრალური ტექსტი
 - არგუმენტაცია
 - გადაწყვეტილება
 - ჰერალდიკა
 - კომუნიკანტთა შემდგომი ურთიერთობების პირობები
- მიმართვა ქვემდგომი ინსტანციებისადმი
- მიმართვა ქვეშევრდომთა მიმართ
- ადრესანტის ხელმოწერა
- თარიღი

ქართული სიგელი:

- თარიღი
- მოხსენიებულია ქრისტე
- ადრესანტი და გვირგვინოსნის სახელი
- ადრესატი
- ცენტრალური ტექსტი
 - არგუმენტაცია
 - გადაწყვეტილება
 - კომუნიკანტთა შემდგომი ურთიერთობების პირობები
- მდივან-მწიგნობრის ხელმოწერა
- მიმართვა სავაზიროს და ქვეშევრდომთა მიმართ
- ადრესანტის ხელმოწერა

თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს ევროპული სამართლებრივი დოკუმენტის კიდევ ერთი თავისებურება, კერძოდ, ვერბალურ ტექსტს ერთვის საგვარეულო გერბი, რომლის დეტალური აღწერილობა და ცალკეული ფრაგმენტის განმარტება ტექსტშია ჩართული. როგორც ვხედავთ, შედარებული ტექსტების კორპუსის მონაცემების მიხედვით განსაკუთრებული სხვაობა მაკროსტრუქტურის ფარგლებში არ ყოფილა. ყველა არსებითი შემადგენელი სემანტი სახეზეა; მცირედი სხვაობა, რაც ტექსტებმა აჩვენეს, ეს იყო ევროპულ სიგელებში დამატებით ჰერალდიკური მონაცემების გაჩენა. ქართულ ტექსტებში არ დასტურდება ტექსტის შედგენის ადგილი, ძირითად კორპუსს დაერთვის დამატებით ინსტიტუცია სავაზიროს სახით. რაც შეეხება კონკრეტულად პრუსიულ სიგელს, მისი მაკროსტრუქტურა უკიდურესად გამარტივებულია. ყველა ეს განსხვავება განპირობებულია ზემოხსენებული ტექსტების პროდუცირებით განსხვავებულ კულტურულ სივრცეში.

ტექსტის ლინგვისტური თავისებურებისათვის. ჩვენ წინაშეა ერთსა და იმავე ენაზე შესრულებული ორი ტექსტი. აქვე მნიშვნელოვანია დავსძინოთ, რომ ერთი მათგანი შესრულებულია გერმანული ენის შიდა სტანდარტზე, ხოლო მეორე არის გერმანული ენის ავსტრიული სტანდარტი. თუ თარიღების მიხედვით ვიმსჯელებთ, ავსტრიულში ჯერ კიდევ არის მცდელობა, რომ ადგილობრივი გერმანულის დაახლოება მოხდეს შიდაგერმანულ სტანდარტთან. მაშასადამე, ენობრივი თვალსაზრისით ტექსტებში რაიმე განსაკუთრებული სხვაობა არ უნდა დაფიქსირდეს.

პრუსიული სიგელი. ტექსტი შედგება ერთი რთული წინადადებისაგან, დაწერილია მრავლობითი რიცხვის პირველ პირში, რაც გულისხმობს *პრუსია და მეფე ვილჰელმი*. მეფის სახელს თან ახლავს დასავლეთში აბსოლუტიზმის პერიოდში დამკვიდრებული მიმართვის ფორმა “Gottes Gnaden”, ხოლო, როგორც კი ფოკუსში ექცევა უშუალოდ მეფე, მიმართვის ფორმაში „მისი უმაღლესობა“ იცვლება კუთვნილებითი ნაცვალსახელით და გვაქვს მესამე პირის ფორმა, ჩაწერილი მაიუსკულით. რთული წინადადების პირველ ნაწილში, რომელიც დროში უსწრებს მომდევნოს, შემასმენელი წარმოდგენილია პერფექტის ფორმით, სადაც საუბარია გრაფ მენგდენის მეორე ხარისხის ორდენით დაჯილდოებაზე, ხოლო მომდევნო წინადადებაში შემასმენელი პრეზენტის

ფორმითაა და მასში დასტურდება ამავე პირისთვის რწმუნების სიგელის გადაცემა. ტექსტში გვაქვს გამეორება პროფორმებით. ტექსტი მინიმალური ზომისაა, შესრულებული საკანცელარიო ნორმების მაქსიმალური დაცვით.

ავსტრიული სიგელი. ტექსტის კომპოზიცია ზედმიწევნით ასახავს ამ იურიდიული დოკუმენტის შინაარსს. განსხვავებით პრუსიული სიგელისაგან, ავსტრიული ტექსტი რამდენიმე სეგმენტისაგან შედგება. როგორც მოსალოდნელი იყო, პირველ სეგმენტში სახელდება ავსტრიის იმპერატორი იოზეფ მეორე თავისი ტიტულატურით, მასთან ერთად მოხსენიებულია აგრეთვე რეგენტი და ტახტის მემკვიდრე. ქართული ტექსტებისაგან განსხვავებით, ტექსტში არაფერია ნათქვამი იმპერატორის თანამეცხედრეზე. იმპერატორი მოიხსენიება შემდეგი ფორმით: “Der Ioseph der Andere”, რიგობით სახელს აქ ანაცვლებს პარაფრაზირებული აღწერილობითი ვერსია. მთელი ტექსტი ჩაწერილია აგრეთვე მრავლობითი რიცხვის პირველ პირში. პირი, რომელსაც ეკუთვნის სიგელი, ტექსტში პირველად პროფორმებით შემოდის და პროფორმები კატაფორული მიმართებით უკავშირდება ტექსტის შემდეგ სეგმენტში საკუთარ სახელით მოხსენიებულ სიგელის მფლობელს. პროფორმათა გამეორების სქემა ასე გამოიყურება:

den wohlverdienten => denselben Namen => der **Ernst Reinhold Freyherr von Mengden** Landrath des Herzogthums Liefland => welche => dessen => **Ernst Reinhold** => ihm => welch => er => ihm **Ernst Reinhold Freyherrn von Mengden** => ihn => ihnen => **Ernst Reinhold Freyherr von Mengden** => obgedachten **Ernst Reinhold des Heiligen Römischen Reichs Grafen von Mengden etc.**

ის, რომ გრაფი მენგდენი იმთავითვე სახელობითად არ არის მოხსენიებული დოკუმენტში, ასევე გამიზნულად არის გაკეთებული. პირველად სახელით ტექსტში მონარქი მოიხსენიება, როგორც იერარქიის ზედა საფეხურზე მდგომი. მხოლოდ ამის შემდეგ პროფორმების იზოტოპიურ ჯაჭვში ერთ-ერთ რგოლად ჯდება გრაფი მენგდენის სახელი.

ტექსტში ჩართულია დამოუკიდებელ ერთეულად გერბის აღწერა, რომელიც ჩვეულებრივ მხოლობითი რიცხვის მესამე პირშია გადმოცემული. ფაქტების დეკლარირება ხდება მოქმედებით გვარში, რაც ნაკლებად ტიპურია დარგობრივი და, კერძოდ, სამართლის დარგის ტექსტებისათვის. სინტაქსური ფორმები რთულია, ხშირია რთული წინადადებების ჯაჭვი, ინფინიტიური კონსტრუქციების ჩართვით. როგორც უკვე აღინიშნა, XVIII-XIX სს-ის მიჯნაზე პრუსიაში ახდენენ სამართლის დარგიდან ლათინურის გამოძევებას, თუმცა, ავსტრიულ სიგელში მინიმალური ოდენობით მაინც რჩება ლათინური ტერმინები, ზოგიერთის გაგერმანულებაც კი ხდება, მაგ., eine Poen (nula poena sine lege – keine Strafe ohne Gesetz), რაც ნიშნავს სასჯელს. ასევე ლათინურადაა კანცელარიაში მდივნის მიერ გაკეთებული ხელმოწერა: “Ad Mandatum Sac: Cæs: Majestatis proprium CollL=et RegustL=R = de (R.F.)”.

ამრიგად, ორივე გერმანულენოვანი ტექსტის შედარებისას საანალიზო მასალამ აჩვენა, რომ ავსტრიული სიგელის ტექსტი ფაქტობრივად დაცლილია ავსტრიციზმებისაგან, თუ არ ჩავთვლით რამდენიმე დექსიკურ ერთეულს, რომელიც ამოვარდნილია სალიტერატურო გერმანული ენის კონტექსტიდან: ‘hiemit, angebohrnen Großmuth, vor andern, dahero obbesagter, fürohin, die zweien aüssere, mit auswärts gewendten Köpfe, hinfüro, mehrgemeldtem, würdign, geruhiglich, gegeben’. ტექსტი მაქსიმალურად დაახლოებულია გერმანული ენის შიდა სტანდარტს. შესაბამისად, იოზეფ მეორის სასისხლო სიგელი მენგდენების გვარისადმი სალიტერატურო ენის ნორმების ფარგლებში რჩება, ანუ გერმანული საკანცელარიო და სამართლის ენა XVIII-XIX სს-ში ვრცელდება ორივე გერმანულენოვან სივრცეში.

ქართული სიგელების ანალიზის შემდგომ აღმოჩნდა გარკვეული მსგავსება ანალოგიურ გერმანულენოვან ტექსტებთან ენობრივ დონეზე: ფაქტების გაცხადება აქაც მრავლობითი რიცხვის პირველ პირში ხდება; ზოგიერთ ეპიზოდში კვლავაც შემორჩენილია ართრონის ზოგიერთი ფორმა – „ბრძანება ესე ნიშნად გვიბოძებია“. სიგელის გამცემი უშუალო მიმართვის ფორმასაც იყენებს: „ვინცა თქვენთაგანი და თქვენის სისხლისა და გვარისა უბრალოდ მოგკლას [...]“, ანუ ქართულ ტექსტში მონაცვლეობს თხრობითი და ბრძანებითი კილო. ტექსტის

საფინანსო ეპიზოდში მეფე მიმართავს სასულიერო და საერო პირთ, სავაზიროს: „აფხაზეთის კათალიკოზო, ქუთაისის ქუთათელი და წინამძღვარო, [...] ხელისუფალნო, დიდნო და მცირენო თქვენც დაუმტკიცეთ“. მსგავსი ფორმები არ მოიძებდა გერმანულენოვან ტექსტებში, რაც განსხვავებული პოლიტიკური კულტურის შედეგია.

ჩვენ მიერ განხილული ტექსტის სახეობები ფიქსირდება როგორც ქართულ, ისე გერმანულ და ავსტრიულ სინამდვილეში. როგორც ანალიზიდან გამოჩნდა, მათ საერთო პარამეტრები აქვთ გარკვეულ ასპექტებში, მაგრამ განსხვავებული კულტურა მკვეთრ დადს ასვამს ამ, ერთი შეხედვით, თითქოსდა მკაცრ ლინგვისტურ სტანდარტებში მოქცეულ ტექსტის სახეობას. ტექსტის სახეობა „სიგელი“ არალიტერატურული ტექსტების კლასიფიკაციაშია მოქცეული როგორც ქართულ, ისე გერმანულენოვან სივრცეში. შესაბამისად, ვარიაციული განსხვავება მათ შორის მინიმუმამდე უნდა იყოს დაყვანილი, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ წლების მანძილზე, მიუხედავად საქმიანი ქაღალდების წარმოების ერთგვაროვნებისა, გერმანულ და ავსტრიულ კანცელარიაში მსგავსი ტექსტის სახეობა, გერმანული ენის შიდა და გარე სტანდარტზე კულტურის სპეციფიკიდან გამომდინარე, სხვადასხვაგვარად ჩამოყალიბდა. სხვაობა კარგად გამოიკვეთა ტექსტის ფუნქციითა განსაზღვრისას: თუკი დეკლარაციული ფუნქცია დომინანტურ როლს ასრულებდა ორივე ტექსტში, ავსტრიულ სიგელში, პარალელურად ტექსტში, მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა არგუმენტაციულმა ფუნქციამ, რაც ასევე ნიშანდობლივი იყო ქართული სიგელებისათვის. არ შეიძლება არ აღინიშნოს ქართული და ავსტრიული სიგელების ემოციური შეფერილობა, რისგანაც სრულიად დაცლილია პრუსიული ტექსტის ვარიანტი, რაც მარტივად აიხსნება ამ ქვეყნების ისტორიულ-კულტურული ფონის სხვადასხვაობით. ფაქტობრივად, პრუსიის მეფისათვის გრაფი მენგდენი არის მხოლოდ დაქირავებული პირი, რომელიც სახელმწიფოს სამსახურში მცირე ხნით იმყოფებოდა და, ბუნებრივია, მისი ცნობადობის ხარისხი არ უტოლდება მისი წინაპრის მიმართებას ავსტრიის იმპერიისადმი. გეორგ მენგდენის წინათობა ავსტრიის სახელმწიფოს ქვეშევრდომია, რომელიც თავისი შთამომავლობითა და წინაპრებით მის სამსახურში დგას, აქვს სახელმწიფოებრივი სტატუსი და, შესაბამისად, მისი წყალობის სიგელში დეტალურად არის აღწერილი შესაბამისი ატრიბუტებით სახელმწიფოს დამოკიდებულება ღირსეული ქვეშევრდომის მიმართ. კიდევ უფრო ფართოა ემოციური სპექტრი ქართულ სიგელებში, რაც ასევე განპირობებულია იმით, რომ ქართულ სინამდვილეში ისტორიულად დასტურდება არა ბატონყმური, არამედ პატონყმური დამოკიდებულება ქვეშევრდომის მიმართ.

ამრიგად, ტექსტში კარგად იკითხება სხვადასხვა სოციალურ ფენათა მიმართება. ევროპული საიმპერატორო კარისათვის ყველა დანარჩენი მომდევნო ფენა ქვეშევრდომია ანუ ხაზი ესმება სიუხერენულ ურთიერთობებს. ხოლო ქართულ სამართლებრივ ძეგლებში გვიან პერიოდშიც მკაფიოდ არის გამოკვეთილი სოციალურ ფენათა შედარებით უფრო ტოლერანტული ურთიერთ-მიმართებები. რაც შეეხება პრუსიას, ის, როგორც სამხედრო ძლიერების სიმბოლო, ერთპიროვნულად მეფის სახელით იღებს გადაწყვეტილებას, არა აქვს რაიმე მჭიდრო ვალდებულება გარკვეული დროით დაქირავებული სუბიექტებისადმი.

ქართული სამართლის ძეგლების ძალაში შესვლა ხდება სავაზიროს გავლით, ამას ერთპიროვნულად არ წყვეტს მეფე. წარმოდგენილ დოკუმენტს ესაჭიროება აღმასრულებელი ორგანოს დასტური. ავსტრიულ სინამდვილეში იმპერატორის გადაწყვეტილება ცალსახაა და ის იმპერიის ფარგლებში მცხოვრები ნებისმიერი სოციალური ფენისა, თუ ადმინისტრაციული და სასულიერო იერარქიის წარმომადგენლისაგან ითხოვს პირველი სახელმწიფო პირის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების აღიარებას და პატივისცემას. ხოლო პრუსიის მეფე, იღებს რა გადაწყვეტილებას, ეს უკანასკნელი ხელმოწერისთანავე უპირობოდ უნდა იქნეს მიღებული იმპერიის ქვეშევრდომთა მიერ, ანუ ყველა იმათ მიერ, ვისზეც ვრცელდება იმპერიის გავლენა. განსხვავება მმართველობის სისტემაში გარკვეულწილად ამ ქვეყნების ისტორიული განვითარებითაც არის განპირობებული. საქართველოს და ავსტრიას თავისი სახელმწიფოებრივი განვითარების უფრო ხანგრძლივი ისტორია აქვთ, ვიდრე პრუსიას. ის, როგორც პოლიტიკური ერთეული, გვიან ჩნდება გერმანიის ტერიტორიაზე და საკუთარი მითიური სამხედრო ძლიერების შესუსტების შემდეგ კარგავს თავის პოლიტიკურ გავლენას ევროპის ქვეყნებზე.

თავისთავად ტექსტის სახეობები შეიცავს გარკვეულ უნივერსალურ მახასიათებლებს, რაც ტიპური უნდა იყოს გარკვეული ტექსტის სახეობისათვის ნებისმიერ ენაში, მაგრამ ცდომილება შესაძლებელია დაფიქსირდეს არამარტო განსხვავებულ ენობრივ სივრცეში. ტექსტების შედარებამ გვიჩვენა, რომ, მიუხედავად შიდაენობრივი სტანდარტის არსებობისა, პლურიცენტრულ გერმანულ ენაში ენათა ნაირსახეობებშიც ვლინდება არა მარტო ენის სხვადასხვა დონეზე არსებული თავისებურებები, არამედ ერთი და იმავე ტექსტის სახეობის მეტ-ნაკლებად განსხვავებული სურათი. ორივე გერმანულენოვან ტექსტში ჯერ კიდევ გვხვდება ლექსიკურ დონეზე საკანცელარიო ლათინურის ცალკეული ერთეულები, შიდა და გარეენობრივი სტანდარტის ნიშნები. ტექსტის ამ სახეობის თანამედროვე ვარიანტისაგან განსხვავებით, ისტორიულ ტექსტებში პერიორიტეტულია მოქმედებითი გვარი, ნაცვლად ვნებითისა და აგრეთვე მრავლობითი რიცხვის პირველი პირის ფორმები, რაც აგრეთვე ტიპური უნდა იყოს მონარქიული სახელმწიფოს სამართლებრივი დარგობრივი ენისათვის. აგრეთვე ნიშანდობლივია ბრძანებითი კილოს აქტიური გამოყენება ქართულსა და ავსტრიულ ტექსტებში, სადაც ტექსტის სახეობაშივე გვეძლევა მონარქიული სახელმწიფოს საკმაოდ სრულყოფილი სურათი, რაც აგრეთვე შესაბამისად არის გაფორმებული ენობრივ დონეზე. ამრიგად, კიდევ უფრო მარტივია განმასხვავებელი ნიშნების მოძიება სხვა ენაზე წარმოქმნილი ტექსტის თუნდაც მსგავს სახეობაში. მაგრამ საკმარისია გარკვეული ისტორიული, სოციო-კულტურული მსგავსების დაფიქსირება სხვადასხვა ენის მატარებელ კოლექტივში, რომ ტექსტის ფორმირებისას ხშირად შესაძლოა ამოქმედდეს მსგავსი ენობრივი ფორმები, მოვლენები და, შესაბამისად, ხდება ტექსტის სახეობის სტანდარტიზაცია. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ტექსტის სახეობა, როგორც ენობრივი ქმედების კონკრეტული ფორმა, გარკვეული კულტურის ანარეკლია, რის გამოც ენობრივი თავისებურება ხშირად კულტურის სპეციფიკითაა განპირობებული.

ლიტერატურა:

- ავსტრიელი იმპერატორის – იოზეფ II-ის სიგელი ერნსტ ბურგარდტ ფონ მენგდენისათვის გრაფის ტიტულის მინიჭების შესახებ (22.06.1774): დაცული საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში. ფონდი: VAR 58^a;
- გამყრელიძეების საგარეულო სისხლის სიგელი [1446]. (1909): კრებულში: *საქართველოს სიძველენი*. ტ. 2. პროფ. ექვთიმე თაყაიშვილის რედაქციით. თბილისი;
- პრუსიის მეფე ვილჰელმის მიერ რუსეთის იმპერიის პოლკოვნიკისა და ფლიეგელ-ადიუტანტის, ჰუსართა პოლკის მეთაურ გეორგ მენგდენზე გაცემული მეორე ხარისხის ორდენი (27.05.1875): დაცული საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში. ფონდი: VAR 58^b;
- სახელის წყალობის წიგნი ერეკლე II-ისა ზაალ საამისშვილისადმი [1783]. (1965): კრებულში: *ქართული სამართლის ძეგლები*. ტ. II. საერო-საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს.). ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. თბილისი: მეცნიერება;

Adamzik, Kirsten

- (1995): *Textsorten – Texttypologie*. Eine kommentierte Bibliographie. Münster: Nodus Publikationen;
- (2008): *Textsorten und ihre Beschreibung*. In: Janich (Hrsg.) *Textlinguistik*. Tübingen: Narr. 145-177;

Ammon, Ulrich (1995): *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Das Problem der nationalen Varietäten. Berlin: de Gruyter

Baumann, Klaus-Dieter (1992): *Kontrastive Fachsprachenforschung*. Tübingen: Narr.

Beaugrande, Robert-Alain de (1997): *Textlinguistik: Zu neuen Ufern?* In: Antos/Tietz (Hg.): *Die Zukunft der Textlinguistik*. Traditionen, Transformationen, Trends. Tübingen: Niemeyer. SS. 1-11;

Clyne, Michael (1984): *Language and Society in the German Speaking Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.

Coulmas, Florian (1979): *Sprache und Kultur*. Einleitung zu Hymes, Dell: *Soziolinguistik*. Zur Ethnographie der Kommunikation. Frankfurt/M., SS. 7-25;

- Fix, Ulla** (2008): *Texte und Textsorten – sprachliche, kommunikative und kulturelle Phänomene*. Berlin: Frank & Timme;
- Harris, Z.S.** (1952): *Discourse Analysis*. In: *Language*. Vol. 28. SS. 1-30;
- Henne, Helmut** (1986): *Jugend und ihre Sprache*. Darstellung, Materialien, Kritik. Berlin/NY: de Gruyter;
- Hermanns, Fritz** (2003): *Interkulturelle Linguistik*. In: Wierlacher, Alois/Bogner, Andrea (Hg.): *Handbuch interkulturelle Germanistik*. Stuttgart/Weimar: Metzler. SS. 363-373;
- Wiesinger, Peter** (1988): *Das österreichische Deutsch*. Wien: Böhlau

NINO KIMERIDZE

**TEXT TYPES – CULTURE-SPECIFIC LINGUISTIC PHENOMENON
(BASED ON THE ANALYSIS OF GERMAN AND GEORGIAN TEXT TYPES)**

Summary

Recently in scholarly literature special emphasis has been placed on the large scale interdisciplinary resources of Text Linguistics. This is particularly so when the object of research is a certain type of text, especially a text in a particular field of man's activity. In the texts in question universal textual peculiarities are combined with the features typical of specific fields. Therefore, for the comprehensive interpretation of different text types, an interdisciplinary approach is of vital importance. Since a particular text is characterized by prototypical as well as culture specific features, the study of text types has become an essential part of Text Linguistics.

The study of text types makes it possible to investigate culture-specific peculiarities of texts, i.e. text types can be viewed as cultural artifacts, tools for conveying cultural values. It can be said that the text creates as well as preserves culture. The data examined in the paper is a proof of it. The study has been carried out on the material of Austrian and Prussian grants of the 18th and 19th centuries preserved at the National Centre of Manuscripts. The analysis of the juridical texts in question has revealed linguistic peculiarities and variability of the varieties of Standard German and Standard Austrian of the discussed period. Apart from the comparative study, a contrastive analysis has also been carried out; the German texts in question were contrasted with the Georgian grants of the same period. The contrastive study has revealed cultural specificity in the linguistic realization of the texts of the same genre.

თარგმანები

დაღუპული გემის მეზღვაურის მოთხრობის ინტერპრეტაცია
ჯონ ბენისის მიერ¹

სტატიის თარგმანი ეკუთვნის ე. ავალიანს. კომენტარები ტექსტის ბოლოს ჯ. ბენისისა და ე. ავალიანის მიერ არის გაკეთებული

დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი წერილობითი ლიტერატურის კომპლექსურ ნაწარმოებს წარმოადგენს, რომელიც ნაწილობრივ დაფუძნებულია ეზოთერულ სიბრძნეზე. ტექსტის ზედაპირული წაკითხვის დროსაც კი აშკარაა მისი ნათესაობა ხალხური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებთან: სტილის, სიტუაციის, ანონიმურობის და ხასიათთან მიდგომის თვალსაზრისით, რაც ტრადიციულ და ანდაზურ სიბრძნესთან მსგავსებაში ვლინდება. აღნიშნული ტექსტი არ ატარებს ალეგორიულ ხასიათს. მზის ღვთაების სამოცდათოთხმეტი ფორმის კონცეფცია მოქცეულია ხალხური ზეპირი გადმოცემის ფორმატში, მაშინ, როცა ღვთიური სიბრძნე, რომელიც ღვთაებებისადმი მსხვერპლის შეწირვის შესახებ არის წარმოდგენილი, ყოველგვარ აზრს მოკლებულია და რელატივიზებულია ღვთაების მიერ აღნიშნული საკითხის წამოჭრით. ნაწარმოების ბოლო ნაწილი მითს წარმოადგენს, რომელიც დაკავშირებულია მორალის საკითხების ზომიერ ქადაგებასთან; აღნიშნულ თემას პარალელები დაეძებნება რელიგიურ ტექსტებში. „თხრობა“ წარმოდგენილია ციკლურ ფორმატში, სადაც პირველი პირობის თხრობა ირონიული ეფექტის გასაძლიერებლად არის გამოყენებული.

ტექსტი არ არის უშუალოდ დიდაქტიკური ხასიათის, თუმცა აერთიანებს თავგადასავლის და თავგადასავლიდან მიღებული გამოცდილების საკითხებს.

დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი თავდაპირველად მიიჩნეოდა მარტივ ხალხურ ტექსტად, თუმცა მოგვიანებით მისი ინტერპრეტაცია შეიცვალა და შეიძინა რთული, მრავალშრიანი ნარატივის ხასიათი, რომელშიც მოგზაური მოძრაობს დროსა და სივრცეში და აღწევს კოსმოსადე, მითიურ ადგილამდე, სადაც იგი ხვდება უძველეს დემეტოს, რომელიც უამბობს მას სამყაროს დასასრულის შესახებ (ქარავმების სახით), ამის შემდეგ მეზღვაური ბრუნდება ეგვიპტეში. ტექსტის ახლებური მიდგომით წაკითხვა ტექსტის მნიშვნელობას უფრო აზუსტებს, თუმცა ეს მიღწეულ იქნა მისი წინამორბედი გამოცემების გათვალისწინებით და იმითაც, რასაც თავად ტექსტი ამბობს და ეყრდნობა. საინტერესოა ტექსტთან დაბრუნება მისი ფორმისა და ასოციაციების განხილვის თვალსაზრისით, ისევე როგორც დამატებითი კვლევების ჩართვა, რათა მოხდეს მისი, როგორც ერთიანი, მთლიანი ლიტერატურული ნაწარმოების გაგება. თუ აღნიშნულ მოთხრობას ერთ მთლიანობაში განვიხილავთ, აუცილებელია, დაისვას მისი ერთიანობის საკითხი ისევე, როგორც დაისვას საკითხი სხვადასხვა თემატიკის ერთიანობისა, ან მათი სხვადასხვა მიმართულების შესახებ. მსგავსი საკითხების წამოჭრა ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ აღნიშნული მოთხრობა წარმოადგენს თვითცნობიერ, თვითკმარ ლიტერატურულ ნაწარმოებს და ის არ არის „გულუბრყვილო“ შემთხვევითობის პროდუქტი.

აღნიშნულ მოსაზრებას იზიარებს თითქმის ყველა ის ავტორი, ვისაც ამ ბოლო დროს რაიმე დაუწერია მოცემულ ტექსტთან დაკავშირებით (იხ. ქვემოთ შენიშვნა 2), თუმცა აღსანიშნავია თეორიული მიდგომებიც, რაზეც აქ აღარ შეეხერხებოდა, რადგან, მიუხედავად იმისა, რომ ჩემი დისკუსია ეყრდნობა და იკვლევს ერთი ავტორის კონცეფციას, აღნიშნული მი-

¹ საავტორო უფლება თარგმანზე ეკუთვნის ჟურნალს „ცივილიზაციური ძიებანი“.

ზნად არ ისახავს ავტორის განზრახულის ხელახალ გააზრებას. ჩემი მიზანია, მოვახდინო ერთგვარი მოდელირება ამ მოთხრობისა, რაც თანამედროვეობისათვის გასაგები იქნება და ძველი საზოგადოებისათვის იდეალური. გარკვეულწილად ჩვენი მიდგომა დაფუძნებულია იმ მოსაზრებაზე, რომ ეგვიპტური ტექსტებისა და ცოდნის გარკვეული ნაწილი ატარებდა ექსკლუზიურ, ან ეზოთერულ ხასიათს (იხ. კომენტარი 1).

აუცილებელია ტექსტი მივაკუთვნოთ სავარაუდო გარემოსა და პერიოდს, საიდანაც მისი წერილობითი ფორმა წარმოიშვა. რადგანაც ამ ტექსტის მხოლოდ ერთი მანუსკრიპტია ცნობილი და მისი შესადარი ტექსტი არ შემორჩენილა, ინტერპრეტაცია მეტწილად დამოკიდებული უნდა იყოს თვითონ ტექსტის წაკითხვაზე და თემატურ, ან კულტურულ ანალოგიებზე, რომელთა გარკვეული ნაწილი ნაკლებად მნიშვნელოვანია და მისგან დაცილებული (იხ. კომენტარი 2). ამ უკანასკნელ შემთხვევაში აღსანიშნავია, რომ თვით ერთადერთი ტექსტიც კი, შესაძლებელია, განხილულ იქნეს სხვა ლიტერატურულ და თუნდაც არაწერილობითი ფორმით შექმნილი მოთხრობების გვერდით, ერთგვარ ჰიპოთეზურ კონტექსტში; ამგვარ მიდგომებზე დაფუძნებულმა ინტერპრეტაციამ შესაძლოა, რომ არ გაამართლოს, თუმცა მსგავსი მიდგომა უფრო მისაღებია, ვიდრე ის ვარაუდები, რომლებიც ამ მიდგომას არ ითვალისწინებენ. ის, რაც ფაქტობრივად უცნობია ჩვენთვის, არის ის, თუ როგორ აღიქვამდნენ თვითონ ეგვიპტელები აღნიშნულ ტექსტს; ამ თვალსაზრისით სინამდვილეს ფარდა ახედებოდა, თუ გავითვალისწინებდით მრავალ ანალოგიურ ასლებს, ამ ჟანრის განვითარების მოგვიანო პერიოდიდან ცნობილ სხვადასხვა ტექსტს, ისევე როგორც ზეპირი, ან სხვა სახის ინფორმაციას, თუმცა მსგავსი ინფორმაცია ძალზე მწირია. აღნიშნული შეფასება შესაძლოა შეიცვალოს ახალი გარემოებით, თუმცა დარიგებების ტექსტებთან შედარებით, დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი არ წარმოადგენს ფართო ხასიათის ჟანრის შემადგენელ ნაწილს.

დაღუპული გემის მეზღვაური

ფოლკლორული ანალოგიები: ნარატივის ქარგა და მისი ფართო მნიშვნელობა, სცილდება საკუთრივ იმას, რასაც გვთავაზობს და მოიცავს ფოლკლორული ანალოგია.

დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი შუა ხანის ეგვიპტურ ლიტერატურულ ტექსტებთან შედარებით სტილისტურად უფრო „ზეპირი“ გადმოცემის ხასიათს ატარებს; დღემდე შემორჩენილი ეგვიპტური ლიტერატურის ყველა ნიმუში პატარა ჯგუფის წიგნიერი ელიტისთვის იყო შექმნილი და მისი შეფასება უნდა მოხდეს აღნიშნული კონტექსტიდან გამომდინარე. მეტად რთულია წარმოვიდგინოთ წერილობითი ასლების, ან წერილობითი თხზულებების როლი არაწიგნიერ დიდ კულტურაში. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ზემოთ ხსენებული ლიტერატურის ნიმუშის მოტივებს არ იცნობდნენ ისინი, ვისაც უშუალო შეხება არ ჰქონდა დამწერლობასთან, თუმცა აღსანიშნავია, რომ წერილობითი ტექსტები კომუნიკაციის საშუალებას არ წარმოადგენდა ამ ხალხისათვის. ამგვარად, მიუხედავად იმისა, რომ ახალი სამეფოს პერიოდში ჰორის და სეთის ამბავი შუა სამეფოს ლიტერატურულ ნამუშევრებთან შედარებით ნაკლებად ელიტური კომპოზიციის ხასიათს ატარებს, გარდინერის მოსაზრება აღნიშნული ტექსტის თაობაზე, რომელიც მას მიიჩნევს „წმინდა სახალხო გამოყენებისათვის გამიზნულად“, არ შეესაბამება არსებულ სოციალურ რეალობას. მის მიერ დანახული რეცეფცია, რომ თითქოსდა „სოფლელი ამბავის მთქმელი ამბავს ყველა ჩაცუცქული როხროხა გლეხების წრეში“, არადამაჯერებლად გამოიყურება. ზეპირი გადმოცემის ტრადიციული ფორმა და შინაარსი უცნობია, თუმცა მეტრის ფართოდ გავრცელება, სავარაუდოდ, დაკავშირებულია მის გამოყენებასთან ფორმალურ და ამადლებულ ზეპირ ორატორობაში; ამგვარი კონტექსტიდან გამომდინარე, ზეპირმა გადმოცემამ, სავარაუდოდ, ლოგიკურად აჯობა დამწერლობას. მეტრიკა შესაძლოა ატარებდეს ზოგად ხასიათს მაღალი კულტურებისათვის და გვხვდებოდეს ჩვეულებრივ ზეპირ პრაქტიკაში, ამდენად, არსებობს ალბათობა იმისა, რომ ამბავის მოთხრობელი ორივე კონტექსტში გამოჩნდეს. მომდევნო ხანის წერილობითი ტექსტები წინამორბედ გამოცდილებას ზეპირი პრაქტიკის სახით გამოიყენებენ, თუმცა წერილობითი ვარიანტების დაკავშირება ფორმებისა და მოცულობის თვალსაზრისით რთულია და განს-

ხვავებულია მათი პირველადი ზეპირი კომპოზიციებისგან, რაც მცირე საფუძველს გვაძლევს თავად ზეპირი ფორმების აღდგენისათვის.

დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი არ უნდა მივიჩნიოთ შუა ეგვიპტური ხანის სხვა ლიტერატურულ ტექსტებზე ადრეული პერიოდის ნაწარმოებად იქიდან გამომდინარე, რომ ეს ტექსტი უფრო მეტად ზეპირი ხასიათის მატარებელია. ამიტომ, შეცდომა იქნებოდა მისი პოზიციის განსაზღვრა წერილობით და ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებთან მიმართებაში (იხ. კომენტარი 3). მისი „ზეპირი“ ხასიათი მნიშვნელოვანია არა ზეპირ ნარატივთან კავშირში, არამედ იგი სხვა ლიტერატურულ ტექსტებთან მიმართებაში ვლინდება. ტექსტის ზედაპირული მახასიათებლები თვალსაჩინოდ მარტივ ხასიათს ატარებს. ლექსიკა და სტილი მარტივია, მაშინ, როცა სტრუქტურა დახვეწილი, მრავალმრიანი ხასიათისაა და მისდევს კარგად ჩამოყალიბებულ თხრობის ხაზს, მთლიანი პასაჟი მეორდება მხოლოდ უმნიშვნელო ვარიაციებით (23-40=89-110). სხვა მსგავსი შემორჩენილი „გულუბრყვილო“ ხასიათის თხზულება არის ფ. ვესტკარი (P. Westcar), რომლის ჩვენამდე მოღწეული ფორმა, როგორც ჩანს, ერთი საუკუნით გვიან შეიქმნა. ამგვარად, დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი მიზნად ისახავს წარმოაჩინოს ზედაპირული სიმარტივე და სისადავე ტექსტისა, ეს მაშინ, როცა სხვა შუა ეგვიპტური ხანის „კლასიკა“ ორიენტირებულია გამოცემის კომპლექსურობაზე და გამოთქმების სიუხვეზე. მისი სტილი და ტონალობა უფრო მეტად განსხვავდება მისი თანამედროვე ტექსტებისაგან, ვიდრე ახალი სამეფოს ტექსტებისა და ოდნავ მოგვიანო პერიოდის ამბებისაგან, რომელთა ძირითადი ნაწილი მეტად ფორმულირებულია (იხ. კომენტარი 4); თუმცა არსებობს გამონაკლისი ტექსტიც – ვენამუნი (ჭენამუნი). დაღუპული გემის ამბავი რთული დატვირთვებისა და ქარაგმული თემების გამო შეიძლება შუა სამეფოს ეზოთერიკას უკავშირდებოდეს, მისი ზედაპირული სიმარტივე საეჭვოა აღმოცენებულიყო უშუალოდ ზეპირი ხალხური თხრობის ჟანრიდან. სავარაუდოდ, სოციალურ, რეალურ, ზეპირმეტყველების კონტექსტში ეს სიმარტივე უკეთესად იქნებოდა შესწავლილი და გაგებული. მიუხედავად ამისა, ქარაგმები, როგორც ჩანს, ხშირ შემთხვევაში ეზოთერულ ხასიათს ატარებს, თუმცა სტილის გარკვეული მახასიათებლები და ფრაზების ზეპირად გამეორების სიხშირე, როგორც ჩანს, ახლოს იყო ზეპირმეტყველების ფორმასთან, კომპოზიცია კი, ერთი მთლიანი კონტექსტის სახით, სავარაუდოდ არ შეესაბამებოდა ზეპირსიტყვიერების ტექსტების ნიმუშებს. ძირითადად, თხრობის ქარგა ახორციელებს ზეპირი ფორმის იმიტაციას არა იმიტომ, რომ თვითონ ამბავი სამ ნაწილად არის წარმოდგენილი ერთი მოთხრობის შიგნით, არამედ იმიტომ, რომ უმატებს ქარაგმებს და ამჭიდროვებს ტექსტს იმის ნაცვლად, რომ გაამდიდროს ტექსტი უხვი სტილისტური გამოთქმებით. „ამბავი“ წერილობითი ლიტერატურის სტატუსის მატარებელი უნდა იყოს და განსხვავებულია პაპირუსისაგან, რომელიც აფიქსირებს ზეპირ კომპოზიციას. ეს მოსაზრება წარმოჩენილია ტექსტის დაკნინებით (ხარვეზებით), რომელსაც უნდა ჰქონოდა წერილობითი სახე (იხ. კომენტარი 5).

ნებისმიერ შემთხვევაში საეჭვოა, რომ მომხდარიყო ზეპირი კომპოზიციის მხოლოდ ერთი ჩანაწერის სახით გადარჩენა და ჩვენამდე მოღწევა.

„ზეპირი“ კონტექსტი გაძლიერებულია ტექსტის პირველი სიტყვებით – *dd jn*, რომელიც, როგორც ჩანს, იკითხებოდა, როგორც „ღირსეული მთქმელის საუბარი“ და არა როგორც „შემდეგ ღირსეულმა მოსაუბრემ დაილაპარაკა“. ეს წინადადება წარმოადგენს არა მთლიან სინტაქსურ ფორმას, არამედ წერილობითი კონტექსტების დამახასიათებელ ჩანაწერებს, თუმცა აღნიშნული არ არის იდენტური წერილობითი ფორმით წარმოდგენილი საუბრებისა (ჩვეულებრივ *dd mdw*, ამ ფორმატში გამოყენებისთვის ზედმეტად ფორმალურ ხასიათს ატარებს); აღნიშნული შესავალი, როგორც ჩანს, ამტკიცებს ტექსტის წერილობითი სახის კომპოზიციურ ხასიათს, რომლის მიზანს საუბარი წარმოადგენს. ამის შემდგომ, თუკი ხდებოდა ტექსტის ზეპირსიტყვიერებაში გადატანა და ეს აუცილებლად უნდა მომხდარიყო ასე, ტექსტი იძენს უკვე დამატებით ფორმალურ შესავალს.

ამდენად, ტექსტის პრეზენტაცია ქმნის ისეთ ფორმას, რომ აუდიტორიამ წარმოდგენილში შეიცნოს ზეპირსიტყვიერებაში შექმნილი სახალხო ამბის იმიტაციური სახე, რაც ეს კონ-

ტექსტი ზემოქმედებას ახდენს და განმარტავს შინაარსს. აღნიშნული ზეპირსიტყვიერების, ან ფოლკლორული ანალოგიის ასპექტების გათვალისწინება საინტერესოა, მაგრამ ჩემს მიზანს წარმოადგენს არა ტექსტის მოტივის ანალიზი ფოლკლორული კვლევის საფუძველზე, არამედ მისი მოჩვენებითი ფოლკლორული ასპექტების დანახვა ლიტერატურული კონტექსტის ფარგლებში; ამ თვალსაზრისით ფართო ხასიათის ინტერკულტურული შედარებანი უადგილოა, თუმცა სხვა საკითხებთან მიმართებაში მათ შესაძლოა ჰქონდეთ უფრო მნიშვნელოვანი ღირებულება.

ფოლკლორული მოთხრობებისათვის დამახასიათებელ ტიპურ თავისებურებას წარმოადგენს მის გმირთა სახელების არაღნიშვნა. მხოლოდ ერთადერთ შემთხვევაშია მითითებული კონკრეტული ადგილები, მოქცეული ქარგაში, სადაც ვავატი და ბიგა არიან მოხსენიებულნი (9-10) და ესეც ძირითადი მოთხრობის პირველ წინადადებაშია, რომელიც, როგორც ჩანს, სინაში ხდება (23-4, მეორდება 89-90). პერსონაჟები იცნობა მათი ტიტულების მიხედვით, *HAṯj-af* და *Smsw*, და არა მათი როლის კონკრეტული მითითებით. მეფე მოხსენიებულია შესავალში, ისევე როგორც მოთხრობაში, თუმცა მეფის სახელი არ არის მოხსენიებული და არც გველი არ არის დასახელებული საკუთარი სახელით. აღნიშნულ ანონიმურობას შესაძლოა ჰქონდა უფრო ფართო, თითქმის კვაზიმითოსური დატვირთვა.

მაყურებლის მოტივი (როგორც შეიძლება დახასიათდეს *smsw/მოთხრობელი*), რომელიც იპყრობს ყურადღებას საკუთარი ამბით, სავარაუდოდ ფოლკლორული საწყისის მატარებელია, რომელსაც ჰქონდა მოთხრობისათვის ერთგვარი შესავლის სახე; ტექსტის ფარგლებში ეს ქმნის ერთგვარ სიმბაზრეს იმასთან დაკავშირებით, რომ ის, რაც ყველაზე საინტერესოა, მოცემულია არა მოთხრობაში, არამედ ჩნდება მის კონტექსტში. აქედან გამომდინარე, სავსებით შესაძლებელია, რომ მოთხრობების მთელი ციკლის დამუშავება და დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი, შესაძლოა, წარმოიქმნა კიდევ აღნიშნული ციკლიდან, ან მსგავსი სახის მოთხრობისაგან. არსებული წყობა ტოვებს ერთგვარ სივრცეს დიდი ციკლისთვის, რადგან მთავარი პერსონაჟი არ იძლევა ცნობას საკუთარი თავის შესახებ, თუმცა ნარატორი გვთავაზობს მორალურ მხარდაჭერას მისთვის მანამ, სანამ ის მიაღწევს სატახტო ქალაქს, საზღვრის ჩრდილოეთით, მრავალდღიანი მოგზაურობის შემდეგ. ციკლები და ციკლური კონტექსტები გავრცელებულია როგორც ეგვიპტურ ლიტერატურაში, ისევე ფოლკლორულ მოთხრობებში, თუმცა გველის მოთხრობის ძირითადი შინაარსი, როგორც ჩანს, არ შეესაბამება ციკლს და უფრო მეტად სავარაუდოდ ხდება ციკლის ფორმასთან ერთგვარი სიმბოლური მიმართება და არა მისი წარმოშობა აღნიშნული ციკლიდან.

მაყურებელი, ე.წ. „მეზღვაურის“ სახით, განეკუთვნება ჯგუფს, რომელიც ბევრ საზოგადოებაში ცნობილი არის ე.წ. გრძელი ამბების მოთხრობელის სახით: ასეთი ადამიანის პირში მოთხრობის „განთავსება“ ნიშნავს, რომ ეს პირობითად უნდა იქნეს აღქმული. იგივე მიდგომა დამუშავებულია ჰარდიედის (*Hardjedef*) მიერ ფ. ვესტკარში (*P. Westcar*), სადაც ეს უკანასკნელი აღნიშნავს, რომ საკუთარი ეპიზოდის წინმსწრები ამბები დაკავშირებულია წინა პერიოდებთან და მათში გადმოცემული სიმართლის გარჩევა გამოგონილი ამბისაგან მეტად რთულ საკითხს წარმოადგენს. მაგალითისათვის, საინტერესოა ჯედის (*Djedi*) საქმენი და განსაკუთრებით სამი მომავალი მეფის დაბადების ამბავი. ნარატორის მიერ დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავზე არჩევანის გაკეთება შედარებით გაურკვეველია და შესაძლოა ეს საკითხი შესწავლილ იქნეს მრავალ დონეზე. ძირითადი შინაარსი იმდენად სერიოზულია, რომ ღიად არ არის ფორმულირებული, შესაბამისად, ნარატორის მიერ მის გაუფასურებას და გაუბრალოებას აზრი ეკარგება. უფრო მეტად სავარაუდოა, რომ ტექსტი გრძელი ამბის ერთი ნაწილია, რომელიც ნებისმიერი წიგნიერი მკითხველისთვის არის გათვალისწინებული და შინაარსის დაფარვის მიზნით მოთხრობილია არარეალური ნარატორის მიერ. თვითონ მოთხრობელი შეიძლება აკეთებდეს ერთგვარ მინიშნებას საკუთარ ორაზროვან სტატუსზე სიტყვებით, როცა ის ამბობს, რომ ის: „თავისუფალია გაზვიადებებისგან“ (12-13), თუმცა ეს ფრაზა ყველგან ჩნდება, დაკავშირებულია მოგზაურობასთან და სავსებით შესაძლებელია,

რომ წარმოადგენდეს *šmas*-სათვის ჩვეულებრივ განსაზღვრებას. თუმცა, უკვე მომდევნო ამბის თხრობაში აღნიშნული გამოთქმა უნდა ატარებდეს ერთგვარ ირონიულ დატვირთვას.

ბრაიანის (Bryan) შენიშვნის თანახმად, მოთხრობელი შორს არის თავად „გმირის“ სახისაგან, ის იზიარებს პროტაგონისტის სახეს, რაც გვხვდება სხვა მოთხრობელთა მომენტშიც, მთავარი გმირების პერსონასთან მიმართებაში, თუმცა უიღბლო მოგზაური, რომელიც მარცხს განიცდის და არ იცის როგორ მოიქცეს არსებულ სიტუაციაში, შესაძლოა, წარმოადგენდეს არა „ცუდ კომიკურ მაგალითს“, არამედ მოთხრობის სახასიათო გმირს, რომელსაც წარმოგვიჩენს ნარატორი. მისი სახის ძირითადი დატვირთვა იმაში მდგომარეობს, რომ წარმართოს მოთხრობა. ეს მომენტი არ გვაძლევს დაკვნიების გაკეთების საშუალებას ტექსტის ფოლკლორული ანალოგიების შესახებ, თუმცა ბრაიანი მართალი უნდა იყოს, როდესაც მიიჩნევს, რომ მოთხრობელი წარმოადგენს გარკვეულ „ტიპაჟს“, ანუ ჟანრის სახეს და არა სრულიად დამოუკიდებელ სახეს. მისი განმეორებითი შეცდომები და გაუგებრობები შესაძლოა მომდინარეობდეს ნაცნობი რეპერტუარის სიტუაციებიდან და ატარებს თავად მოთხრობის განვითარებისათვის არსებით ხასიათს. ის, რაც განსახვავებს ნარატორს სინუსეს სახასიათო გმირისაგან (ასევე *šmas*, ზემოთ შენიშვნა. 19), ან გლესს „ელოქენტის გლესში“ (Eloquent Peasant), ამ შემთხვევაში არის მოთხრობელის ზედაპირული ხასიათი: არაფერი ფსიქოლოგიური არ ჩნდება მის მიერ განვლილ ტრანსფორმაციებში და ეს ასპექტი არეკლილია თხრობის სტილზეც. ერთგვარი მორალური, ან დიდაქტიკური გზავნილები მოთხრობელს წარმოდგენილი აქვს მხოლოდ მისი და გველის სენტენციურ, ანდაზური ხასიათის გამონათქვამებში. მოთხრობაში და მისი კონტექსტის სხვა მოცემულობებში ეთიკური ქვეტექსტები პერსონაჟის დახმარებით არ არის რეალიზებული. ფოლკლორული ანალოგია ტექსტს აქაც სქემატურობის მნიშვნელობას სძენს, მაგრამ კონტექსტი და სქემის დიდებულება საკმაოდ რთულ, კომპლექსურ ხასიათს იძენს, მაშინ, როცა პირველი პირის თხრობის მანერა გამორიცხავს ნებისმიერ მარტივ მიმართებას ფოლკლორულ ისტორიებთან.

ძირითადი მოტივების, სიტუაციებისა და ფორმულირებების გამოყენება თავალში საცემია მოთხრობის ორი ამბის შესავალ ნაწილში, რომელიც მოქცეულია თავად მოთხრობაში. *šmas* შესავლის ბოლო ნაწილს იწყებს შემდეგი ანდაზით: „ადამიანს გადაარჩენს მისი პირი“ (17-18), თხრობას კი იწყებს ფორმულით: „ნება მომეცი მოგიყვე შენ ისე, როგორც / რაც მოხდა...“ (21-2), რაც სიტყვასიტყვით მეორდება აგრეთვე გველის მიერ (125). მოთხრობები წარმოდგენილია „ანდაზისებრი“ პასუხების ფორმით გარკვეულ სიტუაციებთან მიმართებაში და მათი დეტალური დასაბუთებული ხასიათი, ერთიმეორის ანალოგიების სახით, გამახვილებულია ფორმალური პარალელიზმით. აღნიშნული ქარგა კონტრასტულია გველის შესავალ მოთხრობაში, რაც უახლოვდება გადამწყვეტ, ძირითად აზრს (124):

როგორი იღბლიანია ის, ვინც ყვება მის (მწარე) გამოცდილების შესახებ (მას შემდეგ), რაც მისმა ტანჯვამ ჩაიარა.

ეს განცხადება, რომელიც ასევე ანდაზის ხასიათს ატარებს, ფოლკლორის წიაღში და სხვა მოთხრობებშია წარმოდგენილი, რადგან ის უზრუნველყოფს ამბის თხრობის დასრულებას და განჭვრეტს „ბედნიერ დასასრულს“, ან, სულ მცირე, მიგვანიშნებს პროტაგონისტის საფრთხეებიდან გადარჩენაზე. თუმცა ეს მიზანი ტექსტში სავარაუდოდ უფრო სრულად არის წარმოდგენილი. ეს კომენტარი უკეთდება როგორც მეზღვაურის, ისე გველის ამბავსაც, რომელიც მაშინვე მოსდევს პირველ მოთხრობას, მაშინ, როცა განაცხადი მართებულია ტექსტის ფარგლებში და მის გარეთაც. აღნიშნული განცხადება ასევე უკავშირდება გველის მორალის თვითკონტროლირების საკითხს და იმასაც, თუ როგორ დაეხმარება იგი მეზღვაურს სახლში დაბრუნებაში, რაც მოხდა არაპირდაპირი გზითა და გაგებით, არამედ საზოგადოებაში მეზღვაურის ინტეგრირებით.

აღნიშნული მორალური დებულებები კონტრასტულია სხვა ჩართვებთან შედარებით, ერთიანი მოთხრობის შიგნით, რომელიც შემდგომ ერთ ანდაზისებრი ქარგას ქმნის, ან, სულ

მცირე, სტერეოტიპული დებულებების სახე აქვს. ნარატორის შეფასება, რომელიც ექსპედიციის ხელმძღვანელის ნათქვამს გადმოგვცემს: – „აღამიანს გადაარჩენს მისი პირი“, ირონიული უნდა იყოს კონტექსტში, რადგანაც წინამძღოლის სრული დუმილი სიტუაციის ირონიზირებაა და შესანიშნავი პარალელი დაექებნება ელოქენტის გლეხის ამბავში. ბოლოს ნარატორი ამბობს (180-2):

შემომხედე მე მას შემდეგ, რაც მივადწიე მიწას,
მას შემდეგ, რაც მე გამოვცადე.
ამის შემდეგ, მომისმინე [მე]. მოსმენა კარგია ადამიანისთვის.

აღნიშნული პასაჟი კვლავ პარადოქსულ ხასიათს ატარებს, რადგან ყველაფერი, რაც წინამძღოლმა გააკეთა, არის ის, რომ იგი იქცევა დატყვევებული აუდიტორიის მსგავსად (იხ. კომენტარი 7), თუმცა ამჯერად მან უნდა ილაპარაკოს, მოსმენის ნაცვლად. აღნიშნულ ორ დებულებას შორის კონტრასტი გაძლიერებულია იმით, რომ ორივეს წინ უძღვის ფრაზა „მომისმინე მე“ (12, 181-2 [საეჭვოა, იხ. ბოლო შენიშვნა]). „მიწაზე მისვლამ (მიღწევამ)“ შესაძლოა გამოიწვიოს სიკვდილი და დაკრძალვა, საბოლოო შეჩერება და მიწასთან მიახლოება, რაც გველმა ადრე ასხენა (169). შესამაბისად, „გამოცდილება“ (*dpp*) წარმოადგენს ამოსავალ სიტყვას, რომელიც გველის მოთხრობის შესავალში ჩნდება და იღებს ფორმალურ სახეს. სინუხეს ამბავში მოყვანილია ამ ფორმულირების პარალელები, თუმცა მათი მნიშვნელობა შესაძლოა იყოს უფრო ღრმა და ნაკლებად ლიტერატურული, რაც ეფუძნება ძირითად კატეგორიებს და სიბრძნეს, რომელიც აქ აღწერს პროცესსა და მის სასრულს როგორც რეალურ მოვლენებთან, ასევე მოთხრობის შედეგებთან მიმართებაში, და თანაც ისე, რომ მათი ხასიათი განსხვავებულია დარიგებების ტექსტებში წარმოდგენილი მსგავსი ხასიათის დებულებებისაგან.

ტექსტის ბოლო წინადადება წარმოთქმულია ექსპედიციის წინამძღოლის მიერ (185-6):
ვინ აძლევს ჩიტ[ს] წყალს განთიადისას,
როდესაც მას დაკლავენ (მოკლავენ) დილას?

ეს გამოთქმა ანდაზის, ან აფორიზმის ხასიათს ატარებს, თუმცა სხვა ანდაზებისაგან განსხვავებით, მისი მნიშვნელობა ქარაგმაშია გადმოცემული და არა პირდაპირ ნათქვამში. ამ გამოთქმამ შესაძლოა ტექსტის მნიშვნელობას შესძინოს ირონიული ხასიათი, ან მისი ფუნქცია დაუკავშიროს უფრო მეტად მოთხრობას და წინამძღოლის გადაუწყვეტელ ბედისწერას. სველინგერმა და დევაუჩელემ (Spalinger, Devauchelle) ამ გამონათქვამის მნიშვნელობა პარალელებით გაამდიდრეს: წინამძღოლი მოიხსენიებს ფრინველისათვის წყლის მიცემის წეს-ჩვეულებას მის დაკვლამდე, რისი რელიგიური კონტექსტი, ან შესაძლო რელიგიური მნიშვნელობაც, არ არის ცნობილი. აღნიშნული ტრადიცია გამორიცხავს ფრაზის: „ვინც მისცემდა წყალს...“ ადრე გავრცელებულ ინტერპრეტაციას, რომლის თანახმადაც აღნიშნულ ქმედებას არ გააჩნია არანაირი მნიშვნელობა. ამის სანაცვლოდ, წინამძღოლი არის ჩიტი და მისი ანდაზისებური შეკითხვის პასუხია: „მკვლელი“ – მოთხრობელი, ნარატორი, რომელიც გასცემს „წყალს“, ანუ მოთხრობას. აღნიშნული ხედვა სიტუაციის სავარაუდო ინტერპრეტაციაა, რომლის თანახმადაც წინამძღოლი ხედავს მოთხრობელს მის ბრალმდებლად, მამხილებლად, მისი ექსპედიციის წარუმატებლობის გამო, მაგრამ ეს საეჭვოა, რადგან წინამძღოლის ექსპედიცია დაბრუნდა მარცხის გარეშე უკან (7-11), მიუხედავად იმისა, რომ მიზანი მიღწეული მაინც არ იქნა. ერთადერთი შესაბამისი თანამიმდევრული ინტერპრეტაცია, რომლის შემოთავაზებაც მე შემიძლია, არის ის, რომ: წინამძღოლი იმდენად სასოწარკვეთილია, ნარატორი დახმარების ნაცვლად, მას საკუთარი ამბის თხრობით უტევს.

ანდაზების გამოყენება თხრობის ფორმულისაგან განსხვავებულია და ირიბად მიმართებას ამჟღავნებს „ფოლკლორულ“ შინაარსთან, თუმცა ამ ორ მექანიზმს შესაძლოა ჰქონდეს საერთო მიზანი. ანდაზების მორალი სერიოზულად უნდა იყოს აღქმული, თუმცა ტექსტის ნებისმიერი სახის შემცირება პრეზენტაციის მომენტში გაცილებით ბანალურს ხდის მის მო-

რალურ მხარეს და ეს არ არის მართებული. ანდაზა თავის ხარისხს ინარჩუნებს, როგორც ზეპირსიტყვიერების სიბრძნის ნიმუში. ის ჩნდება ტექსტის მნიშვნელოვანი ხასიათის ეპიზოდებში, ისევე, როგორც უმნიშვნელო ადგილებშიც და წარმოადგენს მექანიკურად შეკუმშულ იდეა-გზავნილის. მსგავსი მიდგომა დამახასიათებელია ზეპირი საუბრების, ზეპირი თხრობისა და სხვა ზეპირი ჟანრებისათვის, ასევე წერილობით და მაღალკულტურულ კონტექსტშიც ჩნდება, სადაც ფრჩხილებშია მოთავსებული. ისინი მოვლენების მნიშვნელობას აყალიბებენ, როგორც ეს ხდება ფოლკლორულ ამბავში და, შესაბამისად, ეყრდნობიან არა სხვა აბსოლუტურ მნიშვნელობებს, არამედ ფოლკლორულ კატეგორიებს. აღნიშნული რელატიურობა ეწინააღმდეგება ზოგიერთ კანონს ანდაზების განზოგადებული ღირებულებების გამო, რაც კარგი იქნებოდა თითქმის ნებისმიერ სიტუაციაში, თუმცა საკითხი იმაშია, რომ ტექსტი წარმოგიდგინოს თანაბრად როგორც მოვლენებს, ისე გარკვეულ ზნეობრივ კომენტარებს იმ ფორმით, რომელიც მათ ღირებულებას არა ზოგადი თვალსაზრისით, არამედ უფრო შიდა დისკურსში, მსჯელობის პროცესში ავლენს.

მაშინ, როცა ანდაზების ეს რელატივიზაცია და მათი მორალი შეიძლება არ იყოს კრიტიკული, ანალოგიური რელატივიზაცია და კრიტიკულობა შეიძლება ახასიათებდეს მთელ მოთხრობას მთლიანობაში. მ. თ. დერჩაინ-ურთელის (M. T. Derchain-Urtel) თანახმად, ტექსტში ნაჩვენებია გველი, შესაქმის ღვთაება, რომელიც გადაურჩა, საგარაუდოდ, მის ქალიშვილ მაატთან ერთად, სამყაროს დასასრულის კატასტროფას და, სხვა ღვთაებების განადგურების გვერდით, ეს იდეა სიმბოლურად გამოხატულია მზის ღვთაების სამოცდაათოთხმეტი ფორმით. კუნძული, სადაც ცხოვრობს აღნიშნული არსება, წარმოადგენს კოსმოსის გარეთ მყოფ ნამდვილად ფანტასტიკურ სივრცეს, რომელიც არსებობს დროსა და სივრცის გარეშე; აღნიშნული ადგილი არსებობს მხოლოდ ტექსტში და გაუჩინარდება მოთხრობელის მიერ გველთან შეხვედრის შემდეგ. ამბის ამგვარი გააზრება არ გამოირიცხავს სხვა ინტერპრეტაციებს. ალტერნატიულ აზრს გვთავაზობს სიმპსონი (W. K. Simpson):

ტექსტის წაკითხვა ნაწილობრივ შეიძლება ასტრონომიული მეტაფორის სახით; გველის მზის სახით, ჩამოვარდნილი ვარსკვლავი ..., ოთხი თვის ვადა, ორი თვის შემდეგ მოგზაურობიდან დაბრუნება, და გემი, რომელიც იძირება ტალღებში 120 ადამიანით, რომელნიც მხოლოდ მოგვიანებით გამოჩნდებიან ხელახლა(?).

აღნიშნული ტექსტის წაკითხვა, ისევე როგორც კურთის (Kurth) ინტერპრეტაცია, რომელიც ხედავს მოთხრობას ყოველდღიური სოლარული ციკლის გამოვლინებად, შეესაბამება გოედიკისეულ (Goedicke) (იხ. ზემოთ შენიშვნა 31) ალეგორიულ ინტერპრეტაციას. ამ შემთხვევაში სირთულეს წარმოადგენს ის, რომ მოთხრობა მხოლოდ „ნაწილობრივ“ არის ალეგორიული – რაც არ არის ზუსტი და ბოლომდე ნათელი სიმართლისა და სიცრუის ალეგორიის შემთხვევაში, რომელთა სიუჟეტი ქმნის უფრო თანამიმდევრულ ანალოგიას ოსირისისა და სეთის მითებთან მიმართებაში. კურთის და სიმპსონის წაკითხვამ შესაძლოა დატვირთვა დაუმატოს მოთხრობელის გამოცდილებას, მისი გამოცდილების სხვა კოსმიურ ნიმუშში ასახვით, თუმცა აღნიშნული არ აკნინებს ტექსტის მნიშვნელობას, ან არ გამოირიცხავს დერჩაინ-ურთელის (Derchain-Urtel) ნაკლებად მორიდებულ და მეტად დასაბუთებულ ინტერპრეტაციას; ამ მოსაზრებებს შორის არჩევანის გაკეთებაც რთული ხდება. იმ შემთხვევაში, თუ მიღებული იქნება შინაარსის მრავალშრიანობა, მაშინ როგორც მოთხრობის მრავალშრიანი ხასიათი, ისე თხზულების „ფოლკლორული“ მახასიათებლები, შეინარჩუნებს ინტერპრეტაციისათვის განუყრელი ნაწილის ხასიათს.

ძირითადი კონცეფცია სამყაროს დასასრულის შესახებ და მზის ღვთაების სამოცდაათოთხმეტი ვარიანტის იდეა წარმოდგენილია ისე, როგორც ფოლკლორის ნიმუშებისათვის იყო დამახასიათებელი. სამყაროს დასასრულთან დაკავშირებული სხვა ტექსტები, როგორცაა, მაგალითად, სარკოფაგების ტექსტების (Coffin Texts) აღნიშვნა 1130 და მიცვალებულთა წიგნის (Book of the Dead) 175-ე თავი, შემონახულია შედარებით ფართოდ გავრცელებულ წყაროებში და ძირითადად მიჩნეულია, რომ ისინი არ წარმოადგენს სამგლოვიარო ტექსტებიდან მომდინარე ტექსტებსა და წარმოიქმნა დამოუკიდებელი ლიტერატურული კომპოზიციუ-

ბისგან, თუმცა მზის ღვთაების სამოცდათოთხმეტი ფორმა ცნობილია მხოლოდ რა-ს ლიტანიიდან, რომელიც პირველად დადასტურებულია ახალ სამეფოში და შემდგომ უკვე მეტად შეზღუდულ კონტექსტებში გვხვდება. ვენტეს და ასმანის (Wente, Assmann) მსგავსად მიმაჩნია, რომ ლიტანია, მიწისქვეშეთის წიგნების დარად, შეიქმნა შუა სამეფოს ხანაში, ისე, როგორც დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი, თუმცა აღნიშნული ტექსტები მონუმენტებზე არ დაწერილა ახალ სამეფოს ხანამდე. სამოცდათოთხმეტი სახელის ჩამონათვალი, რომელიც არ წარმოადგენს უწყვეტ გადმოცემას, შესაძლოა, იყოს შუა სამეფოს წერილობით ვერსიებთან შედარებით ძველი, შესაბამისად, წარმოადგენდეს დაფარული ცოდნის ნაწილს იმ პერიოდიდან, სანამ ადგილი ექნებოდა წერილობითი ტექსტების გამოყენებას; საკითხის ამგვარი შეფასება არ მიმაჩნია მართებულიად. აღნიშნული მოსაზრებები მომდინარეობს ვენტესა და ასმანის სხვადასხვა ინტერპრეტაციიდან, რომ თავდაპირველი კონტექსტი მიცვალებულთა წიგნებისა არ წარმოადგენდა გარდაცვლილი მეფის ბედის ამბავს იმ ქვეყნად, არამედ ჩვეულებრივ სოლარულ კულტს ეხებოდა (ასმანი) ან მისმა ასპექტმა მოახდინა ინდივიდების „ინიციაციაში“ ჩართვა (ვენტე).

დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი შესაძლოა იმ რწმენის გამოძახილი იყოს, რომელიც ლიტანიაში სამოცდათოთხმეტი (აღნიშნული უფრო მეტად წარმოადგენს ჩამონათვალს და არა ექსპოზიციას) ფორმით ჩნდება, ან თვითონ მიგვითითებდეს ლიტანიაზე. ნებისმიერ შემთხვევაში, მრწამსის განსაკუთრებულობა ინარჩუნებს თვითმყოფადობას: ამბავი წარმოგვიდგენს გასაიდუმლოებული ცოდნის გარკვეულ ნაწილს, რომელიც არასაკრალურ კონტექსტშია წარმოდგენილი. იგივე სავარაუდოდ შეესაბამება სიმპსონის „ასტრონომიული მეტაფორის“ ვერსიას. გასაიდუმლოებული ცოდნის აღნიშნული მაგალითები, ცვლილების გარეშე, ძნელად თუ მოხვდებოდა მოთხრობაში ისე, რომ მათი არაპირდაპირი გამოყენების ხასიათი წარმოადგენდეს მათი არსებობის განუყოფელ ნაწილს. აღნიშნული ცვლილებების გარდა, „ფოლკლორული“ ფორმა შესაძლოა იყოს სწორედ ის, რაც შესაძლებელს ხდის მათ გამოყენებას. ამის შედეგი არის ის დელიკატური ბალანსი, რომელიც ვლინდება ეხოთერული მასალის წარმოჩენასა და დაფარვაში. აღნიშნული ტრანსპოზიცია დაკავშირებულია ეგვიპტურ კულტურულ არტეფაქტებში დეკორუმის გავრცელებასთან (შენიშვნა 8).

ჯერჯერობით, ჩემ მიერ განხილულ იქნა კავშირები მოთხრობის წერილობით სტილსა და სხვა ვარიაციას შორის და, მეორე მხრივ კი, ზეპირსა და ფოლკლორულ სტილს შორის არსებული დამოკიდებულება, თუმცა მე არ დამიკავშირებია მოთხრობა რეალურ ფოლკლორულ ამბებთან, რის საფუძველს წარმოადგენდა მოთხრობისა და ეგვიპტურ რელიგიურ კონცეფციებს შორის არსებული კავშირები. ეს მიდგომა ერთგვარად შეზღუდულია, რადგანაც არსებობს ანალოგიები სიუჟეტსა და ფოლკლორულ ამბებს შორის. კურთის (Kurth) შენიშვნის თანახმად, შედარებები მოგზაურობასთან, გემის დაღუპვასთან და სხვა მაგალითებთან, სხვა კულტურებსა და ეპოქებში ბუნდოვან ხასიათს ატარებენ, თუმცა ზოგადად შესაბამისობაში მოდიან იდეასთან, რადგან ისინი წარმოადგენენ ამბის ნაწილს, რომელიც ფოლკლორულ მოდელში ჯდება. აღსანიშნავია გარკვეული შეხვედრები ეგვიპტურ მოთხრობებსა და ფოლკლორულ ამბებში წარმოდგენილ მოგზაურობის მოტივთან დაკავშირებით, თუმცა სინუხეს და ვენამუნის თანახმად, აშკარაა, რომ აღნიშნული თემა არ არის შეზღუდული ფოლკლორული სტილის ტექსტებში, ასე რომ, დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავში შესაძლოა ამ თემას ჰქონდეს უფრო ფართო მნიშვნელობა. ჩემი აზრით, აღნიშნულ თემას ორმაგი ხასიათი აქვს, ორივე ფოლკლორული დატვირთვისა და სცდება უშუალოდ ეგვიპტურ სამყაროს. ეს საკითხი სრულიად აშკარაა იმ კონტექსტში, როცა ნარატორი კოსმოსის კიდეში მოგზაურობს და ეს მომენტი ტექსტის ფორმალური და თემატური სტრუქტურის ნაწილის შემადგენელია, რომელშიც მოთხრობელის მოგზაურობა არის როგორც ლიტერატურული წიაღსვლა, ასევე პროგრესია ღირებულებებისა და გონივრული წვდომისა, რაც წარმოდგენილია მსმენელისთვის, ვიდრე მის მიერ არის გაცნობიერებული (სინუხეში პროგრესია უფრო შიდა ტრანსფორმაციის ხასიათს ატარებს).

საბოლოო ასპექტი ფოლკლორული ანალოგიისა არის ტექსტის დამოკიდებულება ზნეობასთან, ან მის ზნეობრივ გაგებასთან. გემის ეკიპაჟისა და გველის თანამგზავრების სასტიკი ბედი ტიპურია ფოლკლორული ამბებისათვის, სადაც ბოროტის განადგურება, ან სიუჟეტის მოქმედი პირების უბრალოება ჩვეულებრივ ამბავს წარმოადგენს. ტექსტში მოგვიანებით როგორც მთხრობელი, ასევე გველი პირველი ფათერაკის დაძლევის შემდეგ, აღარ ზრუნავენ გარდაცვლილი თანამგზავრების ბედზე. ამ შემთხვევაში ნებისმიერი წმინდა მორალური განცდები ნამდვილად უადგილოა. მსგავსი პერსპექტივა შესაძლოა გამოვლინდეს ტექსტის მრავალი საფეხურიდან მხოლოდ ერთ-ერთში.

ერთი მოტივი, რომელიც სავარაუდოდ დაკავშირებულია სიბრძნის ნაცნობ, თუმცა განსხვავებულ მახასიათებელთან, და რომელიც არ წარმოადგენს ფოლკლორულ მოტივს, არის ის, რომ გველი უარს ამბობს მთხრობელისაგან მიიღოს შესაწირი. ეს არის გველის მიერ შესაწირის უარყოფა, რომლის გაღებას ნარატორი სთავაზობს მას; შესაწირის უარყოფა ხდება იმის საფუძველზე, რომ მას (გველს) უკვე ყველაფერი აქვს საკმარისი რაოდენობით (149-52). როგორც ე. ჰორნუნი (E. Hornung) შენიშნავს, მსგავსი დაძაბულობა იდეებში არის ფუნდამენტური, ღვთაებებსა და კაცობრიობას შორის არსებული ურთიერთობის დროს; სანამ ადამიანები შეძლებენ ღვთაებებისთვის მსხვერპლის შეწირვას, ღვთაებებს (უკვე) ყველაფერი აქვთ, თუმცა ისინი ელიან ამ შესაწირს და ამისათვის პოზიტიურად არიან განწყობილები. დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავში შეთავაზებული შესაწირის უსაფუძვლოება შეიძლება შევადაროთ არფისტის ზოგიერთი სიმღერების პოზიციას, რომ აზრი არა აქვს ღვთაებისათვის შესაწირის გაღებას, რადგანაც ეს ბურუსით მოცულ მომავალს უკავშირდება, რაც ამ შემთხვევაში ადამიანის სიკვდილი და სამარხია. ერთი მხრივ, აღნიშნული წარმოდგენები დაკავშირებულია წარსულთან, რითაც გველიც ასხვავებს შესაწირს (159-60). შესაწირის უსარგებლობის იდეა ცნობილია დარიგებებიდანაც, თუმცა შესაწირის მნიშვნელობა განსხვავებულია იმ კონტექსტში, რაც თავდაპირველად დაკავშირებულია პერსონალურ მაგიურ და რელიგიურ საკითხებთან, ამის შემდგომ კი, ღვთაების კულტთან. ძირითადი საზრუნავი ამ შემთხვევაში დაკავშირებულია, როგორც ჩანს, იმასთან, რომ არანაირი კავშირი არ არის ადამიანურსა და ღვთაებრივს შორის, ღვთაებები არ შეისმენენ და არ პასუხობენ ადამიანის ყურადღებას. ეს აზრი ეწინააღმდეგება დაღუპული გემის მეზღვაურის კონტექსტს, თუმცა ამბავში აღნიშნული პრობლემა არ არის მთავარი, რადგან მითი, რომელსაც იგი მოიხსენიებს, სხვა რამეზეა ფოკუსირებული. ეჭვები და სკეპტიციზმი ამ ქმედების თაობაზე, რომ ადამიანები ღმერთებს შესაწირს მიართმევენ, როგორც ჩანს, ისევე გავრცელებული აზრია, როგორც თავად ღვთაებები. როდესაც გველი ავრცობს აღნიშნულ იდეას, სიტუაცია ირონიულია ღმერთისათვის, რადგან ღვთაება, რომელიც ყურადღებას აქცევს ადამიანს, ამ უკანასკნელს ეუბნება, რომ მან არ უნდა იზრუნოს ღვთაებებზე ტრადიციული გზით; ის ადამიანს აძლევს თითქმის ზუსტად იმას, რის შეთავაზებასაც თავად ადამიანი გვემავდა ღმერთისთვის. აქედან გამომდინარე, რომ შეხედულება შესაწირის გაღების შესახებ საზოგადოდ ყოველგვარ ეფექტურობას იყო მოკლებული, რთული დასაკავშირებელია სოციალურ ან რელიგიურ კონტექსტთან, თუმცა მნიშვნელოვანი არის ის, რომ აღნიშნული პოზიცია არ წარმოადგენდეს საკითხის უნიკალურ წვდომას. ამავე დროს, გველის საკუთარი გადატანილი ტანჯვის ისტორია გვიჩვენებს იმას, რომ არსებობს ერთგვარი დაწესებული ზღვრები როგორც ღვთაებრივ შესაძლებლობებზე, ისე ადამიანურ შესაძლებლობებზე, მსხვერპლის გაღების თვალსაზრისით.

მითი და მორალურობა

ფოლკლორი უზრუნველყოფს ქარგას, სიუჟეტს და რამდენიმე სხვა მახასიათებელს ტექსტისთვის, თუმცა, ზოგადად, ფოლკლორული ამბები არ შეიცავს ცენტრალურ რელიგიურ წარმოდგენებსა და ღირებულებებს, ეს მაშინ, როცა მითში ეს ყოველივე შერწყმულია; სამყაროს დასასრულის უმთავრესი იდეა და შემოქმედის გადარჩენა გველის სახით კი უფრო მეტად მითურია, ვიდრე ფოლკლორული. შესაბამისად, ტექსტი არ წარმოადგენს მითს, მიუ-

ხელაგად იმისა, რომ მითოსური ლიტერატურული ნარატივები, როგორც ჩანს, არსებობდა შუა სამეფოს პერიოდშიც. შესაბამისად, მითური ნაწილი ჩადებულია ფოლკლორულ ქარგაში და ძირითადად წარმოდგენილია ქარაგმული სახით და ძალიან არაპირდაპირი მოკლე მოთხრობის ფორმით. მითური მასალის მსგავსი ქარაგმული მინიშნებებით გამდიდრება ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენს ეგვიპტურ ტექსტებში. ერთი განმასხვავებელი ნიშანი აქ არის ის, რომ მითოსური ნაწილი მოცემულია გველის ამბით, რაზეც კეთდება კომენტარები. მითოსური ნაწილიდან განსხვავებული, უფრო კრიტიკული, ფოლკლორული კონტექსტი ექვექვემ აყენებს მოთხრობის სინამდვილეს და დამაჯერებლობას (ბოლო ნაწილში იყო ამაზე მსჯელობა). მიუხედავად ამისა, საეჭვოა, რომ მითი აღნიშნული მიდგომის გამო გაუფასურდეს. დაფარული/გასაიდუმლოებული ცოდნა აქ სათანადოდ დაცულია და წარმოდგენილია, რადგანაც ეს ცოდნა სხვაგან ვერ წარმოჩნდებოდა.

ეგვიპტური ფორმატისათვის ნორმალურია სამყაროს დასასრულის კონცეფციის აღწერა, რაც მიანიშნებს მითოსურ ვერსიაში მომავალზე, თუმცა აღნიშნული ამ კონტექსტში მისაღებაა, რადგან იგი მოცემულია თხრობით სტრუქტურაში, მოცემულია წარსულ დროში და გააჩნია აწმყოს მნიშვნელობა, რაც ანადგურებს დროისა და სივრცის განზომილებებს. მსგავსი მოთხრობების კომპლექსური ხასიათი აშკარაა აღნიშნულ მაგალითში, რადგან გველის მოკლე ამბავი (126-32; ათი მეტრული ხაზი) წარმოდგენილია ცალკე და მას მოსდევს მორალი, ამ ამბიდან გამომდინარე, ხოლო ამ ორ ტექსტში ისე ჩანს, თითქოს მოკლე ტექსტი გაერთიანებულია უფრო დიდი მოცულობის მოთხრობაში, თუმცა აღნიშნული ერთიანობის შემთხვევითობის ვარაუდი უსაფუძვლოა. უფრო მეტადაც, აღნიშნული მოკლე, ძირითადი პასაჟი მითოსურ განსაკუთრებულ ფოკუსირებას და, შესაბამისად, „გამოყოფას“.

სამყაროს დასასრულის მითის კავშირი მორალურობასთან ჩნდება დაღუპული გემის ამბავში, CT 1130 და BD 175. თითოეულ შემთხვევაში მორალი სულიერ, ან მშობლიურ ღირებულებებს ანიჭებს უფრო მეტ მნიშვნელობას, ვიდრე დიდებას, წარმატებას, ან სიმდიდრეს. სარკოფაგის ტექსტების თანახმად, ადამიანური ყოფა იმიტომ შეიქმნა, რათა ამით ხელი შეწყობოდა თანასწორობას და ღირსეული საქციელის წარმოჩენას სიკვდილის მოახლოების მომენტში – ეს კონცეფცია შესაძლოა უკავშირდებოდეს ცოცხლებსაც და მიცვალებულებსაც. შემდგომ პასაჟში, რომელიც შესაძლოა მომდინარეობდეს ცალკეული წყაროდან, ეს განცხადება რელატივირებულია დეკლარაციით, რომ ყველაფერი დასრულდება და დაიწყება თავიდან, თუმცა ამ ფართო კონტექსტის მნიშვნელობა აქ დაკავშირებულია მხოლოდ ტექსტის სამგლოვიარო მიზნებთან. BD 175-ში შემოქმედი ღმერთი ოსირის დალოცავს, რომელიც გადარჩება სამყაროს დასასრულის შემდეგ და რომელთანაც მიცვალებულები არიან გაიგივებულნი: „სახეშეცვლილები წყლის სავანეში, ჰაერში და (სექსუალური) კმაყოფილება და სიმშვიდე გულში, პურისა და ღუდის სანაცვლოდ“. დაღუპული მეზღვაურის გემის ამბავში მორალი ნაკლებად გასაგებია. მისი „თანამგზავრების“ განადგურების შემდეგ გველი, როგორც ჩანს, მშვიდდება საკუთარ მწუხარებას შეგუებული. ეს მომენტი თავისი მნიშვნელობით შედარებულია გემის ეკიპაჟის დანაკარგთან, თუმცა გველის სიტყვა ამის შემდეგ მოთხრობელს უქადის დაბრუნებას ოჯახში, რაც „ყველაფერზე უკეთესია“, – დასასრული, რომელიც დამოკიდებულია მისი „გულის“ „გაკონტროლებაზე“ (132-4). აღნიშნულ მომენტში, ის (მეზღვაური) უგულებელყოფს ექსპედიციის წინამძღოლის როლს ჩვეულებრივ ინდივიდთან მიმართებაში (შენიშვნა 9) – ისევე როგორც CT 1130-ის ღირებულებები დაკავშირებულია მთელ კაცობრიობასთან – თუმცა იგი ასე აღარ იქცევა ტექსტის გაგრძელებაში.

მორალი, რომელიც გველმა გამოიტანა თავის გამოცდილებიდან, წარმოადგენს ტექსტის ყველაზე უფერულ და პარადოქსულ ელემენტს. ამ კონტექსტის მითოსური ინტერპრეტაციის თანახმად: კოსმოსისა და იმ სხვა არსებების განადგურების შემდეგ, ვისთანაც გველს უცხოვრია, ყველაფერი ის, რაც გადარჩენილია, დაკავშირებულია ძღვეამოსილების წარმოჩენასთან, დანაკარგის მიუხედავად. იმ შემთხვევაში, თუ გველი შემოქმედი, ის თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან იმ დანაკარგის გამო, რომელიც დაეკისრა ფიზიკურ ძალას – მეტეორს – ვიდრე ღმერთის ნებას. ამ ადგილების წაკითხვა მორალურ კონტექსტში, რო-

გორც ჩანს, ნაძალადეგ ფორმას ატარებს, რადგანაც ამ მოვლენებში მონაწილეობას იღებენ ზემორალური და ზეპერსონალური კატეგორიები, თუმცა აღნიშნული ამგვარად უნდა იქნეს შენარჩუნებული, რადგან გველი ამას დეტალურად წარმოადგენს ამ კონტექსტში და ამ ქარგაში აქცევს მთელ ტექსტს. თავისუფალი ნებისა და ღვთაებრივი ცოდნის საკითხები ასევე გამოხატულია გველის თხრობაში და მომავლის პირობით განჭვრეტაში – თუმცა აღნიშნული აბსტრაქტული პირობითობა შესაძლოა ზედმეტად დაემსგავსოს დასავლურ კატეგორიებს. CT 1130-ის და BD 175-ის პარალელები მიუთითებს მითის მორალურ წაკითხვაზე, რომელიც, როგორც ჩანს, მოცილებულია მისი ბუნებრივი კონტექსტიდან. CT 1130-იც ათავისუფლებს შემოქმედს თეოდიციისგან (შენიშვნა 10). მითები, როგორც ჩანს, მორალურად ნეიტრალურია, ან ამბივალენტურია და იშვიათად გამოხატავენ მორალურ გზავნილს; აღნიშნული მორალიზება წარმოადგენს ერთ-ერთ ფაქტორს, რაც განმმარტებლებს აფიქრებინებს, რომ ეს ტექსტები წარმოადგენენ ლიტერატურულ და არა სამგლოვიარო ხასიათის მქონე ტექსტებს. არც ერთ ტექსტს არ გააჩნია მითიური მოთხრობისათვის დამახასიათებელი ფორმალური ნიშან-თვისება.

ეს მითიური კონტექსტი საზოგადოების და სამყაროს ფართო „ისტორიული“ სირთულის ნაწილს წარმოადგენს. სოციუმისა და სამყაროს წესრიგის ეგვიპტური კონცეფციების ძირითადი სიმკვიფრე შეიძლება შევადაროთ წარმოდგენას, როცა ყველაფერი დასრულდება, რასაც გველი აძლევს ასეთ ცოცხალ სახეს, მაშინ, როცა წესრიგის ზოგიერთი მახასიათებელი, ისეთი, როგორიც არის სოღარულ კულტთან დაკავშირებული ტექსტების შეზღუდვა, პარალელურია ეზოთერული ცოდნის აღორძინებასთან და ცალკე ამბავშია წარმოდგენილი მზის სამოცდაათოთხმეტე ფორმასთან ერთად.

ამბის ბოლო „მითიური ელემენტი“ კუნძულია. აღნიშნული ნაწილი თვითონ არ წარმოადგენს მითს, თუმცა, როგორც ჩანს, უკავშირდება ისეთ კონცეფციებს, როგორცაა იდეალური ეალუს სამიწათმოქმედო მინდვრების არსებობა, რაც დადასტურებულია პირამიდის ტექსტებში და დამახასიათებელია BD 110-ის სცენისთვის. ამ შედარებისათვის კონკრეტულ საკითხს აქ წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ კუნძული უნდა დამუშავდეს (47-52). ეალუს მინდვრების ნებისმიერი აღდგენის მცდელობა დაკავშირებული უნდა იყოს „ესხატოლოგიური“ ხასიათის ნარატივთან, რომელიც ასახავს გველების განადგურებას ისე, რომ არანაირი ზოგადი ხედვა სიცოცხლის შემდგომ ცხოვრებისა, ან რაიმე არსებების შესახებ, უკვე აღარ ჩანს; კუნძული ასევე არ არის აღწერილი, როგორც სულთა განსასვენებელი. მისი რეალური არსებობა მოთხრობის ფარგლებში პრობლემატურია გველის განცხადებების გამო, რომელიც ამბობს, რომ ეს არის „ka-ს კუნძული“ (114) და რომ მოთხრობელი „არასოდეს არ ნახავს ამ კუნძულს, რომელიც წარმოიქმნა ტალღებიდან“ (153-4; აქ თარგმანი უტყუარი არ არის). ამგვარად, ეგვიპტური მრწამისათვის დამახასიათებელი ინტეგრალური შეხედულება სიცოცხლის შემდგომ ცხოვრებისა, უფრო მითურია, ვიდრე ფოლკლორული, რაც მოთხრობაში შესაძლოა გარდაიქმნას ფიქციურ, მორალურ პარადიგმულ ელემენტად. მსგავსი მიდგომა მხოლოდ ლიტერატურული ფიქციისათვის შეიძლება იყოს დამახასიათებელი.

ასეთი მიდგომა არ აკნინებს კუნძულის მნიშვნელობას, ან ასოციაციებს, რადგან ეს შესაძლოა ასევე დაკავშირებული იყოს პირველყოფილ გორაკთან, ან პირველი შესაქმის გარემოსთან; აღნიშნული პასაჟის წაკითხვა გარკვეულწილად კავშირშია და დამოკიდებულია პრობლემურ 11 153-4 ხაზის წაკითხვაზე (იხ. ზემოთ). ციკლურ ხედვაში შდრ. CT 1130. ყველაფრის სასრულის ადგილი შესაძლოა იყოს სწორედ ყველაფრის დაწყების ადგილი, თუმცა კუნძულის კულტივირება ამ მოსაზრების საწინააღმდეგოდ მეტყველებს.

ფორმა

სინუხეს მსგავსად, დაღუპული გემის მეზღვაურს გააჩნია შიდა ციკლური ფორმა. ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია A B C D C' B' A', სადაც A, A' არის *ḥmsw*-ის და წინამძღოლის ქარგა, B, C, C' – მისი მოთხრობელის გამგზავრება და დაბრუნება, C, C' – მისი ცხო-

ვრება კუნძულზე და D – ცენტრალური ნარატივი კუნძულისა და გველის შესახებ. A, A'-ში მოხრობელს და წინამძღოლს უკავია ეგვიპტურ ელიტაში მათი ჩვეული როლი, მაშინ, როცა C, C' წარმოადგენს ადამიანის ცხოვრების სამოთხისეულ ანალოგიას, რომელშიც ღვთაებაც შეიძლება შეგვხვდეს.

ბჭკარედული წაკითხვა ინტერვალებს შორის, განგრძობით ფორმაში, ქმნის სირთულეებს, რომელთა შორის აღსანიშნავია ერთგვარი წინააღმდეგობა: გველის მიერ ყოფითი ცხოვრების იდეალის წარმოდგენა და წინააღმდეგობა B-ს სოციალურ ინტეგრაციასა და წარმატებას შორის, რაშიც მოხრობელი იწყებს მოქმედებას, როგორც ექსპედიციის წინამძღოლი; აქ მას, როგორც წინამძღოლს ისე მიმართავენ; B'-ში ის იღებს ჯილდოს სახით -სახლში წარმატებულ დაბრუნებას. ამდენად, მაშინ, როცა სინუსეს მოუხმობენ ეგვიპტეში, მისი მეუღლე და ოჯახი პალესტინაში რჩება, რაც წინააღმდეგობრივ ხასიათს ატარებს; ამდენად, გველის მოკრძალებული იდეები სამოთხის კუნძულის ანალოგიასთან დაკავშირებით, ერთგვარ შეუსაბამო ხასიათს იძენს ელიტურ წევრებთან ინტეგრაციის და ამბიციების კონტექსტში, მაშინ, როცა ეს გამოხატულია იმ კონტექსტში, როდესაც წინამძღოლს უხმობენ ეგვიპტეში დასაბრუნებლად. ტექსტის მნიშვნელოვანი შეკუმშვა აქ არ შეიძლება, რადგან არაფერი არ მეტყველებს იმის შესახებ, რომ მოხრობელი არ დაუბრუნდა საკუთარ ოჯახს; ეს არ წარმოადგენს სადავო საკითხს, არამედ ინტერესის მთავარი საკითხია. ნარატივის თვალსაზრისით, აღნიშნული ფორმატი მოხრობელის ამბავს უფრო მჭიდროდ აკავშირებს წინამძღოლის ამბავთან, ვისაც სჭირდება, რომ საკუთარი ექსპედიცია წარუდგინოს მეფეს: ეს მნიშვნელოვანი გამგზავრება და დაბრუნება „სიუჟეტში“ წარმოჩენილია სტრუქტურული უპირატესობით. ჩადირული გემის მეზღვაურების ბედი ანალოგიურად არ არის რელევანტური ტექსტის დანარჩენ ნაწილთან მიმართებაში.

აღნიშნული სტრუქტურის შედარებით რთულ ნაწილს წარმოადგენს ღვთაება გველის თხოვნა ნარატორისადმი, რომ: – „მისი (გველის) კარგი სახელი (რეპუტაცია) განაგრძოს შენს (ნარატორის) ქალაქში“ (159-60). მაშინ, როცა ნარატორი ბრუნდება ეგვიპტეში, დაბრუნების შემდეგ აღნიშნული თხოვნის შესახებ უკვე არაფერია ნათქვამი ტექსტში. ეს საქმე უკვე განცხადების გარეშე ხორციელდება, რადგან, როდესაც გველი ითხოვს აღნიშნულის გაკეთებას, ეს კეთდება კიდევ, თუმცა ეს ცოტაოდენ პარადოქსულია, რადგან არც გველი და არც სხვა რომელიმე პერსონაჟი დასახელებული არ არის ამ დროს. ეს ანონიმურობა პარალელურია CT 1130-ისა. ნარატივის სხვა ანალოგია დაკავშირებულია ღვთაება რა-ს „ნამდვილ“ სახელთან, რასა და ისისის ამბავში, როცა ისისი ღვთაებას (რას) წარმატებით გამოძლავს მის ნამდვილ სახელს, თუმცა საზოგადოება ამას ვერასდროს ხვდება (იხ. ზემოთ, შენიშვნა 55). ამბის უმთავრესი აზრი და მისი ჩართვა მაგიურ შელოცვაში დაიკარგებოდა იმ შემთხვევაში, თუ ეს გამოჩნდებოდა; მსგავსად ამისა, თუ გველი დასახელებული იქნებოდა, დაიკარგებოდა მისი არსის მნიშვნელოვანი ნაწილი და ის უცნობი (148) აღარ იქნებოდა ხალხისთვის. უფრო ზოგადად თუ განვმარტავთ ამ ნაწილს, ტექსტში გამოყენებული აკრძალული ცოდნა მოითხოვს უფრო ქარაგმულ მინიშნებებს, ვიდრე კონკრეტულ ახსნას; სხვაგვარად თუ ავსნით ამ მოვლენას, ეს არის ფართოდ გავრცელებული ფორმა, როცა მითის ჩართვა, ინტეგრირება ხდება ეგვიპტურ ტექსტებში (იხ. ზემოთ, შენიშვნა 56).

სავარაუდოდ, აღნიშნული ტექსტი ორ ადგილას იდენტიურობას ფარავს ნაწილობრივი სტრუქტურული მექანიზმების საშუალებით. პირველ შემთხვევაში გველი ეუბნება მოხრობელს, რომ „ღვთაებამ“ მიანიჭა სიცოცხლე და მიიყვანა იგი კუნძულზე (113). გამომდინარე იქიდან, რომ თავად გველი არის ღვთაება და შესაბამისად მხსნელადაც გვევლინება, „ღვთაება“ შესაძლოა თვითონ გველი იყოს; მისი მოხსენიება მესამე პირში წარმოადგენს ერთგვარ შენიღბვას. ალტერნატიული ხედვა არის ასევე ის, რომ „ღვთაება“ შესაძლოა იყოს განზოგადებული არსება, რაც ჩვეულებრივი მოვლენაა დარიგებების ტექსტებში; იმ მინიშნებიდან გამომდინარე, რთული იქნება იმის თქმა, თუ რომელი ღვთაება უნდა იგულისხმებოდეს ამ შემთხვევაში. კატასტროფიდან ხსნა უკავშირდება ღვთაებრივ ფაქტორს, რაც ამ შემთხვევაში არ ითხოვს დაკონკრეტებას. ამ მონაკვეთის ადრეული წაკითხვა უფრო შემჭიდროებუ-

ლია და, შესაბამისად, მას ენიჭება უპირატესობა. მეორე მისტიფიკაცია სრულდება იქ, სადაც ქარგაში მოხრობელი მოხსენიებულია პირველი პირით: „შემდეგ მან (წინამძღოლმა) მოთხრა მე (მოხრობელს)“ (183), ეს ნაწილი, როგორც ჩანს, ბუნდოვანს ხდის ამბის დონეებს შორის არსებულ სხვაობას (ზემოთ მოცემულ სქემაში აღნიშნული ნაწილი არის – A'). რთული დასაჯერებელია, რომ აღნიშნული დეტალი წარმოადგენს შეცდომას, რაც დაკავშირებულია მესამე პირის ნაცვლად პირველი პირის მოხსენიებასთან, რადგან მესამე პირის გამოყენება აქ მოითხოვდა *Smsw*-ის დასახელებას ტიტულით და არა ნაცვალსახელით. ეს მომენტი შესაძლოა მივიჩნიოთ ტექსტის დაზიანების შედეგად გამოწვეულ ხარვეზად, რაც სავსებით შესაძლებელია; ამავე დროს აღნიშნული პასაჟის ინტერპრეტაცია შესაძლებელია იმგვარად, როგორც ის არის წარმოდგენილი. ამ შემთხვევაში ადგილი უნდა ჰქონდეს სტრუქტურაში დამატებითი (საგანგებო) დონის ჩამატებას ისე, რომ მოხრობელის ამბავი მოიცავდეს თანამოსაუბრის პასუხს ისეთი სახით, რაც არ არის გამჟღავნებული ამბის დასასრულამდე. შესავალი ნაწილი, რომელიც ამბის პირველი პასაჟის დროს ჩნდება, შეიძლება, შემდგომ გამხდარიყო ერთადერთი ელემენტი, რაც მოგვცემდა ნეიტრალურ საფუძველს. მსგავსი სტრუქტურა შესაძლოა ასევე იყოს ფიქცია, რომელსაც, როგორც ჩანს, ციკლში გარკვეული ჩართვა აქვს. ეს დეტალი წარმოადგენს კიდევ სხვა მინიშნებას იმის თაობაზე, რომ დონეებს შორის არსებობს ერთგვარი მრავალშრიანობა.

მოთხრობისთვის ყველაზე დამახასიათებელი ელემენტი არის თხრობის პირველ პირში გადმოცემა. სხვა რამოდენიმე ლიტერატურული ნარატივი მსგავსი სახით არის გადმოცემული, თუმცა ეს ნარატივები შედარების თვალსაზრისით უკვე შორს დგანან დაღუპული გემის მეზღვურის ამბისაგან. მოთხრობაში პირველი პირის ნაწილობრივ გამოკვეთილი სახე და ამავე დროს მნიშვნელოვანი ხასიათის მქონე მესამე პირის ქარგა, მცირედ ეფექტს ახდენს აუდიტორიაზე, თუმცა აღნიშნული მომენტი შესაძლებელია ყოფილიყო განსხვავებული იმ შემთხვევაში, თუ ტექსტი წამოადგენდა ციკლის ნაწილს, რომელიც, როგორც ჩანს, შედგებოდა პირველი პირით გადმოცემული მოთხრობებისგან. პირველი პირის სახის წარმოჩენა არ არის დამახასიათებელი ნორმა ნარატივისათვის, მითების, ან ფოლკლორული ამბებისათვის. ამგვარად, ამ ფორმის ლიტერატურული გამოყენება წარმოადგენს ერთგვარ ირონიზირებულ ვარიანტს და ამავე დროს რწმენის საკითხებს ერთგვარი ეჭვის ქვეშ აყენებს. საზოგადოდ, ეს მომენტი შესაძლოა შეეხოს შუა ეგვიპტურ სხვა მოთხრობებსაც, მაგალითად, „მწყემსის ამბავში“, სადაც ადამიანი ხდება ღვთაებას (იხ. ზემოთ, შენიშვნა 6). აქ ლიტერატურული პარადოქსია პირველი პირის (მხოლოდითი და მრავლობითი) განსაკუთრებული აქცენტირება, რადგან ტექსტი შეიცავს არა ლიტერატურულ, არამედ ჯადოქრულ შელოცვას.

სხვა ანალოგი პირველი პირის გარშემო წარმოდგენილია ღვთაების სიტყვაში, ან არეტალოგიაში. ეს მომენტი საგულისხმოა, რადგანაც ორივე შემთხვევაში აღნიშნული ფორმები ჩნდება მეტად სპეციფიკური ხასიათის ლიტერატურულ ტექსტებში, როგორცაა, მაგალითად, დარიგებანი. ამდენად, თემატურად შესაბამისი CT 1130 სწორედ მსგავს სიტყვას წარმოადგენს. გველის მოთხრობა შესაძლოა შევადაროთ ამ უკანასკნელს – CT 1130, რომლისგანაც იგი განსხვავდება იმით, რომ თემას წარმოადგენს კონკრეტული, კომენტარების გარეშე გაკეთებული ფორმით, მაშინ, როცა შელოცვა ხასიათდება თხრობის მახასიათებლებით და გააჩნია როგორც დიდაქტიკური, ასევე თემატური წყობა.

ამდენად, პირველი პირის ჩართვა კონტრასტებს იწვევს ტექსტის ძირითად სტრუქტურასთან მიმართებაში; თვალსაჩინოს ხდის, რომ ის, რაც შესაძლოა მიიჩნეოდა ფოლკლორულ მოთხრობად (ტექსტი არ უნდა ავურიოთ მითის „ნამდვილ“ თხრობაში), სინამდვილეში სულ სხვა რამეს წარმოადგენს, მაშინაც კი, როცა ის გვთავაზობს გველის მთავარ სიტყვას, რომელიც განსაკუთრებულია და სერიოზული, მაინც ხელოვნურია, და ღვთაებრივი სიტყვის სახეა. ამავე დროს, პირადობის მომენტი ახდენს უმნიშვნელო გაგლენას იმაზე, თუ როგორ არის მოთხრობელი წარმოდგენილი, რაც ადგილს უთმობს ირონიასა და გაურკვევლობას, რაც, ბუნებრივია, ცხადი იქნებოდა მსმენელისათვის. არსებული კონტრასტის ჩართვა, რაც ახასიათებს მრავალ მოთხრობას, გამოიხატება შემდეგში: თუ რამდენად სანდოა ნარატორი

და რამდენად შეესაბამება სინამდვილეს ჩვენება, რომელსაც იძლევა ნარატორი პირველ პირში შემადრწუნებელი გამოცდილების შესახებ.

პირველი პირის ფორმა არ გამოიყენება ფართო განზომილებაში, ხასიათის გამოკვეთის თვალსაზრისით (იხ. ზემოთ, შენიშვნა 59). მისი პოტენციალი დასაწყისში აშკარა ხასიათს ატარებს, აქ მდუმარე „თანამოსაუბრე“ კონტრასტულია სიტყვამრავალ მთხრობელთან, ანუ ნარატორთან მიმართებაში. მოგვიანებით, მთხრობელი თანდათანობით აღმოაჩენს, რომ ამბავს დაზუსტებით არ განაცხადებს; რომ კუნძული არ არის ათვისებული და დაშუშავებული (47-52); რომ კუნძული უფრო მეტად განეკუთვნება კულტურის სფეროს და არა ბუნების ნაწილს, მაგრამ, ამავე დროს, კუნძული იწვევს სამოთხის ასოციაციას. აღნიშნული არაკომენტირებული განცხადება უფრო ეფექტურ ხასიათს ატარებს პირველი პირის თხრობის დროს, რომელიც ძალზე მოკლეა და ლაკონიური.

დიდაქტიკური ასპექტები და სტრუქტურული მოტივი

ბრაიანი დისკუსიებში ყურადღებას ამახვილებს ნარატორის ხასიათზე; ავტორი მის ხასიათს დარიგებების ტექსტებში მოცემულ ქცევის იდეალურ ნორმებთან აკავშირებს, რომელთა უმრავლესობას ნარატორის ქმედებანი ეწინააღმდეგება. ბრაიანის პარალელები, ეგვიპტური ლიტერატურული ფრაზეოლოგიის ჰომოგენურობის ჩვენების თვალსაზრისით, მართებულია, თუმცა მისი დასკვნები პრობლემურ ხასიათს ატარებს, რადგან ნარატორის/მთხრობელის კატეგორიის შედარება დარიგებების ტექსტების ფორმალიზებურ სოციალურ კონტექსტთან არ შეიძლება, რადგანაც ფოლკლორული ანალოგია ეწინააღმდეგება ფრაზეოლოგიის გამოყენებას საკუთარი თავის წარმოჩენის თვალსაზრისით. ამგვარად, ეს ანალოგია არ შეესაბამება დიდაქტიკურ ტექსტს. განსხვავება იჩენს თავს ქარგასა და მოთხრობას შორის. ქარგაში ფრაზეოლოგია შესაძლოა კარგად შეესაბამებოდეს მის მიზნობრივ, თვალსაზრისით მიზნებს. მხოლოდ რამდენიმე პირველი წინადადება (1-11) გამოიყურება განსხვავებულად სამეფო და არასამეფო წარწერებისაგან, რომლებიც მოგვითხრობენ უცხოეთში განხორციელებული ლაშქრობების ამბების შესახებ და ამ გზით იქმნება შესაფერისი კონტექსტი მოთხრობის დანარჩენ ნაწილთან მიმართებაში. ამას მოსდევს პირდაპირი მორალიზების საკითხი, რომელიც წინამძღოლს ეხება, რაც უკვე ქმნის ერთგვარ მოტივაციის საფუძველს სპეციფიკური ამბის გადმოცემაში (12-19). აღნიშნული მომენტი მოიცავს ახლო პარალელებს და კონტრასტებს მორალისა და ნარატორის ქმედებებს შორის, თუმცა ოპოზიციის არსებობა ძვეს მის კონტექსტში, მის რელატივიზაციასა და მობილიზაციაში, რაც მოთხრობას ახასიათებს ზოგადად და არა ისე, რომ თვითონ მთხრობელის ქმედებებს გაუკეთდეს შეფასებები. ამის საწინააღმდეგოდ, გველის მორალური ასპექტები (132-4) გადმოცემულია დიდაქტიკური ტექსტების მსგავსი ფრაზეოლოგიით და იმ ფრაზების ეპითეტებით, რომლებიც გვხვდება ბიოგრაფიებში, თუმცა ეგზოტიკურ გარემოში ეს უნდა ხასიათდებოდეს განსხვავებულად, არსებული ჩვეული სენტიმენტებისაგან, რაც, თავის მხრივ, მოკლებულია რაიმე დირებულებას: ამ ფასეულობების სისტემას გააჩნია გასაოცარი ხასიათი, გამომდინარე მათი პარადოქსული ჩართვებიდან. მხოლოდ მთლიან ტექსტთან ფასეულობათა ამ სისტემის ერთიანი ინტეგრაციით ხერხდება მათი განზოგადება; ამდენად, რთულია მსჯელობა იმის თაობაზე, თუ ზოგადად ეს ჩართვები რას გულისხმობს მოთხრობაში.

მთხრობელის მიერ საკუთარი თავის უადგილო წარდგენა გველის წინაშე შესაძლოა ატარებდეს როგორც ირონიულ, ასევე დიდაქტიკურ ხასიათს. ნარატორის საწყისი მოწოდება მეფის წინაშე ქცევების შესახებ შეესაბამება მის შეხედულებას, თუმცა მისი გველთან მოქმედება თითქმის ბოლომდე წინააღმდეგობაში მოდის მის საკუთარ რეკომენდაციებთან. მიუხედავად ამისა, ის იღებს პასუხს, რაც გაცილებით რთულია, ვიდრე სინუხეს ანალოგიური დაძაბული მდგომარეობა მეფის წინაშე (B 252-6). ამ ირონიის „წაკითხვა“ წარმოაჩენს სიტუაციას: მიუხედავად მისი წარუმატებელი დასასრულის და რთულ სიტუაციაში უნიათო, უგერგილო ქმედებისა, ვიდაცას მაინც შეუძლია დაბრუნდეს და „მიადწიოს ქვეყანას“ წარმატებულად; ბოლო ნაწილში გაჩენილი მითითება „შემომხედე მე“ ამ იდეას ამყარებს. წარუმა-

ტებლობა, როგორც ასეთი, არ არის გაცხადებული მრავალი სიტყვით, მაგრამ ამის გაგება სავსებით შეეძლო წინამძღოლის, ან დამსწრე საზოგადოებას. ამ მონაკვეთის წაკითხვა მიუთითებს იმაზე, რომ ჩნდება ორგვარი ირონია, მიმართული მთხრობელის თვითცნობიერისა და ასევე აუდიტორიის მიმართ. ამგვარი ინტერპრეტაციიდან გამომდინარე, ტექსტი „გვასწავლის“ და, ამავდროულად, მისი ლიტერატურული ქარგა რელატივიზებულია სხვადასხვა გზით. „სწავლებას“ უფრო მეტად ტექსტის შიდა ნაწილი ეთმობა, ის არ ატარებს განზოგადებულ ხასიათს და აღნიშნული არ უნდა იყოს დანახული, როგორც პირველადი დიდაქტიკური თვალსაზრისით წარმოდგენილი ნაწილი.

არსებობს აგრეთვე სხვა მიდგომა, სადაც აშკარაა, რომ მორალურმა, ან დიდაქტიკურმა შეგონებებმა შესაძლოა შექმნას ერთგვარი ორგანიზებული პრინციპი, სადაც ყველაფერს არ აქვს მხოლოდ დიდაქტიკური სახე. თუ ტექსტის ლიტერატურულ პრინციპებს შევაჯამებთ, შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის ამბავი კონფორმაციაზე, გამოცდილების მიღებაზე და ამ გამოცდილებიდან სათანადო დასკვნების გამოტანაზე; აგრეთვე, ამ გამოცდილებიდან მიღებული ცოდნის უკვე სხვათათვის გაზიარების შესახებ, მაგრამ ისე, რომ ამას ჰქონდეს გარკვეული ღირებულება. ტერმინების ვერბალური ასოციაციები მიუთითებს აღნიშნული გამოცდილების „გემოზე“, სიმწარეზე, ან პირიქით. ამის შემდგომ მოდის ასევე საბოლოო შეგონება, რომელშიც ამგვარ გამოცდილებას აქვს ერთგვარი მნიშვნელობა, მივყავართ სიკვდილამდე და მომდევნო პასაჟი – რომელიც უკავშირდება შემდგომ ცხოვრებას; ამგვარად, გველის მორალიზება ეხება და ქმნის კოსმიურად ტრანსიდენტალურ პრინციპს, რომელიც ამავდროულად შეესატყვისება უმარტივეს და საზოგადო ჭეშმარიტებას. საბოლოოდ, ფარისევლური აღტყინება და წარმოჩენილი ოპტიმიზმი, რითაც მთხრობელი წარმოადგენს მის მიღწევას „სასურველ ქვეყნამდე“, თავად ერთი ფრაზით არის გაუფერულებული; კვდომა, რასთან მიმართებაშიც აღნიშნული ეუფემიზმია, რაც ყოველთვის ამბივალენტურია, ყოველგვარი იმედების არსებობის მიუხედავად. აქ სიკვდილი შესაძლოა არ იყოს მთავარი მინიშნება, არამედ იყოს ასოციაცია.

ყურადღების ერთგვარი გამახვილება უარყოფით გამოცდილებაზე აგრეთვე ჩართულია ნარატორის მიერ ამბების თხრობაში, წინამძღოლის საბოლოო კომენტარში. მთხრობელი იწყებს მოყოლას, რომ ექსპედიცია, საიდანაც ისინი ბრუნდებიან – წარმატებულია, სულ მცირე იმ თვალსაზრისით, რომ ეგვიპტეში დაბრუნებისას არ განიცადეს რაიმე ზიანი, თუმცა, შემდგომ აღნიშნავს, რომ მიზანი ვერ იქნა მიღწეული. მიუხედავად იმისა, თუ როგორ იქნება გაგებული წინამძღოლის პასუხი, მას არ სჯერა, რომ ექსპედიცია წარმატებული იყო. ამგვარად, „პესიმიზმი“, კურთის აზრით, საჭიროებს ერთგვარ განმარტებას, როგორც განმასხვავებელი მახასიათებელი, რომელიც წარმოადგენს ტექსტის ორგანიზაციისა და თემის განუყოფელ ნაწილს. შესაძლოა, რომ იყოს ირონია იმაში, რომ წინამძღოლი ოპტიმიზმით არ ეკიდება ამ გამოცდილებას, რაც გადაიქცევა პოზიტიური ეფექტის მქონე ფაქტად, მაგრამ ის შესაძლოა ეხებოდეს კატასტროფას, რომელიც უნდა მოხდეს. როგორც „მხილველი“, იგი შესაძლოა უკავშირდებოდეს ფართო აუდიტორიას, თუმცა არ აღნიშნავს, რომ მისი შეხედულება შესაძლოა მთლიანად იქნეს გაზიარებული. მისი პასუხი შესაძლოა ასევე შევადაროთ მოთხრობებს, სადაც ადამიანი მის ბა-სთან საუბრობს, სადაც გადმოცემულია არაპირდაპირი სახით უიმედობის ილუსტრაცია. თუკი წინამძღოლი ჩავიდოდა მეფესთან, ალბათ, მას ყველაფერი ეპატიებოდა, თუმცა სიტუაციის მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს ის, რომ იგი მეფესთან არ ჩასულა და, ამგვარად, ეს ნაწილი ღიაა სხვადასხვა ალტერნატივისთვის. წინამძღოლის უსიამოვნო ცხოვრებისეულ გამოცდილებას პარალელები აქვს გველის კატასტროფასთან მიმართებაში, სანამ ეს გამოცდილება გადაიქცევა ცოდნად, რომელიც გვასწავლის, და ამ გზით ეს კვლავ მობილიზდება ეზოთერულ ცოდნად, რაზეც დაფუძნებულია გველის ძირითადი ამბავი.

გამოცდილების მორალური მხარე არის წარმოდგენილი არსებით ნაწილად შესავალში, გველის მიერ საკუთარი ამბის წარმოდგენისას და მის დასკვნით ნაწილში. აღნიშნულს გააჩნია ღრმა დატვირთვა მოთხრობის მოტივაციაში სხვა მრავალი მახასიათებლების დარად,

გარდა საკუთრივ „მორალური“ მნიშვნელობისა, რომელიც მას ზოგადად შესაძლოა ჰქონდეს. არ არის აუცილებელი, რომ გამოცდილების აღნიშნული ორგანიზებული პრინციპი ატარებდეს დიდაქტიკურ ხასიათს; აღნიშნულს შესაძლოა ჰქონდეს უფრო ფართო ესთეტიკური და ლიტერატურული მნიშვნელობა. მრავალ ლიტერატურულ ნაშრომს, ფართო მოცულობის ნაწარმოებების ჩათვლით, ხშირად გააჩნია ერთგვარად ორგანიზებული თემები, ისეთი, როგორცაა, მაგალითად, ამბიცია, შურისძიება, ან ბედისწერა, თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ეს მათ ამცრობს მორალური განცხადებების დონემდე.

არგუმენტების რიგი აფართოებს ინტერპრეტაციის პრინციპებს, თუმცა შესაძლოა იყოს სასარგებლო ეგვიპტური ნაშრომების სხვა ლიტერატურულ ტიპებთან შედარებისას. ასევე, ტექსტის კომენტარები საკუთარ თავზე თხრობისას ამდაფრებს გამოცდილების თემის არსებობას. აღნიშნული არ უნდა იყოს დანახული, როგორც აბსოლუტური ორიენტირი, არამედ კონტექსტურად მნიშვნელოვან ორიენტირად განიხილება. „მოგზაურის“ შემთხვევაში გამოცდილება, და თუ როგორ არის ეს გამოცდილება გამოყენებული, წარმოადგენს გადაამწყვეტ, არსებით მომენტს საბოლოო ბედისწერამდე. ერთგვარი ასოციაციით, აღნიშნული მოგზაურობა შესაძლებელია იყოს თავად ცხოვრების მოგზაურობა, თუმცა ტექსტის მნიშვნელობა არ მცირდება ამ დონემდე, უფრო მეტიც, ეს შესაძლოა წარმოადგენდეს ერთგვარ აბსტრაქტიზებას და მიგვანიშნებდეს იმაზე, რომ მოთხრობა ელიტარულ გარემოს ეხება და ამ გარემოს ფრაზეოლოგიით არის შექმნილი (შენიშვნა 11).

დასკვნა

აღნიშნული გამოცდილების თემატიზაცია უნდა იყოს დაკავშირებული ამბის სხვა ასპექტებთან. დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი გარკვეულწილად განსხვავდება სინუხეს მსგავსი ტექსტისაგან, რომლის ბიოგრაფიული სტრუქტურა ეწინააღმდეგება იმას, რომ იგი შეჯამდეს ერთი თემის ფარგლებში. გამოცდილების იდეა, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს ზებუნებრივი ქვეტექსტის გარეშე არსებულ ნაშრომად, შეიძლება შეუსაბამოდ იყოს განთავსებული გველის ეზოთერულ მოთხრობასთან, რადგანაც გველის მიერ ასახული მორალი არ არის კარგად წარმოჩენილი; თუმცა აღნიშნული ნაწილების შეუსაბამობა და არათანმიმდევრობა უნდა იყოს გამოყენებული არასათანადო გამაერთიანებელი არგუმენტების შეერთებით. ტექსტი მრავალფეროვანია, თუმცა განსხვავებულია სინუხეს ამბისგან. მისი სტრუქტურა აგებულია ადამიანურ გამოცდილებასა და კოსმოსურ მოვლენაზე, ან მითზე დაფუძნებული. მითის სრული გამოყენება ტექსტში, რომელიც არ ასახავს მითს, მეტად უცხოა თანამედროვე ლიტერატურული ტრადიციებისათვის. შემდგომი ასპექტი, რაც ასე თავსახინოა, არის ფორმატის გარკვეულ დონეზე ორგანიზება და სტრუქტურირება, ამბის ამბავში მოთავსება. ეს ნაწილობრივ ესთეტიკურია და მიუთითებს ფორმასთან კავშირზე, თუმცა შესაძლოა აგრეთვე გამომდინარეობდეს ფოლკლორული ანალოგიდან, რომელიც ინარჩუნებს ამბის თხრობის ტრადიციას.

დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბის სრული ინტერპრეტაცია შეუძლებელია ერთი რომელიმე მარტივი სტრატეგიით, ან რომელიმე ცალკეული ინტერპრეტაციული მიგნებით. მე გამოვიყენე სხვადასხვა მიდგომა და მიჭირს იმაზე პასუხის გაცემა, რატომ არის ეს შესაბამისობაში მოყვანილი ცალკეულ შემთხვევაში. ნარატივის თვალსაზრისით, ტექსტი ფარავს ისეთ მრავალფეროვან მოვლენებს, დროისა და სივრცეების ისეთ მანძილებს, რომ მოსალოდნელია ბოლო ნაწილი ყოველივეს იყოს დაკარგული – კონკრეტულად მცირე ზომის ტექსტის საზღვრებში; აქ ჩნდება ფანტასტიკური მომენტები, რომლის ბოლო ნაწილი არის ხშირად სიტყვაძუნწი. ტექსტის არსი შესაძლოა იყოს მარტივი ხასიათის, თუმცა მისი მნიშვნელობა არ ემორჩილებოდეს ანალიზს ზოგადი თვალსაზრისით. შეიძლება ეს მოთხრობა შეიქმნა იმ მიზნით, რათა ზედაპირული ამბები გაერთიანებულიყო ერთ მთლიან სტრუქტურაში.

ამ ყველაფრის ერთი გამაერთიანებელი მოტივია ის, თუ ადამიანი როგორ იყენებს თავის გამოცდილებას ცხოვრებაში, რაც ეზოთერულ ასპექტებთან არ არის ახლო მიმართებაში;

თუმცა ისინი, ვინც ჩახედულნი იყვნენ საკრალური ცოდნის საკითხებში, შესაძლოა, ამ მოსაზრებასთან მიმართებაში არ დაგვთანხმებოდნენ. გამოცდილების გაკვეთილსა და ეზოთერულ ცოდნას შორის შესაძლოა ყოფილიყო გარკვეული შეუსაბამობა და დაძაბულობა, რაზეც ტექსტი მიგვანიშნებს, მაგრამ ეს შეიძლებოდა წარმატებით მიღწეულიყო გამონაკლისის სახით ყოველგვარი ემოციების გარეშე.

ტექსტის ზედაპირული სქემის მიუხედავად, ნარატივი მდიდარია ქარაგმებით და ასოციაციებით, რომელთა ძირითადი ნაწილი დაკარგული უნდა იყოს თანამედროვე მკითხველისათვის, ახალი ელემენტების იდენტიფიკაციამ კი, შესაძლოა, შეცვალოს წაკითხვები; მე არ ვცდილობ ზედმიწევნით საკითხის წვდომას, ან ტექსტის ზუსტ კითხვას, თუმცა აღნიშნული ქარაგმების აშკარა სიხშირე ნაწილობრივ შესაძლოა წარმოადგენდეს ამბის საინტერესო ასპექტს, რომელიც უჩვეულო კულტურული არტეფაქტია და არა ტექსტის ნაწილი, ასე რომ, ეს მახასიათებელი რთული ასახსნელია.

ჩემს სტრატეგიას წარმოადგენდა ტექსტის ინტერპრეტაცია მისი ლიტერატურული ხასიათის თვალსაზრისით, რაც ხაზს უსვამს ქარგის მნიშვნელობას და აფასებს ფორმას ავტორისა და აუდიტორიის თვალსაზრისით; ასევე ვიკვლევდი ზეპირი და ლიტერატურული დონეების ურთიერთკავშირებს. ლიტერატურული ძიების თვალსაზრისით, ჩემი მიდგომა შესაძლოა სცდებოდეს იმას, რაც უძველესმა აუდიტორიამ გააკეთა; ასევე შესაძლებელია, რომ წარმატებით არ განხორციელდა ჩემი ძიება ბევრი სხვა მიმართულებით. მსგავსი თამამი ნაბიჯები წარმოადგენს ლიტერატურული ინტერპრეტაციის შემადგენელ ნაწილს და ნაშრომს ანალიზის საყოველთაოდ აღიარებული მოდელების სისტემაში აქცევს. მსგავსი ნაწარმოების არსის აღდგენა მხოლოდ ერთგვარი რისკების გაწვევის საფასურად მიიღწევა. დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავი კი ჯილდოს, რისკის და გამოცდილების შესახებაა.

ავტორისა და მთარგმნელის კომენტარები

კომენტარი 1: ექსკლუზიური და ეზოთერული სიბრძნე – ექსკლუზიური სიბრძნე ეზოთერული სიბრძნის სახეა; სიბრძნე, რომელიც გაცხადებულია მხოლოდ ადამიანთა გარკვეული ჯგუფისათვის, ვინც განვლო ერთგვარი ინიციაცია და ეზიარა დაფარულ, რჩეულთათვის მისაწვდომ ცოდნას, საკრალურ ცოდნას.

კომენტარი 2: დაცვილებულია კულტურული გარემოსა და დროის თვალსაზრისით.

კომენტარი 3: მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტი ეყრდნობა ზეპირ ტიპს, იმეორებს ფრაზებს და ნარატივის ნაწილებს და ა.შ., ასევე ფოლკლორულ მოტივებს. ეს წარმოდგენილია წერილობითი ნაწარმოების ფორმატში ერთგვარად გამიზნული სახით.

კომენტარი 4: საქმე გვაქვს ნარატივის ფორმულასთან, მაგალითად: „მრავალი დღის შემდეგ ეს მოხდა,“ რასაც ნაკლებად იყენებს ჩვენ მიერ განხილული ტექსტი.

კომენტარი 5: მოთხრობა წერილობითი ფორმით არსებობს, თუმცა ბაძავს ზეპირი ტრადიციისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს; მანუსკრიპტი, რომელიც ჩვენ გვაქვს, შეიცავს შეცდომებს, რომლებიც გაჩნდა ერთი მანუსკრიპტიდან სხვადასხვა მანუსკრიპტზე გადაწერის პროცესში და არა იმიტომ, რომ ზეპირი ტრადიციის ჩაწერის პროცესში გაიპარა შეცდომები. ამდენად, ნათელია, რომ შეცდომები მომდინარეობს გადაწერის პროცესიდან.

კომენტარი 6: მიძღვნილი ფორმულის პროთაზისი – ეს არის გრამატიკული ტერმინი და ნიშნავს „თუ“, რომელიც პირობითი წინადადების ფრაზაში გვხვდება.

კომენტარი 7: წინამძღოლი არის ადამიანი, ვისაც ნარატორი მიმართავს. ის არის დატყვევებული, რადგანაც ნარატორი განუწყვეტლივ საუბრობს და არ აძლევს მას შესაძლებლობას, რომ რაიმე თქვას მთელი ტექსტის მანძილზე, გარდა ბოლო წინადადებისა.

კომენტარი 8: *დეკორუმის* გავრცელება – დეკორუმი არის კონცეფციების ერთობლიობა, რომელიც, ერთი მხრივ, უკავშირდება ცხოვრებისეულ ქმედების ნორმებს, ხოლო, მეორე მხრივ, ხელოვნებაში (სახვითი ხელოვნება, ლიტერატურა) არსებულ მოტივებს, რომლებიც შეზღუდულია სპეციფიკურ კონტექსტში სპეციფიკური სიმბოლიზმის გამოყენებით.

კომენტარი 9: ტექსტის ამ ნაწილში საუბარია იმაზე, რომ მეზღვაურს ავიწყდება ის, რომ იგი იყო წინამძღოლი და რომ ექსპედიციის ყველა წევრი დაიღუპა. ის მოუთმენლად ელოდება სახლში დაბრუნებას. ეს მისთვის, როგორც ინდივიდისათვის, არის მთავარი ამ მომენტში.

კომენტარი 10: თეოლოგია გვხვდება ბიბლიურ კონტექსტში; ეს განმარტავს იმას, რომ შემოქმედი, რომელიც კეთილია, მიუხედავად ამისა, თანაარსებობს ბოროტებასთან ერთად სამყაროში. ფართო გაგებით ნიშნავს იმას, თუ რატომ არსებობს ბოროტება სიკეთესთან ერთად.

კომენტარი 11: ტექსტი ზოგ ადგილას ხშირად ძალზედ მოკლედაა წარმოდგენილი და ერთგვარად გაუგებარია. ეს მომენტი სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ აღნიშნული საკითხი საზოგადოდ არის ცნობილი და უნივერსალურ ცოდნის ხასიათს ატარებს და ამიტომაც არ მოითხოვს დაკონკრეტებას; პირიქით, ამ პერიოდში მხოლოდ ადამიანების მცირე ჯგუფს შეეძლო ემოგზაურა და გადაადგილებულიყო ერთი ადგილიდან მეორეზე. ამდენად, ტექსტის კონტექსტი ელიტურია: დარიგებები, მორალი და საკრალური სიბრძნე სწორედ ელიტური გარემოსთვის არის განკუთვნილი. ამდენად, ტექსტი ეყრდნობა ფოლკლორულ ქარგას, თუმცა იგი მრავალშრიანი თემატურად და სცილდება უშუალოდ ფოლკლორულ მოთხრობას.

ტექსტში მითითებული ნაშრომების აბრევიატურა

<i>BD</i>	<i>Book of the Dead</i>
<i>BSEG</i>	<i>Bulletin (Société d'Égyptologie de Genève)</i>
<i>CdE</i>	<i>Chronique d'Égypte</i>
<i>CT</i>	<i>The Egyptian Coffin Texts</i> , ed. A. de Buck
<i>GM</i>	<i>Göttinger Miscellen, Beiträge zur ägyptologischen Diskussion</i>
<i>JAOS</i>	<i>Journal of the American Oriental Society</i>
<i>JEA</i>	<i>Journal of Egyptian Archaeology</i>
<i>JNES</i>	<i>Journal of Near Eastern Studies</i>
<i>JSSEA</i>	<i>Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities</i>
<i>LÄ</i>	<i>Lexikon der Ägyptologie</i>
<i>SAK</i>	<i>Studien zur Altägyptischen Kultur</i>
<i>Sarapis</i>	<i>Sarapis</i>
<i>Wb.</i>	<i>Wörterbuch der Ägyptischen Sprache</i> , eds A. Erman and H. Grapow
<i>WdO</i>	<i>Die Welt des Orients</i>
<i>ZÄS</i>	<i>Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde</i>
<i>ZDMG</i>	<i>Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft</i> <i>Urk Urkunden des Ägyptischen Altertums</i>

სტატიის ავტორის ბიოლოქმა, 2010 წელი

მას შემდეგ, რაც ჩემი სტატია გამოიცა 1990 წელს, მე აღარ დავბრუნებივარ დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავს, მხოლოდ რამდენიმეჯერ შევეხე ამ ნაწარმოებს 'Myth and Literature'-ის თავში, რომლის რედაქტორია A. Loprieno (ed.), *Ancient Egyptian Literature: History and Forms* (Leiden, 1996), 361–77. ბევრი ახალი ნაშრომი, რომელიც უკავშირდებოდა და ეხებოდა ამ მოთხრობას, გამოქვეყნდა ამ პერიოდში. 1991 წელს გამოქვეყნდა ა. ლოპრიენოს სტატია – The Sign of Literature in the Shipwrecked Sailor. აღნიშნული სტატია დაიბეჭდა კრებულში – U. Verhoeven and E. Graefe (eds), *Religion und Philosophie im alten Ägypten: Festgabe für Philippe Derchain zu seinem 65. Geburtstag am 24. Juli 1991* (Leuven, 1991), 209–18 გვ. სადაც ავტორი დამოუკიდებლად იკვლევს თხზულებას და ტექსტს განსხვავებული კუთხით უდგება.

ტექსტი სერიოზული თარგმანია ინგლისურ ენაზე, რომელიც მისდევს ორიგინალის მეტრიკულ სტრუქტურას, ეკუთვნის რ.პ. პარკინსონს, იხ. *The Tale of Sinuhe and Other Ancient Egypt-*

tian Poems, 1940–1640 BC (Oxford, 1997), 89–101. ამ ავტორს ეკუთვნის – *Poetry and Culture in Middle Kingdom Egypt: a Dark Side to Perfection* (London, 2002), სადაც იგი ტექსტის ანალიზის კვალდაკვალ, მის შედარებას ახდენს *ხეოფოს სასახლის კარის მოთხრობებთან*, შდრ. გვ. 182–92 და ასევე იხილეთ ბიბლიოგრაფია ტექსტთან კავშირში, გვ. 298–9.

გ. მოირსის ნაშრომი – *Fingierte Welten in der ägyptischen Literatur des 2. Jahrtausends v. Chr.: Grenzüberschreitung, Reisemotiv und Fiktionalität* (Leiden, 2001) – ძირითადად ფოკუსირებულია მოგზაურობის თემაზე და მოგზაურობის მოწყობის საკითხებთან მიმართებაში ბევრ საინტერესო პრობლემას განიხილავს. მეორე შესანიშნავი თარგმანი ვ.კ. სიმპსონს ეკუთვნის, რომელიც გამოიცა W. K. Simpson (ed.), *The Literature of Ancient Egypt* (3rd ed., New Haven, 2003), 45–53 და თან ახლავს ვრცელი ბიბლიოგრაფია 584–7 გვერდებზე.

ჟ. მ. გალანი თავის ნაშრომში – *Four Journeys in Ancient Egyptian Literature* (Göttingen, 2005) – გვთავაზობს ერთდროულად ტექსტის კვლევას და მის თარგმანსაც. ეს არის ინგლისური გამოცემა ესპანური წიგნისა – *Cuatro viajes en la literatura del antiguo Egipto* (Madrid, 1998). ესეების უახლესი კოლექცია ეგვიპტურ ნარატივზე გახლავთ: H. Roeder (ed.), *Das Erzählen in frühen Hochkulturen: der Fall Ägypten* (Munich, 2009), რომელშიც რამდენიმე თავი ეხება დაღუპული გემის მეზღვაურის ამბავს.

ავტორები

- მალსაზ მაცაბერიძე** – პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
- ქეთევან კაკიტელაშვილი** – ასოცირებული პროფესორი, კულტურის მეცნიერებები, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
- ზაურ გასიმოვი** – ევროპული ისტორიის ინსტიტუტის მსოფლიო ისტორიის განყოფილების მეცნიერ თანამშრომელი, მაინცი, გერმანია
- მაია ქვრივიშვილი** – ასოცირებული პროფესორი, კულტურის მეცნიერებები, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
- რიფსიმე რამაზიანი** – პროფესორი, ვ. ბრიუსოვის სახელობის ერევნის სახელმწიფო ლინგვისტური უნივერსიტეტი, სომხეთი
- სონა ავეტისიანი** – ვ. ბრიუსოვის სახელობის ერევნის სახელმწიფო ლინგვისტური უნივერსიტეტი, სომხეთი
- დავით მაცაბერიძე** – ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტის დოქტორანტი, ბუდაპეშტი, უნგრეთი; ასისტენტ-პროფესორი, სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
- სერგეი რუმიანცევი** – სოციოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი, აზერბაიჯანის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ფილოსოფიის, სოციოლოგიის და სამართლის ინსტიტუტის მეცნიერ თანამშრომელი
- ირაკლი ჩხაიძე** – დოქტორანტი, კულტურის მეცნიერებათა ინსტიტუტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
- მარინა ანდრაზაშვილი** – ასოცირებული პროფესორი, ევროპული ენების და ლიტერატურის ინსტიტუტი, გერმანული ფილოლოგიის დეპარტამენტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
- ნინო დარასელია** – ასოცირებული პროფესორი, ევროპული ენების და ლიტერატურის ინსტიტუტი, ინგლისური ფილოლოგიის დეპარტამენტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
- ნინო ქიმერიძე**, ასოცირებული პროფესორი, ევროპული ენების და ლიტერატურის ინსტიტუტი, გერმანული ფილოლოგიის დეპარტამენტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თარგმანები

- ჯონ ბეინსი** – ეგვიპტოლოგიის პროფესორი, ოქსფორდის უნივერსიტეტი, მკვლევარი, ქუინს კოლეჯი
- ეკა ავალიანი** – პროფესორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

AUTHORS

Malkhaz Matsaberidze, Doctor of Political Sciences, Professor, Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

Ketevan Kakitelashvili, Associate Professor, Institute of Culture Studies, Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

Zaur Gasimov, Research Fellow at the Department of World History, Institute of European History, Mainz

Maia Kvrivishvili, Associate Professor, Institute of Culture Studies, Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

Hripsime Ramazyan, Professor, Yerevan State Linguistic University after V.Brusov, Armenia

Sona Avetisyan, Yerevan State Linguistic University after V.Brusov, Armenia

David Matsaberidze, PhD Student, Central European University, Budapest, Hungary; Assistant Professor, Faculty of Social and Political Sciences, Iv.Javakishvili Tbilisi State University

Sergei Rumiantsev, Candidate of the Sociological Sciences, Research Fellow at the Institute of Philosophy, sociology and Law at the National Academy of Sciences, Azerbaijan

Irakli Chkhaidze, PhD Student, Institute of Cultural Studies, Iv.Javakishvili Tbilisi State University

Marina Andrazashvili, Associate Professor, Institute of European Languages and Literature, Department of German Philology, Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

Nino Daraselia, Associate Professor, Institute of European Languages and Literature, Department of English Philology, Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

Nino Kimeridze, Associate Professor, Institute of European Languages and Literature, Department of German Philology, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Translation

John Baines, Professor of Egyptology, University of Oxford, Fellow of the Queen's College

Eka Avaliani, Professor, Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

გამომცემლობის რედაქტორები:

მარინე ვარამაშვილი

ნანა კაჭაბაგა

კომპ. უზრუნველყოფა

ლალი კურდღელაშვილი

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14

14 Ilia Chavchavadze Avenue, Tbilisi 0179

Tel 995(32)251432

www.press.tsu.ge